

ALTARUL BANATULUI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI TIMIȘOAREI ȘI CARANSEBEȘULUI
ȘI A EPISCOPIEI ARADULUI

C U P R I N S U L

Anul III (XLII) nr. 7—9 (serie nouă)

iulie—septembrie 1992

Redacția : Bisericile și reconstrucția Europei — — — — — 3

STUDII

Protos dr. IRINEU CRĂCIUN : Să ne cunoaștem biserica — — 9

Pr. prof. CICERONE IORDĂCHESCU : Peregrinări prin lumea
gîndirii — — — — — 20

Pr. prof. SPIRIDON CÂNDEA : Preoția creștină în concepția și pre-
țuirea sfinților părinți ai răsăritului — — — — — 26

Arhim. BARTOLOMEU ANANIA : Poezia religioasă română mo-
dernă. Mari poeți de inspirație creștină (II) — — — — — 33

ANCA MANOLACHE : Statutul femeii în mesajul lui Hristos — 51

Prot. IEREMIA B. GHITA : Ce trebuie să știe credinciosul despre
„vămile văzduhului“ — — — — — 82

FLORIAN DUDAȘ : O scriere pedagogică cu largă circulație în
rîndul slujitorilor Bisericii și școlii românești din vestul
Transilvaniei — — — — — 88

TEXTE PATRISTICE

Pr. prof. dr. TEODOR BODOGAE : Sf. Grigorie al Nisei împotriva
celor care amînă botezul — — — — — 98

URME DIN TRECUT

Prof. dr. ION DEJAN : Dubrovnikul și Timișoara — — — — — 108

Prof. IOAN DALEA : Un cărturar iluminist bănățean : Ioan Tomici 109

Dl. VICTOR ȘUIAGA : Cronica preotului Nistor Socaci din Bis-
caria — — — — — 114

DOCUMENTAR

Conferința pe țară a laicilor — — — — — 133

ALTARUL BANATULUI

7-9

Serie nouă, anul III (XLII)
iulie—septembrie 1992

EDITURA MITROPOLIEI BANATULUI

COMITETUL DE REDACȚIE

- Președinte :** I. P. S. NICOLAE, Mitropolitul Banatului.
- Vicepreședinți :** P. S. TIMOTEI, Episcopul Aradului, Ienopolei și Hălmagiului.
Prea Sfințitul Episcop EMILIAN BIRDAȘ
- Membri :** Preot ILIE MAIER vicar administrativ la Arhiepiscopia Timișoarei și Caransebeșului.
Preot EMIL ROMAN vicar administrativ la Episcopia Aradului.
Preot PETRU DOROBANȚU, consilier la Arhiepiscopia Timișoarei și Caransebeșului.
Pr. dr. IOAN TULCAN, preot la parohia Arad—Centru.
Preot SORIN COSMA, profesor la Seminarul teologic din Caransebeș.
- Corectori :** Preot IOAN D. ȚIRNEA
CONSTANTIN GURAU
- Redacția și Administrația :** Arhiepiscopia ortodoxă română, 1900
Timișoara I, bd. C. D. Loga nr. 7. Cont virament
Banca de comerț, filiala Timișoara, nr. 45.10.8.192.
Abonamentul anual — lei 800

BISERICILE ȘI RECONSTRUCȚIA EUROPEI

Europa așa cum am cunoscut-o pînă nu demult, a încetat să mai existe. Dărîmarea zidului de la Berlin și prăbușirea cortinei de fier, reunificarea Germaniei, înlăturarea regimurilor marxiste din toate țările unde s-au instaurat după al doilea război mondial, destrămarea Uniunii Sovietice și a Iugoslaviei etc. au dat o altă înfățișare vechiului nostru continent. După momentele de euforie dar și de încrîncenare, după frământările și tragediile la care am asistat, în mod obligatoriu trebuie să urmeze acum reconstrucția, cu tact, înțelepciune și respect reciproc. La aceasta sînt chemate să-și aducă contribuția Organizației Națiunilor Unite, Conferința asupra securității și cooperării în Europa, Consiliu Europei, Piața Comună, mai nou Tratatul de la Maastricht, celelalte formule de cooperare la nivelul continentului, fiecare cu specificul și posibilitățile proprii. Care va fi însă aportul Bisericilor, în mod special al Bisericilor Ortodoxe, la făurirea noii Europe ?

Pentru a răspunde la această întrebare vom arăta că deși creștinii au participat din plin la schimbările radicale ce s-au produs pretutindeni, europenii nu acordă încă Bisericilor prea mare ineres, găsind că e mai potrivit să le sublinieze greșelile, slăbiciunile, abdicările, decît virtuțile. În ciuda unei anume religiozități care în țările foste comuniste vrea să compenseze lungii ani de aeism, se remarcă totuși o bună doză de indiferență, chiar înstrăinare de bunele tradiții ale trecutului și pînă la un punct chiar pierderea simțului moral.

Bisericile la rîndul lor au tendința de a aluneca spre un fel de integism care nu o dată se manifestă ca integralism. În concret e vorba de visul reconstituirii unei societăți în întregime romano-catolică, în întregime protestantă și de ce nu în întregime ortodoxi, și am numit doar cele mai mari confesiuni creștine, cu

toate că ar fi cazul să nu le omitter nici pe cele mai mici. Destui sint apoi aceia care visează la Europa creștină de odinioară, poate chiar la aceea din Evul Mediu. Desigur nu aceasta poate fi soluția de miine, nu acesta este drumul spre viitor. Va trebui găsită altă prezență a Bisericii în societatea modernă, dezvoltată dar și din ce în ce mai secularizată.

Căile pe care va trebui mers de acum înainte vor fi acelea ale părtașiei tuturor bucuriilor, nădejdlor, întristărilor cu fiecare dintre semenii, dar mai ales cu săracii și cu cei care suferă. Bisericile au datoria să se angajeze împreună cu toți oamenii în efortul de a găsi răspuns la noile probleme care se pun zilnic societății moderne. Nu există domeniu al activității omenești care să nu solicite Bisericilor o anume contribuție. S-a ajuns repede să se vorbească de societatea cu „două viteze“, de fapt societatea industrializată, satisfăcută pînă la un punct în pretențiile ei de ordin material și societatea abia ieșită din marasmul socialismului care se zbate încă în chinurile nașterii. Pentru toată lumea cercetările științifice, inventarea de noi tehnologii, adaptarea la economia de piață etc. duc la transformarea rapidă a vieții și a structurilor sociale. Fiecare se mobilizează pentru a-și însuși aceste mijloace și a beneficia de pe urma lor. Ce să mai spunem de cercetările biologice care pun atîtea probleme concrete bărbaților, femeilor, familiilor? La rîndul ei informatica se dovedește incredibil de eficace impunînd să fie utilizată în beneficiul oamenilor. Orice se întîmplă în lumea aceasta devine problemă urgentă pentru viitor. Or creștinii au imperioasă datorie să fie permanent prezenți acolo unde se pun aceste probleme spre a participa la dezbaterile ce se angajează și la găsirea soluțiilor. Evanghelia cere credincioșilor să ia în serios slujirea oamenilor și mai ales a celor care aparțin societății aflată în plină schimbare și în inevitabil dezechilibru.

Înșirînd aceste numeroase aspecte ale realității cu care este confruntată Europa actuală, nu avem dreptul să neglijăm problema păcii. Orice pune astăzi pacea în pericol interesează pe oamenii întregii planete. De bună seamă nu e vorba de sloganul pacifist definitiv compromis de apusul comunism, ci de o necesitate vitală dacă ținem seama de conflictele sîngeroase izbucnite în prea multe zone ale continentului. Vorbînd despre pace nu avem dreptul să trecem cu vederea scandalul pe care îl

provoacă Bisericile mereu divizate și chiar aflate în luptă deschisă. Dacă Bisericile nu se prezintă ca „făcătoare de pace“, cine le mai poate acorda credit ? Ce lumină mai pot ele aduce oamenilor ? Nu este de ajuns ca Bisericile să binecuvînteze Europa unită, să cheme la solidaritate între națiuni, ci este nevoie să arate și drumul de urmat. Europa merge spre unitatea ei, în timp ce Bisericile se înfruntă una pe alta. E suficient exemplul Irlandei, spre a nu cita altele mai aproape de noi, și vom înțelege cum reușim, catolici, protestanți și chiar ortodocși să compromitem creștinismul în ansamblul lui prin participarea noastră la conflictele actuale.

Dacă creștinii își vor fixa drept obiectiv să-și însoțească semenii pe drumul către ziua de mîine, vor ajunge ei înșiși să se întrebe cît sînt de fideli Evangheliei și în ce măsură Biserica lor aplică principiile pe care le susțin și resping faptele pe care le denunță.

În căutările febrile ale Europei de astăzi, Bisericile demonstrează nu o dată că se preocupă mai mult de ele însele, de poziția și influența lor în societate, ba uneori chiar de avantajele și privilegiile lor. Este însă evident că Bisericile nu vor putea participa constructiv la dezbaterile societății decît dacă au în vedere exclusiv mai binele oamenilor și aceasta în modul cel mai dezinteresat.

Noul context european în care se găsesc Bisericile le obligă apoi să-și redefiniească raporturile cu statul. După experiența prin care au trecut toate, fără nici o excepție, deși fiecare în felul ei, sînt datoare să renunțe la pretențiile de odinioară, mai bine zis la năravurile moștenite din epoci depășite. Doar cu această condiție o Biserică poate adresa un mesaj profetic lumii de astăzi. Neîntîlnind compromisă cu indiferent ce putere, ea va avea libertatea să risce atitudini curajoase în problemele înșilor izolați și ale societății în ansamblul ei, va putea să denunțe nedreptățile, abuzurile, minciuna, inegalitățile, etc.

Semnalele pe care Europa la trimite Bisericilor sînt numeroase și ele trebuiesc bine recepționate. Bisericile binecuvîntează Europa care renaște, se bucură pentru că zidurile despărțitoare s-au prăbușit, jubilează pentru că necredința a fost înfrîntă. În acest timp, însă, au devenit ele locul unde oamenii comunică

și se înțeleg între ei? Relațiile care prind consistență pe toate planurile, au oare un echivalent în Bisericile noastre? Nu rămân ele prea „locale”, „naționale” și mai ales „confesionale”? Este de-a dreptul uimitor că numeroasele schimbări intervenite pe plan politic, economic, cultural, nu se reflectă și pe plan bisericesc. Însăși mișcarea ecumenică lasă impresia că a dat înapoi, în loc să progreseze. Ne-am mulțumit cu anumite legături personale și ocazionale, cu periodice schimburi de delegații sau cu organizarea de felurite întruniri și atît. Or, cine ar fi mai potrivit să ofere un loc de întîlnire, de punere de acord și de reflecție decît Biserica?

Bisericile sînt mulțumite de instaurarea democrației în țările Europei de Est. Sfirșitul dominației partidului unic, în speță a partidului comunist, este salutat ca o adevărată eliberare. În timp însă ce societatea se democratizează și orice probleme se rezolvă prin dezbateri publice și pe bază de vot, unele Biserici funcționează mai departe pe principiul monarhic în care deciziile sînt luate totdeauna la vîrf, puterea este foarte centralizată, controlul asupra gîndirii, moralei și practicilor este foarte sever. Pînă cînd vor putea dăinui aceste anacronisme? Schimbările se impun cu necesitate. Ceea ce se apreciază util pentru societatea civilă, trebuie să fie și pentru Biserică. De cîtiva ani creștinii au în fine posibilitatea să privească **Declarația drepturilor omului**, baza regimurilor politice și sociale dominante în Europa — drept cea mai mare binefacere pentru oameni. Este clar însă că n-a fost totdeauna așa. Tocmai de aceea la ora actuală este important ca într-o societate modernă poporul lui Dumnezeu, cu osebire mirenii, să ajungă să aibă și ei o anume responsabilitate, să participe cu adevărat la luarea deciziilor, să se bucure cu adevărat de libertatea cuvîntului (Jaques Gaillor, **La nouvelle Europe, un défi pour les Eglises**, în rev. Concilium, nr. 240, 1992, pp. 111—116).

Cele pînă aici arătate deși constituie realități ale noii Europe, nu mai puțin ale Bisericilor aparținînd continentului nostru, ar fi greu să afirmăm că au fost înlăturate toate neajunsurile. Pînă cînd Europa va respecta integral principiile etapei actuale și pînă cînd Bisericile însele vor merge în pas cu vreme, va mai trebui așteptat. În Apus semnalul l-a dat respingerea de către Dane-

marca, bunăoară, a Tratatului de la Maastricht ca să nu pomenim și de anumite rețineri față de integrarea europeană. În Europa răsăriteană apoi cunoaștem toți convulsiile naționaliste dintr-o serie de țări mergînd pînă la război fratricid. Sînt realități pe care politologii le comentează pe larg (vezi articolul „**Fra Alma-Ata a Maastricht**” în rev. *Il Regno*, Bologna, an. XXXVII, nr. 2 (675), 15, ianuarie 1992, pp. 18—19). Dacă însă elementele laice predomină prin caracterul lor constrîngător, nu avem dreptul să minimalizăm elementele religioase și bisericești prezente în peisajul noii Europe.

a) Există înainte de orice tendința puternică de reîntoarcere la „rădăcinile creștine”. În aceasta nu trebuie văzută nostalgia reînvierii unor epoci istorice depășite. Înainte de orice e constatarea foarte realistă că nu se poate clădi nimic în gol, ci doar pe niște fundații deja existente. Continuitatea o reclamă judecata sănătoasă.

b) Din acest punct de vedere există un consens în ce privește rolul pe care îl pot juca Bisericile răsăritene. Întemeindu-se pe o tradiție foarte bogată sub raport liturgic, pe o spiritualitate atestată de mistici și teologi de renume, răsăritenii oferă o viziune mai puțin juridică și mai mult contemplativă care îmbogățește pe apuseni. Există o comoară a Bisericilor răsăritene care se cere mereu evidențiată alături de cea a Bisericilor occidentale, ceea ce a și dus la aserțiunea că Biserica universală nu poate să respire decît prin ambii ei plămîni.

c) În fine, europenii, cei dîntii, aflați ca toată lumea la sfîrșitul mileniului al 2-lea, trebuie să știe că mileniul următor, al 3-lea, nu poate fi decît religios, altă alternativă neexistînd. În acest caz însă fără a neglija tradițiile nici unui popor și nici unei culturi, toți trebuie să fim conștienți că mai important decît orice este să păstrăm și să cultivăm ceea ce este esențial în crezul creștin, lăsînd de-o parte controversile și disensiunile sterile. Evident trebuie evitată topirea tuturor într-un amalgam greu de definit. Nici continuarea tensiunilor din trecut nu-și mai are însă sensul. Sfidările întreolaltă vor mai dăinui mai ales acolo unde nu se înțelege normalitatea diversității, dar situația în care ne găsim toți e alta decît odinioară și ea impune respect reciproc și întregirea unora prin ceilalți.

În acest context nou al Europei unite Ortodoxia își are evident un rol important. E ceea ce a format între altele tema majoră a Congresului teologilor ortodocși ținut între 7—9 septembrie 1990 la Atena (Dimitri Salachas, *L'Ortodossia nell'Europa unita*, în rev. Oriente cristiano, Palermo, an. XXXI, nr. 1, ianuarie—martie 1991, pp. 46—51). Așa cum remarcă un teolog român nu demult, „în noua situație Ortodoxia va trebui să-și prezinte mesajul său universal, să se prezinte pe ea însăși fără să intre în comparații lipsite de respect față de celelalte confesiuni. Conștiință de valorile ei spirituale, ea trebuie să le prezinte drept aportul propriu la Europa comună, deschisă tuturor valorilor. Disputele trecutului care au adus destul rău de o parte și de alta, creînd separări dureroase, trebuie depășite prin dialog, prin schimbări profunde de atitudine, prin metanoia care stă la baza oricărei regenerări spirituale, a oricărui început între oameni ce s-au situat timp îndelungat pe baricade diferite. Respectul față de adevăr trebuie să ne conducă pe toți spre același țel. Nu putem respinge aspectele negative ale Occidentului, opunînd idealul ortodox prin care trecem voit sub tăcere propriile noastre scăderi. Fără complexe ci, din contră conștiință de valorile ei, Ortodoxia a intrat deja în Europa și poate contribui, alături de celelalte Biserici din Occident cu care se află deja în dialog, la unitatea mult rîvnită a Europei de mîine” (pr. dr. Mircea Basarab, *Ortodoxia și Europa de mîine*, în : „Telegraful român”, Sibiu, an. 139, nr. 45—48, 1 și 15 decembrie 1991, p. 4).

În ciuda multor piedici și destulor greutăți, Europa merge spre unitate ca de altfel lumea întreagă. E datoria tuturor Bisericilor să-și aducă aportul, nu mai puțin Ortodoxia.

Redacția

SĂ NE CUNOAȘTEM BISERICA

de : protos dr. IRINEU CRACIUN

Dacă pentru mulți occidentali Biserica Răsăritului constituie încă un tărîm necunoscut, după aproape cinci decenii de absență a educației religioase, în societatea românească, nu puțini se află chiar și printre noi, cei binecuvîntați de a ne fi născut și crescut în Legea strămoșească, care limitează infinitul tezaur al Ortodoxiei la o sumă de obiceiuri și tradiții locale legate mai ales de momentele cardinale ale vieții. Ne-a fost afectată însăși identitatea religioasă, acest component esențial al specificului nostru personal. Să ne binecuvînteze Dumnezeu dorința de a ne regăsi pe noi înșine din punct de vedere religios, reflectînd împreună asupra unor aspecte fundamentale ale credinței noastre dreptmăritoare. Vom fi atunci în măsură de a întinde mina spre ajutorul semenului ce boală sufletească și, de asemenea, de a dialoga, în iubire, cu cei care nu ne împărtășesc convingerea religioasă.

Aspecte istorice

Inceputul Bisericii. Biserica lui Hristos a luat ființă la primele Rusalii creștine cînd după făgăduința Domnului (vezi Luca 24, 49), Duhul cel Preasfînt s-a coborît peste Sfinții Apostoli adunați în Cenaclul din Ierusalim (Faptele Apostolilor 2, 1 și urmare). Atunci, în baia cea de foc a dumnezeieștii Pogorîri, s-a născut Biserica pe care Mîntuitorul însuși o concepușe pe crucea pămîntirii Sale și pe care nici porțile iadului, pînă la sfîrșitul veacurilor, nu o vor putea birui (Matei 16, 18)¹.

Perioada persecuțiilor. Pînă la edictul de la Mediolan din anul 313, Biserica lui Hristos a avut de înfruntat feroce persecuții, fortificîndu-se

¹ Domnul nostru Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu Intrupat, Persoana istorică a Domnului, poate fi topografic localizată în Pălestina, Ierusalimul și ținuturile Iudeii și Galileii iar viața Lui poate fi cronologic încadrată între anul 7 înaintea erei creștine și anul 30 după Hristos (vezi Walter Kasper, *Jesus the Christ*, London 1981, p. 26 sq.). Activitatea mesianică a Domnului poate fi încadrată între Botezul Său în Iordan, anul 27 (28) și moartea Sa pe cruce, posibil 7 aprilie a anului 30 (vezi Xavier Leon-Dufour, *Dictionary of the New Testament*, London, 1980, p. 28) urmată de învierea Sa din morți cea de-a treia zi. Anul morții și învierii Domnului este și anul primei Cincizecimi creștine cînd a luat ființă Biserica.

prin sîngele sfinților mucenici căzuți pentru credință, sînge devenit sămînța creștinismului (Tertulian).

Organizarea Bisericii. După secolul al 4-lea, în libertate, Biserica pe care în simbolul credinței o mărturisim ca fiind una, sfință, sobornicească (= universală, catolică) și apostolească, a fost organizată prin canonul 28 al sinodului al 4-lea ecumenic din Calcedon în anul 451 ca o pentarhie². Cu alte cuvinte, întreaga lume atunci, în secolul al 5-lea, cunoscută și care se identifica cu Imperiul Roman a fost împărțită în cinci spații geografice axate pe cele cinci venerabile cetăți ale lumii antice și anume: *Roma*, cetatea eternă a Apusului și capitala Imperiului, *Constantinopolul* sau Bizanțul, de pe Bosfor, devenit Roma Nouă a primului împărat creștin, Sf. Constantin cel Mare († 337), *Alexandria* Africii, *Antiohia* Asiei Mici, ambele cetăți strălucite ale culturii antice și, *Ierusalimul*, cetatea însăși a Împăratului împăraților³. Roma veche fiind capitala Imperiului Roman și locul martiriului Sf. Apostoli Petru și Pavel († 67), patriarhului Romei (papa = părinte) i s-a acordat de către Părinții Bisericii cinstea onorifică de „primus inter pares” (primul între egali), o funcțiune de primat în sluiire fără putere jurisdicțional-administrativă asupra Patriarhatelor răsăritene surori.

Schisme și disensiuni între creștini. Neînțelegeri omenеști cu un întreg spectru de factori teologico-religioși, politici, culturali și lingvistici au cauzat de la început sciziuni în sînul creștinătății. Este semnificativ faptul că la aproximativ fiecare 500 de ani, o nouă masivă sciziune a intervenit între creștini. Astfel, urmînd sinoadele III (Efes, 431) și IV (Calcedon, 451) ecumenice, prin neacceptarea unor articole de credință, un număr considerabil de creștini aparținînd Patriarhiilor Alexandriei și Antiohiei s-au separat fiind și astăzi cunoscuți ca necalcedonieni sau vechi orientali. După alți 500 de ani, secolul al II-lea a fost martorul nefericitei separări între Patriarhia Romei, cunoscută de acum încolo ca Biserica Romano-Catolică, și Patriarhiile răsăritene, mărturisind credința ortodoxă și deci identificate cu Biserica Ortodoxă Răsăriteană. După alți 500 de ani, creștinii apuseni s-au scindat între romano-catolici și protestanți. Nici epoca modernă și contemporană n-a fost și nu este lipsită de dezbinări între creștini. Astfel, atît Apusul cît și Răsăritul cunosc o apariție perpetuă de culte neo-protestante care sfîșie și mai mult cămașa cea una și fără cusătură a Mintuitorului (cf. Ioan 19, 23—24).

Organizarea Bisericii Ortodoxe. În Răsărit, în decursul celui de-al doilea mileniu creștin, un număr de Biserici locale (nationale) ajungînd la maturitate eclesiastică au fost recunoscute de Patriarhia Ecumenică

² John Meyendorff, *Imperial Unity and Christian divisions*, Crestwood, New York, 1989, p. 179 sq

³ Cele 5 cetăți au fost comparate cu cele 5 simțuri umane. La fel, un trup, Biserica, funcționează deplin prin cele 5 simțuri ale sale, cei 5 patriarhi (cf. Petru al 3-lea al Antiohiei, *Scrisoare din 1053*, MPG 120, 758).

a Constantinopolului ca autocefale (de sine conducătoare) sau autonome (cu legi de administrare proprii, însă rămânând sub conducerea Bisericii mame). Din prima grupă fac parte, în ordinea numărului de credincioşi, Biserica Ortodoxă Rusă, Biserica Ortodoxă Sîrbă, Biserica Ortodoxă Română (care a fost recunoscută ca autocefală de către Biserica mamă, Patriarhia Ecumenică, prin tomos-ul sinodal al patriarhului Ieremia al IV-lea în 1885 şi a fost ridicată la rangul supremei cinstiri, acela de Patriarhie, în 1925 ocupînd locul al 7-lea în ierarhia Ortodoxiei universale). Apoi, Biserica Ortodoxă Bulgară, Biserica Ortodoxă Ivireană sau Biserica Georgiei, Biserica Ortodoxă Greacă, Biserica Ortodoxă Cipriotă, Biserica Ortodoxă Poloneză, Biserica Ortodoxă Albaneză, Biserica Ortodoxă Cehoslovacă şi, cea mai mică între toate, Biserica Ortodoxă Sinaită limitată la Mănăstirea Sf. Ecaterina din muntele pe care Moise a primit Legea cea scrisă cu dumnezeieşti slove (Ieşirea 20, 1—17). Din a doua grupă, a Bisericilor autonome, fac parte Biserica Ortodoxă Finlandeză, Biserica Ortodoxă Japoneză şi Biserica Ortodoxă Chineză, iar în viitorul apropiat, sperăm, Biserica Ortodoxă Americană (O.C.A.)⁴.

Diaspora ortodoxă. Creştinii ortodocşi, răsăritenii emigranţi şi apusenii convertiţi la Ortodoxie trăitori în Europa Occidentală, în America de Nord şi de Sud, în Canada, Australia şi Noua Zeelandă, cu alte cuvinte diaspora ortodoxă, se află şi ea divizată din punct de vedere juridicţional ceea ce-i reduce considerabil credibilitatea de a mărturisi credinţa ortodoxă în Occident. Dacă emigranţii greci şi ciprioti trăitori în Occident se plasează automat sub jurisdicţia Patriarhiei Ecumenice, deci nu sub cea a Atenei sau Nicosiei, toţi ceilalţi creştini ortodocşi, inclusiv apusenii convertiţi, se plasează sub una dintr-un întreg spectru de jurisdicţii bisericesti preferinţa fiind de cele mai multe ori motivată etnic.

Biserica Ortodoxă azi. Ca şi Întemeietorul ei, Biserica Ortodoxă este o realitate teandrică, divin-umană. La nivelul divin, Biserica Ortodoxă este Trupul tainic al Domnului, ea nu se identifică cu nici un popor ci mai degrabă transcende orice frontieră geografică, orice barieră cultural-linguistică. Ea ne uneşte pe toţi cei ce mărturisim credinţa drept măritoare şi ne împărtăsim cu Sfintele Taine ale lui Hristos, renăscînd în poporul nou ales al lui Dumnezeu. La nivelul uman însă, tangibil, Biserica Ortodoxă subsistă într-o comuniune formată din cele 4 Patriarhii apostolice şi Bisericile locale (nationale) autocefale şi autonome. În comuniunea ortodoxă universală, primatul onorific de „*primus inter pares*” acordat înainte de marea schismă Patriarhului Romei este oferit acum patriarhului Constantinopolului. În absenţa unor statistici corespunzătoare asupra apartenenţei internaţionale la Biserica Ortodoxă, se ad-

⁴ *Diptiha tis Ecclesias tis Ellados*, 1992; Timothy Ware, *The Orthodox Church*, London, 1983, p. 139 sq. La istorica Conferinţă panortodoxă de la Constantinopol de la Duminica Ortodoxiei, 1992, Bisericile locale au fost reprezentate prin Întîistătătorii lor, lipsind numai cei ai Bisericilor Chineză, Japoneză şi Americană.

mite ca veridică cifra de 100 de milioane cu referire la numărul creștinilor ortodocși trăitori astăzi pe cele cinci continente ale planetei noastre⁵.

Învățătura Bisericii, credința noastră

Credința noastră ortodoxă este credința Sfinților Apostoli bazată pe faptele și învățătura Mântuitorului (Luca 1, 1 și II Timotei 4, 3), care apoi pentru folosul nostru a fost formulată în articolele de credință de care Sfinții Părinți ai Bisericii adunați, după exemplul Apostolilor înșiși (Faptele Apostolilor 15, 1—3), la cele 7 sinoade ecumenice ținute în primul mileniu creștin (între anii 325—787) și care reprezintă vocea autentică a Bisericii lui Hristos. Un sumar al acestor articole de credință îl găsim în SIMBOLUL DE CREDINȚĂ (credeul, crezul) NICEO-CONSTANTINOPOLITAN, numit astfel după primele două sinoade ecumenice (Nicea, 325 și Constantinopol, 381) care l-au definit. Noi înșine mărturisim acest simbol de credință, cu putere, când ne adunăm în biserică pentru a lua parte la sfânta Liturghie, ori acasă, ca parte a rugăciunilor noastre zilnice, înaintea sfintelor icoane.

Să ne reamintim cele 12 articole de credință conținute în simbol:

1. Cred într-unul Dumnezeu, Tatăl Atotțiitorul, Făcătorul cerului și al pământului, al tuturor celor văzute și nevăzute.

2. (Cred) și într-Unul Domn Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu, Unul Născut, care din Tatăl s-a născut mai înainte de toți vecii. Lumină din lumină, Dumnezeu adevărat din Dumnezeu adevărat, născut iar nu făcut, Cel de-o-ființă cu Tatăl prin care toate s-au făcut.

3. Care pentru noi oamenii și a noastră mîntuire s-a pogorît din cer, s-a intrupat de la Duhul Sfînt și din Maria Fecioară și s-a făcut om.

4. Și s-a răstignit pentru noi în zilele lui Ponțiu Pilat și a pătimit și s-a îngropat.

5. Și a înviat a treia zi după Scripturi.

6. Și s-a suit la ceruri și șade de-a dreapta Tatălui.

7. Și iarăși va să vină să judece vii și morții, a cărui împărăție nu va avea sfîrșit.

8. (Cred) într-Unul Duhul Sfînt, Domnul de viață făcătorul, care de la Tatăl purcede, care împreună cu Tatăl și cu Fiul este închinat și mărit, care a grăit prin prooroci.

9. (Cred) într-una, sfîntă, sobornicească și apostolească Biserică.

10. Mărturisesc un Botez spre iertarea păcatelor.

11. Aștept învierea morților.

12. Și viața veacului ce va să fie. Amin.

Mărturisind SIMBOLUL CREDINȚEI ne mărturisim însăși credința noastră ortodoxă care ne unește pe toți în Biserică și ne permite accesul

⁵ Cifra general acceptată și invocată.

la împărtăşirea cu însuşi Trupul şi Singele Domnului în Sfinta Cuminecătură.

Este evident că cei care nu mărturisesc SIMBOLUL CREDINŢEI, sau îl mărturisesc într-o formă deformată, nici nu se pot apropia de Sfinta Taină a Cuminecăturii în Biserica Ortodoxă.

După decenii în şir de indoctrinare ateistă intensivă, mai ales a generaţiilor tinere, decenii în care şi noi ne-am limitat mărturisirea credinţei la câteva obiceiuri legate de momentele mai importante ale vieţii, să luăm aminte deci — împreună — la conţinutul credinţei ortodoxe pe care acum sîntem chemaţi s-o mărturisim, cu adevărat, fără oprelişte.

NOI CREDEM ÎNTR-UNUL DUMNEZEU care ni s-a descoperit nouă oamenilor, celor zidiţi după chipul Său, ca fiind o comuniune personală de iubire divină. Prin urmare NOI CREDEM ÎN DUMNEZEU TATĂL (art. 1), Părintele şi izvorul întregii existenţe văzute : neamul omenesc, lumea minerală, vegetală şi animală, precum şi a celei nevăzute : cetele Stînjilor Îngerii.

NOI CREDEM ÎN FIUL LUI DUMNEZEU ÎNTRUPAT ÎN PERSONA DIVIN-UMANĂ, ISTORICĂ, A DOMNULUI NOSTRU IISUS HRISTOS (art. 2—7). Pentru mîntuirea noastră s-a coborît la mizeria noastră omenească Fiul Cel Unul Născut al Tatălui, luînd asupra-Si firea noastră, purtînd ranele păcatelor. El ne-a mîntuit ca Dumnezeu, dar pentru aceasta a trebuit ca El însuşi să sufere slăbiciunile noastre şi să se lase ispitit întru toate, asemenea nouă, în afară de păcat (Evrei 4, 15). Om s-a făcut Dumnezeu — un fel de om, ar zice Moltmann, a cărui soartă nu ne-ar place s-o împărtăşim : lepădat, blestemat, crucificat⁶ — şi aceasta numai şi numai pentru a ne împărtăşi pe noi de cîntea de a deveni fii ai lui Dumnezeu după har, cum zice dumnezeiescul Atanasie⁷. Şi ne-a răscumpărat pe noi, Mîntuitorul nostru, prin scump singele Său vărsat pe crucea Golgotei ; ne-a izbăvit pe vecie din robia morţii ca plata pentru păcat (Romani 6—23), prin învierea Sa cea de-a treia zi şi ne-a învrednicit de cîntea cea dintîi prin înălţarea Sa cu trupul de-a dreapta mării lui Dumnezeu. Însă, El va veni iarăşi, nu ca blind Păstor ci ca dreptul Judecător al nostru al tuturor, vii şi adormiţi. Deci în legătură cu Domnul nostru Iisus Hristos NOI CREDEM ÎN ÎNTRUPAREA, PATIMILE, ÎNVIEREA ŞI ÎNĂLŢAREA SA LA CER ŞI ÎN CEA DE-A DOUA VENIRE A SA ÎNTRU MĂRIRE. NOI CREDEM CĂ EL ESTE DUMNEZEU ADEVĂRAT ŞI OM ADEVĂRAT⁸. Dar unirea Divinităţii cu umanitatea în persoana Domnului nostru Iisus Hristos s-a săvîrşit în camera cea în-părătească, Prea Sfinta Fecioara

⁶ Moltmann, *The Crucified God*, London, 1974, p. 20.

⁷ Vestita zicere a Sf. Atanasie cel Mare (†373) : „Dumnezeu s-a făcut om ca pe om să-l facă dumnezeu” (Avtos gar evintropisen, ina imeis theopoiithomen), *De Incarnatione* 54 (PG 25, 192 B).

⁸ Iisus Hristos este „Totus in Suis” (Dumnezeu adevărat) şi „Totus in nostris” (Om adevărat) cum afirma Sf. Leon al Romei († 461) în faimosul sau *Tomus ad Flavianum* (PL 54 ; 763).

Maria. Pentru aceasta NOI CREDEM CĂ MAICA DOMNULUI ESTE (CU ADEVĂRAT NASCĂTOARE DE DUMNEZEU și pentru aceasta o preacinstim după cuviință.

Apoi, NOI CREDEM ÎN DUHUL SFÎNT, DUMNEZEU (art. 8), caare, după mărturia Scripturii, *purcede de la Tatăl* (Ioan 15, 26) este închinat și mărit împreună cu Tatăl și cu Fiul, fiind dătătorul de viață.

Dumnezeu adevărat fiind Tatăl și Fiul și Duhul Sfînt, o Uniime mărîm după firea cea dumnezeiască și o Treime după fețele în care această Dumnezeire, deplin, se sălășluiește. Astfel, noi ne închinăm tainei supreme a credinței noastre ortodoxe prin doxologia ce străpunge liniștea de mormînt a nopții celei mari a învierii : Mărire sfintei cele de-o ființă, de viață făcătoare și nedespărțitei Treimi, totdeauna, acum și pururea și în vecii vecilor.

NOI CREDEM, apoi, ÎN BISERICA LUI HRISTOS CEA UNA, SFÎNTĂ, SOBORNICEASCĂ (=catolică, universală) ȘI APOSTOLEASCĂ (art. 9). Deși organizată în Biserici locale (naționale), Biserica cea una a Mîntuitorului transcende frontierele naționale, ea nu se identifică cu un anumit popor, ci îi unește pe toți cei ce mărturisesc credința cea adevărată și s-au născut prin Botez, Mirungere și Sfînta Împărtășanie la viața cea nouă, formînd poporul cel nou ales al lui Dumnezeu și devenind mădulare Trupului Său tainic. Pe aceasta, pe Biserica cea vie a lui Hristos, concepută pe cruce, născută la Rusalii și continuu vivificată de Duhul Sfînt, dătătorul de viață, nici porțile iadului nu o vor putea birui (cf. Matei 16, 18) așa cum au dovedit-o, cu prisosință, în secolul nostru, cei 70 de ani de captivitate comunistă în Rusia și cei 45 de ani de dominație militantă atee în Răsăritul Europei, inclusiv țara noastră.

NOI CREDEM ÎN SFÎNTUL BOTEZ (art. 10) și împreună cu aceasta în Sfintele Taine ale Bisericii prin care ne împărtășim de Harul lui Dumnezeu cel mîntuitor în momente cruciale din viața noastră. Căci, prin Tainele inițierii creștine : *Botezul, Mirungerea și Sfînta Împărtășanie*, așa cum am subliniat deja, noi ne naștem din apă și din IDuh (Ioan 3, 5) la viața cea nouă, devenind mădulare ale Bisericii. Sfînta Împărtășanie, în special, ca piine a vieții (Ioan 6, 48) constituie condiția însăși a vieții celei noi în Biserică, primirea ei cu frică de Dumnezeu, cu credință și cu dragoste, de către noi toți, cler și popor, fiind rostu lui însuși al participării noastre la sfînta Liturghie. Prin Tainele tămăduirii noastre sufletești și trupești : *Spovedania și Maslul*, noi ne împărtășim de Harul iertării dumnezeiești, iar prin *Cununie și Hirotonie*, primitorii se împărtășesc de binecuvîntarea lui Dumnezeu pentru o chemare specială de slujire în sinul comunității.

NOI CREDEM, de asemenea, ÎN ÎNVIEREA MORTILOR (art. 11). O inscripție săpată adînc în piatra Mausoleului de la Mărășești a sfidat decenii în șir guvernarea atee a României : „Cu moartea pe moarte călcînd“. Într-adevăr, mormîntul Mîntuitorului nostru înviat a treia zi, a devenit pentru noi izvorul însuși al învierii noastre. Prin învierea lui

Hristos, golită a fost moartea de conţinutul ei punitiv, ea rămânând doar o poartă necesară prin care fiecare dintre noi va intra în viaţa comuniunii eterne, pur spirituale, cu Dumnezeu⁹.

NOI CREDEM, deci, ÎN VIAȚA VIITOARE (art. 12) în care intrăm prin poarta morții. Ne naștem de această parte a mormîntului, în tînda raiului, pentru a ne pregăti în scurta vreme ce-o avem pentru trecerea dincolo, în veșnicie cu Dumnezeu, singura realitate absolută.

Mărturisirea credinței ortodoxe a fost întregită ulterior prin alte două articole definite de Biserică :

NOI CREDEM CĂ SFINTELEI ICOANE LI SE CUVINE ACEEĂȘI CINSTIRE CA ȘI CELEI ACORDATE SFINTEI CRUCI, SFINTEI EVANGHELII ȘI SFINTELEI MOAȘTE, ADESEORI TRUPURILOR NEATINSE DE STRICĂCIUNE ALE SFINȚILOR¹⁰. Împreună cu Maica Domnului, sfințele icoane constituie „martorii” înșiși ai realității întrupării Domnului și deci ai mîntuirii noastre în Hristos. Cinstea pe care o acordăm sfințelor icoane nu se referă la materia icoanei sau la măiestria ei artistică, ceea ce ar fi idolatrie, ci la persoana sfîntă pe ea reprezentată după cum ne învătă însuși Marele Vasile al Césareii († 379)¹¹.

Și dacă începutul Mărturisirii de Credință Ortodoxă l-am făcut închinîndu-ne Preasfintei Treimi, Dumnezeuul nostru, ultimul articol de credință se referă iarăși la aceasta, taina supremă a existenței noastre.

NOI CREDEM CĂ DUMNEZEUL CEL UNUL ÎN FIINȚĂ ȘI ÎNTREIT ÎN PERSOANE, CEL NECUNOSCUT ÎN SINE, ÎN FIREA SA DUMNEZEIASCĂ, NI SE ÎMPĂRTĂȘEȘTE NOUĂ ÎN ENERGHIILE SALE NECREATE, PREZENTE ÎN LUME ȘI PRIN CARE FĂPTURA TOATĂ VIAȚĂ ȘI SE TRANSFIGUREAZĂ¹². Mulțumită prezenței lui Dumnezeu în lume prin energiile Sale necreate, percepute ca lumina taborică de către Sf. Apostoli Petru, Iacob și Ioan prezenți la schimbarea la față (Matei 17, 2—5), lumea noastră, cosmosul întreg, devine un

⁹ Așa cum atît de minunat mărturisește marele nostru teolog, pâr. D. Stăniloae în *Teologia dogmatică ortodoxă*, vol. III, București, 1978, p. 216.

¹⁰ Acest articol de credință a fost definit de sinodul al 7-lea ecumenic, în sesiunea a 7-a, la 13 octombrie 787. *Echiridion Symbolorum Definitiorum et Declarationum de Rebus Fidei et Morum* (Barcelona, 1974), 600—603.

¹¹ Sf. Vasile cel Mare († 379) zice : „Cinstea dată icoanei se înalță la Cel ce pe ea este reprezentat” *De Spirito Sancto*, 18, 45 (PG 32, 149).

¹² Taina supremă a credinței noastre, taina Preasfintei Treimi, ne confruntă la trei nivele în care Dumnezeuul nostru este prezent în plinătatea Sa : *nivelul ipostaselor divine*, al celor trei persoane dumnezeiești : Tatăl, Fiul și Duhul Sfînt ; *la nivelul necreatei și transcendentei Sale ființe și la nivelul necreatei însă imanentei Sale energii creative*. Sf. Grigorie Palama († 1359), acest titan al gândirii teologice, a teologhisit asupra acestui al 3-lea nivel al Divinității. Teologia sa a fost sancționată de o serie de sinoade locale ținute la Constantinopol în sec. al 14-lea, distincția ousia-energia în Dumnezeu fiind definită ca articol de credință, a primit acceptare ecumenică de către întreaga Ortodoxie. (Între o serie de studii se poate aminti excelentul studiu al episcopului Kallistos al Dioklei *God Hidden and Revealed — The Apophatic Way and the Essence-Energies Distinction*, în : *Eastern Churches Review* VII/2 (1975), pp. 125—136.

imens rug aprins ca cel văzut de Moise (Ieșirea 2, 2—6) neconsumat (de focul Dumnezeirii, ci menținut în existență datorită Acestuia.

Luminându-se mintea, așadar, prin conținutul însuși, obiectiv, al credinței noastre pe care o mărturisim împreună cu milioane de dreptcredincioși de pe planeta noastră, să ne apropiem acum de prea frumoasa și adânc cuviincioasă noastră închinare ortodoxă prin mijlocirea căreia, credința încetează de a rămâne un sistem mental de valori eterne, devenind prin trăire, ORTODOXIA ÎNSĂȘI, adică viața cea nouă în Hristos.

Inchinarea ortodoxă

Ca lăcaș sfânt, Biserica este casa lui Dumnezeu, în care intrăm cu evlavie, adică pentru a-I ne închina. Aici, Domnul Iisus Hristos este în mod vădit prezent în Sfânta Cuminecătură din chivotul de pe altar care-i în permanență străjuit de cetele sfinților îngeri. Aici, Maica Domnului și toți Sfinții, prezenți prin sfintele lor icoane, se află la rugăciune neîntreruptă pentru noi și închinându-se împreună cu noi Preasfintei Treimi, Dumnezeului nostru.

Dumnezeiasca Liturghie la care participăm când ne adunăm în casa lui Dumnezeu, slujbele Sfintelor Taine, rânduiala ierurgiilor — cum ar fi înmormintările, primirea ingerescului chip al călugăriei, slujba încoronării regelui¹³, sfințirile de tot felul... și laudele zilnice — Vecernia, Utrenia, Ceasurile... ÎNCHINAREA ORTODOXĂ, ÎN GENERAL, ÎN ESTE ALTCEVA DECÎT O CONTINUĂ SĂRBĂTORIRE A DREPTII CREDINTE. Facerea semnelor sfintei cruci, de exemplu, este un act liturgic și, în același timp, o mărturisire de credință ortodoxă. Noi umim trei degete ale mîinii drepte mărturisindu-ne credința în taina Treimii Celei De-O-Ființă și ne însemnăm cu semnul biruinței mărind pe Tatăl și pe Fiul și pe Sfîntul Duh. Prin acțiunea însăși a însemnării cu sfința cruce, noi mărturisim că Mîntuitorul s-a coborît din cer, a pătimit, a înviat și S-a înălțat la cer unde șade la dreapta Tatălui (ne atingem umărul drept înaintea celui stîng). Prin atingerea frunții și a pieptului, locașul minții și al inimii, noi de asemenea mărturisim iubirea noastră pentru Dumnezeu, din tot sufletul, cugetul și tăria noastră. Noi apoi pecetluim această mărturisire prin AMIN care însemnează AȘA SĂ FIE.

Inchinarea ortodoxă conține două elemente distincte însă inseparabile: 1. slujirea publică, rugăciunea comunitară audibilă și, 2. iconografia sacră.

Primul element, rugăciunea de obște, acționează asupra facultății noastre auditive. În biserică NOI AUZIM CUVÎNTUL LUI DUMNEZEU din Scripturi și NOI AUZIM MĂRTURISIREA CREDINTEI ORTODOXE care ne este prezentată în forme iconografice de o frumusețe spirituală

¹³ Dreptcredincioșii noștri creștini își vor aminti că atît ungerea domnului (în vechime) cît și încoronarea regelui (în epoca contemporană) sînt evenimente naționale, consacrate de către Biserica lui Hristos, ele comportînd semnificații nu numai politice ci și religioase.

inegalabilă, secondată de o linie melodică potrivită cu duhul de rugăciune din casa lui Dumnezeu. Să luăm doar un exemplu : condacul Crăciunului, această capodoperă a Sfintului Romanos, psaltul Marii Biserici din Constantinopol (sec. al VI-lea) : „Fecioara astăzi pe Cel mai presus de fiinţă naşte şi pământul peştera Celui neapropiat aduce. Îngerii cu păstorii măresc, iar magii cu steaua călătoresc. Căci pentru noi s-a născut Prunc tînăr, Dumnezeu Cel mai înainte de veci“. Condacul Naşterii Domnului conţine un întreg tratat de Teologie ortodoxă asupra tainei de necuprins a întrupării Domnului căci, auzim cum pe braţele Fecioarei se odihneşte un Prunc tînăr Care-I însuşi Dumnezeu, Cel mai înainte de veci. Toate imnele liturgice, luate individual, şi sfintele slujbe, în general, sînt mărgăritare nepreţuite ale spiritualităţii ortodoxe. Căci ce calificativ am putea găsi pentru rugăciunile euharistice ale Sfîinţilor Vasile cel Mare († 379) şi Ioan Gură de Aur († 407) ? Sau ce cuvinte ar putea califica rugăciunea sfîinţirii celei mari a apei la Bobotează sau slujba înmormîntării ortodoxe, această profundă meditaţie asupra destinului uman însuşi : „Chipul mării Tale sînt, deşi port ranele păcatelor“.

Acestui element aparţine, bineînţeles, şi continuarea Liturghiei acasă, prin rugăciunea particulară sau a familiei, înaintea sfintelor icoane luminate tainic de candela arzîndă. Dar nu numai auzul nostru ci şi văzul ne este binecuvîntat de Dumnezeu în casa Sa cea sfîntă.

Al doilea element, *iconografia sacră*, constituie marca distinctivă a Ortodoxiei în raport cu creştinătatea romano-catolică şi protestantă. Acest element esenţial al închinării ortodoxe apelează direct la facultatea noastră vizuală, întrucît prin intermediul sfintelor icoane, noi care am auzit deja cuvîntul lui Dumnezeu, sîntem acum binecuvîntaţi de a-I vedea sfînta Sa faţă reprezentată pe ele.

Fundamentul iconografiei ortodoxe este dublu : hristologic şi canonic. Ne-am referit deja la canonicitatea iconografiei cînd am menţionat că cinstirea sfintelor icoane este un articol de credinţă definit de sinodul al 7-lea ecumenic. Apoi, prin fundament hristologic înţelegem că însăşi întruparea Fiului Unuia Născut al Tatălui constituie piatra de temelie a sfintei iconografii, căci ori Fiul lui Dumnezeu s-a întrupat, Cel transcendent devenind imanent, pereceptibil, vizibil, audibil, tangibil şi deci reprezentabil pe sfintele icoane, ori întruparea este o ficţiune iar mîntuirea noastră în Hristos, o iluzie deşartă. Dar, „Cuvîntul trup s-a făcut şi S-a sălăsluit între noi şi am văzut mărirea Lui“ (Ioan 1, 14), aşa cum auzim în luminata noapte a sfintei Învieri, iar Maica Domnului şi icoana lui Hristos sînt martorii acestei întrupări şi deci ai realităţii mîntuirii noastre în Hristos: Iconografia, aşa cum o înţelegem noi, a fost necunoscută Vechiului Testament pentru că nimeni mai înainte de întruparea Domnului nu L-a putut reprezenta pe Cel cu desăvîrşire nevăzut. Şi totuşi sfintele icoane au fost prefigurate de Vechiul Testament însuşi prin simbolurile sale : mielul pascal, toiagul lui Aaron, şarpele de aramă şi, mai ales, prin chipurile de heruvimi aşezate prin porunca dumnezeiască în cortul mărturie, el însuşi înainte-mergător al bisericii ca lăcaş de în-

chinare (Ieșirea 36, 8 și 37, 7). Cît despre neamurile din vechime, acestea, ca și necreștinii contemporani, au cunoscut închinarea la idoli ceea ce a fost interzis cu desăvîrșire în Vechiul Testament (Ieșirea 20, 114 și Deuteronomul 5; 12—19) și este și astăzi cu desăvîrșire oprit de Biserica lui Hristos care cinstește între cetele sfinților pe cei mulți care au preferat martiriul în locul închinării la idoli, fie obiecte, fie persoane idolatrizate.

Dar între cinstirea sfintelor icoane și închinarea la idoli este o distanță mai mare decît cea între cer și pămînt, în timp ce cinstirea icoanei nu se referă la materia ei ci se ridică la persoana vie pe ea reprezentată, închinarea la idoli se referă la materia însăși din care aceștia sînt făcuți, ei înșiși fiind considerați dumnezei. Este deci evident că greșesc de moarte cei ce intenționat confundă icoana cu idolul sau traduc eronat cuvîntul IDOL aflat în unele locuri din Vechiul Testament prin acela de ICOANĂ.

Sfintele icoane se sfințesc prin rugăciunea Bisericii. Ele sînt fereștre deschise spre eternitate, „uși ale percepției”¹⁴ realității viitoare fără de care viața de pe pămînt ar fi lipsită de sens. Încă de aici de pe pămînt, ne întîlnim în duh, prin intermediul sfintelor icoane, cu Mîntuitorul, cu Maica Domnului și cu toți sfinții pe care, așa nădăjduim, îi vom vedea față către față în viața veacului ce va să fie.

Prin școala lui Teofan al Cretei (sec. al 16-lea) iconografia ortodoxă a ajuns la desăvîrșirea teologică, spirituală și artistică servind apoi ca model întregii lumi ortodoxe. Și iconografia României redeșteptată ar trebui purificată de nu puținele influențe străine de duhul ortodox ce s-au infiltrat în ea, reîntorcîndu-se prin talentații ei reprezentanți de astăzi, la sursele autentice ale iconografiei ortodoxe. Căci, așa după cum mărturisim prin cuvînt că drept-măritoarea credință ne unește pe toți în Biserica lui Hristos, tot așa și arta sacră vizuală, iconografia, ar trebui să constituie o singură mărturisire de „cuvinte plasticizate” a Ortodoxiei, temelia ei fiind iconografia autentică bizantină¹⁵.

Mare este taina Ortodoxiei căci intrînd în casa lui Dumnezeu ne învrednicim de a gusta din însăși dulceața raiului cînd toate simțurile ne sînt binecuvîntate. Căci cu auzul auzim Cuvîntul lui Dumnezeu, cu văzul ne îndulcim de vederea Dumnezeieștii Sale Fețe, cu gustul ne împărtășim cu Preacuratele Sale Taine, cu mirosul ne desfătăm de mireasma dulce a tămîii ce se înalță împreună cu rugăciunile noastre spre ceruri. Și, cu adevărat mare este taina Ortodoxiei pentru că ea sfințește spațiul însuși și timpul. Intrăm spre închinare în biserica parohiei noastre și acolo cerul întreg este prezent. Căci Betleem al nașterii Domnului

¹⁴ Numele însuși ale unei cărți despre sfintele icoane scrisă de un anglican, John Baggeley, *Doors of Perception* (London, 1987).

¹⁵ Expresia „cuvînt plasticizat” cu referire la icoană și folosită de pr. prof. Stăniloae (*Teologia dogmatică ortodoxă*, vol. III, p. 346) redă cu fidelitate idea „scrierii icoanelor” care este implicată de titulatura însăși ICONO-GRAFIIE —
SCRIERE DE ICOANE.

ne este nouă colţul sfintei Proscomidii, sfântul mormînt, izvorul însuşi al învierii noastre ne este masa sfintului altar. Şi iarăşi, în biserică, trecutul şi viitorul ca noţiuni de măsură ale timpului dispar, noi împărtăşindu-ne de veşnicul şi neschimbatul *astăzi* al lui Dumnezeu. Căci aşa auzim la Crăciun, de exemplu : „Fecioara *astăzi* (nu atunci în trecutul îndepărtat) pe Cel mai presus de fiinţă naşte...” şi plecîndu-ne ne închinăm tainei pentru noi reprezentată prin icoana sfîntă a naşterii Mîntuitorului. Iar în vinerea Paştilor iarăşi auzim : „*Astăzi* (nu atunci) spînzurat a fost pe lemn Cel ce a spînzurat pămîntul pe ape...” şi îndată cîdem la poala crucii închinîndu-ne Celui răstignit pentru noi.

Şi iarăşi, cu adevărat mare este taina Ortodoxiei pentru că ea ne uneşte şi ne înfrăţeşte unii cu alţii pe toţi cei ce o mărturisim şi ne împărtăşim dintr-un potir, îmbrăţişîndu-ne în iubirea sfintei învieri. Accentuînd dimensiunea comunitară a închinării ortodoxe, Ortodoxia ne scoate din izolarea noastră, ne înrîurează adînc şi pozitiv modul de gîndire, de viaţă şi de atitudine în relaţia noastră cu noi înşine, cu semenii noştri cei de asemenea zidiţi după chipul lui Dumnezeu şi cu Dumnezeu. De aceea în spasmele regăsirii identităţii noastre umane în această epocă post-comunistă, credinţa noastră ortodoxă poate constitui cheia acelei fundamentale înnoiri morale fără de care nici mult rîvnita prosperitate materială nu-i cu putinţă.

De aceea cu adevărat binecuvîntaţi de Dumnezeu sîntem noi românii de a ne fi născut şi crescut ca fiii şi fiicele unui popor care de la naşterea sa chiar a mărturisit credinţa ortodoxă. Cu aceasta însă nu ne putem lăuda ca fiind o simplă moştenire naţională, adoptînd atitudini exclusiviste, şi nici nu o putem folosi ca o haină aleasă numai la sărbători. Datorie sfîntă avem noi toţi, cler şi popor, acum în libertate, să ne mărturisim credinţa prin cuvînt şi prin exemplul vieţii noastre.

PEREGRINĂRI PRIN LUMEA GÎNDIRII *

de : pr. prof. CICERONE IORDĂCHESCU

Mărturisim că nu aflăm mai mare plăcere — în preocupările noastre spirituale — decît să parcurgem lucrări temeinice de istoria gîndirii ; să ne oprim asupra marilor filosofi, atît asupra celor din antichitatea clasică, cît și a celor ce au urmat după Renaștere și chiar pînă în zilele noastre, sau să citim operele capitale ale unui *Platon*, *Plotin*, *Descartes*, *Spinoza* și alții ...

Cîtă energie spirituală nu s-a consumat de către marii titani ai gîndirii, pentru a dezlega enigma filosofică — pentru a pătrunde în fondul a toate ...

În ultimă esență, tot problema religioasă a fost — cu voie sau fără voie — aceea ce a îndemnat pe marii gînditori ; ea a prelucrat din umbră spiritul și i-a trezit curiozitatea, pentru a da omenirii opere din cele mai de preț. După convingerea noastră și după munca depusă de cînd am început a privi critic la lume și viață, tot problema religioasă a fost și este aceea ce răcorește mințile și trezește curiozitate gînditorului, atunci cînd acesta ajunge pe culmile strădaniei sale intelectuale și sufletești.

Descartes vedea în *Dumnezeu* un punct culminant al celei mai înalte și nobile preocupări a spiritului. Pe Acesta îl căuta geniul său, geniu ce a generat noua gîndire europeană, cu repercursiuni atît de puternice în marea filosofie de după el ...

Cele două aspecte ale existenței, gîndirea și intuirea ne preocupă neconștient, cînd reflectăm filozoficește și aflăm că soluționarea lor definitivă n-o avem încă !

Urmașul său, marele ascet *Spinoza*, reduce totul, în ultimă esență, la *divin*. Unirea cu divinul dă omului, după dînsul, veșnicia. *Spinoza* nu caută nemurierea acestei vieți de o clipă ; pentru el timpul, atîta cît trăiește, este sub influența lucrurilor trecătoare, părăindu-i-se că aceasta ar fi totul ! Cînd însă a dispărut, s-a terminat cu cele de aici !

Spiritul însă, avîndu-și originea în *Dumnezeu*, nu se pierde cu dispariția timpului ; el rămîne în chip necesar, în *Dumnezeu*, ca o idee,

* Preotul profesor Cicerone Iordăchescu de la a cărui moarte se împlinesc aproape un sfert de veac, a fost una din figurile de prim ordin ale Teologiei românești. A funcționat ca profesor de Patrologie la Facultatea de Teologie din Cernăuți. Pe lângă lucrările sale tipărite, multe n-au mai ajuns să fie imprimare. Una din ele este „Peregrinări prin lumea gîndirii” isprăvită în anul 1965, din care redăm aici capitolul : „Citind Istoria Filosofiei și îndeosebi pe unii din marii filosofi”.

ce exprimă esența sa în forma veșniciei, cu atât mai virtuos, cu cât el se înalță de la lumea fenomenelor în aceea a originii lui divine. Distrugerea corpului este dispariția a tot ce este trecător, dispariție ce înseamnă eliberare de forma inferioară de viață. „Numai atîta vreme cît durează timpul, sufletul cade sub influența afectelor de fel inferior”.

Pentru acest mare gînditor nemurirea înseamnă o înălțare peste existența temporală, un fel de prindere a veșniciei înăuntrul chiar al vieții prezente. „Omul liber” — spune el — „nu gîndește despre nimic mai puțin, decît despre moarte, iar înțelepciunea sa este a se îngriji nu de moarte, ci de viață”.

Cea mai desăvîrșită perfecțiune este, după *Spinoza*, fericirea de a căuta și găsi pe *Dumnezeu*. În aceasta constă adevărata fericire spirituală. Pentru a înțelege cum ar trebui pe *Spinoza* este necesar neapărat a-l privi, nu numai după litera scrisului său, atît de arhitectonic, ci după înțelesul ce se ascunde în dosul acestui scris, sens ce-l așează printre marii gînditori ai lumii.

Oprindu-ne o clipă și la cel de al treilea mare gînditor de după *Re-naștere*, gînditor în care preocupările din care a ieșit *Renașterea*, și-au atins o culme a lor, la *Leibnitz*, vom afirma mai întîi, că și el, ca și *Spinoza*, au fost influențați de gîndirea carteziană. Nu avem intenție, în cele ce relatăm, să dăm *in extenso* sau chiar sumar, preocupările lor, ale tuturor celor trei filosofi și de adînci meditații. Aceasta o fac autorități în istoria filosofiei. Pe noi ne preocupă aici punctele finale și deci cele mai înalte, la care s-au oprit ei și în care a culminat gîndirea lor...

Leibnitz tinde în gîndirea sa să se înalțe peste fenomene fizice, spre cele metafizice, spre unitatea ultimă, peste care mintea nu mai poate iscodi nimic cu puterile ei, spre „monade”.

Orice existență, după *Leibnitz*, conține în ea o activitate imanentă. Lumea sensibilă nu stă indiferentă lîngă cea nesensibilă, ci toată natura este un fenomen cu fundamentale temeuri în ea: un fel de aparență a totului nesensibil pentru spiritele reduse. O inteligență desăvîrșită n-ar vedea exteriorul, ci numai fundamentul existenței. Din această perspectivă corpul nostru privit, apare ca un agregat de suflete, agregat a cărui monadă centrală este sufletul. Acest punct de vedere deschide posibilitatea unei noi soluții a problemei *corp-spirit*, natură și viață spirituală. Ele sînt această perspectivă, sînt *esența și fenomenul*.

„Omul nu este o parte, ci un chip al divinității, o expresie a universului, un cetățean al statului divin. În ființa noastră stă ascunsă o infinitate, un chip a toată puterea divină”.

După *Leibnitz*, în orice suflet rațional zace o comoară de adevăruri veșnice și generale. Omul nu este un simplu exemplar al speciei sale. Ce ne stăpînește este un adevăr comun. „*L'individualité enveloppe l'Infini*”. Noi trebuie să răscolim în interiorul ființei noastre pînă în adînc, pentru a-l trezi din somnul său... pentru a da de surprize...

Pentru *Leibnitz*, Dumnezeu este lucrul cel mai ușor și cel mai greu de cunoscut; primul și cel mai ușor pe calea luminii; cel mai greu și ultim, pe calea umbrei. Cunoașterea este singura cale pentru a da religiei sufletul ei. Filosoful nostru nu exclude și celelalte aspecte ale vieții sufletești, cum este de pildă sentimentul.

Leibnitz este convins că *Hristos* a făcut din religia înțelepților, religia popoarelor: a ridicat religia naturală în lege universală; a susținut că religia nu trebuie să fie numai obiect de frică și adorare, ci și iubire și devotament. Cei pripiți în judecarea problemelor de credință nu știu, probabil, nimic din ceea ce au gândit titanii cugetători în această capitală și supremă necesitate a sufletului omenesc. Ei se iau — în cea mai bună parte — de foști sau actuali intelectuali improvizați și decreteză sentențios, cu o seninătate și suficiență adorabilă!, nebănuind ce departe sînt de preocupările marilor gânditori! Cînd gânditorii de mare rang se pronunță cu atîta precauție în astfel de probleme, se poate întreba cineva, nu fără rost, ce înseamnă graba în răspunsuri a suficientilor! Nouă ne face impresia că unii ca aceștia sînt ca și cei care ar face elogiul luminii opaițului sau a unei lămpi obișnuite de petrol — în fața luminii electrice, ca să nu zic a soarelui. Și-au avut firește și asemenea lămpi rostul lor!

Nu ne interesează atît de mult părerile celor *short-minded* (cu minte scurtă), cum spune englezul, față de perspectivele mari și largi ale spiritului uman, arătate de exemplare umane de prim rang!

Noi oamenii trăim viața de toate zilele așa cum ne este dată fiecăruia, cu personale nuanțe în ea și cu foarte multe influențe din mediul înconjurător. Ea este un amestec din toate părțile, cu oscilații cînd individuale, cînd din mediul în care trăim.

De cele mai multe ori nu reflectăm asupra a ceea ce sîntem, ce facem și cum ar fi potrivit de a ne dirija viața. Alte ori, dacă ne în-delețnicim și cu lectura — îndeosebi cu literatura — ne facem din autorii preferați un ideal și-i luăm drept călăuză pentru o viață ieșită din comun. Preferăm pe scriitori după felul dispoziției noastre interioare, după vîrsta la care ne găsim sau după suma experiențelor ce le-am făcut pînă la epoca în care s-a trezit în noi nevoia de reflectare, de evadare din obișnuit, cînd simțim nevoia de ceva mai superior și mai atrăgător, decît ceea ce-am apucat. În această privință scriitorii au un mare rol de modelare, mai ales la tineri...

Ce urmă neștearsă lasă în sufletele copiilor — de pildă — poveștile, anecdotele, apoi mai tîrziu, lecturi de rare frumuseți cum aflăm la un Creangă, în pastelurile lui Alecsandri! Mai tîrziu, cu înaintarea în vîrstă, în scriitori ca Goga, Coșbuc, iar în epoca mai dezvoltată, cît nu ne vorbesc poeziile lui Eminescu — cel mai mare poet al scrisului românesc.

Aceasta, în linii foarte generale, în epoca școlară a formării noastre, în epoca de învățămînt secundar. Deci, un proces firesc, ce-și urmează drumul său și de care puțini tineri de pe calea cărții sînt atinși — în sensul bun al cuvîntului.

Cînd însă, pe lingă plăcerea de a ne desfăta în chip așa de nobil, ni s-a trezit în spirit curiozitatea științifică de a ne explica și înțelege tot ce ne iese în calea spiritului, atunci ne punem întrebări, căutăm răspunsuri, nu mai sîntem mulțumiți cu ceea ce am apucat și ce am crezut. În sufletul și mintea noastră se ivesc întrebări și căutăm răspunsuri; iar o nuanță sceptică ne învăluie sufletul. Fenomenul acesta te cuprinde nu numai în ultimii ani de școală secundară, ci el te urmărește și pe băncile universității și mai departe, peste granițele universității, pînă tirziu de tot...

Vne o vreme cînd nu mai ești mulțumit nici cu lecturi din *Ibsen*, *Tolstoi*, *Schiller* și chiar *Goethe*, ca să nu pomenesc aici decît numai de culmi ale literaturii; nu te mai mulțumesc nici sumarele cunoștințe căpătate din variatele discipline școlare din cursul secundar, nici chiar specialitatea ce ți-ai ales în Universitate. Cauți ceva mai sigur, mai convingător, mai adînc. Filosofia îți răscolește mintea prin problemele ce le pune și a căror rezolvare o cauți cu sete. Literatura țării tale nu te mai mulțumește. Cauți adevăruri în cea străină, negăsindu-le în limba ta!

Mi-aduc aminte cu cită sete am căutat să citesc pe clasicii francezi sau germani, cînd am început să descifrez cunoștința limbilor respective, — eram prin clasa VI-a secundară!; apoi literaturi a căror limbă n-o cunoșteam, rusă, norvegiană, ungară; pe un *Ibsen*, un *Tolstoi*, un *Petöfi*.

Trăim acum o nouă viață! Ba mai mult, eram prin clasa a III-a secundară, cînd am dat de ceva din scrisul lui *Tolstoi* în românește și de aforismele lui *Schopenhauer* traduse de *Titu Maiorescu*. Le-am citit cu multă atenție și-mi închipuiam, pe-atunci, că nu există nimic mai profund decît ce citeam eu!

Mintea noastră împinsă de curiozitatea, de setea de a afla și a ști tot mai mult, nu se oprește nicidecum, nu vrea să stea pe loc. Ceva tainic o împinge cît mai departe și mai departe...

Cînd am început a face cunoștință cu gîndirea filosofică, a început a se stinge entuziasmul pentru literatură; aceasta a trecut pe nesimțite pe un al doilea plan. Și aici am început cu scrieri de gîndire cu totul superficiale; cu *Teoria undulației universale* sau alte scrieri ale lui *Vasile Conta*, scrieri ce mi se păreau de impresionantă înțelepciune. Mai citeam apoi cu sete pe *Max Nordau*, *Minciuni Convenționale* sau reflexii de suprafață din ceea ce gîndea *Tolstoi*, într-o epocă a scrisului său...

Am terminat prin a mă convinge că nici acestea nu sînt totul, nu spun ceea ce căutam!

Evoluția aceasta nu este numai a indivizilor luați izolat, indivizi frămîntați de demonul curiozității, ci ea este a culturii umane în genere. Și aceasta trece printr-o serie de stadii. Cită distanță de pildă de la explicarea naivă a începutului cugetării eline *Tales*, *Anaximandru*, *Anaximene*, pînă la lumea ideilor din *Platon* sau logicei aristotelice. De

la filosofia așa de încrezută în sine, pînă la un Kant sau genialii lui urmași : *Fichte*, *Shelling* și *Hegel*.

Și în istoria filosofiei întâlnim începuturi de gîndire naivă de realism naiv, și ne urcăm pe această scară, a gîndirii, pînă la marile genii ce se impun mileniilor.

Dar mai trebuie subliniat un fapt. Precum în viața individului cu preocupări alese sînt momente de străfulgerare de idei, ce apar ca fulgerul pe cer și în urmă dispar, tot așa și în viața culturală a omenirii, apar nu numai perle literare, ci și fulgerări de gîndire, cu efecte asupra celor ce le surprind și urmăresc să le deslușească în cursul trudei lor intelectuale.

Așa un *Socrate*, un *Platon*, un *Aristotel*, un *Plotin*, din lumea veche sau atîtea genii ce au urmat pînă azi. Cîți se pot împărtăși din scrisul și gîndirea lor !

Luată în linii mari, gîndirea s-a tot înălțat în reflectarea asupra a ceea ce sîntem și este totul ; s-a ridicat de la concepții naive la critică ; de la plămuiți imagineare la concepții carteziene, leibnitziene etc., că rămi surprins de așa mari pași făcuți în drumul ei !

Cînd omenirea a trecut, cu gîndirea, în stadiul epocii numită a „Luminilor” — *Die Aufklärung*, în nemțește — de ieșirea din stadiul tinereții în acel zis al maturității, atunci ea și-a pus probleme și s-a trudit să dea soluții, în credința că dezleagă, pînă la un anumit punct, multe probleme capitale. S-au tot dat multe feluri de soluții, unele mai îndrăznețe decît altele. Un talentat gînditor englez, *David Hume* și un altul de limbă franceză, *Jean Jacques Rousseau* au lăsat remarcabile scrieri cu influență în literatura timpului. Acești doi talentați scriitori au încercat să dea soluții din cele mai judicioase, totuși și soluțiile lor n-au rămas decît simple ipoteze. Din scrisul și gîndirea lor s-a inspirat — după proprie mărturisire — filosoful de la Königsberg, marele și aproape neîntrecutul *Immanuel Kant*, neoprindu-se la nici una din soluțiile date de ei. Dimpotrivă, recunoscîndu-le meritul și genialitatea lor, *Kant* a mers mai departe, mai adînc în fondul problemelor fără a fi putut da și el ceva cu totul definitiv.

Ceea ce a desăvîrșit Kant prin concepția sa, de a pune centrul de preocupare al cunoașterii în spiritul nostru și a nu se orienta numai după experiență, după lumea din afară ; aceasta o făcuse mai înainte de el *Hume*. *Hume* a pătruns adînc în mișcarea de gîndire a vremii sale și a pus probleme care pînă astăzi mai stau în picioare pentru mulți gînditori. El a încercat să mute centrul de gîndire al lumii în sentiment. Toată cunoștința noastră — după el — este un produs al mecanismului spiritual. El nu recunoaște o cauzalitate de fapt între evenimente, ci numai o succesiune de reprezentări după care la situații similare, urmează succesiuni similare. Cauzalitatea nu este, după dînsul, decît un proces psihic, lucrurile sînt numai produse ale reprezentărilor noastre, sînt un fel de „mănunchi sau îngrămădire de reprezentări diferite, ce se succed cu o viteză neînțeleasă și sînt într-o continuă curgere și

mişcare"; ele nu oglindesc o realitate ce s-ar afla dincolo. Toată convingerea noastră se bazează pe un conținut interior. Legăturile dintre lucruri nu sînt decît produse ale unui sentiment, fapte ale credinței — *belief* — nu religioase ci pur și simplu *psihice*.

Această credință se dezvoltă apoi prin obișnuință și mediu; ea nu este supusă unei reflectări conștiente, ci urmează unei stricte necesități psihice, în care asociația își are o bună parte. Rațiunea nu joacă aici decît o infimă parte; afectele de plăcere și neplăcere sînt aproape totul și ele conduc acțiunea noastră. În conformitate cu acest fel de a concepe lucrurile, *morală* nu este altceva decît un produs al gustului. Religia și ea, își are rădăcinile tot în afecte: nădejdea, frica etc. ...

Deci din toată această concepție, omul nu se alege cu nimic, decît cu o pronunțată înclinare spre scepticism. Acest filosof reprezintă un maximum de preocupări, susținute totuși cu multă sagacitate în lumea engleză.

Din lumea de limbă franceză a apărut, cam tot în aceeași vreme, un scriitor, la fel de mare talent, cu o teorie ce pune accentul tot pe sentiment. Acesta a fost *Jean Jacques Rousseau*, scriitor și gînditor, din care s-a inspirat, ca și din Hume, marele *Kant*.

Încercînd, ca și Hume, să combată ideile din care s-a inspirat *Epoca Luminilor*, unde se punea accentul principal pe rațiune, *Rousseau* combate și el această *tendință*. El ține seama de tot sufletul omenesc și, îndeosebi, de sentiment. Căutînd să ne dea în scrisul său imaginea unui om nou, puternic, simplu și fericit, care să nu depindă de alții, ci de completa sănătate a firii sale, neperversit printr-o cultură artificială și falsă în bună parte, *Rousseau* duce cu înverșunare o luptă aprigă împotriva culturii existente, în bună parte denaturată de mentalitatea creată de *filosofia Luminilor*. *Laissez faire en tout la nature* este una din lozincile scrisului său. În această direcție caută el o reînviere a omului prin educație, a religiei prin natural etc.

În toată această *tendință* a scrisului său sentimentul este factorul principal. El caută să ne facă a înțelege ce este *Dumnezeu, libertatea, nemurirea*. Adevăratele desfătări sînt acelea ce le primim de la popor, spune el.

Sentimentul nostru este ceea ce dă puritate și pace.

Natura ne-a creat spre bine, spre bunătate, pe toate acestea le pervertește o falsă cultură.

Credința sa profundă pentru un om nou este de natură etică. La *Rousseau* învinge *tendința* spre imediatul vieții sentimentale, în sensul cel bun al acestei noțiuni.

Aici vedem noi imboldul ce l-a căpătat mișcarea romantică sub diferitele ei forme, în literatură, artă, filosofie ...

PREOȚIA CREȘTINĂ ÎN CONCEPȚIA ȘI PREȚUIREA SFÎNȚILOR PĂRINȚI AI RĂSĂRITULUI

de : [pr. prof. SPIRIDON CÂNDEA]

În concepția și prețuirea Sfinților Părinți ai Răsăritului Preoția creștină este darul cel mai mare și cel mai desăvârșit și în același timp puterea cea mai de preț pe care Dumnezeu a rinduit-o spre povățuirea, spre luminarea, spre ajutorarea, spre desăvârșirea și mântuirea fiecărui credincios al Bisericii lui Iisus Hristos. Graiul omenesc oricât de bogat ar fi el în cuvintele sale și oricât de înaripat și entuziast ar fi el în avânturile sale, nu este totuși în stare să exprime și să redea întreagă splendoarea, întreagă puterea și întreagă bogăția preoției creștine. Sfânta Taină a Preoției este un dar ceresc inestimabil de către oameni, este un izvor nesecat de daruri cerești, de puteri dumnezeiești și de binefaceri părintești. Vom încerca totuși în cele ce urmează să ne străduim și să redăm cel puțin în parte frumusețea, splendoarea și puterea preoției creștine, cuprinsă în opera Sfinților Părinți ai Răsăritului.

Sfântul Efrem Sirul în „Cuvîntul său despre preoție”, înalță un ade-vărat imn de proslăvire acestei Sfinte Taine a creștinismului. Vom reda în cele ce urmează cel puțin câteva fragmente din strălucitoarele mărgăritare ale cugetării, ale pietății, ale simțirii și ale prețuirii Preoției creștine de către Sfântul Efrem Sirul. Iată cum vede, cum prețuiește și cum se exprimă acest Sfânt Părinte despre Preoția creștină :

„O minune preamărită ! O putere negrăită ! O înfricoșată Taină a Preoției, slujbă sfântă, sublimă și de neprețuit, pe care Hristos după venirea Sa în lume a binevoit s-o dăruiască unor făpturi lipsite de desăvârșire ! Cad în genunchi și vă rog cu lacrimi și cu suspine să cinstiți acest tezaur al preoției, tezaur pentru cei care știu să-l păstreze cu sfințenie și cu vrednicie. Preoția este o pavăză strălucită și neasemănată împotriva răului, este un turn neclintit, un zid de netrecut. Din temelile acestor ziduri puternice se înalță preoția pînă la cer și chiar mai presus, la cerul cerurilor, unde petrece în mare strălucire și se veselește împreună cu puterile fără de trupuri și cu îngerii. Acolo, în mijlocul puterilor celor de sus, se înfilnește cu însuși Stăpînul îngerilor și împreună vorbește cu Ziditorul și de lumină dătătorul.

De aceea, nu voi înceta de a preamări treapta vredniciei preoțești, pe care Preasfînta Treime a dat-o fiilor lui Adam. Prin această treaptă lumea se mîntuiește și zidirea se luminează. Prin această treaptă munții și toate dealurile și toate văile se umplu de lumină și lumea creștină își duce viața în cinste și fericire, așa precum însuși Isaia, marele glăsuitoare a proorocit, zicînd : „Din vîrfurile munților oamenii vor da laudă și vor preamări pe Dumnezeu”, pentru că prin iubirea și bunăvoința lui Dum-

nezeu și prin rînduirea treptei preotești, a făcut să piară de pe pămînt fărădelegea, să se sălășluiască înțelepciunea, și diavolul a căzut și puterea lui s-a surpat și cei răzvrătiți și întăritați s-au potolit și cei desfrînați s-au îndreptat și cei fără de minte s-au înțeleptit și au devenit povățuitori ai dreptății, și cei fărădelege s-au făcut buni și cucernici. Stăpînirea morții s-a dărîmat, tăria iadului a pierit și blestemul asupra lui Adam s-a dezlegat. Mirele ceresc întru podoabă s-a îmbrăcat și firea oamenilor întru puterea celor fără de trupuri puteri s-a prefăcut. Dar ce voi zice și cum voi preamări demnitatea preoției? Ea este mai presus de orice idee și de orice știință. După părerea mea Sfințul Apostol Pavel la ea s-a gîndit cînd a zis: „O, adîncul bogăției, al înțelepciunii și al științei de Dumnezeu! O, cît sînt de neîncercate și de nepătrunse judecățile Lui și cît sînt de neumblate căile Lui! O, cît de înaripată este Preoția! Ea înalță într-o clipă de pe pămînt la cer și prezintă în fața lui Dumnezeu toate cererile noastre și stăruie înaintea Stăpînului pentru împlinirea lor.

De aceea, datori sîntem fraților, să luăm aminte și să prețuim după cuviință această strălucită și înfricoșată taină. Noi trebuie să știm că fără de cinstita preotie nu există iertare de păcate și că tot prin preotie se face vestirea adevărului și se răspîndește în lume lumina dogmelor creștine. Tocmai datorită acestor lucruri am îndrăznit să spun că între viața de vie și bobul de grîu pe de-o parte și între taina profetiei pe de altă parte există o strînsă legătură. Cînd aceste trei elemente se unesc spre a aduce Împăratului iertă de bună mireasmă, fiecare din ele își dă partea sa de contribuție. Din rodul vitei de vie avem vinul, grîul ne dă pîinea, iar preotia se înalță de pe pămînt la cer și alunge să vadă pe Cel nevăzut. În fața Lui se închină și prin rugăciuni calde prezintă Stăpînului lacrimile și suspinele credinciosilor. Prin mijlocirea preotului se dobîndeste iertare de păcate și se revarsă mila și binecuvîntarea Împăratului asupra lumii. Prin rugăciunea preotului se coboară Duhul Sfînt care sfîntește darurile nuse înainte, prefăcînd vinul în Sîngele Domnului și pîinea în Trupul Mîntuitorului. Și tot prin preot se dau avoi credinciosilor înfricosatele și nemuritoarele Taine, care spală întinăciunea păcatelor și curăță sufletul celor ce se împărtășesc.

Mare și strălucită minune! Treapta sfîntă a Preotiei face minuni cu puterea ce s-a dat ei și curătește sufletele. Fie binecuvîntat Hristos Mîntuitorul nostru, care a rînduit pe pămînt acest strălucit și binefăcător dar! Fie binecuvîntat Mîntuitorul, care a dat acest dar, făcîndu-i pe preoți să strălucească în lume întocmai ca niste luminători! O ce mare, ce înfricoșată și ce minunată treaptă este preotia! Fericit este omul care trăiește cu vrednicie, în curătenie și fără de prihană în această sfîntă treaptă a preotiei! Nemărginită este vrednicia și puterea Preotiei...

La rîndul nostru toți dreptcredinciosii creștini de pe lume sîntem datori să cinstim și să ferim pe cei împodobiti cu treapta preotiei și să-i socotim ca pe niste alesi ai lui Dumnezeu. Datori sîntem să cugetăm la faptul că cel ce iubeste pe prietenul împăratului, va fi foarte iubit de către însuși împăratul. Deci să iubim pe preoții lui Dumnezeu, căci

ei sînt prietenii Celui Preaînalt și mijlocitori pentru noi în fața lui Dumnezeu. Cîstind pe preoți, împlinim porunca lui Hristos care zice : „*Cel ce primește cu bucurie pe prooroc, plată de prooroc va lua*“.

Iar tu frate preot, „te-ai învrednicit treptei preotești, străduiește-te a bineplăcea Stăpînului cerului și al pămîntului ! Caută ca prin curățenia sufletului, prin dreptate, prin înțelepciune dumnezeiască și prin castitate strălucită să prilejuiești această plăcere ! Caută să fii rîvnitor fierbinte ca Iosif cel înțelept, curat ca Iisus, iubitor de străini ca Avraam, iubitor de săraci ca Iov, iubitor de fii ca David și blind ca Moise ! Pe cel rătăcit povățuiește-l, pe cel slăbănog ajută-l, pe cel căzut ridică-l, pe cel necredincios sprijinește-l și pe toate cele asemenea acestora, fă-le !“...

Numai preotul care va merge pe această cale va putea să urce cu sufletul în Ierusalimul cel ceresc, în locul unde se împletesc cununile care rămîn pururea nevestegite și va putea să aducă jertfe curate Împăratului Dumnezeu. Acolo, înaintea îngerilor, însuși Iisus Hristos îl va primi și îl va încununa cu cununa nemuririi și împreună cu cetele cele de sus va cînta cîntare de biruință Sfintei Treimi în vecii vecilor. Amin“.

Sfîntul Grigorie de Nazianz unul dintre marii cugetători și în acele timp unul dintre străluciții și entuziaștii Sfînți Părinți ai veacului al IV-lea al erei creștine a eternizat în mod cît se poate de clar și răspicat concepția și prețuirea lor a Sfintei Preoții. El a făcut această precizare în lucrarea sa intitulată : *Apologia despre fuga sa în desertul Pontului*.

Vom vedea în paginile care urmează anumite crimpeie din cuorinșul acestui adevărat imn de pretuire și proslăvire a Sfintei Taine a Preoției, crimpeie în care se reflectă clar și temeinic concepția și prețuirea Sfintei Preoții, de către Sfîntii Părinți ai Răsăritului și anume :

„Că nimic de lume nu mi s-a părut atunci mai important decît să-ți închizi simturile, să te eliberezi de trup și să fii în afară de lume. Să fi concentrat numai în sinea ta, fără să mai vii în atingere cu cele lumesti, afară de cazuri de neapărată trebuință. Să stai de vorbă numai cu tine însuși și cu Dumnezeu și să duci o viață mai presus de cele văzute. Să porți în tine imaginile dumnezeiești totdeauna curate și neamestecate cu înfățișările de jos, care sînt nestatornice și înșelătoare. Să devii cu adevărat oglindă curată a lui Dumnezeu și a lucrurilor dumnezeiești. Să primești neconținut lumina din lumină, adică strălucire divină în locul celei pămîntești, care e slabă și pe jumătate întunecată. Să gusti cu ajutorul speranței fericirea vieții viitoare, să petreci cu îngerii, să părăsești pămîntul încă pe pămînt fiind și să te înalți cu sufletul la cer. Numai cel ce este stăpînit de asemenea dorinți poate să înțeleagă cuvintele mele și-mi va ierta pornirea care m-a stăpînit atunci“.

„Pe lină cele spuse... doresc să vă descopăr acum taina întreață, și anume : Îmi era mie rusine de anumiți oameni, care fără să fie cu nimic mai buni decît mulțimea cea mare, și lucru vrednic de remarcat, acești oameni se îndesă spre Sfînta Sfintelor, cum se spune, cu mîini murdare și cu suflete necurățite, nesfînite. Acești oameni fără să aibă

nici una din vredniciile necesare apropierii de cele sfinte, dau tîrcoale în jurul-sanctuarului, se înghesuiesc și se împing în jurul mesei sfinte, ca și cînd locul acesta și slujba aceasta n-ar fi rînduite în chip special pentru realizarea virtuții, ci ar fi un simplu mijloc pentru cîștigarea existenței vieții, nu un serviciu împreunat cu mare răspundere, ci o dîregătorie fără nici un fel de răspundere...

„Conducerea pe care sîntem datori s-o facem noi preoții este cu mult mai grea decît alte conduceri, deoarece ea are la temelia ei legea dumnezeiască și caută să îndrume pe oameni la Dumnezeu. Este ușor de înțeles că pe cît de mare este frumusețea și vrednicia preoției pe atît de mari sînt și pericolele legate de ea. De aceea păstorii de suflete trebuie să fie încercați din toate punctele de vedere, întocmai ca aurul și argintul curat, care nu trebuie să dea sunete false și nici să cuprindă metale străine, care ar pretinde un foc și mai puternic pentru topirea și curățirea lor (I Corinteni 3, 12—13).

„Trebuie să știm că nimic pe lume nu infectează pe păstorii atît de grabnic și de cumplit ca păcatele păstorilor, ca patimile și fărâdelegile preoților. Răul, patima, fărâdelegea, păcatul, sînt totdeauna mult mai molipsitoare decît virtutea. Iar cînd asemenea realități negative se oglindesc în viața și faptele preotului, atunci sufletele credincioșilor din parohie cad foarte ușor pradă în plasa celui rău, în brațele diavolului și în felul acesta își pierd definitiv mîntuirea cea adusă oamenilor de către Domnul și Mîntuitorul nostru Iisus Hristos“.

Datorită acestei experimentate realități, „nu-i de ajuns ca păstorul de suflete să nu fie rău, ci el trebuie să se înalțe pînă la culmea virtuții. Altfel, nu vîd pe ce fel de știință și pe ce s-ar putea baza, ca să primească fără teamă sarcina grea a preoției. Mie mi se pare că conducerea oamenilor, a fapturilor celor mai pretențioase și mai nestatornice, este „arta artelor și știința științelor“.

„Pastorația se ocupă de suflet, care este de la Dumnezeu și deci dumnezeiesc și este pîrtaș al nobleței celei de sus, spre care și năzuiește, chiar dacă este legat de un aliat mai rău. În această legătură există și alte cauze, pe care numai singur Dumnezeu le cunoaște, ca unul care le-a rînduit, sau și unii dintre oamenii luminați de Dumnezeu, care au primit darul de-a pătrunde asemenea taine. După cîte am putut cunoaște eu și cei de o seamă cu mine, aceste cauze sînt două: una, pentru ca sufletul să cucerească măreția cea de sus prin încordări și luptă continuă cu cele de jos. Prin aceste lupte și confruntări cu lucrurile pămîntesti sufletul se curățește întocmai ca aurul în foc și dobîndește cele nădăjduite nu numai ca un dar de la Dumnezeu, ci și ca o răsplată a luptei pentru virtute. De altfel, realitatea aceasta este și o mare bunătate a lui Dumnezeu, care a rînduit ca binele să nu fie numai sădit în firea noastră, dar el să fie și o operă a noastră, să fie cultivat și de către voința noastră liberă.

O a doua cauză este rînduită ca sufletul să elibereze încetul cu încetul trupul de povara care apasă asupra lui și să-l înalțe spre el. În

felul acesta sufletul este oarecum pentru trup ceea ce este Dumnezeu pentru suflet, adică sufletul să domine și să influențeze materia, să conducă și să apropie de Dumnezeu pe acest aliat al său.

După cum se știe, arta tămăduirii boalelor și neputințelor trupești, este o lucrare grea și deosebit de anevoioasă, dar mult mai greu lucru este „să cercetezi și să vindeci moravuri, patimi, obișnuințe rele și să elimini din viața oamenilor porniri animalice și sălbatice și în locul lor să sădești obiceiuri bune, blinde și bine plăcute lui Dumnezeu, să judeci și să stabilești o cumpănă dreaptă între cele convenite trupului și sufletului, să nu îngădui ca ceea ce este mai bun (sufletul) să fie stăpinit de ceea ce este mai rău (trupul), ceea ce ar fi o mare nedreptate. Dimpotrivă, ceea ce după natură este inferior trebuie să fie dominat de ceea ce este superior, adică de către suflet.

Lucrarea și puterea aceasta de a supraveghea, de a controla, de a conduce, de a povățui, de a salva și a mîntui sufletele credincioșilor, o au în întregime numai și numai persoanele investite cu darul și puterea Preoției creștine. Numai persoanele care s-au pregătit în mod deosebit și timp îndelungat și au primit apoi darul și puterea Preoției, au dreptul și posibilitatea de a îndeplini în această viață trecătoare lucrarea cea sfîntă și dumnezeiască a mîntuirii sufletelor credincioșilor.

„Preoția are drept scop să într-aripeze sufletul, să-l smulgă din lume și să-l dăruiască lui Dumnezeu, să păstreze chipul lui Dumnezeu în mod statornic în om, să-l sprijine dacă e primejduit, să-l fortifice dacă e slăbit, să facă prin Duhul Sfînt ca Hristos să sălășluiască în inimile noastre (Efeseni 3, 17), și lucru de căpetenie, vrea să facă din suflet, care aparține ordinei celei mai înalte, ceva cît mai apropiat de Dumnezeu, să-l facă părtaş fericirii celei veșnice.

Lucrul acesta îl voiește și Legea, care este educatoarea noastră, îl voiesc și profeții, mijlocitorii între Lege și Hristos, și-l voiește totodată și Desăvîrșitorul Legii și plinitorul ei: Iisus Hristos, (Romani 10, 4). Lucrul acesta îl voiește și Dumnezeirea care s-a dezbrăcat de slavă și s-a întrupat, făcîndu-se acea nouă imbinare — Dumnezeu Omul — făcîndu-se unul din doi și amîndoi într-unul.

Datorită cutremurătoarei îndatoriri pe care o avem noi preoții „sîntem datori să cunoaștem în primul rînd propriile noastre slăbiciuni, propriile noastre păcate și a tămădui în primul rînd pe acestea, pentru ca apoi să vindecăm și să înlăturăm cu iscusință boalele altora și în felul acesta să fim de un dublu folos, adică de a folosi atît celor ce au nevoie de vindecare, cît și celor cărora li s-a încredințat arta și puterea vindecării“.

Noi, preoții, sîntem datori să luptăm continuu pentru mîntuirea sufletului, care este nemuritor, care va primi pedeapsă sau răsplată veșnică, după răutatea sau virtuozitatea lui.

Sfîntul Ioan Gură de Aur, acest gigant al gîndirii creștine, acest strălucit orator al lumii, neîntrecut de nimeni pînă în zilele noastre, acest autor al multor, variate și deosebit de prețioase opere literare,

acest strălucit Păstor de suflete și Patriarh al Bizanțului, ne-a dăruit și prețioasa sa lucrare, cu titlul : „Despre Preoție“, lucrare tradusă în toate limbile creștine ale pământului.

Din această deosebit de valoroasă lucrare pastorală vom încerca să redăm, în mod sintetic, anumite fragmente referitoare la Preoția creștină. Înainte însă de a întreprinde această lucrare ținem să reproducem cuvintele marelui mitropolit al Ardealului, Andrei Șaguna, din Precuvântarea la traducerea cărții Sfântului Ioan Hrisostomul : „Despre Preoție“ de către Iosif Baracu și anume : „Scrierile Sfântului Ioan Hrisostomul, care au devenit până în ziua de astăzi ca o vistierie neprețuită pentru preoți și mireni, cu deosebire cartea intitulată „Despre Preoție“ fu declarată de cea mai clasică dintre toate scrierile lui, ca una ce cuprinde o cuvântare însuflețită de Dumnezeu despre demnitatea și sarcina Preoției ... Această lucrare este, ca o făclie luminătoare, spre a se întrebuința ca un izvor nesecat de învățătură de către preoți, diaconi și cărturari, la împlinirea grelei chemări a clericilor“ ...

Sfântul Ioan Gură de Aur afirmă că îndeplinirea slujbei preotești cu vrednicie, cu dragoste și cu deplină conștiinciozitate este o dovadă sigură a iubirii față de Iisus Hristos, iar adevărata iubire față de Mîntuitorul se reflectă în mod desăvîrșit în modul cum îndeplinește preotul slujba păstoririi sufletelor încredințate conducerii sale.

Invederată fiind această pozitivă lucrare, din cuprinsul ei decurge în mod lămurit că nespuse de mare va fi și răsplata preotului care se ostenește din toate puterile sale să asigure mîntuirea sufletelor încredințate păstoririi lui. Răsplata acestor osteneli se va realiza în faptul că preotul va fi pus peste toate cele ce sînt ale lui Dumnezeu și răsplata aceasta va fi atît de mare și de strălucitoare încît noi nici nu ne-o putem imagina în această viață trecătoare.

„Preoția se săvîrșește pe pămînt dar are regula orînduirilor cerești, și aceasta cu tot dreptul. Că, nu om, nici înger, nici arhanghel, nici vreo altă putere zidită, ci însuși Dumnezeu a orînduit acest serviciu, pe care l-a încredințat apoi spre îndeplinire unor persoane care trăiesc încă în trup. De aceea preotul trebuie să fie așa de curat, ca și cînd ar fi așezat în cer în mijlocul puterilor cerești. Căci în sfînta Liturghie cînd vezi pe Domnul zăcînd jertfă și pe preot stînd lîngă jertfă și făcînd rugăciuni, crezi oare că te mai găsești între oameni și că stai pe pămînt ? Nu ești oare strămutat de-a dreptul în ceruri și alungînd din suflet orice gînd trupesc privești cu inimă caldă și cu mînte curată cele ce sînt în ceruri ? O minune, o iubire a lui Dumnezeu față de oameni !! El, care împreună cu Tatăl sălășluiește în ceruri, este totodată ținut în mîinile tuturor și se dă singur celor ce-L voiesc să-L îmbrățișeze și să se împărtășească cu El. Iar aceasta o fac toți cu ochii credinței celei adevărate“. (Cartea a IV-a, cap. 4).

Splendoarea, puterea și măreția preoției creștine se pot vedea în fapte, în realități și în daruri cerești și mai minunate și anume :

„Vrei să vezi măreția acestei jertfe și din altă minune ? Închipuiește-ți înaintea ochilor pe Ilie și mulțime fără de număr înaintea lui,

și jertfa ce zace pe piatră, și pe toți ceilalți stînd în liniște și în adîncă tăcere, numai profetul singur făcînd rugăciuni. Apoi, deodată cade din cer peste jertfă o flacără. Tot lucruri minunate și pline de toată înfricoșarea. Treci de acolo la cele care se săvîrșesc acum, și vei vedea nu numai lucruri de minune, ci și care întrec toată uimirea. Aici, adică, stă preotul pogorînd nu foc din cer, ci pe Duhul Sfînt. Preotul se roagă stăruitor și îndelung ca să nu coboare flacără din cer și să mistuiască cele pentru jertfă, ci să se săvîrșească adevărate minuni binefăcătoare.

Aici preotul se roagă stăruitor ca harul lui Dumnezeu să se coboare peste darurile aduse de credincioși și să se reverse asupra tuturor sufletelor și să le facă mai strălucitoare decît argintul curățit de foc“.

„Că de și-ar da cineva seama ce mare lucru este, ca om fiind și îmbrăcat în carne, oase și sînge să se poată apropia de acea fericită și curată ființă, atunci va înțelege bine de cît de mare cinste i-a învrednicit pe preoți harul Duhului Sfînt. Căci prin ei se fac acestea și altele ce nu sînt deloc mai prejos decît acestea, atît în privința demnității cît și a mîntuirii noastre. Că ei, preoții, care locuiesc pe pămînt și își petrec viața aici, au fost rînduiți să îngrijească de cele din ceruri și au primit o putere pe care Dumnezeu n-a dat-o nici îngerilor și nici arhanghelilor. Căci nu către aceștia a zis : *„Tot ceea ce veți lega pe pămînt, va fi legat și în cer, și tot ceea ce veți dezlega pe pămînt, dezlegat va fi și în cer“*.

Cu adevărat că și stăpînitorii pămîntului au puterea de a lega, dar numai trupurile, în timp ce legătura preoților atinge însuși sufletul și pătrunde pînă în cer. Ceea ce fac preoții, aceea jos, prin slujirea lor, aceasta este încuviințată de Dumnezeu sus în ceruri. Datorită acestei mari și dumnezeiești puteri. Preoția creștină este și rămîne darul ceresc cel mai de preț, rînduit creștinilor spre ajutorul lor de fiecare zi și de fiecare clipă spre mîntuirea sufletelor lor.

În concepția și prețuirea Sfinților Părinți ai Răsăritului, Taina Sfintei Preoții, ocupă un loc de frunte în viața creștinilor și aceasta pentru următoarele motive :

Taina Sfintei Preoții este singura din cele șapte Taine ale Bisericii lui Iisus Hristos, care are de la Dumnezeu, harul, dreptul și puterea de-a săvîrși, prin mijlocirea preoților, pe toate celelalte Sfinte Taine ale Bisericii. Datorită acestui mare și important dar al lui Dumnezeu, preoția creștină a fost, din începuturile Bisericii lui Iisus Hristos și pînă în zilele noastre și va fi în continuare pînă la sfîrșitul veacurilor, Taina indispensabilă fiecărei Biserici, fiecărei națiuni, fiecărei familii și fiecărei persoane spre a se împărtăși de harul ceresc, care ajută în toate împrejurările vieții și în toate necazurile și suferințele ființei omenești. De aceea datori sîntem să mulțumim lui Dumnezeu că ne-a rînduit acest mare dar și har al Sfintei Preoții, prin care fiecare creștin este povățuit, este îndrumat, este ajutat și susținut în toate bunele lui strădanii, în toate ostenelele și în toate năzuințele lui, spre dobîndirea Împărăției cerești și a fericirii celei veșnice.

POEZIA RELIGIOASĂ ROMÂNĂ MODERNĂ MARI POETI DE INSPIRAȚIE CREȘTINĂ (II)

(continuare din numărul anterior)

de : arhim. BARTOLOMEU ANANIA

Expresia cea mai înaltă și mai pură a credinței și sentimentului religios din întreaga literatură română se află în opera marelui poet V. VOICULESCU (1884—1963). Născut într-un sat din județul Buzău, Voiculescu este infuzat de credință și pietate prin educația primită de la părinții săi și, înainte de a-și face din creștinism unul din motivele majore ale poeziei sale, el îl practică în viața de fiecare zi, dăruindu-se cu fervoare rugăciunii, meditației, cultului bisericesc și, mai ales, iubirii de aproapele : de profesie medic, el se constituie, de-a lungul unei vieți, drept „doctorul fără de arginți“ al tuturor suferinzilor din mediul rural și din întreaga arie a activității lui. Biografia și opera sa fac corp comun, el fiind unul dintre puținii poeți religioși a căror sinceritate nu poate fi pusă la îndoială.

Poezii de inspirație religioasă se găsesc și în primele sale volume, dar ele sînt mai mult exterioare, neangajate, abordînd doar cîteva „teme“ biblice pe marginea cărora se brodează un comentariu sau o semnificație. Voiculescu își limpezește profilul de abia cu cel de-al patrulea volum, *Poeme cu îngeri*, apărut în 1927, cînd el se raliază, lucid și programatic, curentului gîndirist. Noua sa poezie sacralizează mediul autohton, populîndu-l cu îngeri. Întregul univers al poetului se transfigurează prin prezența unor ființe cerești care s-au coborît și au luat pe seama lor poziții și funcții ale oamenilor de rînd. Pe la poartă trece un călător :

*Era cu părul ca aurora,
Aripile cu pene de lumină,
.....
Acoperit de mister,
Cădeau peste el umbre mari și adînci
Ca peste toți cei ce vin din cer.*

(L-am lăsat de-a trecut)

Un inger e paznic al porților, un altul culege snopi de grîu în holdă : o fată muribundă în spital este, de asemenea, un inger, așa cum tot îngeri sînt și surorile care au îngrijit-o. De astfel de transfigurări se bucură

copiii care umblă cu colinda, albinele culegînd nectarul din flori, iubita care se dezbracă și văcarul satului. În timp de furtună, norii sînt tobe bătute de îngeri, asfințitul soarelui lasă în urma sa singe îngeresc și pa-jiști semănate cu „fulgi de heruvim“. Cînd poetul simte că sufletul său e plin, ca o pădure, cu uscături, invocă îngerii cu securile, să i le taie, dar tot un înger este cel ce-l întîmpină la poarta raiului cînd sufletul vrea să se întoarcă la starea lui dintru început. În tot acest ciclu de poeme, îngerul e mai mult decît un simbol, el este elementul de legătură dintre Dumnezeu și om, agentul prin care lumea cotidiană poate fi vă-zută și altfel decît apare și prin care ea capătă dimensiunea transcen-dentului.

Cu toate acestea, poezie de acum a lui V. Voiculescu se resimte de oarecare descriptivism (unii critici au calificat-o drept „manieristă“) și e încă departe de a-l reprezenta plenar pe poetul religios. Aceasta se va întîmpla mult mai tîrziu, în jurul anului 1950, cînd poetul începe să frecventeze reuniunile spirituale de la mănăstirea Antim din București, inițiate de Părintele Daniil Sandu Tudor. Prin mijlocirea acestor reu-niuni el se inițiază și apoi se adîncește în literatura filocalică și face din isihasm nu numai un obiect de studiu, ci și universul unei aventuri spirituale din care poezia sa va beneficia din plin. Dacă trebuie să vor-bim de religiozitatea poetului V. Voiculescu, aceasta în nici un caz nu poate fi pusă alături de aceea a lui Tudor Arghezi sau de aceea a lui Ion Marin Sadoveanu, ca să-i cităm doar pe doi dintre contemporanii săi. Primul e un religios de tip meditativ, care renunță la orice formă de ritual și se concentrează în cugetare; al doilea, dimpotrivă, devine un ritualist aproape bigot. Spre deosebire de ei, Voiculescu e un con-templativ. Nici contemplația lui însă nu are un sens comun; el nu tră-iește starea de extaz, adică de revărsare a spiritului în afară, ci pe aceea de entaz, înmănunchere a sufletului în propriul său interior, o perpe-tuă angajare în urcușul lăuntric, pînă acolo unde se consumă Logodna contemplației neotice, punctul de întîlnire și uniune a omului cu Dum-nezeu. Din sursă de inspirație, isihia devine inspirația însăși. În faza ei ultimă, poezia lui Voiculescu nici nu mai poate fi numită „de inspirație religioasă“; arta însăși devine rugăciune. Cît despre „gîndirism“, acesta e cu desăvîrșire depășit.

Poeziile care îl reprezintă cu adevărat pe marele poet religios V. Voiculescu au fost scrise între 1949—1958. O parte din ele au fost pu-blicate postum, în 1983, sub titlul convențional *Clepsidra*, și tot postum a apărut și celebrul său ciclu *Ultimele sonete închipuie ale lui Shakes-peare, în traducere imaginară* de V. Voiculescu, scris între anii 1954—1958, ciclu prin care poetul atinge culmea artei sale și una din culmile poeziei românești.

Credincios prin natură și educație, cumpănit în gîndire și atent la implicațiile etice ale credinței lui, Voiculescu e străin de dramele me-tafizice ale lui Arghezi. El e însă conștient de limitele sale, dar tocmai această conștiință devine mobilul depășirii de sine.

In pofida necredinței mele, cred în Tine
exclamă poetul împreună cu centurionul din Evanghelie, (Zbor). Fiin-
ță firavă, neajutorată, neimplinită, el e asemenea unei semințe pe care
o suflă vântul, dar vântul acesta nu e al întâmplării oarbe, ci al lui
Dumnezeu :

Și El mă suflă unde vreau s-ajung.

(Contemporan)

Unde vrea să ajungă omul ? La Dumnezeu. Aici întâlnim una din cheile
majore asupra înțelegerii poeziei lui Voiculescu. Suflindu-l, ca pe o să-
mință, încoace și încolo, Dumnezeu nu-l poate arunca pe om „în afara“
Lui, pentru că, nemărginit fiind, El nu are un „exterior“ al Său. Chiar
cînd e vorba de o dramă a omului, aceasta nu se poate consuma decît
„înlăuntrul“ veșnicului Dumnezeu.

*Sufletul la Tine să se ridice,
Nu-mi pasă dacă are să pice :
Căderea din înălțimi e tot zbor.*

(Zbor)

Ideea e și mai limpede într-un alt poem :

*De cînd m-am rupt de Tine și nu mai încetez
Cumplăta mea cădere ce umple infinitul,
M-apropii tot de Tine pe cît mă depărtez.*

(Aici)

Pentru Voiculescu nu există un „spate“ al lui Dumnezeu, cel puțin atî-
ta vreme cît sufletul omenesc năzuiește către mîntuire :

*Cu cît cad în beznă, cu-atît Te văd mai bine.
Tot iadul e-nspre Tine un groaznic ochi deschis.*
(Spovedanie)

Sentimentul suveran din poezia religioasă a lui Voiculescu este
iubirea dintre om și Dumnezeu. Iubirea fiind necesarmente bipolară,
cei doi termeni nu se mai află în raport de subordonare a unuia față de
celălalt, ci de egalitate. Căutarea se consumă în ambele sensuri. Uneori
Dumnezeu este cel ce are inițiativa și se coboară în sufletul omului,
deseori în mod violent :

*Tu, Doamne-al cerurilor, ești miner
De-ai tăbărit în mine ca-ntr-un munte.*

*Ce slavă stă-ngropată-n neagra tină
De te căznești cu-nverșunare să-mi pătrunzi
În inimă, ca-n cea mai nesecată mină ?*

(Minerul)

Prezența Lui se poate face simțită și ca aceea a unui „fur“ ce se strecoară noaptea în tainițele sufletului. Inima e o cămară prin care parcă se aud pași străini, ai Cuiva care e numai presimțit de subconștientul nostru. Când însă conștiința dă alarma și-L identifică pe intrus, atunci ea exclamă :

*Oho, Te-am prins, Doamne, nu mai scapi,
Te țin prizonier . . .
Bine, zîmbi El, ține-mă o clipă :
Ah, gemui, pier . . .
O clipă inima mi se făcuse cer.*

(Prizonierul)

Alteori — și de cele mai multe ori — asaltul vine din partea omului. Asemenea tentative le aflăm și la Arghezi, dar ele se petrec exclusiv în spațiul cunoașterii (sau al setei de a cunoaște) :

*Tîlhar de ceruri, îmi făcui solia
Să-și jefuiesc cu vulturii tăria.*

(Psalm)

sau :

*Cercasem eu, cu arcul meu
Să te dărîm pe tine, Dumnezeu.*

(Psalm)

sau :

*Cu tine am rămas să mă mășor
Fără să vreau să ies biruitor :
Vreau să te pipăi și să urlu : Este !*

(Psalm)

Obiectivul „tîlhăriei“ lui Voiculescu e cu tot altul :

*Cucernic tîlhar
Aș sări hoțeste pe o fereastră
În împărăteasca Ta bazilică albastră
Să jefuiesc dumnezeiescul altar.*

*.
Doamne, numai dragostea Ta aș fura.*

(Tîlhar)

Foamnea îndrăgostitului este însă mult mai mare, ea năzuiește nu numai către „o parte“ a dumnezeirii (chiar dacă ea le implică și pe celelalte) :

*O, dac-aș fi un vajnic, 'nalt vînător în duh
Cît șoimul rugăciunii să mi-l reped în slavă
Să te vîneze, Doamne, din larguri de văzduh.*

(Vînător)

Căutarea întru iubire, dorul de posesiune integrală duc la forme paroxistice, vecipe cu nebunia. Poetul știe că Dumnezeu se dăruiește unora ca bunătate, altora ca pedeapsă, altora ca slavă, altora ca virtute, altora ca iertare, dar în ce-l privește :

*Eu Te vreau, Doamne, să-mi fii Tot !
Nu știu să-mpart, nu cutez să aleg,
Ici inima, dincolo mintea să Te vrea,
Eu Te rivnesc, omenește, pe Tine întreg
Pentru toate păcătoșenia mea,*

*Tu să-mi fii zbuciumul, chinul, furtuna, pierzarea ;
Nu numai lumina,
Ci Tu primejdia, Tu bezna, Tu cazna, Tu vina,
Tu ispita,
Tu răutatea, Tu tot păcatul !*

(Nebunul)

Cînd între om și Dumnezeu se stabilește comuniunea prin iubire, relația dintre ei nu mai poate fi aceea dintre rob și stăpîn, și nici măcar aceea dintre doi prieteni. În poezia lui Voiculescu „theandria“ este nu numai împlinirea omului prin Dumnezeu, ci și a lui Dumnezeu prin om. Mîntuirea omului, starea lui de fericire, revenirea lui în paradisul pierdut e mai mult decît o veselie a îngerilor :

*Nu dragoste, nu milă, nu iertare,
Vreau dumnezeiasca mea stare
Dă-mi-o, dă-mi înapoi ceea ce am avut,
Întregește-mă și întregește-Te cu mine !*

(De profundis)

Dar iubirea divino-umană se consumă nu numai pe verticală (e un fel de a spune, căci universul iubirii voiculesciene e sferic), ci și pe orizontală. Omul nu face abstracție de faptul că trăiește în comuniune și cu semenii săi. Îmbrățișat cu Dumnezeu prin iubire, el participă activ la lucrarea mîntuitoare a Acestuia pentru toți oamenii. Poetul se compară cu un snop de grîu din care Domnul, după ce l-a cules, face făină, în final :

*Ajuns, după atîta scrișnire și zbătăi
Ca Domnul să mă-mpartă la toți săracii săi,
Aștept ca din făina ce-o dăruie duium
Să ia și pentru Dînsul o poală de uium.*

(Grîu comun)

În altă ipostază, inima omului iubitor e o rodie din grădina lui Dumnezeu, pe care El o culege spre a o dăruî :

*Apoi, frîgînd-o bucățele, cum nu aveam la cină soți,
M-ai dus tăcut la o răscruce și-am împărțit-o-n zori la toți.
(Cina cea de Taină)*

(E de observat pluralul folosit de poet atunci cînd e vorba de actul dăruirii ; omul nu e un simplu instrument, ci participant activ în lucrarea divină).

Cu *Ultimele sonete* . . . V. Voiculescu atinge, cum am afirmat mai sus, culmea creației sale poetice. Cele nouăzeci de poezii cuprinse în acest ciclu postum încă își așteaptă exegezele. Dificultatea provine din aceea că, dacă poezia sa religioasă din celelalte cicluri este declarativă, expresă, directă, cu trimiteri exacte la obiect, cea din *Sonete* e incifrată, sinuoasă, ambiguă, ca un labirint al lui Dumnezeu în care poetul se afundă fără însă să mai vrea să plece. Urmînd modelul *Sonetelor* lui Shakespeare, el introduce cifra lui *eros* în universul lui *agape*, nu însă penru a-l degrada pe cel din urmă, ci pentru a-l face accesibil limbajului poetic. Nu e pentru prima oară cînd Voiculescu, uneori cu mare îndrăzneală, asociază cele două planuri. Într-o poezie mai veche el exclamă :

*Mi-e dor de Tine, Doamne, ca de-o fată . . .
(Intîia dragoste)*

Evocînd crucea Răstignirii, el o aseamănă cu o mireasă ce-și așteaptă iubitul :

*Și ea-nălțată dintr-un cedru drept
În brate prinse pe Iisus la piept
Și osîndiții miri se-mbrățișară
Șoptindu-și unul altuia : De cînd te-aștept !
(Crucea — Mireasă)*

Dacă se are în vedere această „cheie“, prin care *eros-agape* se îmbină ca într-o „coincidentia oppositorum“, adevărata lectură a *Sonetelor* nu mai poate fi un obstacol de netrecut. De altfel, „cheia“ o dă însuși Voiculescu, într-o poezie scrisă în 1958, anul în care își încheia ciclul *Sonetelor* :

*. . . sînt faur de scris sonete
Și-mi ațintesc pe ritmuri îndelete,
Urechea inimii la pașii Tăi.
(Vorbesc în dodii)*

Numai ținîndu-se seama, pe de o parte, de rara experiență spirituală a lui Voiculescu și, pe de alta, de subtilitatea limbajului său poetic, vom ajunge să intuim mai mult decît literatura unui mare talent : lirica unui harismatic.

Voiculescu a rămas, pînă la sfîrșitul vieții, un fiu credincios al Bisericii. Nici urcușurile sale lăuntrice și nici conștiința harurilor sale poetice nu l-au înstrăinat de practica zilnică a propriei lui credințe. Încă din 1954 mărturisea :

La marea sărbătoare, curînd, a morții mele

*Chezaș al meu la ceruri pentru eterna viață
Cu sfîntul Trup și Singe să fii și Tu de față.*

(Ultima rugăciune)

După mai puțin de zece ani ca și după tragica experiență a închisorii politice — poetul moare, într-adevăr, împărtășit cu Sfintele Taine, după ce trecuse prin lume ca „un sfînt laic“ (Șerban Cioculescu), ca „un om religios, în căutarea unui Dumnezeu transcendent și ca o ființă trăind în strînsă comuniune cu viața poporului“ (Tudor Vianu), ca un împătimit al dragostei dumnezeiești, ca unul ce știa că nici după moarte nu va trece în „veșnica odihnă“ căci viața veșnică

nu e o stare

Ci o lucrare fără de sfîrșit.

(Nemurire)

Printre marii poeți ale căror nume rămîn legate de gîndirism se numără și acela al lui LUCIAN BLAGA (1895—1961). Blaga este unul din fondatorii revistei și colaboratorul ei asiduă pînă la vremea cînd filosofia sa se desparte net de miezul dogmatic al Ortodoxiei și devine ținta unor contestări vehemente din partea unor mari teologi. E greu să se vorbească, la modul propriu, de o poezie religioasă a acestui fiu de preot, trecut o vreme, și prin sălile de curs ale Academiei Teologice din Sibiu. Blaga face apel mai degrabă la recuzita religioasă, împrumutînd din Biblie simboluri, momente, personaje și chiar un anumit limbaj care, cu tot modernismul artei sale, îl ține legat de tradiționalism. În istoria noastră literară, poetul se profilează cu precădere pe fundalul miturilor păgîne, premergătoare creștinismului sau paralele cu el, începînd cu cel al lui Zalmoxe și terminînd cu acela al satului românesc. Se poate vorbi, totuși, cu suficientă îndreptățire, de o poezie de „inspi rație religioasă“ a lui Blaga, autorul fiind, în fond, un teist și suferind de-a lungul vastei și valoroasei sale opere de o tulburătoare neliniște metafizică.

Asemenea celor mai importanți dintre gîndiriști (Crainic, Pillat, Voiculescu), Blaga își populează și el poemele de început cu ființe ce- leste care viețuiesc printre oameni și le preiau îndeletnicirile.

*Pretutîndeni pe pajiști și pe ogor
serafimi cu părul nins
însetează după adevăr*

Arînd fără indemn
cu pluguri de lemn
arhanghelii se plîng
de greutatea aripelor

Noaptea îngerii goi
zgribulînd se culcă în fin . . .

Dar prezențele pămîntene ale îngerilor nu mai sînt menite să-i confere lumii de jos o aură de transfigurare. Dimpotrivă, sacrul se degradează fără putința de a se salva măcar pe sine :

Odată vor putrezi și îngerii sub glie
(Paradis în destrămare)

Dumnezeu este una din obsesiile poetului, nu atît de intensă și de dramatică precum aceea a lui Arghezi, dar avînd în comun cu aceasta sentimentul absenței divine :

O durere totdeauna mi-a fost singurătatea ta ascunsă
Dumnezeule, dar ce era să fac ?
(Psalm)

Poetul nu se îndoiește de existența lui Dumnezeu și nici cel puțin de calitatea Sa de creator al lumii, ci doar se tînguie că Cel ce a zidit făptura a încetat să-i mai fie și Proniator :

Unde ești, Elohim ?
Lumea din miinile Tale-a zburat
ca porumbul lui Noe.

Dar nu e mai puțin adevărat (ceea ce lipsește aproape total la Arghezi) că omul are și conștiința propriilor sale limite, a neputinței lui de a-și mai dibui drumul :

Pină în cele din urmă margini privim,
noi, sfinții, noi, apele,
noi, tîlharii, noi, pietrele,
drumul întoarcerii nu-l mai știm,
Elohim, Elohim !"

(Ioan se sfișie în pustie)

În fața unei astfel de neputințe, nu mai rămîne decît o singură soluție, invocarea lui Dumnezeu însuși de a se apropia din nou de propria Sa făptură, cel puțin spre a-i aduce o rază de înțelegere :

În spinii de-aici, arată-te, Doamne,
să știu ce-aștepti de la mine

(Psalm)

În critica literară s-a vorbit despre influențele bogomilice asupra operei lui Blaga; dualismul bine-rău (forțe cu puteri egale) e evident mai ales în piesele sale de teatru *Meșterul Manole* și *Arca lui Noe*, dar el nu lipsește nici din poezia lirică;

*Ca un eretic stau pe gânduri și mă-ntreb :
De unde-și are raiul
lumine ? — Știu : Îl luminează iadul
Cu flăcările lui !*

(Lumina raiului)

În altă parte „erezia“ este exprimată mult mai direct și mai discursiv :

*Pesemne — învrăjbiți
de-o veșnicie Dumnezeu și cu Satana
Au înțeles că e mai mare fiecare
dacă-și întind de pace mîna. Și s-au împăcat
în mine : împreună picuratu-mi-au în suflet
Credința și iubirea și-ndoiala și minciuna.*

(Pax magna)

Cu toate acestea, deși obișnuit să creadă că marea artă se hrănește mai mult din erezie decît din ortodoxie, poetul apocrif recunoaște că toate căutările de suprafață i-au fost zadarnice și că gîndirea speculativă nu-i poate oferi certitudinile de care sufletul său are nevoie. Dacă Dumnezeu (pe care, în filosofia sa, îl numește „Marele Anonim“) nu-i poate fi accesibil omului, singura cale de acces trebuie bănuită în taina Întrupării, taină prin care natura omului, innobilată, devine, receptacol al dumnezeirii. Este sentimentul pe care îl aflăm în poezia *Tristețe metafizică* din decembrie 1924 și din care cităm finalul :

*Acum mă aplec în lumină
Și plîng în tirziile rămășițe
ale stelei pe care umblăm.
Cu toată creatura
mi-am ridicat în vînturi rănile
și-am așteptat : oh, nici o minune nu se-mplinește.
.....
Și totuși cu cuvinte simple ca ale noastre
s-au făcut lumea, stihiiile, ziua și focul.
Cu picioare ca ale noastre
Iisus a umblat peste ape.*

Dintre gîndiriștii mai mult sau mai puțin legați de revista lui Nichifor Crainic mai scriu poezie religioasă ADRIAN MANIU (1891—1968), GEORGE GREGORIAN (1886—1962), EMANOIL BUCUȚA (1887

—1946), DEMOSTENE BOTEZ (1893—1973), D. CIUREZU (1901—1978), RADU GYR (1905—1975), PAUL STERIAN (n. 1904), ȘTEFAN NENIȚESCU (n. 1897). În celebra sa poezie *Oul dogmatic*, ION BARBU (1895—1961) ia ca punct de sprijin textul din Geneză 1, 2 pe care, de altfel, îl folosește și ca moto. ZORICA LAȚCU (1923—1990) publică mai întâi poezie inspirată de mitologia elină, pentru ca mai târziu, devenită călugăriță sub numele de TEODOSIA, să cultive intens o lirică religioasă de mare intensitate, care încă își așteaptă publicarea în volum.

SANDU TUDOR (1889—1963), devenit călugăr cu numele de ieromonahul DANIL, publică mai întâi un *Comornic* (1925), apoi un *Acatist al Sfintului Dimitrie Basarabov* și lasă în manuscris încă trei *Acatiste* în versuri: al *Rugului aprins*, al *Sfintului Ioan Bogoslovul* și al *Sfintului Calinic Cernicanul*, acesta din urmă fiind puternic pătruns de spiritul filocalic. Primele două au fost alcătuite mental în timpul celor cinci ani de detenție politică (1958—1963) și înregistrate în memoria citorva ucenici înainte ca autorul lor să fi murit în penitenciarul Aiud. *Rugul aprins* este simbolul Maicii Domnului; către ea se îndreaptă glasul imnic al celui întemnițat nu numai în singurătatea unei celule, ci și în țarcurile acestei vieți:

*Fecioară a neînseratului veac
Sfântă Maică a luminii!
Ascultă-ne și pe noi cei din păcat
netrebnici fii ai tinii!
Preablindă, bună, preasfântă Fecioară,
polata Domnului Iisus,
Dezleagă-ne de blestemul ce ne-nzăvoară,
deschide-ne „calea de sus”.
Ca prin aprinsa descoperire,
arcana doritului Mire
și noi să putem așșderi cînta
așa cum Moisi deslegat de sandă,
cu fața în văpaie de rug,
fierbinte de har Ție îți striga
unele ca acestea-n amurg.*

În *Acatistul Sfintului Calinic Cernicanul*, iată un potret al sfintului dintotdeauna, erou al vieții lăuntrice:

*Arhiereu de bună biruință
Și inger pămîntesc de aspră nevoință,
Păstor al rugăciunii înalte și tăcute,
Care-ai trecut prin „Raiul iubirii de virtute”,*

atita prea smerită obște monahicească
 sub cirja ta să se mîntuiască.
 Tu ceta ce ai sporit casei lui Dumnezeu
 Podoaba cea de har a neamului tău,

Dreptar al frumuseții cei din slavă,
 Căruia îi strigăm :
 Bucură-te, Părinte Calinic,
 dumnezeiesc arhiereu și avvă !

Printre colaboratorii *Gîndirii* din anii 1942—1944 m-am numărat și eu (n. 1921), păstrîndu-mi semnătura literară și după ce am devenit monah sub numele de *BARTOLOMEU*. Debutul editorial l-am făcut însă foarte tîrziu, în 1966, an după care am publicat, acumulate în timp sau scrise recent, 14 volume de poezii, teatru și proză. Semnificațiile religioase sînt prezente, mai mult sau mai puțin explicit, în întreaga operă, dar ele devin manifeste în volumul de versuri *File de Acatist*, publicat mai întîi la Detroit (Statele Unite ale Americii) în 1976 și apoi într-o a doua ediție la București, în 1981. Cele 50 de poeme sînt tot atîtea imne închinute Sfîntului Ioan Valahul (*Iluminatul*) și Sfîntului Calinic de la Cernica (*Luminătorul*), alcătuite în rigorile prozodice ale literaturii bizantine de acest fel, dar a căror pastă lirică se concentrează în ritmuri antistrofice, cu versuri finale derivate din modelul sonetului shakespearian :

*Iisus cînd vine-n taină prin valuri să ne poarte,
 cuceritor ne smulge din pacea Mării Moarte.*

*Imenși în pluta mării cînd ieși cu noi în larg,
 Croim cărări prin cercul cu centrul la catarg.*

*Iubirea-n unghi treimic sub sînge doar ne-nfruntă :
 Carnal urcînd prin suflet, l-absoarbe ca-ntr-o nuntă.*

*Incercuind văzduhul, creștinii dintr-un gînd
 Ca licuricii noaptea se caută luminînd.*

*Ieși iar la lume, Doamne, și tainic ne-nviază
 Cutremurul de-a plînge cu lacrima-ntr-o rază.*

*Izbiți de cîte patimi prin clipe ni se-ascund,
 Călătorim cu sfinții la timpul lor rotund.*

*Ieșit din luptă, sfîntul e tot atît de-nfrînt
 Cum vara curcubeul cu frunțile-n pămînt.*

Literatura română din ultimii 25 de ani nu abundă în poezie de inspirație religioasă. În afară de circumstanțele istorice, aceasta poate fi pusă și pe seama faptului că poeții contemporani — și nu numai români — sînt preocupați mai mult de scriitură decît de sentimentul care o generează, de întoarcerea poeziei asupra ei însăși, de conștiința textului ca text, ceea ce face ca dimensiunea metafizică, atunci cînd există, să fie exprimată într-o modalitate mai puțin accesibilă, absconsă, aluzivă, încifrată în simbol, așa cum o aflăm, de pildă, în operele lui NICHITA STĂNESCU (1933—1983), ANA BLANDIANA (n. 1942), CEZAR BALTAG (n. 1937), ADRIAN PĂUNESCU (n. 1943), CEZAR IVĂNESCU (n. 1941), RADU PĂTRĂȘCANU (1922—1988), ION GHEORGHE (n. 1935) ȘTEFAN AUG. DOINAȘ (n. 1922), MIRCEA CIOBANU (n. 1940), ILEANA MĂLÂNCIOIU (n. 1940), DAN LAURENȚIU (n. 1937) și, mai nou, NICHITA DANILOV.

Un profil cu totul aparte îl are DANIEL TURCEA (1945—1979), un poet mai mult decît religios, un mistic în sensul ultimelor poeme ale lui V. Voiculescu. Moartea sa, la nici 34 de ani, este precedată de o lungă și grea suferință care-l confruntă direct nu numai cu iminența sfîrșitului, ci și cu sensurile ultime ale existenței umane. Poeziile sale de acest fel sînt publicate parțial în timpul vieții (1978) și apoi în volumul postum *Epifania* (1928), în ciclurile intitulate generic *Poeme de dragoste* (aceeași convertire voiculesciană a lui eros în agape), precedate de cîte un motto din Sf. Simion Metafrastul și Sf. Apostol Pavel.

Lirica lui Daniel Turcea e străbătută de fiorul iubirii tainice dintre om și Dumnezeu. Poetul știe însă că, pentru a fi vrednic de iubirea lui Dumnezeu, omul trebuie să treacă mai întîi printr-un proces de purificare trupească și spirituală. Puritatea morală e premisa fundamentală a accesului la sfințenie :

*Cine n-ar vrea să se întoarcă nevinovat
din faptele sale
ca dintr-o pajiște de crini ?*

(Logos, Izvorul)

Purificarea nu se obține însă numai prin gratuitatea Harului, ci și prin efortul conjugat al voinței umane, ambele realizînd ceea ce în teologie se numește *sinergia*. Dacă într-o rugăciune a Sfîntului Simeon Noul Teolog citim : „Spală-mă cu lacrimile mele, curățește-mă cu ele Cuvîntule“, la Daniel Turcea întîlnim o nuanță mai fină :

Spăla-vom în lacrimi fața pămîntului.

(Poem de dragoste)

În primul caz e vorba de lacrimile pocăinței, pe care Dumnezeu le acceptă și din care El face materia curățitoare ; în cel de-al doilea, trebuie identificat „darul lacrimilor“, starea de extaz prin care sufletul

trăiește bucuria întâlnirii lui cu Dumnezeu. La o vreme când poezii tineri par obsedați de „golul existențial“, pentru Daniel Turcea (etichetat de către unii critici literari (Eugen Simion) drept „baroc“ și „oniric“), neantul e o realitate pe cât de concretă pe atât de transfiguratoare :

*Moartea e poate singura oglindă
în care începem să ne vedem*

(Pasăre, noaptea)

O dată atinsă treapta purificării, în calea iubirii mistice nu mai există nici un obstacol. Voiculescu mărturisea că, pentru o astfel de iubire, o viață e prea puțin, ceea ce înseamnă că ea trebuie consumată în eternitate. Pentru Turcea, viața nu e doar un cadru tempo-spațial al iubirii, ci iubirea însăși :

*Atîta revărsare a iubirii
se poate trăi și nu descrie
e numai viață, nu e și părere*

(Suferința)

Ea încetează de a mai fi un sentiment și devine o stare :

*Fie
Iubirea
în noi să înceapă
sfînt, sfînt, sfînt*

(Epifania)

Ființa se preface într-un imn al bucuriei fără de sfîrșit.

Este trupul un obstacol în calea unirii mele mistice cu Dumnezeu ? pare a se întreba poetul într-o seamă din versurile sale. Este oare materia un balast al zborului meu spre înălțimi, trebuie ea negată cu desăvîrșire în procesul devenirii mele spirituale ? ... Nu, răspunde tot el, totul poate deveni pur, totul poate fi sfînt ; spiritul și materia converg într-o aceeași transfigurare :

*Da, minunat trupul, dacă poate fi vas al Cuvîntului
(Trupul)*

exclamă el parafrazîndu-l pe Apostolul Pavel. Mai mult însă, trupul omenesc e nu numai un receptacol al Logosului, ci și instrumentul lucrării sfințitoare a Acestuia asupra întregii omeniri, așa cum se manifestă ea în misterul euharistic sau în Taina Hirotoniei :

*Atîta har pot avea mîinile omului încît
ridicîndu-se
cerurile*

*li s-ar deschide
cite sînt
coborîndu-se coboară-n lumină Cuvîntul
pe pămînt*

(Trup)

Numeroase din poemele lui Daniel Turcea sînt construite pe dimensiunea moarte-înviere. Simțindu-și sfîrșitul aproape, poetul se confesează :

*Eu am uitat și frica și tristețea
nu mai am de străbătut
decît propria-mi umbră, înserarea
ființei mele, Doamne, am aflat
celor ce au sfîrșit un început*

(Mărturisire)

Departe de a fi terorizat de iminența trecerii dincolo, poetul o așteaptă nu numai ca pe o eliberare, ci și ca pe o supremă descoperire a adevărului :

*Și cînd voi fi în tine, Lumină,
înconjurat de Lumină,
spulberă
acoperămintul acesta
țesut peste ochi
peste inimă.*

Prin înviere, viața în Dumnezeu este tot atît de cuprinzătoare ca și Dumnezeu însuși. Să mai observăm că, dacă în Rugăciunea Domnească noi spunem : „Tatăl nostru carele ești în ceruri“, pentru Daniel Turcea cerurile nu mai sînt o „locuință“ a lui Dumnezeu, ci, dimpotrivă, aceasta devine un „spațiu“ al lumii văzute și nevăzute.

*Cerul
e o pasăre
în Dumnezeu*

(Zbor)

exclamă el într-un poem de trei versuri. Într-o altă poezie, viziunea cosmică e și mai simplă :

*Cine mai ales
să nu se bucure fiindcă a aflat
taina ce-nconjură și ține cerul
cum ții un fulg
în palmă, de zăpadă*

(Marea dragoste)

Extazul mistic e o anticipare a vieții în Dumnezeu :

*Dincolo de cer, în lumină
dincolo de cer, în bunătate
frumusețea ta cine o va spune ?*

(Iubire)

Din interiorul unei asemenea viziuni, moartea fizică devine derizorie și, până la urmă, neinteresantă.

*Știu, vom muri
dar câtă splendoare !*

strigă Turcea în două versuri memorabile (*Anastasia*), menite să-l așeze printre poeții de seamă ai literaturii române.

Un poet religios contemporan, recunoscut și aproape „oficializat“ ca atare, este **IOAN ALEXANDRU** (n. 1941), a cărui operă vastă, încă departe de a fi încheiată, îl situează printre scriitorii importanți ai literaturii române. Primele sale trei volume nu par a anunța pe poetul „cu antene în azur“ (ca să folosim o formulă a lui Marin Sorescu), ci definesc profilul unui „expresionism țărănesc“ (Eugen Simion), în descendența — rafinată — a lui Coșbuc și Goga. La un moment dat, biografia poetului cunoaște o răscruce decisivă ; impactul cu opera lui Hölderlin, cunoașterea nemijlocită a lui Heidegger, pe de o parte, și a lui Stăniloae, pe de alta, și, prin mijlocirea celui din urmă, pătrunderea în universul tradiției bizantine, al literaturii filocalice, al ortodoxiei patristice. Răscrucea reprezintă nu numai un act de cultură, ci și unul de spiritualitate. Poetul devine un creștin activ, militant, și-și asumă rolul unui misionar al „Logosului întrupat în istorie“, în numele căruia se pronunță nu numai în poezie, ci și în publicistică, în întâlnirile cu cititorii, la catedra universitară, în conferințele naționale și internaționale. Logosul e factorul esențial al solidarității umane ; în ciuda diferențelor istorice, geografice, etnice, lingvistice, politice și sociale, popoarele au un element comun, mai mult sau mai puțin conștientizat : Logosul, prin care ele sînt unite, prin care trebuie să se înfrățească și să trăiască în pace.

Primul rod al „convertirii“ (căci răscrucea de care vorbeam echivalează cu o convertire), este volumul *Vămile pustiei* (1969). Împovărat de conștiința păcatului, sufletul nu se poate mîntui decît prin asceza purificatoare, prin marea experiență a eremitului care, anulîndu-și vechea personalitate, o preface în haos primordial din care se va organiza, prin re-creare, un nou univers.

După această etapă de tranziție, Ioan Alexandru — care, între timp, îl traduce pe Pindar — își ia ca model pe Roman Melodul și devine poet imnic prin excelență. Este autorul unei impresionante opere imnice : *Imnele Bucuriei* (1973), *Imnele Transilvaniei* (1976), *Imnele Mol-*

dovei (1979), *Imnele Țării Românești* (1981), *Imnele iubirii* (1983), *Imnele Patriei* (1985), *Imnele Maramureșului* (1988). Noua sa poezie nu mai cunoaște îndoiala, zbuciumul, drama păcatului, tristețea metafizică; întemeiată pe certitudini, pe revelații și iluminări, ea e o jubilație perpetuă, un cântec sacru, simplu și profund, din care podoaba de stil a fost eliminată aproape cu desăvârșire, versul fiind făcut să meargă direct la înțelegerea și sensibilitatea cititorului. În cele ce urmează vom cita numai din volumul *Imnele iubirii*, el fiind o încununare și o sinteză a celor precedente.

Ca și Voiculescu, Alexandru e un poet al iubirii creștine, virtute esențială și absolută, cea prin care toate celelalte însușiri bune ale omului devin lucrătoare. Pentru el iubirea este :

*singura dogmă ce nu se discută
Impotriva căreia n-avem nimic de spus
De douăzeci de veacuri zăvorâtă
În carnea mea de rana lui Iisus*

(Iubirea)

La cunoașterea supremă nu se poate ajunge prin intelect, acesta fiind limitat, ci printr-o altă poartă :

*Ce nu poate cugetul cuprinde
Prin iubire-i dat să-ntrezăresc*

(Iubirea)

Dragostea lui Dumnezeu sălășluiește în inima omului chiar și atunci când acesta, asemenea lui Iov, se simte părăsit de orice asistență divină :

*Pe cât era în sine de scirbit
Iahve în el ardea cu vîlvătaie*

(Iov)

Această virtute teologică nu e menită să se consume doar la nivelul relației personale dintre individ și Dumnezeu, ci devine un bun colectiv, al comunității naționale, ce-și croiește drum spre desăvârșire :

*Averea unui neam nepieritor
Stă-n puterea de a iubi*

(Avere)

Mai mult, întregul univers stă sub semnul acestei revărsări de lumină :

*Stăpînul cosmosului este miel
Blindețe numai și iubire*

(Mielul)

Jertfa de sine este una din temele scumpe ale lui Ioan Alexandru și, în acest sens, el scrie poezii memorabile închinată lui Constantin Brâncoveanu, prințul român care a fost martirizat de turci, în 1714, împreună cu cei patru fii ai săi, la Constantinopol. Jertfa e prețioasă nu numai prin măreția actului în sine ci și prin roada care crește din ea, uneori imprevizibilă :

*Un stejar dacă e retezat
Nu mai prinde grabnic rădăcină
Din credință-un om decapitat
Lasă-n urmă-o țară de lumină*

(Opțiunea lui Brâncoveanu)

Fructul suprem și ultim al oricărei jertfe este însă învierea, o realitate atât de precisă încât, până la urmă, nici nu mai depinde de actul de credință sau de evaluarea morală :

Fugi de moarte, dai de înviere

(Iona)

este una din sentințele poetului, pentru ca apoi el să meargă și mai la adânc :

*Oricât moartea mă stăpânește încă
Învierea-n noi e mai adâncă*

(Jertfa laudei)

Dacă învierea în sine e un dat obiectiv, ea e mîntuitoare numai pentru cel ce și-o dorește și o realizează în Dumnezeu :

*Prin vedere față către față
Într-o zi va fi să te ador
Să-l cuprindă brațele de gheață
Pe cel ce este foc mistuitor*

(Ihtis)

Nici un alt poet român nu-i conferă pămîntului natal sacralitatea cu care îl investește Ioan Alexandru. Pentru el, patria e un sanctuar în care trebuie să stai descoperit și pe ale cărui lespezi trebuie să calci cu evlavie. Totul e sfînt, de la cerul cu aripi și pînă la moaștele sfîntilor și osemintele strămoșilor. Viața lumii capătă sens numai prin întruparea Logosului :

*Cuvîntul devenit-a carne
Istoria a dobîndit cuprîns*

(Poetul)

Geneza unui popor e un act biologic, o secvență a devenirii istorice, dar ea nu e completă fără participarea Duhului Sfînt. La închegarea neamului românesc, de pildă, au contribuit romanii, dacii, grecii și chiar egiptenii, dar aceasta nu este de ajuns :

*Iar să dureze toate la un loc
O nouă semînție să închege*

*Din Rusalimul limbilor de foc
Columbe vin cu crucea s-o deslege ;*

fiindcă :

*Un neam să prindă-n cosmos rădăcini
Fără iubire nu e cu putință*

(Daco-Romania)

Curgerea orizontală a istoriei nu are nici un sens dacă ea nu este ancorată și în vertical :

*Neamul meu, popor de omenie
Cit ne-a fost pământul de puțin
Ne-am ținut cu el de veșnicie*

(Patrie)

Mai mult, deși :

*Neamul meu nu poate viețui
Fără sfinți și fără oseminte,*

(Sinaxar)

eroismul celor ce s-au jertfit pentru patrie, pentru viața și libertățile poporului, nu s-ar fi realizat fără asistența puterilor de sus :

*De cer aveam nevoie pe pământ
De nevăzuta slăvilor oștire
De clopote la Putna mai curînd
Să-i ținem pe barbari în risipire*

(Dveră la Putna)

În felul acesta, entitatea etnică a unei națiuni, constituită și activă între frontierele unei patrii, e văzută ca o „ecclesia“ al cărei cap nevăzut este „Logosul întrupat în istorie“, ai cărei membri sînt mădulare ale lui Hristos și vase ale Duhului Sfînt, și al cărei ultim țel este învierea. Nu e de mirare că, într-o astfel de comunitate, poetul e un oficiant sacru, preot și profet, organ al revelației și apostol euharistic :

*Logosul s-ajungi a-l recunoaște
Ca mielul Jertfei Izbăvitor
Ca să-l arăți mulțimilor de Paște
Acesta-i rostul tău într-un popor.*

(Prodrom)

Însuși Ioan Alexandru, în prefața la Imnele Țării Românești, mărturisea că nu a făcut altceva decît să urmărească patria în semnificației ei ontologică.

După trei secole de evoluție constantă și uneori spectaculoasă, literatura română de inspirație religioasă și-l revendică pe Ioan Alexandru ca pe unul din poeții ei reprezentativi.

STATUTUL FEMEII ÎN MESAJUL LUI HRISTOS

de : ANCA MANOLACHE

Există o „problemă feminină” în societatea creștină a zilelor noastre? Occidentul creștin răspunde afirmativ acestei întrebări, începînd mai ales de la sfîrșitul veacului trecut, iar problematica impusă de antropologia creștină în plină desfășurare și formulare converge spre o nouă lectură a cărților sfinte, spre o nouă interpretare a lor pentru plasarea fidelă față de mesajul lui Hristos.

În fapt, ceea ce constituie importanța noilor cercetări teologice — dar și a celor din antropologia tuturor științelor conexe, ca medicină, biologie, sociologie, etnologie, istorie etc. — este concluzia pe care învățătura creștină trebuie să și-o facă proprie în ceea ce privește conținutul real al voinței divine privind făptura umană, a dublei ei prezentări, ca bărbat și femeie.

Dacă nu a fost niciodată vorba despre o „problemă masculină”, și e puțin probabil să fie vreodată, despre problema feminină a început să se discute în societatea ultimului secol și desigur ea va continua pînă ce Biserica lui Hristos va găsi un răspuns necesar, un răspuns care să ajute credibilității ei pusă azi atît de mult sub semnul întrebării. De fapt, întrebările nu încep de azi. Ele depășesc un secol de abordare ca problematică și se structurează ca ideologie și controverse ideologice începînd cu apariția primelor curente socialiste, deci din a doua jumătate a secolului trecut. Este vorba de momentul cînd binomul femeie-bărbat se propune conștiinței umane, deci analizei conștiente privind locul femeii în existența omenirii, căci milenii de viețuire a femeii au constituit pentru fiecare exemplar feminin al rasei umane o problemă concretă a supraviețuirii ei. Structura societății antice, pînă acolo unde istoria își poate găsi temeiurile ei pentru a se numi istorie, oferă panorama unei subexistențe a femeii în larga majoritate a constituirii grupărilor umane. Chiar dacă uneori opiniile unor cercetători conduc la ideea unui matriarhat, această situație se prezintă în cazuri extrem de izolate și temporare, ca să nu mai vorbim de faptul că astăzi unii cercetători contestă existența vreunui matriarhat în echilibru corect cu ceea ce se cunoaște sub obișnuita denumire de patriarhat, de androcrație.

Adevărul acesta este necontestat, iar pentru primele perioade — paleolitice sau neolitice — ale istoriei omenirii nici nu se mai poate pune azi întrebarea „pentru ce” femeia a fost permanent aservită

bărbatului. Interesul problemei apare însă în momentul în care religiile revelate — deci cele în care Creatorul își dezvăluie relația Sa cu omul și se explică pe Sine și „pentru ce” a creat lumea și ce scop are această existență — au cunoscut un răspuns la aceste întrebări și mai ales în ce mod interpelatul — făptura gânditoare care este omul — a înțeles să se conformeze datelor cunoscute din revelația ce i s-a oferit. Pentru că forța fizică a partenerului masculin fiind cu mult mai mare în aproape întreaga lume animală, nu se poate vorbi despre drept și dreptate în regnul uman, decât atunci când se ridică vălul necunoștinței, prin intervenția Agentului Prim în lumea creată, prin revelarea lui Dumnezeu, mai întâi vechiului popor al Aliaței și apoi prin intervenția personală și intrarea fizică în lume a Verbului creator.

De aceea misoginismul multimilenar, conștient sau nu, nu se mai cere azi discutat. El însă apare un non-sens în societatea creștină, în acea comunitate deci în care învățătura creștină avea să sădească, trebuia să o facă, noi raporturi între oameni, fundamentate pe iubirea proclamată și arătată de Fiul lui Dumnezeu, care o lasă drept moștenire, ca „poruncă nouă”, Noului Israel, omenirii restaurate prin altoirea ei în Persoana divină a lui Iisus Hristos.

O scurtă explicare se poate prezenta însă, ca pregătire a înțelegerii paradoxului pe care îl constituie păstrarea în societățile mileniilor creștine a segregării de sex a umanității. În perioada „ieșirii din neolitic”¹, comunitățile omenesti, asigurându-și viața prin cultivarea pământului — muncă a brațelor masculine —, încep a se constitui în sate, apoi în orașe. O anumită altă cultură începe să se adauge celei care folosea numai elementele naturii (pământul, vinarea animalelor), și anume conducerea societății, gândirea modului de organizare, folosirea uneltelor și instrumentelor create de om, comerțul între diferite comunități, între diferite moduri de realizare, de creație a inventivității umane. În toate aceste societăți, forma de conducere este inițial patriarhală, rolul suprem al părintelui de familie stabilind legea de conduită a comunității. Menținerea celor slabi sub conducerea celor puternici, deci a copiilor, a sclavilor, a femeii, nu se diferențiază nici în antichitatea iudaică, prin raport cu societățile trăind în religii nerevelate. Iar în epoca iudaismului tardiv — cel premergător venirii Mântuitorului — femeia nu s-a bucurat nicidecum de o mare libertate. Evoluția istorică a societății iudaice se îndreaptă într-o „direcție din ce în ce mai antifeministă”, așa cum o arată literatura sapiențială a Vechiului Testament².

¹ Jean-Marie Aubert, *Antifeminisme et Christianisme*, Paris, 1975, p. 116 și urm., din care vom cita în continuare.

² Idem, o.c., pp. 114—115. Numai bărbații, chiar copiii minori, puteau citi în sinagogă Legea și Profeții. Prezența a zece bărbați era suficientă pentru celebrarea slujbei. Disprețul față de femeie era exprimat de rabin, care-și instruia discipolii să mulțumească zilnic lui Dumnezeu pentru trei motive: „Fii binecuvîntat că nu m-ai făcut păgîn! Fii binecuvîntat că nu m-ai făcut femeie! Fii binecuvîntat că nu m-ai făcut ignorant”. La J. M. Aubert, *op. cit.*, p. 15.

Dacă în Grecia civilizația urbană a dus cu încetul la claustrarea femeii în gineceu, lumea iudaică a accentuat deprecierea femeii prin justificări de ordin religios. În secolul anterior nașterii lui Iisus, sinagogile demonstrează separatismul categoric între femei și bărbați, prin construirea unor locuri diferite în casele de rugăciune, femeile rămânând în urmă și consemnându-se disprețul față de ele prin însăși rugăciunea rabinică în care se adresează mulțumiri lui Dumnezeu din partea celor ce nu s-au născut „păgini sau femei”³.

Excluse de la viața religioasă, vindute ca vitele sau respinse din situația de soții prin „cartea de despărțire”, ele formau ca și sclavii o pătură sub-socială, fără drepturi. Cazurile de excepție ale unor femei devenite celebre în istoria iudeilor nu fac decît să confirme că doar un act de eroism putea scoate pe femeie din anonimat.

Dacă interpretarea arbitrară și abuzivă a textelor Genezei putea justifica menținerea supremației bărbatului în lumea iudaică, ea se dovedește o intervenție brutală în continuarea secolelor care au urmat apariției creștinismului, căci exegeza biblică rămîne dominantă în gîndirea masculină chiar a popoarelor distanțate geografic de Orientul religios. Pentru că Occidentul suferă și inserția misoginismului filosofic aristotelic și, ulterior, al unei ignoranțe crase, dar explicabile, a cunoștințelor biologice. În orice sistem de gîndire, gîndirea ea însăși fiind un atribut permis autorității bărbatului, femeia a rămas marginalizată, pînă la apariția unor condiții sociale total independente de reflecția religioasă a Răsăritului, sau de cea filosofică a Apusului.

În aceasta constă paradoxul: femeia începe a fi eliberată ulterior apariției industrializării în societatea umană, adică atunci cînd mașina poate suplini forța fizică, deci cînd femeia poate fi implicată procesului de producție. Și, un pas mai departe: întrebările pe care această nouă societate le ridică privind egalitatea între partenerii aceleiași munci și clarificarea concepției raportului bărbat-femeie. Apariția unei idei de „clasă” socială estompează mai întîi segregarea dintre femeie și bărbat, sau pe cea rasială, ca după ce se instalează ideologia de clasă să apară întrebarea: ce a făcut creștinismul pentru promovarea echității între toți membrii neamului omenesc? Ideile socialiste ale ultimului secol au produs nu numai modificări structurale în societatea unde ele s-au impus pe plan politic și social, dar ele au și trezit conștiința umană la regîndirea raportului între cei doi parteneri ai speciei umane și, drept consecință, au instaurat o formulare pe care mesajul lui Hristos o inițiasse cu aproape două milenii înainte. Creștinii au avut mereu „un minunat mesaj de eliberare. Păcat însă că el se realizează adesea, ori poate totdeauna, prin opera altora”, spune Bernanos⁴.

O paritate teoretică între bărbat și femeie, și o disparitate în practica societății creștine este concluzia secolului nostru, subliniind o

⁴ La Franco Molinari, *prefața la Chiesa feminista e anti*, Torino, 1977, p. 6.

sfișiere între gândirea, simțirea și trăirea mesajului de iubire al lui Hristos. „Un antifeminism în fapt a invadat lumea creștină, în timp ce lupta pentru paritatea drepturilor femeii în toate domeniile a fost sloganul tuturor mișcărilor anticreștine și în primul rând al marxismului și al feminismului anarhic”⁵. Juan Bosch sintetizează această constatare plasând-o chiar în cele două tipuri de afirmații pe care Apostolul Pavel le face despre femeia în Biserică⁶. Dar desigur Apostolul Neamurilor nu este primul care să prezinte aceste distorsiuni în gândirea religioasă. Vom vedea ce etape conduc la explicarea acestei poziții exprimate în primul veac al teologiei creștine.

Motivările fundamentale ale acestei flagrante contradicții dintre teoria doctrinei creștine și practica antifeministă din lumea creștină constau în esență în trei categorii de argumente. Întii, concepția biologică a veacurilor anterioare, care vedea în realitatea fizică a femeii un „bărbat castrat”, o natură amputată (doctrină care e proprie și lui Toma de Aquino, dependent de știința imperfectă a timpului său). Un alt factor e influența unei doctrine antropologice datorite dualismului platonice, care considera spiritul ca pe adevărata umanitate, iar trupul — deci sexualitatea — ca pe o realitate inferioară, pasională, de care omul trebuie să se elibereze. Femeia, trupul ei, este astfel considerată ca o ispită, un permanent pericol, care trebuie evitat. Un alt considerent este mentalitatea patriarhală, autoritară, în a cărei atmosferă forța masculină a invadat orice aspect al vieții, difuzând o ideologie dominantă a întregii societăți⁷.

La aceste argumente s-au adăugat elementele orientale ale gândirii iudaice, de interpretare a Vechiului Testament, iar ulterior cele ale mahomedanismului, tributar și el unei intense prețuirii a puterii bărbatului. Disprețul brutal al islamismului față de femeie a produs o adevărată scleroză a raportului între membrii societății. Reținută numai pentru treburile casei, femeia islamului este nu numai preocupată de casă și creșterea copiilor, dar este ea însăși un factor obligat la consolidarea unei societăți ostile ei, prin obligația de a-și crește feciorii în sensul disprețuirii femeii. Iar lucrul acesta este departe de a fi rămas în trecutul istoriei.

Este incontestabil că datele culturale — istorice, geografice, religioase etc. — determină evoluția educației și, deci, și termenii în care se vor dezvolta gândirea, științele vremii și variantele religioase pe care comunitatea respectivă le va putea accepta și formula ulterior. Pentru orice perioadă istorică, credințele religioase vor formula și o morală proprie, accesibilă societății în care ea urmează să se dezvolte, deci asimilabilă potrivit similitudinilor dintre primitiv și conținutul

⁵ Ubaldo Pellegrino, *Promozione della donna e crisi della cristianità*, in *Chiesa sotto inquesto*. Autori vari. Chiesa feminista e anti, Torino, 1977, p. 117.

⁶ Juan Bosch, *El ministerio de la mujer en las iglesias cristianas*, (1974 (f.1.)), pp. 202—203.

⁷ Este sinteza pe care o face Ubaldo Pellegrino, în art. cit., op. cit., pp. 117—118.

mesajului. Se cunosc astfel suficiente considerente de climat, care să explice la vremea respectivă circumciziunea evreilor, sau prohibirea consumului de carne (porc) la musulmani. Aceste practici însă continuă și în perioadele în care progresul științei putea duce la evitarea lor, dar ele au căpătat între timp un caracter sacru și se transmit înglobate în atmosfera tradiției fiecărei religii care le-a impus inițial.

Astfel de practici și proceduri, ca atâtea altele preluate din istoria precreștină, au fecundat și după apariția creștinismului reflecția religioasă a unor popoare — în special a celor orientale — la care progresul social a mers mai încet, iar misoginismul a îmbrăcat justificări filosofice sau mistic-religioase. Așa de pildă, la vechii persani, un maniheism cunoscut și în Occident plasa femeia în zona malefică a existenței, ea suportând practici barbare de purificare⁸, pe considerente similare cu cele iudaice, dar chiar mai crude. Se pot adăuga aici, spre aceeași împilare a femeii, elenismul pitagoreic, cu acel principiu dualist, lumină-umbră, în care femeia este, desigur, pata de umbră care întunecă existența umană⁹. Idei de tip maniheist sînt prezente și în gîndirea gnosticilor antichității creștine, care au formulat opinia — adeseori încă prezentă în unele cercuri occidentale — potrivit căreia unirea conjugală a protopărinților a constituit primul păcat¹⁰.

În evul mediu, neoplatonicienii creștini, alături de erezii ale catarilor și ale misticismului tardiv (sec. 16—17) dezvoltă teoria unui androginism, dar cu pondere masculină, în care teza centrală este creația omului bisexuat, din care femeia a fost preluată spre a-l sluji.

O continuă pendulare între concepțiile păgîne și cele creștine, mai exact a ponderii elementelor eterocreștine, se semnalează în toată istoria post creștină. „Ceea ce budismul, induismul, dualismul persan, epoca greco-romană sau scolastica aristotelică au exprimat în literatura a trei milenii pentru a deprecia femeia, se constată a fi mult depășit în brutalitățile literaturii care a înflorit după aceea pe terenul descreștinat al lumii noastre moderne laicizate”¹¹.

Paralel cu misoginismul oriental s-a dezvoltat în Occidentul creștin o antropologie care moștenește țesăturile filosofiei păgîne. Feminismul teoretic și antifeminismul practic al creștinismului occidental „sînt legate de criza generală a Occidentului, a cărui caracteristică esențială a fost pierderea valorii centrale, persoana umană, la nivel etico-

⁸ În Apus, filosofi ca Erigena Scotus, Amaury de Bène, sau teosofi ca Iakob Böhme au susținut aceeași inferioritate nativă a femeii, pe care o determină și eronata interpretare a iudaismului antic, cum și Cabala secolelor 7 și 18 de după Hristos. A se vedea contextul la Marie-Jeanne Bérère, *Le jeu de la tradition dans la pratique masculine du ministère apostolique*, în „Cahiers de l'Institut Catholique de Lyon”, 3, Paris, 1980, p. 34 urm.

⁹ La Francine Dumas, *L'autre semblable*, Paris, 1967, p. 44.

¹⁰ M. J. Bérère, *op. cit.*, pp. 34—35.

¹¹ Este afirmația lui François Xavier Arnold, în *La Femme dans l'Eglise*, Paris, 1955, p. 43.

religios, prin afirmarea preeminentă a valorilor biologice (hrană și reproducere), adică a economiei și a sexualității"¹². Această criză s-a repercutat și în Bisericele creștine, în lăuntrul cărora femeia este subestimată, în continuare, în ciuda mesajului eliberator al lui Hristos.

În încercarea de a explica starea de spirit „modelată de-a lungul veacurilor de structurile androcratice”, teologul ortodox Constantin Patelo (Patriarhia Alexandriei) susține ideea că atât „profeții Vechiului Testament, (cît și) Iisus Hristos și apostolii au utilizat cu toții limbajul epocii lor. Atunci cînd Cuvîntul divin se exprimă, El o face totdeauna în și dintr-o anumită civilizație”¹³. Constantin Patelos consideră un non-sens menținerea în Biserica actuală a ideii „impurității rituale” a femeii, ale cărei consecințe se traduc pentru ea în o seamă de interdicții pentru a accede la plinătatea vieții bisericești, chiar acolo unde societatea laică a început să-i acorde o anumită considerație.

Care sînt deci elementele de pondere în explicarea discriminării femeii și în defavoarea ei?

Interpretarea primelor capitole ale Genezei

Abordînd capitolele 1 și 2 din cartea Facerii, exegeza iudaică a accentuat programatic textul capitolului 2, propunînd o antropologie care a fost preluată ca tradiție multimilenară de toate interpretările oficiale ale religiilor conexe gîndirii iudaice, strecurîndu-se insidios și în puritatea sfîntă a antropologiei creștine conținute în mesajul evanghelic.

Comentariile la textele vechi-testamentare, fie că e vorba de exegeți moderni, fie că ne referim la cunoscătorii mai vechi ai limbii și culturii ebraice, subliniază diferențierea radicală între sensul versetelor din cap. 1 al Genezei privind crearea omului și cel al versetelor din cap. 2 al aceleiași cărți sfinte. Vom urmări procesul de interpretare a acestor două texte, cu concluziile care derivă din ele¹⁴.

Un Midraș (=interpretare rabinică) referindu-se la Geneză 1, 26—28 și de asemenea Geneză 2, 20—23 conturează noțiunile ecuației Om=bărbat+femeie¹⁵. În ebraică, „diferența între cuvîntul *Iyș*, care

¹² Ubaldo Pellegrino, *op. cit.*, p. 118.

¹³ Este punctul de vedere susținut de autor în comentariul său la Colocviul din Sheffield, pe tema: *Comunitatea de femei și bărbați în Biserică*, SOP, No. 77/aprilie 1983, pp. 9—11.

¹⁴ Iată cîtiva din autorii și lucrările pe care le vom cita în paragrafele următoare: Josy Eisenberg, Armand Abécassis, *Et Dieu créa Eve* (Coll. A Bible Ouverte, II), Paris, Albin Michel, 1979; Sandy Eisenberg Sasso, *Selon les Ecritures*, Genève, 1975; Kari Elisabeth Borresen, *Subordination et echivalence*, Paris, 1968; Pierre Gallay, *Des femmes prêtres?*, Paris, Bordas, 1973; Juan Bosch, *El ministerio de la mujer en las Iglesias Cristianas*, 1974; Francine Dumas, *L'autre semblable*, Paris, 1967; Jean-Marie Aubert, *Antiféminisme et Christianisme*, Paris, 1975; A. M. Henri, *Pour une théologie de la féminité*, rev. Lumière, No. 43/1959.

¹⁵ Idem, *op. cit.*, pp. 144—145.

înseamnă bărbat, și cuvîntul *Ișā*, care înseamnă femeie, constă în aceea că primul posedă în plus litera *Yod*, iar al doilea litera *He* (în grafia ebraică). Or, aceste două litere constituie împreună cuvîntul *YAH*, care este unul din numele divine¹⁶. Iar metafora pe care ne-o prezintă Rași (celebru comentator al Torei și al Talmudului — trăitor între 1040—1105) întărește exegeza de mai sus. Acesta spune: „femeia a fost preluată din una din părțile omului (Adam) și nu din una din coastele sale“. S-ar putea traduce *coastă* (acest *Tsela*), doar „dacă vrem să înțelegem traducerea clasică a cuvîntului *tsela* prin *coastă* în sensul unei *coaste maritime* (tărm), adică în sens de limită. Coasta este limită. Omul trebuie să-și asume trupul masculin pînă la limitele sale, pentru a înțilni — la această limită — ființa feminină... Este chiar ceea ce se produce la Templu, în întîlnirea evreului cu Dumnezeuul său. Relația este reușită atunci cînd bărbatul și femeia asigură pe de-a-ntregul, nu rolul lor, ci ființa-lor omenească masculină și feminină. Numai atunci apare divinul între ei“¹⁶.

O primă concluzie este deci afirmația: femeia nu provine din bărbat (*Iyș*) ci din Om (Adam), așa cum și bărbatul provine din OM=ADAM. Ea nu este o parte a bărbatului, ci a ființei umane care este semnificată în termenul de Adam. Este falsă înțelegerea care decurge din traducerea lui *Adam* prin bărbat. Acesta a fost numele primei perechi, întrucît *Om*ul, androgin, a fost luat din pămînt (=ADAMAH); „dar acest OM devine bărbat (*Iyș*) cînd întîlnește femeia (*Ișā*)“¹⁷, chiar dacă apelativul ulterior de Adam se atribuie adesea numai bărbatului.

Traducerile textului ebraic au folosit termenii uzuali ai limbii în care s-a tradus, și adeseori apelativul OM a fost identificat cu cel de bărbat. Iar insistența cu care rabinul Rași conchide demonstrația sa este elucidantă. „Rași ne spune... continuă aceiași autori — că numai în limba ebraică numele *Iyș* și *Ișā*, adică bărbat și femeie, au același radical... În toate celelalte limbi ale lumii, bărbatul și femeia sînt desemnați prin rădăcini total diferite; numai ebraica leagă intim în limbajul ei masculinul și femininul: *Iyș-Ișā*... Și în fiecare din acești termeni se află o literă a numelui divin“¹⁸.

Este inutil să amintim că lumea iudaică, în măsura în care mai e religioasă, nu excelează nici azi prin atitudine profeministă. Cu atît mai mult considerăm că interpreții evrei, tocmai cei din lumea post-evangelică, pot fi socotiți ca propunînd o bază serioasă de discuție și interpretare a textelor Genezei privind antropologia. De aceea, mai întîrziem un moment pentru prezentarea unei alte exegeze iudaice, care confirmă înțelegerea atîtor alți autori creștini care se referă la versetul 20 al capitolului 2 din Geneză: „dar pentru Adam nu s-a găsit ajutor pe potrivă lui“. Traducerea românească „ajutor pe potrivă lui“,

¹⁶ Idem, *ibidem*.

¹⁷ Idem, op. cit., p. 168.

¹⁸ Idem, *ibid.* p. 154.

sau „ajutor care să-i fie asemenea“, cum se traduce în alte limbi, corespunde termenului ebraic „ezer kenegdo“. Iar expresia aceasta semnifică „ajutor față de, sau ajutor prin raport cu, sau ajutor împotriva“. Prima denumire pe care Dumnezeu a dat-o femeii, chiar înainte de a o crea, este ezer kenegdo, pe care îl putem traduce literal prin *ajutor în fața lui*, cu termenul de opoziție conținut în expresia „față de“, sau „față către față“¹⁹. Este ceea ce actualmente exprimăm prin barbarismul „vi-zaviul său“, adică semenul său, în pur limbaj creștin, și ceea ce cercetătoarea Francine Dumas completează prin comentariul său: „Coasta (lui Adam) vrea să spună în ebraică *prieten intim, celălalt sine*, cu care te aduni pentru a crea o comunitate liberă și necesară, așteptând de la el ceea ce nu poți obține de la tine însuși și vice-versa, ... adică alteritatea“ — reflecții aflate în cartea cu sugestivul titlu „L'autre semblable“²⁰.

Nu se poate face abstracție de semnificațiile ebraice ale termenilor folosiți în Vechiul Testament. Dar, fie că preluăm lectura ebraică a autorilor recent amintiți, fie că folosim interpretarea ultimei autoare citate, sensul incontestabil este cel pe care ni-l prezintă textul capitoului 1 din cartea Facerii, că în ADAM, Dumnezeu a creat ființa umană, cu suflarea de viață care o va așeza pe drumul dobândirii acelei „asemănări“ cu Creatorul, al cărui „chip“ este deja²¹.

Teologii contemporani insistă asupra decalajului între prima relatare a creației (1, 26—28), scrisă în sec. al IX-lea înainte de Hristos, și cea de a doua, cea „iahvistă“, pe care ei o plasează între secolele VI și V î.Hr., adică „în timpul sau puțin după marea deportare a poporului evreu în Babilon“²². Acest text dovedește evoluția gândirii iudaice de după relatarea lui Moise, prin aceea că textul iahvist conține accentuate antropomorfisme („carne din carnea mea“, „os din oasele mele“ etc.), îngroșând caracterul hieratic al expunerii mozaice și depărtându-se evident de relația cu Dumnezeu a ambivalentului ADAM, pe care o exprimă relatarea din cap. 1, 26—28.

Influente păgine

Atmosfera sacră ce se degajă din primul text al creației (1, 26—28) este estompată prin impregnarea religiei evreilor de accentuate elemente păgine, fie datorită zeităților babiloniene, din timpul coabitării lor cu popoare păgine, în perioada exilului, fie provenind din religiile vecinilor poporului evreu. Cultul lui Baal, — semnificând perioada de păgînizare a poporului evreu — demonstrează căde-

¹⁹ Et Dieu créa Eve, cit., p. 149.

²⁰ Lucrarea apărută la Paris, 1967, p. 44. Aceeași idee la A. M. Henri, *Pour une théologie de la féminité*, 1954, p. 103; K. E. Borresen, *Subordination et équivalence*, Paris, 1968; Henri Blecher, *Révélation des origines*, Lausanne, 1979.

²¹ Faptul că exegeții Vechiului Testament consideră că relatarea în două rînduri a actului creației omului duce la confuzie, nu știrbește caracterul androgin al primului Adam. Este știut că cele două relatări sînt plasate în timpuri diferite, una fiind denumită „iahvistă“ (cea de a doua), iar prima, „sacerdotală“. (Gen. 1, 26—28), care este scrisă anterior robiei babilonice. Cf. J. M. Aubert, *op. cit.*, p. 85.

²² Jean-Marie Aubert, *op. cit.*, p. 91.

rea monoteismului revelat la nivelul întunecat al celor care au uitat de proveniența divină a omului. Toată istoria profetismului evreu atestă decăderea poporului ales și efortul celor ce au rămas „aleșii” lui Dumnezeu — profeții — de a-l readuce la înțelegerea și sensul relației lui cu Creatorul.

Imixtiunea cultelor păgine introduce în religia viciată a evreilor nu numai accentuarea elementelor antropomorfe — evidente în cea de-a doua relatare a actului Creației (Facerea 2, 28), dar și zeități feminine, frecvent adorate în Orientul sumerian, fenician, babilonian etc., în care cultul fecundității era consecința atât a vieții agrare, a necesității hranei și fertilității pământului, cât și a sexualității, ca instinct de proliferare a popoarelor acestor ținuturi. Sub influența închinării păgine la zeități produse de gîndirea orientală a popoarelor învecinate, a apărut în religia evreilor „tentația permanentă de a sexualiza pe Yahvé, așa cum o arată celebrul episod al Exodului, cînd poporul și însuși marele lor preot Aaron reprezintă pe Dumnezeu printr-un taur” (ceea ce determină minia lui Moise și masacrul care a urmat, fiii lui Levi ucigînd circa trei mii de oameni, la porunca lui Moise (Ieșire, 33—34), după care acesta este din nou chemat de Domnul Dumnezeu pentru a-i dicta alt rînd de precepte, alte „table ale legii”).

Aceste ondulații, reveniri și recăderi ale poporului lui Israel, cu o tendință vădită spre deumanizare, spre detașarea de Dumnezeu și aservirea față de umanul pămîntesc și bestial, au compromis total raportul între oameni, asigurînd forței brutale primatul asupra oricărei considerații de ordin moral sau religios. Pierre Gallay introduce în acest context și explicația promiscuității la care credințele păgine au determinat popoarele, prin „prostituția sacră” practică aproape în toată zona învecinată cu poporul Israel. Autorul consideră decăderea raporturilor bărbat-femeie și prin o perioadă de matriarhat prin care au trecut acele societăți orientale, datorită cultului fecundității. Un întreg „curent misogin din Biblie își găsește sursa în această revanșă a bărbatului împotriva vechiului matriarhat”. De aceea, „numai bărbatul devine meditor între Yahvé și femeie, și natura cu animalele și produsele ei”²³.

Contextul socio-cultural

Desigur, niciodată o situație socială nu are o singură explicație, ea fiind de fiecare dată rezultatul mai multor factori determinanți. În explicarea misoginismului iudaic e cert că se întretaș toți acei factori amintiți, cei generali (forța masculină), maternitatea feminină, cât și cei locali (zeitățile orientale păgine), dar și cel specific și unic, care este interpretarea deformantă a textelor scripturistice ale acestei religii revelate.

Dar dacă deformarea sensului antropologic care a marcat religia evreilor este o constantă a lumii iudaice, accentele antifeministe nu au părăsit societatea iudaică a secolelor creștine care au urmat. Deși în-

²³ Pierre Gallay, *Des femmes prêtres ?*, Bordas, 1973, p. 56 urm.

vătătura creștină a impus comunităților creștine ale primului secol ideea de libertate a fiecărui fiu al lui Dumnezeu, ideea aceasta nu s-a putut impune în continuare în raporturile umane ale aceleiași societăți din care creștinii înșiși făceau parte. Antifeminismul rămîne un fapt și o caracteristică frecventă, tributar exegezei preștiințifice, de care nu s-au putut desprinde marea majoritate a multor scriitori și părinți bisericesti. Teologia lor nu era capabilă „de a se distanța față de comentariul unui text, cînd acest text îi oferă o justificare a situației (existente) socio-culturale de inegalitate; în această situație nu interesează faptul că această exegeză contravine unor alte texte...”^{23*}.

Morala, mentalitatea, atmosfera generală, primează, iar comentariile și interpretările autorilor creștini se subsumează ambianței culturale existente. Pe lângă explicatia de mai sus, care rămîne general valabilă, se adaugă aceea că doctrina hristică (sintetizată de Apostolul Pavel destul de echivoc sub raport antropologic) nu-și poate păstra puritatea în primele secole creștine, tocmai prin același proces de întretesere a culturii contemporane din vecinătate cu cea născîndă din mesajul Evangheliei. Elemente cultural-religioase proprii spațiului Asiei Mici influențează unii noi creștini din spațiul credințelor păgîne. Fuziunea noilor elemente păgîne cu cele ale credinței creștine dau naștere sectelor care nu au întîrziat să altereze vocatia creștină a comunităților celorbotezate. Orăile sacre, în care sexualitatea ocupă un loc de natură să dezavantajeze abordarea creștină a femeii în societate, apasă greu asupra spiritualității vremii. Secte ca cea a nicolaïților — prima cunoscută din chiar scrierile Noului Testament — sau ca cea a montanistilor, sau a nenuzienilor, din secolele ulterioare, degradează concepția creștină a unor comunități prin desființările care își vor face loc printre tainele creștine care abia se înfiripează. Or, cariera publică a practicării acestui „sacralism antropologic”²⁴ nu era de natură să ușureze soarta femeii, care — iată! — nu avea alte funcții publice decît cea care, pe bună dreptate, producea creștinilor dezechilibrul și blamul.

Încențurile ezitante ale unei antropologii creștine, aduc în peisajul teologiei pauline expresii de valoare incontestabilă pentru întreaga desfășurare a gîndirii creștine. Baza antropologiei creștine stă în echilibrul, pe care Apostolul Neamurilor stie să-l minuiască magistral, dintre Adam cel Vechi și Noul Adam. Arhitectura acestei idei, pe care se structurează întreaga teologie a mîntuirii, este nu numai foarte puternică, dar și singura posibilă, care să ateste puritatea dogmatică, ortodoxă a învățăturii creștine pornite și validate de Fiul lui Dumnezeu, în viața Sa, în moartea și învierea Sa. Din nefericire, pentru iumătatea feminină a neamului omenesc această puritate nu s-a putut menține total la nivel antropologic, chiar în unele texte pauline, pe care le vom

^{23*} J. Aubert, *op. cit.*, p. 9.

²⁴ Fr. X. Arnold, *op. cit.*, p. 45.

comenta mai departe, datorită aceleiași context socio-cultural al societății orientale. Accepția cvasigenerală a unei speciale vinovății a femeii în actul păcatului originar și a unei impurități funciare a femeii, erau prea puternice pentru a da câștig de cauză unei doctrine de perfectă paritate între frate și soră, chiar în comunitățile creștine.

Influența filosofiei occidentale

Dacă în Răsărit subtextul cultural al creștinismului este tribut ar unui sexualism sacralizat²⁵ provenind din religiile unor popoare ne creștine, în spațiul creștinătății apusene au jucat rol curente filosofice ale antichității, în special aristotelismul. De la Aristotel, pentru care femeia se caracterizează tocmai prin lipsurile ei naturale²⁶, și de la Platon, pentru care femeia a fost dată de Zeus ca pedeapsă bărbatului care a dus o existență păcătoasă într-o viață anterioară, concepția antropologică a Fericitului Augustin preia și continuă același misoginism care va colora mult timp intelectualitatea occidentală. Temele predicatoriale pe care le preiau Augustin și Toma de Aquino abundă în acuzațiile pe care și predecesorul lor, Tertulian, le aduce femeilor. Pornind de la situații sociale speciale, ca cea a clasei bogate din sec. II—III, rigoristul avocat cartaginez își extinde condamnările asupra femeii, generalizând tendențios păcatul luxuriei și acoperind de invective pe „urmașele Evei”. Ea singură este „călcătoarea poruncii divine”, ea este „ușa de intrare a diavolului”²⁷. Este drept că modul în care ambii scriitori bisericești au cunoscut femeia a fost cel al participării consecvente la desfruiul unei societăți pe care apoi au condamnat-o puternic, după convertire. Ambii au accedat la erezii care practicau prostituția sacră, atmosferă care i-a urmărit în anii de pocăință, când s-au întrecut în a arunca invective în bloc, femeilor.

Nu mai puțin acid și fulminant se arată acel „doctor angelicus” al Apusului, pentru care limbajul omenesc însuși este insuficient pentru a-i exprima disprețul față de femeie. Și trebuie remarcat că toți scriitorii și părinții bisericești care — sau când — au trecut la invective împotriva femeii, au folosit anumite și unice texte biblice, care se pretau la interpretarea ce le putea sluji scopul diatribelor cu care înfierau acea comunitate căreia se adresau. Scop moralizator, firește, dar nu întotdeauna didactic, nu întotdeauna doctrinal, ci adesea departe de mesajul lui Hristos, în această problemă.

²⁵ În anumite culte păgâne, ca în misterele eleusiace sau dionisiace, sau în cultul lui Isis, adeseori femeia avea și ea un rol important, poate chiar de preoteasă (cf. Gianni Francesconi, *La Donna nella Bibbia*, în Chiesa feminista e anti, Torino, 1977, pp. 56—57).

²⁶ Cf. France Guéré-Jaulmes, *La Femme. Les grands textes des Pères de l'Eglise*, Paris, 1968, pp. 14—15. Autoarea pune în paralel mizoginismul aristotelic și cel grecesc al lui Platon.

²⁷ Cf. Mitropolit Nicolae Corneanu, *Patristica Mirabilia*, Timișoara, 1987, p. 268.

Antropologia paulină

Apostolul Pavel abordează toate marile teme care vor deveni baza teologiei creștine (în afară de mariologie, care se va naște în dezbaterile de mai târziu ale sinoadelor ecumenice). Ecceziologia apare în primul rând ca temei și reglementare în constituirea comunităților creștine pe care el le fundează în timpul viețuirii sale și ea va determina specificul care o va deosebi de comunitatea ebraică urmașă a Legii Vechi. Biserica creștină este Trup al lui Hristos cel răstignit și înviat. Iar hristologia, temă centrală care determină ecceziologia, pune și bazele unei noi antropologii, ea învederând necesitatea și scopul Întrupării, acela de a naște un „om nou“, născut „din apă și din Duh“ și care va deveni membru, „mădular“ al noii societăți umane care va marca apariția Împărăției lui Dumnezeu pe pământ.

În acest context ideatic, antropologia paulină stabilește criteriile de bază ale globalității tematicii creștine, întrucât pentru om s-a „deșertat“ Dumnezeu pe Sine luând ehipul omului. Astfel, antropologia creștină se constituie teologic pe pîrghia hristologiei, într-o țesătură permanentă și fără de sfîrșit între cei doi poli ai genezei umane: Vechiul Adam și Noul Adam care este Hristos. În funcție de acest binom divino-uman toată teologia creștină se edifică pe adevărul veșnic exprimat ulterior de sfinții Părinți prin adagiul: ceea ce a preluat Hristos din om aceea a și mîntuit. Nici o abatere, nici o reducere nu se poate face de la această sinteză, fără a cădea în erezie.

Cum a acționat reflecția paulină și ce a determinat această reflecție care a condus la plasarea unei părți a omenirii, a femeii, într-un con de penumbră care face ca marele antropolog creștin să apară misogin? Înainte de a aborda explicațiile unui mare număr de teologi creștini, să amintim textele principale care oferă nedumeririle doctrinale despre care vorbim:

I Corinteni, 11, 3—15: „Dar voiesc ca voi să știți că Hristos este capul oricărui bărbat, iar capul femeii este bărbatul, iar capul lui Hristos e Dumnezeu. (4). Orice bărbat care se roagă sau proorocește avînd capul acoperit, necinstește capul său. (5). Iar orice femeie care se roagă sau proorocește cu capul neacoperit își necinstește capul; căci tot una este ca și cum ar fi rasă. (6). Căci dacă o femeie nu-și pune vâl pe cap, atunci să se și tundă. Iar dacă este lucru de rușine pentru femeie ca să se tundă ori să se radă, să-și pună vâl. (7). Căci bărbatul nu trebuie să-și acopere capul, fiind chip și slavă a lui Dumnezeu, iar femeia este slava bărbatului. (8). Pentru că nu bărbatul este din femeie, ci femeia din bărbat. (9). Și pentru că nu a fost zidit bărbatul pentru femeie, ci femeia pentru bărbat. (10). De aceea femeia este datoare să aibă semn de supunere asupra capului ei, pentru ingeri. (11). Totuși nici femeia fără bărbat, nici bărbatul fără femeie, în Domnul. (12). Căci precum femeia este din bărbat, așa și bărbatul este prin femeie și toate sînt de la Dumnezeu. (13). Judecați în voi înșivă: este oare cuviincios ca o femeie să se roage lui Dumnezeu cu capul descoperit? (14). Nu vă învață însăși firea că necinste

este pentru un bărbat să-și lase părul lung ? (15). Și că pentru o femeie, dacă își lasă părul lung, este cinste ? Căci părul lung i-a fost dat ca acoperământ“.

I Timotei, 2, 8—15 : „Vreau deci ca bărbații să se roage în tot locul, ridicînd miini sfinte, fără de minie și fără șovăire. (9). Asemenea și femeile, în îmbrăcăminte cuviincioasă făcîndu-și lor podoabă din sfială și din cumînțenie, nu din păr împletit și din aur sau din mărgăritate sau din veșminte de mult preț ; (10) ci din fapte bune, precum se cuvine unor femei temătoare de Dumnezeu. (11). Femeia să se învețe în liniște, cu toată ascultarea. (12). Nu îngăduiesc femeii nici să învețe pe altul, nici să stăpînească pe bărbat, ci să stea liniștită. (13). Căci Adam a fost zidit întîi, apoi Eva. (14). Și nu Adam a fost amăgit, ci femeia, amăgită fiind, s-a făcut călcătoare de poruncă. (15). Dar ea se va mîntui prin naștere de fii, dacă va stăruî în înțelepciune, în credință, în iubire și în sfințenie“.

Efesenî, 5, 21—26 : „Supuneți-vă unul altuia, întru frica lui Hristos. (22). Femeile să se supună bărbaților lor ca Domnului. (23). Pentru că bărbatul este cap femeii, precum și Hristos este cap Bisericii, trupul Său, al cărui mîntuitor și este. (24). Ci precum Biserica se supune lui Hristos, așa și femeile bărbaților întru totul. (25). Bărbaților, iubiți pe femeile voastre, după cum și Hristos a iubit Biserica și S-a dat pe Sine pentru ea. (26). Ca s-o sfințească, curățînd-o cu baia apei prin cuvînt“.

Cîteva idei anume străbat aceste texte epistolare, care nu concordă nu numai cu învățătura Mîntuitorului, dar chiar cu doctrina paulină explicitată în alte epistole sau chiar în alte locuri ale uneia și aceleiași, ca de pildă în epistola către Efesenî, una din cele mai fundamentale ecleziologice. Trebuie să subliniem de la început ceea ce Apostolul spune cu franchețe, că poruncile pe care le dă — sau unele sfaturi — provin de la sine : „Vreau deci ca bărbații să se roage... asemenea și femeile...“ (ca în *I Timotei 2, 8*). Echivalent cu *I Timotei 2, 8*, epistola *I Corinteni 11, 3* începe cu : „Dar voiesc ca voi să știți...“, fără a oferi și temeiurile scripturistice, așa cum o face în cele două mari epistole cu conținut doctrinal, cea către Romani și cea către Evrei. Apostolul face adeseori distincția între ceea ce poruncește Domnul și ceea ce poruncește el însuși, după cum și subliniază cînd emite o poruncă sau, dimpotrivă, doar un sfat, indicînd comportamente comunitare sau organizatorice.

Este evident în primul rînd modul de interpretare a versetelor din Cartea Facerii, cu privire la crearea omului, și anume o interpretare partizană spiritului iudaic antifeminist al epocii. Afirmatia că „Adam a fost zidit întîi, apoi Eva“ (*I Timotei 2, 13*) este fără îndoială corectă. Dar identificarea lui Adam cu bărbatul, așa cum rezultă din versetul următor și cum o face clar în *I Corinteni 11, 8—10*, este o tentativă de argumentare pro domo și contrară realității doctrinei antropologice a Cărții Facerii. Pentru că nu este cu puțință ca iudeul Pavel să fi făcut confuzia pe care o practică mai tirziu interpretii mizogini, anume între Omul androgen care a fost creat inițial și perechea de oameni Iyș—Ișa (bărbat—femeie), care apare prin detașarea petrecută la „cea de a doua creație“, despre care am pomenit la începutul acestor pagini. Fariseul îndoctrinat, care a devenit

Apostolul Neamurilor, nu putea ignora acești termeni care fac obiectul atîtor reflecții iudaice ale targumilor posteriori.

Pe lingă aceasta, versetul care încheie aceste argumentări, adică I Timotei 2, 15, pare să contrazică opinia pe care autorul epistolei o pronunță despre necăsătorirea creștinilor. Dacă el sfătuiește că pentru fii sau fiice necăsătorite este mai bine să rămînă în starea în care se află (I Corinteni 7, 38—40), cum se va „mîntui prin naștere de fii“ femeia nemăritată? Contradicția e evidentă și argumentul devine neconvingător²⁸.

Contradictorie și neconvingătoare este însă această minimalizare a femeii, punctată în versetele transcrise mai sus, și dacă o comparăm cu sensul profund comunitar din epistolele ecleziologice și chiar cu afirmațiile din aceeași I Corinteni, 7, în care paritatea bărbat-femeie este aluatul sfințitor al ambelor trupuri: „Brăbatul să-i dea femeii iubirea datorată, asemenea și femeia bărbatului. Femeia nu este stăpînă pe trupul său, ci bărbatul; asemenea nici bărbatul nu este stăpîn pe trupul său, ci femeia“ (v. 3—4). Căci „bărbatul necredincios se sfințește prin femeia credincioasă, și femeia necredincioasă se sfințește prin bărbatul credincios“ (v. 14). Participarea la dinamismul sfințirii în lăuntrul Tainei cununiei este incontestabil echivalentă în ambii poli. Și concluzia nu poate fi alta, întrucît ea este dată și subscrisă de însuși Pavel, același Apostol, în scrisoarea către Galateni (3, 28): „Nu mai este iudeu, nici elin; nu mai este nici rob, nici liber; nu mai este parte bărbătească și parte femeiască, pentru că voi toți una sînteți în Hristos Iisus“. Este o inconsecvență explicată de comentatorii autorizați prin contextul istoric religios și social, de care ne vom ocupa în paginile următoare.

O altă reprimare a femeii pare a fi exprimată în aceleași porunci trimise de Apostol lui Timotei, prin care rînduiește atitudinea credincioșilor în Biserică. Așa cum și în I Corinteni, 14, 34 rînduia ca femeile „să tacă în Biserică“, și în I Timotei 2, 12 Apostolul nu îngăduie femeii „nici să învețe pe altul“, ci „să se învețe în liniște, cu toată ascultarea“ (ibid., versetul 11). Dar o inconsecvență reiese de îndată ce citim opinia sa despre „vorburile“ în Biserică, explicată în versetele anterioare din I Corinteni 14, 34, epistolă în care stabilește importanța și preponderența proorocirii față de glosolalie (vorbirea în limbi), căci „cel ce proorocește vorbește oamenilor spre zidire, îndemn și mîngîiere“, iar „cel ce vorbește într-o limbă străină pe sine singur se zidește“, iar „cel ce proorocește

²⁸ Pentru logica de nezdruincinat a antropologiei pauline se mai deschide o întrebare: dacă „printr-un om a venit moartea“ și tot „printr-un om și învierea morților“, acel prim om fiind Adam „Căci precum în Adam toți mor, așa și în Hristos toți vor învia“ (I Corinteni 15, 21—22) — deci clasică paralelă între Adam = Omul primordial și Hristos = Omul din cer, — cum se mai justifică atunci ideea de păcat și moarte, venite prin Eva, căci „nu Adam a fost amăgit, ci femeia, amăgită fiind, s-a făcut călcătoare de poruncă“ (I Timotei 2, 14) — față de afirmația că Adam este cel prin care a venit moartea? Căci dacă „nu Adam a fost amăgit“, Adam-bărbatul, de ce este el începătura morții și cum devine el termen în paralelismul cu Hristos? E firesc să credem că ceea ce afirmă Pavel nu e totuna cu ceea ce gîndește, ci ceea ce crede că e potrivit pentru relațiile comunitare, opinie asupra căreia convin aproape toți comentatorii acestor locuri.

este mai mare decât cel ce grăiește în limbi...“ (I Corinteni 14, 3—5). Or, femeile prooroceau în Biserică, deci vorbeau, deci zideau, edificau comunitatea, realitate atestată nu numai de activitatea aceasta, cunoscută pentru cele patru fiice ale lui Filip, ci de însuși Pavel în aceeași I Corinteni 11, 5, când spune: „iar orice femeie care se roagă sau proorocește cu capul neacoperit își necinstește capul“. Deci singura condiție pusă femeii este aici acoperirea capului, și nu tăcerea în Biserică. I se recunoaște deci participarea activă și benefică la zidirea Trupului lui Hristos, la nivelul unei activități majore, de învățare a credincioșilor despre mesajul divin al Ziditorului.

O altă surprinzătoare neclaritate în expunerea unor texte pauline intervine în momentul când tema ecleziologică se interferează cu cea antropologică, în secțiunea ei feminină. Căutînd să justifice necesitatea ca femeia — aici, cea care proorocește — să-și pună „văl pe cap“ (I Corinteni 11, 6). Apostolul nu-și fundamentează porunca pe vreun text scripturistic, ci oferă un amalgam de tradiții sociale și simbolism ecleziologic. „Judecați în voi înșivă: este oare cuviincios ca o femeie să se roage lui Dumnezeu cu capul descoperit? Nu vă învață însăși firea că... pentru o femeie este (lucru de) cinste dacă își lasă părul lung? Căci părul lung i-a fost dat ca acoperămint?“ (I Corinteni 11, 13—15). Lîngă aceste argumente legate de timp și de spațiul socio-cultural, se află implicarea simbolismului Bisericii ca Trup al lui Hristos: „Căci bărbatul nu trebuie să-și acopere capul, fiind chip și slavă a lui Dumnezeu, iar femeia este slavă bărbatului. Pentru că nu bărbatul este din femeie, ci femeia din bărbat. Și pentru că nu a fost zidit bărbatul pentru femeie, ci femeia pentru bărbat. De aceea femeia este datoare să aibă semn de supunere asupra capului ei, pentru îngeri“ (I Corinteni 11, 7—10).

Lăsînd la o parte obscuritatea adausului „pentru îngeri“, care a produs sumedenie de interpretări, slăbiciunea argumentării rezidă în alăturarea temei dogmatice (ea însăși bazată pe exegeza forțată a textului din Cartea Facerii), la apelul făcut pentru respectarea unor uzanțe ale mediului ambiant, la obiceiurile vremii și concepțiilor contemporane. Căci dacă era o „necinste pentru bărbat să-și lase părul lung“, cum ar mai încăpea ulterior în tradiția orientală părul lung al monahilor și al atîtor ierarhi sau sfinți creștini zugrăviți pînă azi în icoanele noastre?

Dar ceea ce deranjează mai mult în explicațiile de mai sus nu este tendința de a minimaliza rolul femeii în comunitatea bisericească — ceea ce își are atîtea motivări la diferite nivele —, ci handicapul pe care ele îl produc în atît de luminoasa și strălucitoarea doctrină despre Biserică — Trup al lui Hristos, pe care a conturat-o Apostolul. Căci el este cel care în epistolele ecleziologice a consemnat adevărul că în Hristos nu mai încapă nici o deosebire între măduarele Trupului tainic: nici între rase, nici între clase sociale, nici între sexe, toți membrii neamului omenesc beneficiind de aceeași libertate și de totală și directă dependență de Capul Bisericii — Hristos, potrivit epistolei către Galateni (3, 28). Astfel

că și bărbatul și femeia se găsesc prin raport cu Hristos pe același plan, într-o situație de supunere și iubire (cf. Efeseni 5, 30). Nu numai bărbatul are cap pe Hristos, ci și femeia, fără nici un intermediar, avînd fiecare aceeași responsabilitate și aceleași căi de mîntuire pe care le oferă Biserica. Fiindcă așa cum printr-un singur om toți am păcătuit — deci responsabilitatea este împărțită egal tuturor membrilor neamului omenesc —, printr-un singur Om se și mîntuiesc toți cei care acced la Tainele izvorîte din Crucea pămîirii lui Hristos și fiecare înviază și se înalță la cer în sinul Tatălui, prin libera sa voie și supunere acestei voinți, la Cuvîntul Tatălui.

Fără acest atașament liber, fără confirmarea acestui atașament prin implicarea activă în viața Bisericii, fără activarea în „preoția obștească“, pe care femeile ca și bărbații o primesc la pecetluirea cu „darul Duhului Sfînt“ de la mirungere, nici un creștin nu poate accede la mîntuire numai prin „baia botezului“ — decît desigur prin marea milă a lui Dumnezeu care este liber să aducă la Sine pe cine vrea, dat fiind că „Duhul suflă unde vrea“. Problema mîntuirii rămîne personală, individuală, legată de libertatea supunerii în Hristos, îmbrăcîndu-ne în Hristos și purtînd această haină potrivit îndrumării primite apoi continuu, activînd permanent cu „rația“ de Duh Sfînt primită de fiecare, în comunitatea mare a Trupului lui Hristos care e străbătut de același Duh Sfînt.

Nimic nu poate sparge armonia Trupului lui Hristos, decît împilarea, reducerea libertății, respingerea datoriei de a respecta fiecare exemplar al umanității, fiecare fiind în aceeași măsură „chip și asemănare“ a Treimii sfînte.

Și atunci, care este explicația unor discordanțe în antropologia paulină? Cum se poate motiva și evalua teologia Apostolului pentru o împăcare a doctrinei lui antropologice cu cea ecleziologică?

Motivările sînt multiple și de sorginte diferită.

1. Se știe că scrisorile prin care Pavel ține legătura cu comunitățile „născute“ de el erau provocate de știrile pe care el le primește de la ucenicii lăsați acolo²⁹. Iar din Corint, veștile erau tulburătoare, căci moralitatea acestei cetăți grecești decăzuse la un nivel foarte scăzut. În religiile Corintului erau prezente „toate cultele, grecești, romane, orientale“ fiind aduse închinări lui Isis și Serapis, lui Asklepios, lui Jupiter Capitolinul, zeiței Artemis din Efes, Marea Mamă etc.“. Dar cultul cel mai propagat și iubit de corinteni era cel al Afroditei; această Venus „patrona rituri rușinoase, aproape ignorate de vechii greci, ca și prostituția sacră“. Orașul era considerat „Capitală depravării“³⁰. Iar libertatea pe care o

²⁹ Prima epistolă către Corinteni este de fapt următoare alteia care s-a pierdut (cf. I Corinteni 5, 9). Este foarte posibil deci ca prima și cea de a treia — pierdută și ea, — să fi conținut date și explicații care ar fi oferit motivări suplimentare înțelegerii noastre (cf. P.E.-B. Allo, *Saint Paul. Première Epître aux Corinthiens*, II-ème éd., Paris, 1934, pp. XVI—XVII).

³⁰ Idem, *ibidem*, pp. XI—XII.

propovăduiește creștinismul a fost folosită și în sensul deformat al noțiunii, introducându-se un oarecare indiferentism moral și religios. Libertinii și ipocriții și-au permis sărbătoriri indecente, considerind că, de vreme ce nu mai credeau în idoli și false zeități, erau absolviți de păcătuire prin simpla lor detașare mentală de vechile credințe. „Incestuosul era tolerat, ba chiar onorat“. Iar femeile „știindu-se egale cu bărbații ..., voiau să se comporte întru totul ca bărbații“³¹.

Referindu-se la problemele de care fusese încunoștiințat, Pavel le răspunde punct cu punct, cu intenția de a introduce o disciplină creatoare de moravuri curate și de ordine. Logica scrisorii este mai puțin una teologică, cât mai ales una disciplinară. Atât încărcătura de ornamente cu care femeile din Corint își împodobeau părul³², cât și atmosfera generală, încețoșată de depravarea justificată religios prin prostituția sacră, așază femeia în raza defavorabilă care conduce pe Apostol la înfierările necesare restabilirii unui climat de evlavie și pudoare, specific unei societăți creștine.

O atitudine similară e provocată și în comunitatea din Efes, unde, ca și în Corint, apare același factor de dezordine. Preocupat de reducerea societății creștine la nivelul religios dorit, Apostolul introduce aceași argumentare forțată, a căderii neamului omenesc prin femeie. Dar și aici ideile teologice nu sînt expuse sistematic și concis, decît „în măsura în care este necesar să argumenteze îndrumările cu caracter practic și disciplinar“³³. De fapt, interpretarea locurilor respective ale Genezei oferă singurele argumente, celelalte dispoziții fiind porunci sau sfaturi. Or, după cum am văzut, confuzia între Adam și Iyș (Omul universal și bărbatul) este voită de autor, întrucît marele cunoscător al Scripturii, iudeul care se laudă cu originea lui, nu putea greși atât de grav.

2. În al doilea rînd intervine motivația istorică și socio-religioasă a poporului evreu. Atmosfera contemporană epistolelor pauline este accentuat antifeministă. Cearta dintre creștinii dintre iudei și cei din păgîni afecta stabilitatea comunității. Ideea de libertate greșit înțeleasă primejduia așezarea creștină abia înfiripată. De aceea Pavel face concesiile teologice, căutînd să aplaneze discordiile și să împiedice apetitul reformator al onora (Timotei 1, 10—12) din membrii noilor comunități. Astfel, el ordonă respectarea oricărei ierarhii legitime, ascultarea desăvîrșită a femeilor, sclavilor și copiilor în cadrul familiei, reintrarea într-o ordine foarte cunoscută lor — ordinea Legii mozaice și ordinea cetății grecești. „Acest portret al creștinului potrivit epistolelor pastorale — spune C. Spicq — este curios și singular. Nu se găsește aici sensul Crucii, nici al smereniei, virtuți creștine esențiale. Ba, dimpotrivă, el este compus din toate calitățile specific grecești, lăudate de Platon, de stoici etc.“³⁴.

³¹ Idem, *ibidem*, p. XXII și XXXIX.

³² A se vedea în acest sens N. Corneanu, *op. cit.*, p. 272, urm.

³³ Pr. Sabin Verzan, *Epistola întâi către Timotei*, Ed. B.O.R. București, 1988, pp. 623—746.

³⁴ C. Spicq, *Les épîtres pastorales*, Paris, 1969, p. 291 urm.

Ca și în epistolele pastorale, în I Corinteni și în Efeseni (5—33), Apostolul caută cu orice preț să reinstaureze pacea. Libertatea personală, amintită de atâtea ori, este sacrificată concepțiilor iudaice și grecești, tot atât de mizogine și arhaizante. Principiile reformiste trebuie să se retragă chiar în defavoarea doctrinei, făcând loc concesiilor necesare restabilirii păcii, dar și platitudinii.

3. În același sens și în același timp, în intensitatea perorațiilor sale, Pavel recurge la conveniențe, în lipsă de argumente. Problema părului — lung la femei, scurt la bărbați — nu-și poate dovedi fundamentul, de aceea Apostolul face apel la obiceiul pe cit de local, pe atât de temporal. Iar acoperirea capului femeii și descoperirea celui al bărbatului erau înfirmate de boneta pe care preoții evrei o purtau în altar. Iar dacă societatea aceea considera o rușine pentru femeie să poarte părul scurt, iată, femeia nu poate profeti nici cu părul lung, care „i s-a dat drept acoperământ“, ci numai dacă poartă „un semn de supunere asupra capului ei“ (I Corinteni 11, 10). Este evident că, acceptând că profeția e un dar superior glosolaliei și că femeile, ca și ceilalți, erau îndemnate să „nu stingă Duhul“, ci să-l aprindă profetind, Pavel a dat câștig de cauză conveniențelor sociale, marcând înjust necesitatea de „supunere“ a femeii³⁵, o altă supunere pe lângă obligația de a purta părul lung și acceptând mai curînd ideologia greacă antifeministă, pentru păstrarea liniștii în comunitate.

4. O altă motivare a stratului antifeminist ce s-a suprapus pe doctrina antropologică a Apostolului Neamurilor, o găsim la începutul capitolului 3 din I Corinteni: „Și eu, fraților, nu am putut să vă vorbesc ca unor oameni duhovnicești, ci ca unora trupești, ca unor prunci în Hristos. Cu lapte v-am hrănit, nu cu bucate, căci încă nu puteați minca și încă nici acum nu puteți...“ (versetul 1—2). Concesia lui Pavel în menținerea supremației bărbatului devine evident motivată. Căci cum ar mai fi acceptat creștinismul o lume stratificată în ideologia segregării, în care cultura era formulată de bărbați, comerțul, armata, magistraturile etc., fiind specifice elementului masculin? Capacitatea de înțelegere trebuia pregătită, așa cum Însuși Mîntuitorul evită să formuleze un statut al femeii în vremea Sa sau în cea care urma. Sînt durtăți inserate în umanitatea

³⁵ Portul unui vâl, voal, pe capul femeii a deschis variate discuții nu atât datorită obligației de a-l purta — așa cum și islamul ne vorbește și azi despre inferioritatea femeii —, dar asupra termenului grec „exousia“ (I Corinteni 11, 10), pe care autorii contemporani îl semnalează ca exprimînd un semn de cinstire, sau de proclamare a cinstirii de care trebuie să se prevaleze femeia. Căci dicționarele grecești nu dau o traducere în sprijinul ideii de infirmitate naturală a femeii, ci dimpotrivă. „Toți eleniștii știu că în grecește a avea exousia, înseamnă a se bucura de o putere și nu a o suporta“, afirmă Annie Jaubert, *Les femmes dans l'Écriture*, rev. „Vie Chrétienne“, mars, 1979, p. 48. În același sens, a se vedea: Dubarle o.p., *Paul et l'antiféminisme*, Rev. des Sciences phil. et théol., avril, 1976, pp. 261—280; A. Jaubert, *Le voile des femmes*, (I Corinteni 11, 12—16), *New Testament Studies* 18 (1971—1972), pp. 419—430; A. Feuillet, *Le signe de puissance sur la tête de la femme*, *Nouvelle Revue Théologique*, 95/1973, pp. 945—954. Această nouă interpretare ar conduce la opinia pe care pare a și-o însuși André Arnal, în *Le féminisme de St. Paul*, Paris, 1922, la care vom reveni în paginile următoare.

păcătoasă, pe care timpul și Duhul lui Dumnezeu le vor reduce. Or, Pavel știe și el că „ceasul femeii“ încă nu poate fi auzit, chiar dacă el însuși îl va fi descifrat.

5) O contradicție în doctrina paulină mai poate fi percepută dacă decantăm teologia scrisorilor dogmatice, separat de cea a celor pastorale, care-și propun întărirea unui sistem moral care să nu scandalizeze mediul căruia el se adresează. Chiar dacă doctrina hristologică și eclesiologică se regăsește pretutindeni, căci aceasta constituie esența creștinismului, rigoarea doctrinală a epistolelor către Romani și Evrei, sau a celor către Galateni sau Coloseni produce impresia unui condei diferit, oricum, a unei alte stări de spirit a aceluiași autor. Dacă și epistolele pastorale, inclusiv cele cu caracter moralizator ca I Corinteni și parțial Efeseni, conțin „schite doctrinale — spune același exeget, C. Spicq —, acestea sînt împrăștiate ca în fugă, pentru a-și întemeia morală, care este obiectul principal al acestor epistole“. Autorul nu mai descoperă, nu mai analizează conținutul acestor rînduri: „vocabularul său sărăcește și el recurge fără reținere la unele și aceleași cuvinte, la formulate stereotipice, la expresii personale, la fraze gata făcute“³⁶. Pentru că acolo interesul care primează este menținerea ordinii stabilite.

Interpreții paulini contemporani ajung pînă la a decide că anumite pasaje sînt interpolate³⁷. Personal, fără să infirmăm această posibilitate, considerăm că psihologia Apostolului Pavel este departe de a fi unitară. Dorința lui de a propovădui și a atrage la sine auditoriul este tot atît de puternică pe cît fusese el de tenace în perioada lui fariseică, pe cînd prigonea cu ardoare pe creștini, așa cum însuși mărturisește. Un anume mimetism necesar convertirii ascultătorului, îl face să se plaseze și să se exprime din unghiul cel mai favorabil prozelitismului. De aceea, însuși mărturisește în aceeași primă epistolă către Corinteni că s-a mulat pe capacitatea auditoriului de a-l primi: „Tu-turor toate m-am făcut, ca, în orice chip, să mintuiesc pe unii“ zice el; „Cu iudeii am fost ca un iudeu, ca să dobîndesc pe iudei: cu cei de sub Lege, ca unul de sub Lege, deși eu nu mai sînt sub Lege, ca să do-

³⁶ *Op. cit.*, p. 151.

³⁷ Actualmente, exegeza catolică socotește aproape în unanimitate că textele I Corinteni 14, 34—35 și I Timotei 2, 11—12 sînt interpolări făcute de iudeo-creștini, din perioada post-paulină, dar totuși foarte vechi, aceștia fiind nemulțumiți de libertatea egalitară exprimată de Apostol în scrisorile sale. Argumentele interpolării sînt fundamentate pe criterii interne și externe. Iată una din opiniile care susțin această explicație: versetele din I Corinteni 14, 34—35 „sînt o interpolare străină textului autentic din cap. 14, ca și gîndirii lui Pavel“, căci ele „înterup suita ideilor, versetul 36 fiind logic legat de versetul 33. Mai multe particularități lexicografice și sintactice sînt străine vocabularului și stilului lui Pavel...“. Și apoi, această inserție a fost adăugată în diferite locuri ale epistolei, după alegerea celui ce a intervenit fiind păstrată în cele din urmă lîngă versetul în care se scrie despre „vor-bire“ sau „tăcere în Biserică“. Roger Gryson, *Le ministère des femmes, dans l'Eglise ancienne*, Duclot, 1972, pp. 28—29.

Aceeași poziție la: Gianni Francesconi, *La donna nella Bibbia*, pp. 54—55, în vol. *Chiesa sotto inquisita*, Torino, 1977; Pierre Gallay, *Des femmes prêtres ?*, Bordas, Paris, 1973, pp. 58—59; Jean-Marie Aubert, *Antiféminisme et Christianisme*, Paris, 1975, pp. 41—42.

bindesc pe cei de sub Lege ; cu cei ce nu au Legea, m-am făcut ca unul fără Lege, deși nu sînt fără Legea lui Dumnezeu, ci avînd Legea lui Hristos, ca să dobîndesc pe cei ce nu au Legea ; cu cei slabi m-am făcut slab, ca pe cei slabi să-i dobîndesc" (I Corinteni 9, 20—22).

Deci, celor ce erau pregătiți să primească învățătura creștină — cu toate rigorile și noutățile ei — Apostolul le oferă texte specific teologice, argumentate, susținute. Și invers. De reamintit și faptul că uneori el însuși specifică ce anume reproduce din cuvîntul lui Dumnezeu și ce anume poruncește el însuși sau numai sfătuiește. Există deci decalaje de nivel în predania lui Pavel.

6) O altă motivare, și ea esențială, a lipsei de rigoare în expunerea tezelor antropologice la Pavel o furnizează „convingerea lui că sfîrșitul lumii este aproape și că deci era inutil să revoluționeze cu orice preț diferitele situații” în care se găseau prozelitii săi³⁸. Într-adevăr, în cap. 7 al aceleiași epistole către Corinteni, Apostolul își anunța „frații” : „Că vremea s-a scurtat de acum, așa încît și cei ce au femei să fie ca și cum nu ar avea, și cei ce plîng să fie ca și cum nu ar plînge... Căci chipul lumii acesteia trece” (I Corinteni 7, 29—31). Pavel nu face aici figuri de stil. De la începutul capitolului, tonul este mediativ, aproape dramatic, dar toate situațiile pe care le amintește arată că ele trebuie considerate „ca și cînd”, „ca și cum”. Atitudinea trebuie să fie de pregătire pentru sfîrșitul iminent, atmosferă cunoscută și specifică în acest sens din II Tesaloniceni. Aceeași convingere, în Romani 13, 11—12, unde, după ce expune niște comandamente ca ultime porunci — supunerea către dregători, lichidarea tuturor datoriilor —, el motivează : „Și aceasta, fiindcă știți în ce timp ne găsim, căci este chiar ceasul să vă treziți din somn... Noaptea e pe sfîrșite, ziua este aproape”. În această respectare a tuturor instituțiilor create, publice sau private, Pavel vede pregătirea creștinului pentru momentele ultime ale vieții, căci „orice încercare de a ieși din situația în care se găsește este inutilă, de vreme ce Domnul trebuie să revină curînd !”³⁹. Este ceea ce constituie, cum se știe, fondul grav al întregii epistole II către Tesaloniceni : „Așa dar, fraților, stați neclintiți, țineți predaniile pe care le-ați învățat...” (2, 15). În preajma iminenței Parusiei, Apostolul solicită atenția și energia creștinilor pentru pregătirea și întîmpinarea vieții veșnice ; severitatea nu putea deci să contribuie la vreo contradicție teologică sau socială, de vreme ce societatea și așa urma să-și cunoască în curînd sfîrșitul !^{39*}.

³⁸ Gianni Francesconi, *op. cit.*, p. 54.

³⁹ J. M. Aubert, *op. cit.*, p. 35.

^{39*} Fr. X. Arnold descrie atmosfera generală a noulor comunități creștine : „...situația acestor prime Biserici era marcată de entuziasmul și fervoarea pe care le provoca foarte apropiata parusie ; în această stare de spirit, comunitățile care nădăjduiau iminenta întoarcere a lui Hristos, puteau accepta situații de șoc, atitudini profetice „care nu mai permiteau sau nu necesitau explicații, ajustări și modări ale unor eventuale contradicții antropologice” (cf. *La Femme dans l'Eglise*, Paris, 1955).

Este justificarea lui Pavel, pentru el însuși și pentru cei care caută să-l cunoască pe el și poziția lui în Biserică.

Înainte de a încheia capitolul antropologiei pauline să mai semnalăm o interpretare destul de enigmatică, dar nu lipsită de sens, chiar dacă simpla ei enunțare pare în primul moment contradictorie. O asemenea poziție abordează André Arnal — și nu e singurul —, în lucrarea sa *Le féminisme de St. Paul*⁴⁰. El reliefează că doctrina paulină privind femeia creștină trebuie înțeleasă în lumina activității sale misionare, pentru care contribuția femeilor din cea mai bună societate a fost esențială. Căci chiar în I Corinteni 14, unde el elaborează o învățătură cunoscută ca mizogină, Apostolul admite nu numai ca femeia să vorbească în Biserică, ci să-și exercite darul profeției (14, 1), acțiune edificatoare a Trupului lui Hristos (14, 3, 26). Arnal face mai departe o ascuțită interpretare a textelor pauline din celelalte epistole (Galateni, Filipeni), în care numele femeilor, ca Evodia și Sintichia, (Filipeni 4, 2) sînt atestate ca fiind colaboratoare de nădejde, coroborînd aceste texte cu cele în care femeile sînt pomenite de Faptele Apostolilor. Astfel, Priscila, soția lui Acvila, este proeminentă în scrisorile lui Pavel, ea fiind cea care a instruit pe Apolo, îndreptînd erorile doctrinale ale acestuia (Fapte 18, 24—26)⁴¹. De asemenea, autorul insistă asupra altor femei, ca Febe, Trifena, Trifosa, Persida (Romani 16, 2—12), eminente personalități protectoare ale lui Pavel, pe care el le și recomandă atenției și stimei destinatarilor, toate fiind misionare, propovăduitoare ale credinței și chiar conducătoare de comunități⁴².

Lucrurile pâr a fi cunoscute. Dar ceea ce vrea să precizeze André Arnal este că, departe de a aborda frontal problema feminismului vremii sale, cu tot conservatorismul său, atitudinea Sfîntului Pavel „a fost deschisă tuturor noilor posibilități și chiar îndrăzneată pentru timpul său”. Autorul emite opinia că tocmai numărul mare de nume feminine pomenite de Apostol în scrisorile sale „este una din cauzele mișcării antifeministe” ulterioare⁴³, ceea ce ar explica și numeroasele tentative — unele reușite — de interpolare sau suprimare a unor versete sau cuvinte din epistolele pauline. Căci „axiomele raționamentului abstract nu rezistă în fața faptelor: numai faptele istoriei fac perceptibilă și vie realitatea spirituală, iar viața Sfîntului Pavel este cea mai sigură exegeză a cuvintelor lui”⁴⁴.

Explicația aceasta nu e mai puțin reală decît cele care motivează afirmațiile fără dubiu exprimate de Apostolul Neamurilor în cele cîteva locuri, care au dat naștere unui incontestabil și încă nepotolit val anti-feminist în viața comunităților creștine din următoarele 19 veacuri. Și chiar dacă unele motivări ar fi valabile și în explicarea decalajului în-

⁴⁰ *Le féminisme de St. Paul*, Paris, 1922, subliniază cu insistență rolul important pe care un mare număr de femei creștine l-au avut în propovăduirea Apostolului.

⁴¹ *Op. cit.*, pp. 14—15.

⁴² *Idem*, *ibidem*, p. 19.

⁴³ *Idem*, *ibidem*, p. 22.

⁴⁴ *Idem*.

tre doctrină și practică, în viața unor scriitori și părinți bisericești ai literaturii creștine, legislația canonică — în special cea răsăriteană — nu a ușurat cu nimic situația femeii în Biserică. Masculinitatea practicilor bisericești și rigiditatea canoanelor vin de fapt să îngroașe și să agraveze raporturile firești între cei doi poli, reprezentanți ai neamului omenesc, menținând acea tensiune care ar trebui să dispară, în Biserică înainte de toate.

Femeia în Evanghelie

„Dar din început nu a fost așa” — zice Mintuitorul, atrăgând atenția fariseilor că interpretările lor actuale au călcat voia lui Dumnezeu și au nedreptățit femeia. Oare „nu ați citit că Cel ce i-a făcut, de la început i-a făcut bărbat și femeie?” (Matei, 19, 4—9). Segregarea este o urmare a păcatului, iar Dumnezeu a îngăduit acest atentat la libertate din cauza „învîrtoșării inimii” fariseice. Este explicația lăsată de Dumnezeu-Fiul, și fără o învîrtoșare a inimii, nici o interpretare masculinizantă nu ar fi posibilă. „Această confuzie își are originea în primul rînd într-o cunoaștere insuficientă a naturii omului căzut, care a deteriorat în el chipul lui Dumnezeu”⁴⁵.

Spiritul îngust, fariseic, a dus adeseori la elaborarea unei doctrine eronate, bazate pe anumite texte trunchiate sau fără a le corbora cu celelalte care le-ar infirma sau le-ar modifica sensul. Și mai ales, pentru învățătura creștină, s-a uitat cîntărirea gesturilor și atitudinii Mintuitorului într-o seamă de situații care oferă o mai largă și nuanțată înțelegere a spuselor Lui, pe lângă faptul că aghiografii nu au consemnat decît o infimă parte din faptele și chiar din învățătura Lui. Cînd evanghelistul Ioan explică scopul scrierii sale, el definește precis ce l-a determinat să scrie: „acestea s-au scris ca să credeți că Iisus este Hristosul, Fiul lui Dumnezeu, și crezînd, să aveți viață în numele Lui” (20, 31). Iar acestea scrise sînt doar o parte infimă din cele petrecute și cunoscute de Apostoli în viețuirea istorică a lui Iisus (Ioan 20, 30), căci „dacă s-ar fi scris cu de-amănuntul, cred că lumea aceasta nu ar cuprinde cărțile ce s-ar fi scris” (Ioan 21, 25).

Este clar și lesne de înțeles că interesul prim al propovăduirii era împărtășirea adevărului creștin despre mintuirea în Hristos. Coborîrea „din cer” a lui Mesia, ca „plînea vieții” este esența învățăturii pe care ucenicii se străduiesc să o transmită, citind cuvintele lui Iisus, sau reproducînd faptele petrecute cu El sau în jurul Lui. Selecția celor petrecute sau spuse s-a făcut de fiecare evanghelist potrivit viziunii sale personale, dar sintetizînd ideile în jurul scopului general admis și cu o oarecare grabă în a eluda ceea ce părea amănunt nesemnificativ, întrucît „ei credeau că împărăția lui Dumnezeu se va arăta îndată” (Luca 19, 11). Iată suficiente motive pentru ca apariția femeii în Evan-

⁴⁵ F.X.Arnold, *La Femme dans l'Eglise*, Paris, 1955, p. 45.

ghelie să nu fie însoțită de comentariile aghiografilor, după cum nici alte probleme sociale sau antropologice să nu-și afle locul în relatările lor.

Pe de altă parte, situația femeii fiind minoră în societatea iudaică, Iisus însuși nu voiește să șocheze audiența celor cărora se adresa, prin vreo învățătură care ar fi pus o stavilă credibilității mesajului Său. Propovăduirea Lui nu trebuie să implice mărturia femeilor pentru că „din punct de vedere juridic iudaic, mărturia lor nu era primită”⁴⁶. Totuși, din puținele relatări privind prezența femeilor în Evanghelie, considerația lui Iisus pentru femeie aruncă o lumină nouă asupra acestei jumătăți a lumii adamice.

În afară de faptul că El nu face nici o discriminare între cei care formează cortegiul permanent ce-L însoțește, bărbați și femei (cf. Luca 8, 2—3), Iisus deseori deschide dialogul cu femeile care I s-au alăturat, sau pe care le întâlnește în drumul Său. Iar între acestea, unele sînt chiar cele mai defăimate în acea lume, dar pe care El nu numai că nu le condamnă, ci le și folosește pentru a dezvălui scopul venirii Lui în lume, sau a demonstra că păcatul omenesc este mai puțin cel trupesc, cît detașarea perseverentă de porunca lui Dumnezeu, care este iubirea. Chiar dacă reputația Lui riscă să piardă prin faptul că se oprește să discute cu femei păcătoase, Iisus depășește uzanțele iudaice și angajează convorbiri cu femeia canaaneancă (Matei 15, 22—28), pe care o laudă pentru credința ei, sau cu samarineanca, cea vădită ca avînd cinci bărbați (Ioan 4, 6—26) și căreia îi descoperă că El este Mesia cel așteptat.

Nici un blam nu aruncă Iisus asupra acestor femei, ba chiar le arată o considerație de care puțini bărbați s-au bucurat în scrierile evanghelice. Mai mult încă: în episodul cunoscut ca „ungerea din Betania”, pe acea femeie păcătoasă — Maria, identificată posibil cu Maria din Magdala (Luca 7, 2) — Mîntuitorul o apără de acuzația ucenicilor, și în special a lui Iuda, anume că risipește mirul din vasul de alabastru și îi unge picioarele, spălîndu-le cu părul ei (Matei 26, 7—13; Marcu 14, 3—9; Ioan 12, 3—9). El afirmă un lucru de care nici un alt ucenic nu s-a bucurat: „Pentru ce faceți supărare femeii acesteia? ... Adevărat zic vouă: Oriunde se va propovădui Evanghelia aceasta, în toată lumea, se va spune și ce a făcut ea, spre pomenirea ei” (Matei 26, 13; Marcu 14, 9).

Mîntuitorul calcă unele prevederi legale, adesea „lucrînd” sîmbăta, dar și expunîndu-Se contactului cu „necurăția” femeii: Matei relatează îndrăzneala femeii cu hemoragie de doisprezece ani, care din disperarea bolii, dar și din încrederea în vindecarea pe care i-o putea da Iisus, s-a atins pe ascuns de hainele Lui. Iisus nu numai că nu o cearță, ci o laudă pentru inițiativa ei: „Îndrăznește, fiică, credința ta te-a mîntuit” (9, 22). Și o numește „fiică”, la nivel egal cu toți fiii lui Dumnezeu, cărora le vorbește mereu despre milă și iubire.

⁴⁶ Marie Jaubert, *op. cit.*, p. 37. A se vedea și France Queré-Jaulmes, *Les Femmes dans l'Evangile*, Paris, 1982.

Femeia apare în Evanghelie într-o postură considerabilă, chiar dacă nu se face o frecventă mențiune a ei. Dar Iisus echilibrează poziția ei în societate, prin raport cu cea a bărbatului, acordându-i o valoare pe care adesea tradiția ulterioară o neglijează. Pericopele evanghelice care relatează învierea Domnului prezintă o coloratură feminină pregnantă în esența lor. Atitudinea femeilor la Crucificare și apoi la mormîntul Domnului învăluie evenimentele acestea într-o aură de iubire, de curaj și jertfelnicie, care pune în umbră atitudinea ucenicilor. Conform finalului Evangheliei celor patru (Matei 27, 55—61; 28, 1—11; Marcu 15, 40, 47; 16, 1—10; Luca 23, 55; 24, 1—10, 12; Ioan 19, 25; 20, 1—19), femeile care au însoțit pe Iisus în toată propovăduirea lor, dar mai cu seamă Maria Magdalena, Maria, mama lui Iacov, Ioana, Salomeea, Maria mama lui Zevedeu, ele — și nu ucenicii — au rămas la picioarele crucii și apoi la mormîntul lui Iisus, după cum nu au avut liniște în zilele următoare, ci s-au dus la mormînt, „aducînd miresmele pe care le pregătiseră” pentru trupul Domnului lor. Ele sînt cele care primesc de la îngeri vestea învierii lui Iisus și porunca de a merge la ucenici și a le spune că El „S-a sculat din morți”. Evanghelistul Luca adaugă chiar că au fost „însăpămîntați” de femeile care le aduseseră vestea cea bună (24, 22). Mai puțin credincioși decît femeile, ei mărturisesc acest lucru „Străinului” pe care-l întilnesc pe drumul Emausului^{46*}.

Să mai remarcăm atenția deosebită cu care sfîntul Ioan prezintă episodul învierii. El descrie la mormînt numai pe Maria Magdalena. La vestirea ei că Domnul a înviat, ucenicul Ioan, fiind mai tînăr, aleargă înaintea lui Petru la mormînt și constată amîndoi că giulgiul Mîntuitorului zăcea pe jos, ca și mahrama. După această constatare, cei doi s-au dus „iarăși la ai lor”, dar Maria a rămas plîngînd la mormînt. El i se arată doi îngeri cu care ea discută, după care se întoarce și vede pe Iisus, pe care nu-L recunoaște pînă cînd El i se adresează: „Maria!” Ea este cea căreia Iisus cel înviat îi anunță înălțarea Lui ce va urma și-i poruncește să ducă această veste „fraților” Lui.

Insistența cu care Ioan face aceste precizări nu este fără rost. Mai întîi, el este cel din urmă care relatează evenimentele istorice ale vieții lui Iisus, completînd Evangheliile sinoptice, precum și cel care a alergat primul la mormînt, neliniștit de dispariția trupului Domnului. El este cel care a și știut că Maria Magdalena a rămas singură la mormînt. Iar mărturia lui e directă, el fiind martor personal al mormîntului gol și al răstignirii, „cel ce a văzut a mărturisit și mărturia lui este adevărată...” (Ioan 19, 35). Completările și precizările lui adaugă

^{46*} „După învierea Sa — spune Fericitul Ieronim — Domnul a apărut întîi femeilor, și aceste femei au fost apostolii apostolilor, ca ei să se rușineze, acești bărbați, pentru că nu au căutat pe Acela pe Care sexul slab îl găsisese deja” (La France Queré-Jaulmes, *La Femme, Les grands textes des Pères de l'Eglise*, Paris, 1968, p. 27).

nuanțe și contururi care nu pot fi neglijate⁴⁷. Ioan este și cel mai iubit dintre ucenici, cel căruia Iisus îi încredințează pe Maica Sa, deci cel care se învrednicește de o mai largă înțelegere a propovăduirii mesianice și cel care e mai iluminat, la un neatinș grad de apropiere de „lumină”, de acea harică lumină, care însoțește întreaga sa scriere sfântă: Evanghelie, epistole, apocalipsă.

Poate de aceea și prezența feminină este atestată de el în mod deosebit, după cum el este și cel care înregistrează starea de nepregătire a înșiși apostolilor pentru a pricepe tainele dezvăluite, sau chiar evitarea de a le încredința, anume alte „multe”, cum transcrie el cuvintele Mântuitorului: „Încă multe am a vă spune, dar acum nu puteți să le purtați” (Ioan 16, 12). Cele ce ar mai fi fost de învățat vor constitui conținutul revelat de El în ceea ce se va numi Tradiție, în care dirijorul suprem va fi „Celălalt Mîngietor”, care va prelungi, completa, explica și nuanța expresia dogmatică lăsată ucenicilor. Dar nu numai atât, ci și puterea de a discerne ceea ce trebuie reținut și ceea ce trebuie lăsat la o parte din conglomeratul Tradiției, deci degrevarea Tradiției de ideile parazitare incluse în decursul istoriei: „Vă răstăciți, neștiind Scripturile”, spune El, motivînd neștiința lor nu prin naivitate sau nepregătire, ci prin „învîrtoșarea inimii”, prin păcătoșenia stratificată din neam în neam, într-o omenire detașată de Dumnezeu.

Pentru aceea, Mîntuitorul însuși are în predania și în atitudinea Sa o linie care pare să oscileze. El este cînd conformist, trimițînd la cunoașterea Legii și respectînd unele tradiții iudaice, cînd nonconformist, călcînd prescripțiile pe care le observau cu atîta zel cărturarii și fariseii. Sînt atît de multe aceste oscilații, încît doar cîteva vor fi necesare pentru exemplificare și concluzii. Așa de pildă, El anunță perezitatea Legii, căci „nu am venit să stric, ci să plinesc” Legea (Matei 5, 17). Se duce să se boteze, căci „așa se cuvine nouă, să plinem toată dreptatea” (Matei 3, 15). Sau atitudinea către cîrmuitori: dajdia către Cezar (Matei 22, 21), sau respectarea celor „ce a rînduit Moise” (Marcu 1, 44), sau respectarea Paștelui iudaic și multe altele. Dar El apare nu numai continuator al Legii, ci și ca un reformator al unor norme temporare, care vor deveni caduce o dată cu venirea Lui. Astfel, Legea iudaică e valabilă numai pînă la Ioan (Luca 16, 16). De acolo mai departe, normele vor fi de natură să construiască Împărăția lui Dumnezeu. Căci ați auzit că s-a zis celor de demult: să nu ucizi... să nu săvîrșești adulter... să nu juri strîmb..., să iubești pe aproapele tău și să urăști pe vrăjmașul tău, zice El referindu-se la legislația iudaică, cîstită în Templu. Dar, la fiecare din aceste porunci, El adaugă un adversativ care anihilează cele statuate în Cărțile Legii. Căci „Eu vă spun vouă că”: oricine se minie pe fratele său sau îi zice netrebnic sau nebunule sau săvîrșește adulter, sau își lasă femeia nevinovată,

⁴⁷ Se uită adesea sau nici măcar nu se remarcă faptul că la ziua sărbătoririi Mariei Magdalena, Mineiul lunii iulie nu se știește să o numească pe această fostă păcătoasă, dar sfîntă de înaltă categorie, evanghelistă și întocmai cu apostolii.

sau jură strîmb — toate aceste atitudini devin păcate grave (cf. Matei 5, 17—44) și mai ales El dă porunca iubirii chiar față de vrăjmași.

Iisus adaugă vinovății de care vameșii și fariseii se considerau exonerati și le arată că împilează pe cei pe care ei îi disprețuiau, considerînd că sînt superiori cunoscînd Legea și respectînd doar litera ei. Dar Legea a fost „pînă la Ioan”. De la venirea Fiului lui Dumnezeu, vameșii și desfrîinatele vor fi mai apreciați de Dumnezeu decît cunosătorii Legii și clasele avantajate. El stabilește noi criterii, care vin în avantajul celor slabi și apreciază însușiri pe care postura dominantă le ignora (Matei 21, 31). Condamnînd superficialitatea și disprețul, Iisus se așază de partea celor slabi. Iar categoria cea mai împovărată era cea a femeii, care în Legea iudaică era desconsiderată, pradă tuturor atacurilor și nedreptății. Or, propovăduirea lui Iisus ridică la cel mai înalt nivel legea iubirii, a blîndeții, a iertării și a disprețuirii lumii văzute, a structurilor rigide. Pentru că „ce-i va folosi omului dacă va cîștiga lumea întreagă, iar sufletul său îl va pierde?” (Matei 16, 27; Marcu 8, 36; Luca 8, 25). Dar Mintuitorul aduce femeile la mormîntul Său și le trimite pe ele mai întîi, să propovăduiască vestea cea bună.

Evanghelia nu indică nici o situație în care Iisus să condamne femeia, sau măcar să o evite. Dimpotrivă. El calcă prescripțiile iudaice, lăsîndu-se atins de femeia care singera de doisprezece ani, de femeia păcătoasă, Maria, care-i spală și șterge picioarele, iar femeii din Samaria, cea disprețuită, I se descoperă ca Mesia, deși ea însăși nu era o virtuoasă. Dar noua învățătură pe care El o aduce și pentru care vine în lume este cea pe care o lăsaseră de o parte înțelepții vremii, însă care constituia esența poruncilor divine. Or, toate însușirile pe care le apreciază Fiul Omului sînt cele specific feminine: blîndețea, ascultarea, iertarea, iubirea, însușiri care reliefează caracteristicile Fiului lui Dumnezeu întrupat. El este blînd și smerit cu inima (Matei 11, 29). El are milă de cei bolnavi și asupriți, prețuiește „banul văduvei” (Luca 21, 3), iubește copiii pentru fragilitatea și nevinovăția lor.

În zadar se accentuează „masculinitatea” lui Iisus. Dacă după trup El se naște bărbat, în schimb tot comportamentul Său este feminin (Luca 22, 26—27). Aceasta însă nu pentru a deschide o competiție între cele două sexe; lupta și violența îi repugnă, dacă ele nu slujesc combaterii răutății. Ci pentru a restabili echilibrul între cele două entități constitutive ale neamului omenesc. Paritatea indestructibilă între bărbat și femeie a fost alterată prin păcat, instalîndu-se în omul adamic oprimarea prin forța fizică a bărbatului, brutalitatea și violența, împilarea și disprețuirea femeii. „Dar la început nu a fost așa” — amintește Creatorul primei perechi de oameni. „Vă rătăciți”, neștiind Scripturile — este acuzația pe care o aruncă El celor ce vor să domine, urmînd partea superficială a Legii, prevederile pe care Moise le-a prescris pentru ca duritatea inimii lor să nu-i facă a părăsi total Legea, adaptînd deci Legea la starea de decădere a omenirii, care desigur nu constituia o excepție a iudeilor, ci a fost și este constitutivă tuturor neamurilor. Nici o diferențiere nu face Mintuitorul între bărbații și femeile care îl

însoțesc. Același tratament îl aplică și unora și celorlalte: „Oricine va lăsa pe femeia sa și va lua alta, săvârșește adulter cu ea. Iar femeia, de-și va lăsa bărbatul ei și se va mărita cu altul, săvârșește adulter“ (Marcu 10, 11). Pentru că Cel ce i-a făcut, „de la început i-a făcut bărbat și femeie“ (Matei 19, 4). Or, El însuși este Cel ce i-a făcut, iar atestarea aceasta nu lasă loc nici unei alte interpretări. Întreg contextul evidențiază reșezarea bazelor doctrinale ale antropologiei creștine pe paritatea absolută, pe interdependența echivalentă între femeie și bărbat.

Statura pe care Evanghelia i-o conturează femeii este aceea a unui partener leal de conversație pentru Iisus, de colaborator în activitatea Lui zilnică, de personaj de nădejde în momentele dificile ale Patimilor Lui. Firește, nici o teoretizare nu se poate aștepta din rîndurile Evangheliei. Nici antropologie, nici hristologie, nici misterologie nu oferă Evanghelia, deci nu putem căuta nici considerații teoretice asupra locului femeii în societate sau în Biserică. Teoretizările au venit mai târziu, iar justificările lor încă mai târziu, atunci cînd prezența femeii avea să fie cu totul estompată din preocupările teologilor creștini.

Ceea ce trebuie însă reținut este tratamentul imparțial pe care Iisus l-a aplicat femeii și relieful cu care El o cinstește la sfîrșitul vieții Lui, vrînd să-i redea prețuirea pe care conaturalii ei o uitaseră și egala demnitate de chip al lui Dumnezeu cu care e înzestrată fiecare persoană umană. El apără femeia de cîte ori e acuzată de bărbați, ca în cazul femeii prinse în adulter sau la ungeră din Betania, arătînd că cei ce se cred nevinovați nu au nici un drept să acuze, căci au fost obișnuiți să nu-și vadă birna din ochiul lor, ci să apese pe grumazul celor năpăstuiți, dintre care cel mai împilat era femeia.

• *Mariologia ortodoxă și consecințele ei pentru antropologia creștină*

Față de faptul că Iisus tratează atît de firesc cu femeile, că le arată considerație sau că le apără de acuzațiile care li se aduc, vine în contrast relatarea pe care aghiografii o fac despre relația lui Iisus cu Maica Sa. Cele cîteva momente surprinse în Evanghelie, care luminează cele două mari personalități centrale, ca Nunta din Cana Galileii, sau cuvintele adresate de pe Cruce lui Ioan — apar ca nesemnificative față de ceea ce teologia ulterioară, mai ales cea a sinoadelor ecumenice, atestă despre Maica Domnului. Căci dacă apariția femeilor în publicul ce-L urma pe Iisus este relativ frecventă, în secolele următoare ale vieții bisericești (mai ales după sec. IV—V) locul femeii aproape dispare, teologia creștină nelăsînd loc unei antropologii, ca știință teologică, decît în măsura în care ea explică și pregătește mintuirea. Reliefulurile teologice care se desprind sînt cele care tind să elimine ereziile hristologice și este firesc să fie prelucrate temele hristologice.

Spre deosebire de estomparea femeii în preocupările teologice ale Bisericii, ca să nu mai amintim de atacurile ce se aglomerează în atșarea ei la Eva cea păcătoasă, personalitatea Maicii Domnului prinde teren tocmai pe măsură ce se limpezesc problemele celor două naturi

în Hristos, respingerea nestorianismului, a dochetismului etc. Se precizează deci în timp natura umanului în Hristos, natura Persoanei Sale, participarea naturii divine la îndumnezeirea celei umane, dar se subliniază și dinamismul liberului arbitru uman în mîntuirea subiectivă, cum și participarea noastră la mîntuirea obiectivă.

Această permanentă revelare a Mîntuitorului în formulările doctrinei cu care se va îmbogăți Biserica, înscrie o curbă ascendentă în luminarea prezenței Fecioarei Maria ca Maică a Sa, ca Maică a Bisericii. Și trebuie să semnalăm că în teologia ultimelor secole, Bisericile Tradiției au recuperat mariologia sfinților Părinți, atît de atacată în perioada acută a Reformei. Căci într-adevăr, dacă am fi rămas să cunoaștem despre Maica Domnului doar atît cît se citește în Evanghelie, nu am fi cunoscut adevărata noastră relație cu Hristos. Dar învățătura pe care Mîntuitorul ne-a promis că ne-o va trimite prin „Celălalt Mîngietor” (Ioan 14, 16) ne sosește prin „Duhul Adevărului”, ca să nu ne lase orfani, ci să ne mențină în situația de fii ai luminii, de cunoscători ai Adevărului. Această promisiune a lui Hristos se adevărește continuu în revelarea doctrinei creștine care se țese pe criteriile proprii Tradiției, după legi cunoscute doar de ea, asigurate de suflarea Duhului.

S-a spus adeseori — după neliniștea creată de apariția în cercurile ecumenice a unei vii problematice feminine — că femeia trebuie să se „rezume” „la rolul Maicii Domnului în Biserică. La rolul de mamă, de educatoare a copiilor, de ajutătoare în operele caritabile. Pe de altă parte, s-a emis o altă opinie: încercarea de a soluționa problema feminină prin raportarea ei la Maica Domnului nu ar putea decât eșua, întrucît ea nu are un rol activ în viața Mîntuitorului, nu a fost nici Apostol, nici preot, nu figurează printre misionari. Aceste opinii sînt, fiecare în direcția sa, pe cît de lipsite de fundament teologic, pe atît de departe de datele științei, care niciodată nu a fost ignorată de sfinții gînditori ai Bisericii, ci dimpotrivă, părinții și scriitorii bisericești au fost personalitățile totdeauna la curent cu concluziile științifice. Nici o școală teologică — cu atît mai puțin teologii consacrați — nu-și poate permite luxul de a ignora concluziile antropologice, sociologice, psihologice etc. ale vremii, fără a cădea sub condamnarea Mîntuitorului”⁴⁸.

Dar rămîind chiar numai în configurația teologică, tentativa de a elimina puncta de legătură între Maica Domnului și femeia de rînd se va dovedi inoperantă. Repetăm, este vorba de teologia răsăriteană, potrivit căreia Maria-Fecioara are o natură comună tuturor muritorilor. Dacă ar fi valabilă formularea catolică a dogmei „intaculatei concepții” nu am putea argumenta nu numai relația feminină, între fiicele Mariei și Maica lor, dar nici posibilitatea mîntuirii în Hristos, în acel Iisus născut dintr-un

⁴⁸ Amintim aici articolul nostru, *Din problematica feminină actuală*, (Mitropolia Banatului, 7—8, 1985) care folosește concluziile a circa 20 de cercetători în științele care ating natura sau persoana umană, studii elaborate în ultimele două decenii.

trup care nu ar avea păcat strămoșesc. Dar problema aceasta e suficient dezbătută și rezolvată în teologia noastră.

Ceea ce considerăm important de subliniat este însă continuarea doctrinei pauline a celor doi Adam, și anume : cuprinderea noastră în prima pereche de oameni și cuprinderea noastră în Hristos. Teologia ortodoxă explică perfect participarea firii noastre în Hristos, capacitatea noastră de a ne face proprie Jertfa și Învierea, prin aderarea noastră — a fiecăruia prin voință proprie — la întreaga operă de răscumpărare a neamului omenesc. Teologia celor două voințe, teoria enipostasei, teoria perihorezei și toate mărețele descoperiri ale primului mileniu creștin au pregătit terenul unei antropologii creștine, contribuind în același timp și la doctrina mariologică.

Să precizăm mai întâi că natura umană a Fecioarei Maria este — până la „adumbrirea“ Duhului Sfânt acea natură comună, purtând păcatul strămoșesc cu care se naște fiecare om. Dar după aceea, adică de la contactul ei direct cu Persoana Logosului care Se sălășluiește în ea, Fecioara Maria primește o valență care nu ne mai este proprie. Natura ei umană nu mai poate reține păcatul care constrânge natura tuturor, căci Domnul și Stăpînul creației nu lasă loc păcatului. Deci Maica Domnului devine o stare superioară nouă, este o natură îndumnezeită, dar totuși natură umană, nu una străină nouă, ci acea natură umană în care păcatul a murit.

Apoi, nașterea lui Emanuel se va petrece într-un mod străin nouă. El nu este o consecință a unei acuplări naturale, nu provine din cei doi membri reprezentanți ai neamului omenesc, ci doar din unul singur : din Femeie. Pentru actul de restaurare a omului, Treimea nu mai spune : „Să facem om după chipul nostru...“ — bărbat și femeie, ci s-a adresat numai Femeii, Mariei. Iar dacă în săvîrșirea păcatului neascultării a fost nevoie de acceptarea ambilor pentru căderea neamului, pentru începutul mîntuirii este suficientă și necesară doar acceptarea Mariei : „Iată roaba Ta... Fie mie după cuvîntul Tău“. Maria proferă acceptarea pentru întreaga omenire : femei și bărbați, sînt toți prezenți în declanșarea actului mîntuitor pentru care cuvîntul Fecioarei este definitiv și definitiviu⁴⁹. Consimțămîntul Mariei este *universal*.

Să mai subliniem și cealaltă realitate, corelată cu prima : absența elementului masculin din nașterea și conceperea lui Iisus. Realitatea expusă de doctrina creștină este că natura umană pe care a preluat-o Hristos din Maria este o natură în care „masculinitatea“ a fost substituită de Duhul Sfînt. Cu tot conturul masculin al persoanei sub care se prezintă Fiul Omului, natura Lui umană provine din cu totul altceva decît din masculinitate.

⁴⁹ Annie Jaubert precizează : „În primul cuplu omenesc, Eva mîncase din fruct, dar păcatul nu fusese consumat decît cu consimțămîntul lui Adam (bărbatul). A fost una și aceeași greșeală...“, în timp ce „Maria pornunță acel „da“ pentru întreaga umanitate“. Eva este constitutivă lui Adam, adică omului primordial. Pe cînd Maria reprezintă tot neamul pe care și-l construiește Hristos. Sub trăsăturile Mariei se vede întreaga omenire — bărbați și femei — care consimte la Dumezeire. „Maria este în același timp model și pentru bărbați și pentru femei“ (op. cit., p. 10).

El nu are tată pămîntesc, ci numai ceresc, așa cum o atestă cîntările noastre. Aportul masculin în natura umană a lui Hristos este nul. Unicul părinte pămîntesc al lui Iisus este Femeia, este Fecioara, care-I oferă singura țesătură umană din care Dumnezeu își preia singele pentru a-Și face trup, trupul pe care-l va răstigni pe cruce, pe care-l va învia, înălța, trupul care ni se oferă pe altarele Bisericii Sale și care se află pentru veșnicie în sinul Tatălui. Va fi avut, desigur, acel singe, grupa sanguină a Mariei, căci un alt singe nu a fost amestecat în trupul Fiului Omului. Și iată, una din încălcările unui tabu iudaic a făcut-o Iisus cîstind singele femeii, singura componentă a masei celulare din care își va forma El trupul. Generic, Iisus este feminin, și masculin ca prezentare istorică.

Natura umană a lui Iisus Hristos este concluzia ultimă și principiul primar care trebuie să conducă speculațiile teologice pentru o corectă înțelegere a unei antropologii creștine. Această realitate pe care Hristos ne-o face cunoscută în trupul Său, dar ne-o face prin revelarea multiplelor adevăruri pe care ni le transmite prin revelația pentru ca să ajungem la Adevărul suprem, este unul din principalele mesaje pe care ni le trimite Creatorul nostru, în lungul șir de mesaje cu care a îmbogățit și va îmbogăți cunoașterea noastră.

Cunoașterea realităților ultime, sau prime, face parte din acea arvună a Împărăției, cu care ne pregătim pentru fericita veșnicie, dar și — în mod obligatoriu — cu care trebuie să ne împletim viața pămîntească, pentru un mai bun răspuns către Dumnezeu. Căci problema actuală, a plasării femeii în interesul comun al cunoașterii umane, este presantă astăzi, dat fiind tocmai faptul că ea s-a pus deja, că e în creștere, că e mai acută ca oricînd, chiar în spațiile geografice care încearcă să o ignore.

Adevărul de care trebuie să ne convingem astăzi este cel învederat de Hristos în întruparea Lui : Femeia este cea care decide de soarta Noului Israel, Fecioara care, fără nici un îndemn, fără nici un sprijin, vorbește în numele omenirii. Ea este prototipul noii creații și esența umană a realizării ei, Femeia-Fecioară care în acest act nu exclude pe bărbat din configurația noii Împărății. Ea naște pe Fiul Omului, Care însă nu poate fi prototip al bărbatului, căci El nu e persoană umană decît ca prezență social-istorică, El e doar natură umană, persoana Lui fiind Logosul înomenit. Este „Om din cer“, este „Fiul Omului“ fără a fi fiu al bărbatului, este Fiu al Femeii, dar nu ca toți cei născuți din femeie, ci fiu numai al Femeii.

Concluziile mariologice care ne obligă să accedem la o nouă treaptă în antropologia creștină constau în următoarele constatări :

1. Fecioara Maria, Maica Domnului, este reprezentantul conștiinței omenirii, în pregătirea mîntuirii obiective. Ea este reprezentant moral, întrucît este persoană umană, persoana în care liberul arbitru funcționează fără greș. OMUL Maria răspunde în locul perechii adamice, dar în direcție contrară, în sensul mîntuirii, al restaurării libertății umane.

2. Doar prin femeie, matricea umană este capabilă să stea în cea mai strînsă legătură de unire cu Dumnezeu. Acceptul ei la propunerea lui Dumnezeu se extinde asupra întregului neam omenesc. Ea poate „alege“ pentru

că este *persoană* umană, în care natura umană este personalizată feminin. În consecință, cu atât mai mult femeia creștină nu mai este „fiică a Evei“, ci „fiică a Mariei“, ceea ce schimbă total viziunea în care era prezentată de cei mai puțin cunoscători ai acestor realități.

3. Dacă Maria e personalitatea morală căreia i se acordă privilegiul de a răspunde pentru toate persoanele umane, Hristos este ontologic reprezentantul naturii umane nepersonale, natură care însă — chiar personalizată (enipostaziată) în Logos, — poartă caracteristicile benefice ale feminității.

4. Dacă raportul ontologic, genetic dintre Fiul Iisus și Maica Sa nu este evidențiat pregnant în Evanghelie, nu este nicidecum înjositor pentru Maria. El nu e Fiu, ca persoană, al Mariei, ci doar Fiu al Tatălui ceresc. Dar El poartă firea omenească a cărei mamă este Maria. Ea este Femeia, nu numai prototip al conștiinței umane și al feminității acestei rase, ci Maică a întregii umanități în sens ontologic. Ea nu a fost nici apostol, nici preot, căci nici nu era posibil în plan istoric și nu era nici necesar în plan soteriologic, căci relația ei cu Dumnezeu este infinit superioară oricăreia din aceste trepte.

5. Alegerea făcută de Dumnezeu — ca femeia să fie ridicată la nivelul pierdut de ADAM — este actul major al Întrupării în ceea ce privește conviețuirea pămîntească a umanității. Este semnalul pe care ni-l amintește Iisus cînd spune: „La început nu a fost așa...“. Actul întrupării, văzut din acest unghi de vedere este restituirea echilibrului între cei doi poli ai existenței umane, care cei dintîi trebuie să împlinească porunca cea mare a iubirii reciproce.

6. Maria este polul convergent al omenirii, în care magnetismul iubirii readună elementele dispersate ale neamului vechi-adamic. Ea este cea prin care Logosul reconstituie aderența la divin a firii umane, în supremul dar pe care îl oferă omenirea prin Femeie: „Facă-se voia Ta!“. Întruparea din Maria este oglindirea și realizarea supremă a ontologiei iubirii dintre Dumnezeu și om.

Mesajul lui Hristos este atât cuvîntul Evangheliei, cît și teologia adevărată de Biserică, dar și — în mod deosebit — modul ales al Întrupării Sale, care vorbește prin sine însăși, atestînd, ca un memento peste veacuri, că „La început nu a fost așa“.

CĂ TREBUIE SĂ ȘTIE CREDINCIOSUL DESPRE „VĂMILE VĂZDUHULUI”

de: prot. IEREMIA B. GHITA

Vămile văzduhului sînt în strînsă legătură cu judecata sufletului după moarte. Modul și împrejurările în care se face această judecată nu ne sînt cunoscute din Sfînta Scriptură.

Unii dogmatişti ortodocși — străini¹ și români² — în dorința de a lămuri tainele adînci și insondabile ale vieții viitoare, au crezut că sub icoana vămilor vor putea explica mai aproape de înțelegerea ome-nescă judecata sufletului imediat după moarte.

Învățătura despre vămi fiind o părere teologică a unor dogmatişti, Biserica nu s-a pronunțat formal și definitiv asupra ei. De aici nevoia de a lămuri credincioșii noștri ce trebuie să creadă și să știe despre vămile văzduhului.

Credința în vămi — după dogmatiştili amintiți — a apărut prima dată în scrierile unor părinți și dascăli ai Bisericii din veacurile III—IV și ar fi de origine apostolică. Se găsește și în diferite biografii ale sfinților, precum și în numeroase texte de rugăciuni și cîntări sfînte, întrebuintate în Biserica noastră.

Dar mai limpede se vede această învățătură în cuvîntarea Sf. Ciril Alexandrinul (+444) despre „Ieșirea sufletului”,³ în „Viața Sf. Vasile cel Nou”⁴ și în vedenia Sf. Macarie Alexandrinul⁵.

În vedenia Sf. Macarie îngerii i-au lămurit situația sufletelor celor răposați îndată după moarte și în timpul celor patruzeci de zile următoare. Și anume: imediat după moarte sufletul mai petrece pe pămînt încă două zile, stînd în jurul sicriului, al casei unde a murit și cercetînd locurile pe care le-a iubit.

¹ Macarie, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, trad. Gherasim Timuș, București, vol. II, 1887, pp. 678—691; Silvestru de Canev, *Teologia Dogmatică*, trad. Gherasim Miron și T. Ghiga, București, vol. V, pp. 95—102.

² Iosif Olariu, *Manual de Teologie Dogmatică Ortodoxă*, Caransebeș, 1907, pp. 706—711; H. Andrusos, *Dogmatica Bisericii Ortodoxe Răsăritene*, trad. pr. prof. dr. D. Stăniloae, Sibiu, 1930, p. 440 spune: „Adevărul judecării particulare se oglin-dește în vămi”.

³ Apud. Macarie o. c., p. 679; Olariu o. c., p. 707.

⁴ *Cele 24 vămi și viața Sf. Vasile cel Nou*, trad. Rafail Protosinghelul, Bucu-rești, 1920.

⁵ Nicodem, Patriarhul României, *Pomenirea în rugăciuni a viilor și morșilor*, București, 1943, pp. 32—35.

Urmind pe Mîntuitorul, care a înviat a treia zi, sufletul își ia zborul spre cer, ca să se închine lui Dumnezeu. În ziua a treia are loc trecerea prin vămi și prima închinare în fața lui Dumnezeu. La fiecare vamă se judecă un grup oarecare de păcate. Demonii joacă rolul de acuzatori, iar îngerii de apărători.

Vămile sînt următoarele ⁶:

Vama I este a păcatelor făcute cu cuvîntul: vorbe rele, cuvinte rușinoase, cîntări vinovate, glume nesărate, deridarea lucrurilor sfinte etc.

Vama II este a minciunii. Aci se judecă păcatele ascunse în fața duhovnicului, jurămintele strîmbe, luarea în deșert a numelui lui Dumnezeu, călcarea făgăduințelor și a jurămintelor etc.

Vama III este a calomniei. Aci se judecă osîndirea pe nedrept, clevetirea, injuria, batjocura etc.

Vama IV este a lăcomiei. Aci se judecă îmbuibarea, desfătările, beția și uitarea rugăciunilor și a postului.

Vama V este a leneviei. Aci se judecă zilele și ceasurile trăite în zadar și viața oamenilor cari „asemenea bondarilor... mănîncă ostenele străine”. Tot aci se judecă negrija pentru suflet, pentru cercetarea bisericii.

Vama VI se numește „vama furtişagului”.

Vama VII este a iubirii de argint și a zgîrceniei.

Vama VIII este a cămătăriei.

Vama IX este a nedreptății. Aici se judecă procesele și măsurile false și toate înșelătoriile.

Vama X este a invidiei. Aci se judecă gelozia, toate răutățile și toate neînțelegerile dintre frați și rude.

Vama XI este a mîndriei. Aci se judecă îngîmfarea, fala și luxul de toate categoriile.

Vama XII este a iușimii și a miniei.

Vama XIII este a răzbunării sau a urei. Aici se judecă cei ce fac rău pentru rău și nu iartă.

Vama XIV este a uciderii, a lovirii, tilhăriei și a bătăușilor de tot felul.

Vama XV este vama magiei, a vrăjilor, otrăvitorilor, farmecelor și a chemării duhurilor necurate.

Vama XVI este a desfrînării. Aci se judecă și căsătoriile nelegiuite.

Vama XVII este a adulterului.

Vama XVIII este a sodomiei, incestului, și a pasiunilor contra naturii.

⁶ Vezi succesiunea vămilor: Econ. Ioan N. Ionescu-Amza, *Rostul parastaselor*, ed. IV, București, 1943, pp. 69—70; Ilarion Felea, *Vămile văzduhului*, în „Revista Teologică”, 1942, nr. 5—6, *Viața Sf. Vasile cel Nou*, pp. 48—58.

Vama XIX este a eresurilor, apostaziilor, raționamentelor false. Se judecă toți cei ce rătăcesc de la credință.

Vama XX este a nemilostivirii și a cruzimii. Lipsa de milostenie trage sufletul în adîncul iadului și nu cîștigă milă în vecii vecilor.

După trecerea prin vămi, în următoarele șase zile, sufletul însoțit de îngeri vizitează raiul, iar în ziua a noua se închină a doua oară în fața lui Dumnezeu. După a doua închinare, în următoarele treizeci de zile, vizitează iadul și locurile de osîndă. În sfîrșit, în ziua a patruzecia sufletul se prezintă a treia oară înaintea lui Dumnezeu să i se închine. Acum se face și judecata lui⁷. În felul acesta se explică în cartea vămilor de ce se fac rugăciuni pentru morți la 3, 9 și 40 de zile după moarte.

Cît privește **numărul** vămilor, acesta nu este același la toți scriitorii. După unii — și cei mai mulți — numărul este de 20, după alții de 21 sau chiar 24, ca în Viața Sf. Vasile cel Nou. Nu are importanță să știm că sînt 20, 21 sau 24 de vămi, pentru că numărul lor și felul cum se face judecata la ele este rezultatul imaginației unor spirite adînci, pioase, care au căutat să afle ce se petrece cu sufletul după moarte și apoi de a infiltra în sufletele creștinilor groaza de anumite păcate⁸.

Cunoscînd originea, succesiunea, păcatele judecate și numărul vămilor, se pune întrebarea dacă în cuprinsul lor găsim și vreun simbul dogmatic. Răspunsul este afirmativ. Într-adevăr găsim idei pur creștine, de natură dogmatică și morală.

Primul adevăr dogmatic, care formează ideea fundamentală din vămile văzduhului, este judecata sufletului după moarte (Eclesiastul 3, 16; Evrei 9, 7), adevăr de bază al eshatologiei creștine.

Ideile despre îngerii buni și răi este alt adevăr de credință cu teme revelational. Îngerii buni stau în serviciul celor ce vor să se mîntuiască (Evrei 1, 14), se ocupă de oameni toată viața (Psalm 90, 10) și au rol de veghetori, conducători și păzitori, mai ales îngerul păzitor, care e dat fiecăruia la botez (Matei 18, 10; Psalm 33, 7). Ei nu părăsesc pe om nici după moarte, ci îi însoțesc sufletul la locurile veșnice, contribuind la justificarea lui în fața Dreptului Judecător. Îngerii răi, în schimb, caută pierderea noastră (Efeseni 6, 12; I Petru 5, 8). Rolul lor este să facă rău sufletului după moarte, să-l despoie de fericire și să-l lipsească de mîntuire (Luca 8, 12; I Petru 6, 8).

Dogme creștine sînt și ideile despre rai și iad, locuri care reprezintă starea fericită sau chinuită a sufletelor pe planul eternității.

Adevăr dogmatic este și ideea judecării din văzduh⁹. Văzduhul este locuința spiritelor căzute. Mintuitorul numește aceste spirite „stăpînitorul acestei lumi” (Ioan 12, 31), care a căzut din cer ca un fulger

⁷ Mitrofan de Konevets, *Viața răposașilor noștri*, trad. Iosif, Mitropolit Primat, ed. II, București, 1899, p. 27.

⁸ Ionescu-Amza, o. c., p. 71.

⁹ Ilarion V. Felea, o. c., p. 282.

(Luca 10, 18). Sf. Ev. Ioan zice că demonii au fost alungați din locuința cerească, găsindu-și locuință în văzduh (Apocalipsă 7, 7—8). Ap. Pavel vorbește despre „cursa diavolului” (II Timotei 2, 6); arată că „stăpînul puterii văzduhului este diavolul” (Efeseni 2, 2) și că noi „nu avem de luptat împotriva trupului și a singelui, ci împotriva duhurilor răutății din văzduh” (Efeseni 6, 12).

În cuprinsul vămilor, creștine și adevărate sînt și ideile morale. La trecerea prin vămi sufletul se prezintă în starea în care s-a aflat în momentul despărțirii de trup. Acum i-a încetat orice activitate — bună sau rea. Îngerii însoțitori caută să-i justifice situația morală, iar demonii să i-o agraveze.

Virtuțile și faptele bune, păcatele și nelegiuirile cu care sufletul se prezintă în fața vămilor, sînt idei despre care vorbește și morala creștină. Dintre toate păcatele, în special, sînt osîndite de morală acelea de care ne facem vinovați față de aproapele nostru, ca unele care contravin poruncii lui Dumnezeu (Luca 10, 27).

Ideea de păcat sau de dreptate în fața judecății; virtuțile, faptele bune și cele rele, amintite în vămile văzduhului, sînt deci idei ale moralei creștine, pe care le propune ca norme de conduită sau le condamnă ca dăunătoare situației morale a credincioșilor.

În descrierea și conținutul vămilor, pe lingă ideile creștine de nuanță dogmatică și morală, găsim și idei păgîne, cu bază falsă și superstițioasă și lipsite de orice fond creștin.

O idee curat păgînă este aceea despre „galbeni” sau „bani”, de care sufletul ar avea nevoie la trecerea prin vămi pentru a compensa deficitul faptelor bune. Obiceiul de a arunca bani în groapă sau de a-i pune pe pieptul mortului este o reminiscență din vremea cînd se credea că trebuie plătit luntrașul Charon, ca să treacă sufletul în împărăția morților¹⁰.

Este legat, de asemenea și de credința că la fiecare vamă este cite o poartă puternică, în permanență închisă, la care sufletul este oprit a trece, pînă ce nu va plăti anumiți bani ca să se deschidă¹¹.

La fiecare vamă demonii cer sufletului plata pentru faptele rele făcute în viață, agravîndu-i în același timp situația lui morală prin acuze nejustificate. De aceea li se dăruiesc bani cu scopul de a fi îmblinziți în acuzațiile lor, ca astfel sufletul să ajungă cu succes în rai¹².

Obiceiul banilor la morți, deși este curat păgîn, se păstrează totuși în credința poporului nostru. Fără îndoială că trebuie dezrădăcinat, iar banii — adeseori în valoare destul de mare — să fie întrebuințați

¹⁰ „În noaptea negrului pustiu / Iar banu-i vamă peste rîu”, George Coșbuc, *Moartea lui Fulger*.

¹¹ *Calendarul Românu'ui*, 1946, p. 128.

¹² „Te-i răscumpăra / cu nouă crițari / de vameși și de tîlhari” (Bocetul Zorilor).

pentru alte scopuri milostive, după cuvîntul biblic: „Dărnicia ta să atingă pe toți în viață și chiar morților fă-le parte de ea” (Sirah 7, 35). Iar Sf. Ioan Gură de Aur zice: „Cinstește pe răposat cu milostenii care ajută la izbăvirea de muncile veșnice”.

Cartea vămilor are o puternică influență și rezonanță în sufletul și viața religioasă a credincioșilor noștri¹³. Această influență se observă, mai ales, în obiceiurile de la înmormîntări.

În multe părți se dă de pomană, peste sicriul mortului, un cocoș. Acesta are rostul să alunge prin cîntarea lui pe diavol, care caută să cîștige sufletele morților.

În alte părți, chiar și la noi în Banat, în fața cortegiului se poartă un pom (brad), care ține de umbră sufletului ostenit prin trecerea vămilor.

În fața casei mortului se pune o punte. Se crede că vămile sînt despărțite prin riuri și prăpăstii, motiv pentru care se pune această punte ca sufletul mortului să poată trece de la o vamă la alta¹⁴.

De asemenea la prapori și la ripizi, ca și la luminările preoților și a cîntăreților, se leagă năframe și ștergare, cu scopul ca sufletul să se folosească de ele pentru trecerea prin vămi.

Influența vămilor se răsfrînge și asupra literaturii populare. În Banat, poate și în alte regiuni ale țării, este obiceiul ca femeile „să se cînte” după mort. Caracteristic este cîntatul de dimineață, numit și „bocetul zorilor”.

Nu mai puțin influența vămilor se observă și în literatura cultă. George Coșbuc, poetul țărănimii ardelenе, în poezia „Moartea lui Fulger”, descrie sfîrșitul vieții eroului inspirat tot din credința și obiceiurile poporului nostru în legătură cu vămile văzduhului.

Și pictura bisericească a suferit influența vămilor. Vechile noastre biserici și mănăstiri, în special cele din Bucovina, au zugrăvite pe pereții lor toate vămile sau numai anumite scene din înfricoșata trecere a sufletelor prin ele.

Vămile prezintă și o deosebită importanță morală. Aceasta constă în ideea de răspundere a sufletului după moarte. Viața omenească, într-adevăr, este împreunată cu ideea de răspundere. Fiind un dar de la Dumnezeu, ea trebuie trăită pentru Dumnezeu. De felul cum am trăit-o vom răspunde în fața Dreptului Judecător.

Importanța vămilor constă și în aceea că ele infiltrază în sufletul creștinilor groaza de păcatele săvîrșite¹⁵. În felul acesta, credința în vămi contribuie la întărirea adevărului despre judecata particulară și la ridicarea moralului religios¹⁶.

¹³ Ilarion V. Felea, o. c., p. 280.

¹⁴ *Calendarul Românilor* 1946, p. 129.

¹⁵ Ionescu-Amza, o. c., p. 71.

¹⁶ Econ. C. Beldie, *Credința despre vămi*, în „Biserica Ortodoxă Română”, 1931, nr. 11, p. 704.

Concluzii. Viața de după moarte este continuarea vieții pămîntești multiplicată la infinit, în fericire sau osîndă veșnică, după cum noi înșine ne-am pregătit-o.

Problema vieții transcendente — cadru nou de viațuire a sufletului — este o problemă metafizică-religioasă care a frămîntat întotdeauna spiritul uman¹⁷.

Taina vieții viitoare prezintă aceiași profunzime ca și taina divină¹⁸. Aparține domeniului credinței. Ca mediu transcendent este un domeniu de dobîndire, nu de cunoaștere¹⁹.

Totuși creștinismul, prin revelație, ne împărtășește din misterul vieții viitoare atît cît este nevoie spre a ne da certitudinea unui scop către care tindem.

Dintre toate religiile lumii, cea creștină ortodoxă are o concepție superioară despre cele ce urmează după moarte. Marile întrebări ale finalității omului și a lumii, se desleagă fericit numai în lumina credinței noastre, care expune dogmele eshatologice în deplinătatea și veracitatea lor.

Potrivit credinței noastre, învățătura despre vămi este o reprezentare figurată, alegorică, o aplicare materială a judecății particulare, combinată cu învățătura depre diferite păcate.

Vămile trebuie înțelese spiritual, ca tribunale ale conștiinței, nici decum material, după cuvintele Sf. Macarie Alexandrinul: „Luați aici lucrurile pămîntești ca cea mai slabă descriere a lucrurilor cerești“, pentru că formele pămîntești sub care se prezintă judecata particulară sînt o slabă imagine a lucrurilor cerești.

Din învățătura despre vămi să reținem simburile dogmatic, care-l formează adevărurile creștine arătate și să nu dăm prea mare importanță ideilor păgîne și amănuntelor de procedură, acestea fiind lipsite de temeii scripturistic.

Pentru acest motiv Biserica noastră nu s-a pronunțat formal și definitiv în legătură cu vămile văzduhului. Dovezile aduse de unii dogmatişti nu sînt suficient de convingătoare. Cele invocate din Sf. Scriptură (Iov 1, 12; I Petru 5, 8; și Psalmul 77, 49) n-au nici o legătură cu judecata sufletului după moarte, iar cele tradiționale, luate chiar în sens literal, fiind simple păreri personale nu pot împrumuta vămilelor caracter de dogmă.

¹⁷ Vezi Mihai Bejenariu, *Problema vieții viitoare*, București, 1933, p. 380 și *Viața veșnică*, art. în „Biserica și Școala“, nr. 47, 1943.

¹⁸ W. Foerster, *Hristos și viața omenească*, trad. N. Colan, Sibiu, 1946.

¹⁹ Pr. prof. dr. Corneliu Sirbu, *Valoarea timpului ca mediu cosmic*, în „Revista Teologică“ 1943, nr. 7—8.

O SCRIERE PEDAGOGICĂ CU LARGĂ CIRCULAȚIE ÎN RINDUL SLUJITORILOR BISERICII ȘI ȘCOLII ROMÂNEȘTI DIN VESTUL TRANSILVANIEI

de : FLORIAN DUDAȘ

Ca și în alte părți ale Europei, iluminismul a stimulat în țările române înființarea de școli, tipărirea a numeroase cărți și constituirea unui număr însemnat de biblioteci. În Transilvania, provincie românească aflată atunci sub stăpânirea Austriei, centrele de cultură profilate din vechime se constituie și manifestă mai ales ca centre școlare, contribuind la crearea unui climat favorabil pentru luminarea și culturalizarea poporului. Gîndirea pedagogică se dezvoltă și ea sub influența curentului raționalist și iluminist, reflectîndu-se în studii de istorie, filozofie, limbă, pedagogie și metodică. Cele din urmă ni se înfățișează sub formă de lucrări originale, dar mai ales ca traduceri, prelucrări și adaptări din literatura pedagogică străină¹, franceză și germană indeosebi, potrivit cu nevoile de dezvoltare a conștiinței naționale românești.

O asemenea carte este *Pedagogia și Metodică*, de Villaume, tradusă și tipărită în limba română în 1818, la Buda, în Ungaria, pentru nevoile învățămîntului național și ca o expresie a preocupărilor „moralicești” transilvănene² care propagă pe întreg parcursul epocii luminilor o atmosferă culturală aflată, în virtutea dependenței de Austria, în contact direct cu iluminismul german. Însuși autorul lucrării amintite mai sus era un pedagog german înaintat, cu nume de evidentă rezonanță franceză, numărîndu-se între adepții școlii preconizată de J. H. Pestalozzi. De profesie educator, Villaume a activat în a doua jumătate a veacului al XVIII-lea în Germania, în Halberstadt, oraș situat în districtul Magdeburg, unde s-a impus printr-o activitate pedagogică prestigioasă, dar mai ales prin elaborarea unor lucrări metodice tipărite, cum este de pildă scrierea *Practischer Handbuch für Lehre in Bürger und Land Schulen*, ce apărea în 1787 într-o a doua ediție, carte din care au ajuns exemplare și în Transilvania, fiind identificate de către noi pînă în prezent atît în bibliotecile preparandiilor românești din Arad și

¹ *Clasici ai pedagogiei universale și gîndirea pedagogică românească* (lucrare apărută sub redacția lui Stanciu Stoian), București, 1966, *passim*.

² Alexandru Duțu, *Coordonate ale culturii românești în secolul XVIII (1700—1821). Studii și texte*. București, 1968, p. 291 și urm.

Oradea, cît și în ale unor cărturari ilumiști, cum au fost Ioan Corneli³ și Samuil Vulcan⁴. Cît privește pe autorul traducerii, el este Naum Petrovici, pedagog român format în contactul direct cu climatul cultural german. Aportul său în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea și la începutul secolului al XIX-lea pe tărîm școlar și cultural transilvan n-au fost cercetate îndeaproape pînă în prezent, astfel că nu i se cunoaște anul și locul nașterii, cercetătorul Ilie Popescu Teiușan prezentîndu-l în al său dicționar cuprinzînd *Pedagogi și oameni de școală din România*⁵, ca pedagog, profesor și funcționar în administrația școlilor naționale neunite din Banat. Il consideră patriot luminat, relevînd din activitatea sa faptul că a tradus cartea lui Villaume.

Scrierile sale, desigur cîte s-au imprimat, ni-l înfățișează preocupat de literatură și pedagogie, primele rînduri tipărite reprezentînd încercări poetice. În 1815 imprimă, în Tipografia Universității din Buda, *Versuri*, dedicate lui Uroș Nestorovici, consilierul școlilor românești ortodoxe din Ungaria⁶, iar un an mai tîrziu în 1816, îi apare o altă broșură, conținînd tot *Versuri*, de această dată închinată lui Atanasie Grabovski, negustor din Pesta, „precum și a Școalei Naționale Românești de acolo Curator ca unui bun și spre cultura Românilor învățatului Patron”⁷. În 1818 apare tot la Buda, în aceeași Tipografie a Universității, cartea intitulată *Manuductor pentru învățătorii scholasticești*. Lucrarea reprezintă o culegere de „cărți pedagogicești” în majoritatea lor preluate din scrierile pedagogului H. Niemeyer⁸, a căror traducător pare să fie chiar Naum Petrovici⁹, dacă reținem din prefața cărții observația despre „lipsa cunoștinței” în școlile naționale a pedagogiei și metodicii. *Îndreptare în Pedagogie și Metodică* care tuturor învățătorilor naționali le lipsește și de aceea, conchide autorul, „sînt îndatorați a-și căuta ocașie

³ Ioan Corneli (1757—1848). Cărturar transilvănean iluminist, autor al unor lucrări lingvistice. A colaborat la elaborarea *Lexiconului românesc-latinesc-unguresc-nemțesc*, apărut la Buda, în 1825 și a scris un *Îndreptar metodic pentru folosul școlilor naționale* (Pesta, 1822). Cunoașterea limbilor latină, greacă, franceză, germană și maghiară, de asemenea preocupările sale culturale, i-au prilejuit alcătuirea unei valoroase biblioteci, din care au fost identificate recent un număr însemnat de volume.

⁴ Samuil Vulcan (1760—1839). Cleric român luminat, deosebit de receptiv față de ideile iluministului european, prieten și sprijinitor al corifellor Școlii ardelenene, căruia i se datorează, într-o bună măsură, transformarea orașului Oradea într-un focar al iluminismului românesc. A scris mai multe lucrări destinate culturalizării poporului. Biblioteca sa cuprinde aproape 2000 de volume apărute în acest răstimp în diferite părți ale Europei.

⁵ Ilie Popescu Teiușan, *Pedagogi și oameni de școală din România*, București, 1975, p. 126.

⁶ Ioan Bianu, Nerva Hodoș, Dan Simionescu, *Bibliografia Românească Veche* (1508—1830), III, 1809—1830, București, 1936 (în continuare, abreviat: BRV III), p. 124.

⁷ BRV III, p. 155.

⁸ H. Niemayer, *Über öffentlichen Schullen und Erziehungsanstalten...*, Halle, 1799.

⁹ Cf. N. Istrati, *Priviri asupra bibliografiei pedagogice românești*, în „Conceptii și realizări în Pedagogie”, nr. 5, București, 1929, p. 224; Dumitru Ghișe, Pompiliu Teodor, *Fragmentarium iluminist*, Cluj, 1972, p. 239.

cele trebuincioase învățăături a și le cîștiga" pentru că „fără de nici o îndoială mare în curgere va avea în îndreptarea creșterii nației noastre”¹⁰. În ce ne privește, înclinăm să credem că autorul acestei traduceri este, într-adevăr, Naum Petrovici, iar lucrarea a cărei lipsă o invoca, alăturînd-o „bunei stării noastre cetățenești”, nu poate fi alta decît chiar cartea care face obiectul prezentării noastre, traducerea scrierii lui Villaume, *Pedagogia și Metodica*, apărută sub îngrijirea sa în același an.

Cartea tipărită în limba română se intitulează astfel: „*Pedagogia și Metodica pentru Învățătorii Școalelor orășenești și sătenești de Villom, acum întii pre limba Daco-Românească tradusă și prefăcută de Naum Petrovici. Al fundusurilor Școalelor de legea grecească Neunită Naționale în crăimea Ungariei Crăesc Perceptor. La Buda, în crăiasca Tipografie a Ungariei. 1818*”. Un volum avînd formatul 8 și (12) f. +339 p. +(14) f. ”. Prin intermediul *Cuvîntului către cititori*, Naum Petrovici îndreaptă cartea „spre învățătorii cei tineri și spre aceia... care sînt îndatorați a adăpa pre prunci cu laptele creștinătății și a da sfat și mină de ajutor învățătorilor întru creșterea tinerimii, spre preoți și catiheți și, deopotrivă, către părinți”.

Deși izvorul este determinat, reprezentînd scrierea cu același titlu a pedagogului german Villaume, cartea imprimată în limba română, în 1818 la Buda, reprezintă mai mult decît o traducere, Naum Petrovici însuși subliniind în titlul și prefața cărții că ea a fost „tradusă și prefăcută”, încumetîndu-se „și în carte la mai multe locuri” a o adapta realităților școlii românești și nevoilor celor însărcinați cu educarea tineretului. Pentru o sistematizare a conținutului celor două discipline pedagogice, cartea a fost împărțită pe ani școlari, în „părți”, „despărțiri”, „capitole” și „paragrafe”, în al căror cuprins se prezintă reguli școlare, sarcinile educatorilor în școală și în afara școlii, „metodul” învățăturii, cu sfaturi practice privind predarea unor obiecte de învățămînt, reguli sanitare, de interes economic ș. a.

Deoarece nu ne propunem o prezentare a conținutului lucrării, aceasta fiind de strict interes literar-pedagogic, ne oprim pe scurt asupra cîtorva din interpolările certe ale pedagogului român, înfîlnite în text sau între notele cărții¹². În capitolul al treilea, *Pentru pedepse și daruri*, de pildă, la paragraful 51, referitor la pedepse, pedagogul Villaume indica, vădînd influența ideilor lui John Locke, că „Dacă vezi pre careva (elev-n.n.) glumindu-se sau jucîndu-se, nu-i face alta nimica,

¹⁰ BRV III, pp. 223—224.

¹¹ Cartea a fost descrisă bibliografic pentru prima dată în BRV III, pp. 247—250. După 1818, Naum Petrovici a mai reușit să tipărească doar o broșură în limba germană, intitulată: *Neujahrs Geschenek* (Buda, 1819), conținînd versuri și lămuriri despre o Societate a femeilor române din Budapesta. A încetat din viață în 1824. Cu acel prilej studentul român Toma Popovici a scris și tipărit o *Cuvîntare la îngroaparea lui Naum Petrovici* (Buda, 1824).

¹² Acestea din urmă sînt semnate cu inițiala P. (adică, Petrovici).

fără numai poruncește-i, ca să se joace mai încolo, apoi auzind pruncul așa, curînd pierde voia, de a se mai juca". Naum Petrovici, în schimb, observa: „Însă bine să luați sama, ca să nu îndemnați, prin aceasta, pre alți prunci spre joc; căci voia Învățătorului aici e așa, ca pruncul să nu lucre de capul său. Așa dară, dacă vede Învățătorul, că nu-și poate împlini pofta, atuncea trebuie să poruncească pruncului, celui nepăciuitoriu, să se așeze spre pace, și pre cel neascultătoriu să-l pedepsească" (p. 55). În capitolul IV, „Despre Moralitate", adresîndu-se învățătorilor români, scria: „Diregătoria voastră, iubiților Învățători, iaste, nu numai a da creștere bună pruncilor, ci și a-i lumina pre ei pentru ca să poată fi cu vreme oameni buni și de cinste. Sufletul și fericirea lor precum cea vremelnică, așa și cea veșnică vouă vi s-au încredințat. O! de ar da Dumnezeu, ca gravitatea zălogului celui ce vi s-au încredințat, să vă îndemne la bărbăție și la sîrguință". Iar la paragraful 106, unde Villaume, ca și John Locke, propunea ca învățătura morală să se facă prin exemple vii, luate din „istoriile" întîmplărilor morale indicînd ca materialul bibliografic cartea lui D. Rohov, *Prietenul pruncilor* (Rochowischer Kinderfreund) și *Istoria biblicească*, Naum Petrovici mai adăuga și „cärticica ceea ce la toată întîmplarea de folos este, sub titlul: *Povățuire către buna fericire*" (p. 103). În „Despărțirea a treia a cărții" privind îndatoririle învățătorilor, Villaume le indica pentru lectură chiar scrierile pe care le-a consultat cu prilejul elaborării cărții, cu precădere, cum se observă, lucrări ale școlii pedagogice germane: „*Cartea școlastică*", de D. Rohov; *Descrierea organizației școlare* după rînduiala lui D. Recan, de D. Riman; *Creșterea cetățeanului*, de D. Reșevîț; *Catehismul învățăturii morale pentru țărani*, de P. Șloser și *Întrebări pentru prunci*, făcute de Societatea călugărilor din Țîrih (Zürich-n.n.) un oraș de căpetenie în Sveția (Schweitz)". „Toate aceste cărți — conchidea autorul — poate că vor costa vreo cițiva florinți. Apoi de nu ați avea atîta sumă de bani, voi cereți împrumut de la parohii voștri sau rugați-vă de Comunitate, să vi le cumpere". După care, Naum Petrovici, nota: „Rău îmi pare foarte, că aceste cărți pentru creșterea tinerimei Românești cu totul de lipsă, încă pre limba maicei mele nu se află traduse, ci nu te mîhni iubită mlădiță românească, căci preste cităva vreme, și cu acestea îți voi servi, tălmăcindu-le pre limba ta" (p. 111).

Tot atît de evidentă ni se dezvăluie interpolarea pedagogului român în a doua parte a lucrării, despre „Orînduiala și despărțirea învățăturii", în capitolul al doilea privitor la lectura cărților, dar de această dată a cărților de lectură cu conținut pedagogic. În locul *Bibliei* și a *Catehismului*, care „nu sînt tocmai cărți de citit pentru prunci, bine și de poftă vrednic ar fi, dacă la deprinderea pruncilor întru cetire s-ar întrebuița niscăi istoriute mici și frumoase. În Austria s-au introdus o carte, ce se cheamă: *Prietenul pruncilor*, în toate școlile, care acum cu mult spor se citește. (Românii pînă astăzi acea carte încă nu o au! și cu anevoie o vor avea!)". Iar în cuprinsul notei, în partea

de jos a paginii, Naum Petrovici continua: „Pentru aceea zisăi, că românii cu anevoie vor avea cîndva acea carte, adică *Prietenul pruncilor* (der Kinderfreund) pentru că tinerimea Română nu se prea rumpe a ceti cărțile moralicești. Oh! de ar urma și ea odată tinerimei Nemțești!”

Exemplele relevate, de asemeni nădejdea ce o exprimă în rîndurile ultime, ni-l înfățișează, chiar dacă pe alocuri pare a fi sceptic, pe Naum Petrovici adept al noului curent în pedagogie, convins, ca toți ceilalți cărturari români ai vremii, că „învățătura prin adesea citanie a cărților se ciștigă”¹³.

Cartea pe care el o propune spre lectură cititorului român reprezenta un tratat pedagogic. Ea nu mai era un „romant” străin, și nici o carte de comportare și de înțelepciune morală, ci o transpunere cu scop educativ a experienței unui pedagog luminat, destinată, așa cum nota traducătorului însuși, întocmirii noi a școlilor românești, prin care înțelege o școală cu un conținut realist.

Odată tradusă, cartea trebuia tipărită. Neavînd, ca de altfel marea majoritate a cărturarilor români din Transilvania, posibilități materiale care să-i îngăduie editarea scrierii, Naum Petrovici a recurs și el la mijlocul frecvent folosit, al abonării cărții de către cititori. Din introducerea aflăm că traducerea a fost terminată în anul 1816, întrucît Naum Petrovici lansa cu acel prilej o *Înștiințare* către nația românească, fără îndoială cu scopul prenumerării cărții. Nu se cunoaște pînă în prezent această *Înștiințare* și, prin urmare, nu știm dacă a circulat în manuscris ori imprimată. Ea reprezenta, fără îndoială, o chemare manifestă către toate stările neamului, către slujitorii școlilor în primul rînd, de-a contribui și sprijini apariția și răspîndirea cărții, care reprezenta de această dată traducerea unui tratat pedagogic. Învățătul român propunea astfel receptarea modelului educațional preconizat de Villaume propriei societăți, el avînd desigur în vedere un spațiu de interferență culturală efervescent, entuziast și receptiv, dornic de încadrare în ritmul civilizației occidentale.

Subscripția inițiată de către Naum Petrovici s-a desfășurat în decursul anilor 1816 și 1817. Nu cunoaștem ținuturile românești cuprinse inițial prenumerării și nici numele persoanelor însărcinate cu întocmirea listelor, acțiune care nu ne îndoiim că s-a desfășurat din îndemnul și cu concursul autorităților școlare românești, Naum Petrovici însuși reprezentînd această autoritate. Cunoaștem, în schimb, finalitatea acțiunii, aria de difuzare, numele și numărul tuturor acelor care au subscris cartea — date deosebit de prețioase pentru configu-

¹³ Opinia o întîlnim exprimată în prefața *Molitvelnicului* românesc tipărit în 1784 la Blaj.

rarea stării culturale a societății românești din această perioadă¹⁴, pe care ni le dezvăluie *Lista de subscripție* tipărită de Naum Petrovici, pe 14 file, la sfârșitul cărții (fig. 2).

Ea cuprinde două părți. Prima, intitulată „Fețele Duhovnicești”, înscris prenumeranții din rîndul clerului, a Bisericii Ortodoxe Române, iar cealaltă, purtînd titlul „Fețe Mirenești” înfățișează prenumeranții „Din Statul Literalnicesc”, adică din cuprinsul districtelor școlare românești neunite și „Din Statul Cetățenesc”. În întregime, reprezintă un veritabil document cultural a cărui valorificare ne-o propunem în cele ce urmează, analizînd raportul dintre creator, în cazul de față traducător, și beneficiar, relevînd totodată comandamentele care au dus la apariția cărții și receptarea ei de către public sau categoriile sociale care formează cititorii acestei perioade, în instanță de către societatea românească.

Lista de subscripție schițează, în primul rînd, aria de difuzare a cărții. Ea ne dezvăluie că prenumerarea a cuprins ținuturile de vest ale României spre care s-a deplasat la începutul secolului al XIX-lea punctul de greutate al culturii românești din Transilvania. S-au avut astfel în vedere întinderile Crișanei și Banatului unde acțiunea a cuprins un număr de peste 470 localități, aproape în totalitatea lor așezări rurale. Subscripția a fost organizată și susținută însă din centrele acestor teritorii, în Timișoara, Arad și Oradea, orașe românești în plină afirmare care alături de vechile centre de cultură ale Transilvaniei propulsau liniile directoare ale noii politici culturale. Nu ne-ndoim însă că numărul localităților în care a ajuns și s-a folosit această lucrare a fost cu mult mai mare, mulți procurîndu-și cartea după apariția ei, prin intermediul „bibliopolilor” din orașe sau a negustorilor de carte, cu prilejul marilor tîrguri. Tirajul, care în mod firesc va fi depășit cu mult numărul exemplarelor subscrise, a îngăduit desigur răspîndirea cărții în centrul și sudul Transilvaniei, de asemeni în Muntenia și Oltenia. Cît privește răspîndirea traducerii în Moldova, ea a fost mijlocită cum vom vedea — lista, oferindu-ne un document de primă însemnătate privind afirmarea conștientă a unității noastre culturale — de către însuși Zaharia Carcalechi, angajatul Tipografiei din Buda, aflat în strîns contact cu cărturarii din Iași.

În al doilea rînd *Lista de subscripție* înscris categoriile sociale care au sprijinit imprimarea traducerii, redînd numele, profesia și localitatea unde își aveau domiciliul beneficiarii direcți ai actului de cultură.

¹⁴ Date deosebit de prețioase pentru reliefaarea cadrului cultural românesc din prima jumătate a secolului al XIX-lea, bazate pe analiza listelor de subscripții ale cărților tipărite de români în acel răstimp, oferă cercetătorii Cătălina și Victor George Velculescu în articolele: *Livres roumains à listes de souscripteurs (Première moitié du XIX-e siècle)*, publicat în „Revue des études sud-est européennes”, 1974, 2, pp. 205—220, și *Configuration culturelle roumaine dans la première moitié du XIX-e siècle. Analyse des listes de souscripteurs*, apărut în „Synthesis”, II, 1975, pp. 85—96. Amintim, de asemenea, studiul competent al lui Nicolae Bocșan, *Carte și cititori la începutul secolului al XIX-lea*, în „Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Historia” (Cluj-Napoca), XXI, 1976, pp. 24—38.

Primează ca pondere, faptul explicându-l, desigur, însăși destinația lucrării, *lumea școlii*, a școlii românești confesionale, la a cărei nivel constatăm mai multe categorii de cititori. Lista o deschid organele de conducere, de îndrumare și control ale școlilor românești ortodoxe, inspectori, directorii districtelor școlare și profesorii preparanșilor din vestul Transilvaniei, oameni de cultură, chiar autori ai unor cărți apărute în această perioadă. Uroș Nestorovici, consilierul școlilor românești din Ungaria abonează 25 exemplare, iar colegul său, profesorul de filosofie, Ioan Țerici, 5 exemplare. Pentru prima dată apar cu liste de subscripție proprii preparanșile recent înființate în ținuturile vestice, în localitățile Arad și Sombor. La Arad, directorul preparandiei românești¹⁵, Sava Arsici, se înscrie cu 5 exemplare, iar alți patru profesori cu câte un exemplar. Preparandia sîrbă din Sombor abonează tot 9 exemplare, 4 fiind destinate bibliotecii „institului”. Cum era firesc, între prenumerații din aceste două instituții se numără, la Arad Dimitrie Constantin, iar la Sombor Dimitrie Isailovici, profesori care propuneau în școlile lor naționale chiar pedagogia și metodică. Dintre directorii districtelor școlare, Gheorghe Petrovici din orașul Buda și Luca Canghelaș din orașul Timișoara apar înscrși cu câte 10 exemplare. Restul de peste 400 exemplare au fost subscrise de către tot atîtu învățători ai satelor românești din vestul Transilvaniei, încadrate în 5 districte școlare: Caransebeș—Lugoj (210 ex.), Timișoara (90 ex.), districtul subordonat Regimentului româno-iliric (60 ex.), Oradea Mare (46 ex.), și cel din subordinea regimentului teutonic-banatic din Panciova (8 ex.). Este categoria direct interesată de această carte, atît pentru nevoile didactice zilnice, cît și pentru misiunea de educație permanentă, adică de luminare a masei largi a poporului, în mijlocul căruia trăiesc și muncesc.

Urmează, ca număr, *clerul* Bisericii Ortodoxe Române din aceleași ținuturi vestice românești, subordonat spiritual și cultural mitropoliei de la Carlovitz. Surprinde, cercetînd lista acestei categorii de prenumerați, absența virfurilor ierarhiei bisericești, a mitropolitului și episcopilor, subscripția realizînd-o, putem spune, în totalitate, clerul de jos, de pe cuprinsul a 12 protopopiate încadrate episcopiiilor Virșetului și Timișoarei. Un număr de 200 preoți români din peste 166 localități au abonat 227 exemplare. De regulă, fiecare preot a plătit câte un exemplar, doar arhimandritul mănăstirii Racovăț (din Banat), Procopie Bolici, plătiind 5 exemplare, iar Petru Iorgovici, protopopul Oraviței (Banat), un număr de 20 exemplare pentru preoții din districtul său.

¹⁵ Instituție de învățămînt înființată în 1812 pentru pregătirea cadrelor necesare școlilor românești din vestul Transilvaniei. v. Dimitrie Țichindeal, *Arătare despre starea acestor nou introduse școlăsticesci Instituturi ale Nației românești, sîrbești și grecești*, Buda, 1813; Teodor Botiș, *Istoria școalei normale (Preparandiei) și a Institutului teologic ortodox român din Arad*, Arad, 1922; Vasile Popeangă, Eduard Găvănescu, Victor Țircovnicu, *Preparandia din Arad*, București, 1964.

Contribuția reprezentanților nobilimii române din capitala Ungariei și orașele transilvane vestice, rămâne semnificativă și în cazul acestei cărți nu atât prin număr, cât mai ales prin prezența în cuprinsul listei. Ea înscrie doar 6 prenumerați în postură de „rîvnitori spre cultura națională”, adică de sprijinitori ai curentului românesc.

Apropiati prin veleități și preocupări de interesele și aspirațiile burgheziei, *funcționarii administrativi* care sprijină apariția traducerii, sînt diferiți ca funcții și ocupații. Din Viena subscrie asesorul Constantin Ghica, iar în Lipova și Oradea, cu titlul de senatori: Ioan Atanasievici, Radivoi Topal, Gheorghe Ursu și Radovici Mihai. Li se alătură primarii români din orașele Oradea (Nicolae Mărcuț) și Ghioroc, perceptorul comunității românești din Oradea, judele din orașele Lugoj și Făget, jurații Mihail Bica din Oradea și Constantin Ionescu din Ceacova (Banat). Mai subscriu, cu titlul de cetățeni, doi locuitori români din satele Miniș și Cuvin (în podgoria Aradului), unul din Lipova și alți 12 români „cinstiți și văzuți” din Pesta. Laolaltă, aceste categorii sociale, apropiate prin vederi și interese, au scris prin intermediul a 47 prenumerați, locuitori în cele 10 orașe sus-amintite un număr de 67 exemplare.

Un loc aparte în cuprinsul listei îl ocupă pătura *negustorilor și meșteșugarilor* români și macedo-români. Sînt reprezentanți ai tinerei burghezii române, receptivă față de manifestările de viață culturală românească, mai ales dacă erau conforme cu aspirațiile lor. În Arad, alături de profesorii preparandiei românești, abonează lucrarea negustorul român Atanasie Cristian; în Lipova, tot pe Mureș, negustorul Gheorghe Mihailovici; în Nădlac (nu departe de Arad) negustorul Constantin Mihail; în Ceacova negustorul Atanasie Barbulov, iar în Oradea Ioan Bandici. Impresionează prin aportul ce-l aduce la tipărirea acestei cărți de educație și luminare pătura negustorească românească, prosperă și puternică, din tîrgul Lugoj (Banat). Impresionează nu prin valoarea subscripției cît prin numărul abonaților, din acest tîrg românesc nu prea mare în urmă cu un veac și jumătate, apărînd înscriși pe lista de prenumerați nu mai puțin de 10 negustori și meșteșugari (Nicolae Ijac, Iefta Ilie, Nica Costea, Grigore Constantin, Gheorghe Ilie, Constantin Stoia, Ioan Atanasie Bancea, Ioan Milancovici, Axente Samarția, Atanasie Samarția și Teodor Nedelcu). Un alt meșteșugar, anume cojocar (Ezechil Popovici) se număra între abonații din Lipova. În localitatea Ceacova subscrisa la apariția cărții chiar și o calfă de negustor, iar în Pesta doi economi. Toți sînt locuitori ai orașelor și tîrgurilor prospere din vestul României, cu o oarecare stare și posibilități de cultivare.

Dintre *cărturarii români*, integrați lumii școlii sau clerului, întîlnim ca susținători ai imprimării traducerii colegului lor, Naum Petrovici, pe preotul Ioan Teodorovici din Pesta¹⁶, pe protopopul cronicar luminat,

¹⁶ Paroh român în Pesta și cenzor; traducător al cărții lui Millot, *Istoria universală*, apărută în 1824, la Buda. A colaborat la elaborarea *Lexiconului de la Buda* (1825).

Nicolae Stoica de Hațeg¹⁷, pe profesorii Preparandiei din Arad, Iosif Iorgovici¹⁸, Dimitrie Constantin și Constantin Diaconovici-Loga¹⁹, pe directorii școlilor Ioan Mihuț din Caransebeș și Luca Canghelaț din Timișoara. Din Viena subscrie profesorul Mihail Boiagi²⁰, iar în orașul Buda, Zaharia Carcalechi. Contribuția acestuia din urmă este relevantă astfel: „Bine înțeleptul și văzutul Domn Zaharie Carcalechi, Răspînditoriul cărților la c. Tipografie din Buda, au primit pentru Nația Românească din Prințipatul Moldaviei, 200 de Ecsemplare” (fig. 3).

În fine subscripția înregistrează aportul femeilor. Un număr de trei abonate, din orașele Arad și Buda, plătesc 8 exemplare. Contribuția lor, modestă, este sugestivă totuși, pentru procesul de afirmare a femeii în viața socială românească.

Din cele prezentate rezultă că tratatul de *Pedagogie și Metodică* de Villaume, tradus și tipărit în limba română în anul 1818, a fost prenumerat în ținuturile din vestul României de circa 700 cititori români, din aproape toate categoriile publicului cititor din această perioadă. Apariția cărții a fost sprijinită în proporție de 60% de către învățători și profesori — aceasta ca expresie a progreselor învățămîntului românesc²¹, a afirmării unei noi generații de intelectuali, pe deplin conștientă de rolul școlii și de necesitatea angajării în mișcarea culturală națională prin slujirea tiparului românesc în asimilarea și difuzarea operei și ideologiei iluminate²². În proporție de 30% apariția cărții a fost sprijinită de către clerul român, în marea majoritate a cazurilor de către preoții sătești care alături de dascăli, răspîndesc „lumina” științei de carte în rîndul aceloră dintre care s-au ridicat. Exemplul lor îl urmează, procentul fiind de 10%, negustorii și meșteșugarii, de asemenea diverșii funcționari. Datele de mai sus exprimă concludent

¹⁷ Protopop și cărturar luminat din Banat. A scris *Cronica Banatului* valoros document pentru cunoașterea istoriei acestei provincii românești în secolul al XVIII-lea; v. Nicolae Stoica de Hațeg, *Cronica Banatului*. Studiu și ediție de D. Mioc, București, 1969; Florian Dudaș, Nicolae Stoica, *cronicar al Banatului*, în *Orizont* (Timișoara), 1975, 13, pp. 6—7.

¹⁸ Autor al unei valoroase scrieri: *Gramatica românească* (Buda, 1822), și a unui număr însemnat de manuale școlare. v. BRV III, pp. 221, 376, 395, 434, 514; BRV IV, pp. 136, 305.

¹⁹ Cărturar aromân, profesor de greacă și neogreacă la un gimnaziu din Viena, unde publică în 1813 *Gramatica română sau macedo-română*, iar în 1823 *Scurtă gramatică neogreacă* (ambele în limbile greacă și germană). A tradus, de asemenea, în 10 limbi, opera didactică a lui J. A. Comenius. v. Jana Balaciu, Rodica Chiriacescu, *Dicționar de lingviști și filologi români*, București, 1978, p. 76.

²⁰ A activat în Tipografia Universității din Buda. Avînd funcția de „ferleger” (verleger), se îngrijea de procurarea de manuscrise, editarea și difuzarea cărților românești. În 1821 a întemeiat periodicul *Biblioteca Românească*. v. Ioan Lupas, în „Anuarul Institutului de Istorie Națională”. I 1921—1922, Cluj, 1922, pp. 120—138; Florian Dudaș, *Biblioteca Românească, 1821*, în „Revista Bibliotecilor”, 1971, 12.

²¹ Cf. Lucia Protopopescu, *Contribuția la istoria învățămîntului din Transilvania, 1774—1805*, București, 1966; V. Țircovnicu, *Contribuții la istoria învățămîntului românesc din Banat (1780—1918)*, București, 1970.

²² Alexandru Duțu, o. c., pp. 301—302; *Idem*, *Lumières et préromantisme dans la culture roumaine*, în „Cahiers roumains d'études littéraires”, 1977, 2, p. 51 și urm.

interesul conform, mai mare sau mai mic al categoriilor sociale față de subiectul cărții, el mai fiind determinat neîndoiește de propaganda diferențiată făcută de autor și strădaniile diferite ale colecțiilor de prenumerați.

Privită în ansamblu, *lista de subscripție* a lucrării pedagogice germane reprezintă un document de primă însemnătate în stabilirea coordonatelor culturii românești din prima jumătate a secolului al XIX-lea, dovedind concret o certă diversificare și specializare a publicului cititor român din vestul Transilvaniei. Plata anticipată a celor peste 1 000 de exemplare din tirajul cărții mai dovedește totodată realitatea viabilă, manifestă, a unui gust literar, pedagogic format, conform mentalității românești restructurate²³ și capabil să faciliteze valorile morale ale gândirii pedagogice europene în școala și societatea românească.

Rezultă astfel cu claritate că traducerea cărții lui Villaume s-a făcut din necesități practice, de ordin social și cultural interne, pentru buna desfășurare a procesului instructiv-educativ și așa cum ni se înfățișează adaptată de Naum Petrovici, reprezintă dovada concludentă a receptării ideilor pedagogice europene înaintate, franceze și germane mai ales, a modelării și integrării lor în cadrul gândirii pedagogice românești. *Lista de subscripție* îngăduie chiar posibilitatea de aproximare a cererii și circulației cărții și evident a gradului de receptare a noilor idei pedagogice ale Europei luminate, marea încredere a dascălilor români în aceste idei, în ultima instanță lista reprezentând un act probatoriu al interferenței culturale. Cartea însăși, prin natura ei, se adresează elementului celui mai receptiv din cadrul poporului, învățătorilor școlilor populare naționale, care săvârșeau educația cu pasiune și deplină dăruire, nefiind depărtată vremea cind Petru Maior însuși, unul din corifeii Școlii ardelenice, „mergea prin sate, unde adunând pruncii, făcea examen... și rînduia mijlocitori, ca să învețe”²⁴. Acestor dascăli români datorăm astfel, într-o bună măsură, progresul noii literaturi care își afirmă tot mai mult individualitatea și care odată receptată a determinat consecințe majore asupra restructurării mentalităților. În acest context, cartea a realizat un contact spiritual, subordonat procesului intern de înnoire a schemei culturale²⁵ prin modernizarea spiritului românesc și încadrarea firească a societății noastre în ritmul civilizației europene.

²³ A se vedea în acest sens cartea fundamentală a lui Alexandru Duțu, *Cultura română în civilizația europeană modernă*, București, 1978, p. 93 și urm.

²⁴ Petru Maior, *Răspunsul la citirea care s-a dat asupra persoanei lui Petru Maior, autorul istoriei celei pentru începutul românilor în Dacia*, Cluj, 1929, p. 11.

²⁵ Alexandru Duțu, o. c., p. 93; Idem, *Carte și societate în secolul al XVIII-lea*, în volumul „*Explorări în istoria literaturii române*”, București, 1969, p. 155.

**SF. GRIGORIE AL NISEI
ÎMPOTRIVA CELOR CARE AMINĂ BOTEZUL**

Traducere de : pr. prof. dr. TEODOR BODOGAE

Cînd regii acestei lumi alcătuiesc legi, cu ajutorul cărora reglementează buna viață a oamenilor, le dau în seama dregătorilor, cerîndu-le să le facă cunoscute supușilor, pentru că aceștia să poată ține neabătute hotărîrile luate. Tot așa și bunul Dumnezeu a dat conducătorilor anumite legi¹, pe care vi le facem cunoscute an de an, la anumite prilejuri și pe care vă cerem să le respectați pe cît vă stă în putere. Iată dar cine-i Bunul Iconom, el, cel peste tot, care schimbă soroacele vremurilor și care poartă grijă de bunul mers al anilor, care rînduie ziua cea mîntuitoare, cînd chiar și străinii pot ajunge să primească înfierea, cei săraci să fie făcuți părtași la bucurii mari, iar cei întinați cu fărădelegi să primească curățirea de păcate. Acesta-i înțelesul acelei predici din vechime, care a putut fi auzită înainte de a se fi arătat Mîntuitorul în lume : „Glasul celui ce strigă în pustie : găsiți calea Domnului, drepte faceți cărările Lui”². Iar dacă eu nu sînt nici Ioan și nici David, în schimb smerenia slugii să nu aducă nici o atingere rigorii pe care o are legea împărătească, întrucît ca unii care se temeau de puterea legiuitorilor, noi ne plecăm în fața poruncilor lor, deoarece atunci cînd ne temem de puterea legiuitorilor dovedim că sîntem respectuoși față de prevederile legilor. Ne-a venit iertarea din partea împăratului, care ne-a mijlocit ușurare de două porunci apă-

¹ Despre data cînd a fost rostită această cuvîntare sîntem informați în studiul lui J. Danielou, *Chronologie des sermons de Saint Gregoire de Nysse*, în : „Revue des sciences religieuses”, 29/1955, pp. 353—355, care o datează pe ziua de 7 ianuarie 381. Lucrul pare probabil, întrucît știm din Epistola XIX că în jurul datei respective Grigorie venise la Iбора să asiste la înmormîntarea Sf. Macrina, sora sa. Pe de altă parte, istoricii bizantini Amian Marcelin și Zosim dau știri amănunțite despre prădăciunile sciților în Asia Mică, despre care Sf. Grigorie relatează că au avut loc „recent”. Se știe că mai ales la Epifanie (Bobotează) și la Paști erau primiți solemn catehumenii în sinul Bisericii. În legătură cu acest eveniment ne istorisește și Sf. Grigorie întîmplarea cu acel tînar. A se reține paralelismul dintre legile civile și între cele morale și bisericești. Pe de altă parte, să nu uităm că oricît a fost Sf. Grigorie un teolog contemplativ și mistic, totuși a respectat și legile Bisericii. De la el avem și cunoscute canoane.

² Isaia 40, 3; Marcu 1, 3; Ioan 1, 23.

sătoare dînd adică slobozenie celor întemnițați și iertare celor copleșiți de datorii. De aceea vă descopăr și eu leac pentru ștergerea amînduror apăsărilor și vă făgăduiesc cu toată convingerea că vă va fi spre ajutor.

Iar ca să nu creadă cineva că acest leac va fi prea costisitor vă și spun dinainte la ce fel de leac mă gîndesc. Căci unora le făgăduiesc sănătate prin mijlocirea apei și a Botezului, iar celorlalți înlăturarea durerilor cu ajutorul doar a cîtorva lacrimi³. Procedea simplu lăsat de Dumnezeu, și încă cu cel mai mare succes, în orice caz fără cauterizări. fără să fie lipsă să trecem prin nesfîrșite dureri ca să scăpăm de rana produsă de mușcătura șarpelui. Veniți, dar, la vindecare toți cei atinși de rele și nu luați lucrurile cu ușurință⁴! Căci boala e veche și în-cuibată de mult, așa încît cu greu ar mai putea-o înlătura orice tratament curativ. Grăbiți-vă, drept aceea, toți cei săraci și nevoiași să vă împărtășiți de aceste daruri dumnezeiești, să vă pună pecetea și semnul crucii, spre a vă scăpa de rele și a vă însănătoși. Spuneți-mi numele⁵ ca să le cuprind în litere vii și să le scriu cu cerneală, iar Dumnezeu să le însemneze pe plăci nepieritoare ca unele ce-s scrise de însuși degetele Lui, așa cum au făcut-o și altădată cu legea iudeilor.

„Aproiați-vă de El și vă luminați și fețele voastre să nu se rușineze”⁶. „Spălați-vă, să nu vă mai faceți răutăți înaintea ochilor Mei”⁷. Aceste cuvinte au fost scrise cu mult înainte dar puterea literelor de atunci încă nu s-a învechit, ci sporește și e tot mai puternică cu cît trece vremea. Ieșiți cît mai repede din temniță, vă rog! Uriți locașurile întunecoase ale păcatului. Fugiți de diavolul ca de paznic neînduplecat al celor puși în lanțuri, ca unul care se hrănește din nenorocirile păcatelor și care se îmbogățește pe urma lor. Căci pe cît se bucură Dumnezeu de dreptățile noastre, pe atîta se veselește de greșelile noastre cel care-i pricinuitorul relelor⁸. Ai fost scos din rai, catehumenule⁹, împărtășind de acum surghiunul lui Adam, primul nostru părinte. Acum însă cînd ușile îți sînt deschise caută să te întorci la locul de unde ai plecat și nu cumva să întirzii căci s-ar putea să te surprindă moartea care să-ți oprească intrarea. Puterea răului trădează cărunțete, arșița vieții de acum ne așteaptă, coasa morții stă pregătită. tare mă tem nu cumva în timp ce dormim și ne pierdem vremea cu deșertăciunile deșertăciunilor¹⁰ și așa să dea peste noi fără de veste secerătorul cel îngrozitor. Sau, poate vei zice tu, care ești tînăr, eu n-am îmbătrînit încă. Numai să nu te înșeli. Căci moartea nu-i rinduită

³ Aluzie la acțiunea terapeutică a Sfintelor Taine.

⁴ Se știe că în sec. IV s-a luat atitudine împotriva celor care amîneau primirea Botezului pînă spre patul morții.

⁵ Numele și pecetea tainei au de acum înainte valoarea unui legămint.

⁶ Psalmul 33, 5.

⁷ Isaia 1, 15—16.

⁸ Ioan 8, 44.

⁹ După cum se știe, veacul IV este epoca clasică a catehumenatului creștin. A se vedea Sf. Chiril al Ierusalimului: *Procateheza*.

¹⁰ Ecclesiastul 1, 1; Matei 13, 39.

să vină la un soroc anumit al vârstei și nici nu se sperie de cei care sînt încă în floarea vârstei ca și cum puterea ei s-ar dovedi numai asupra celor bătrîni. Despre acest lucru destule învățăminte îți poate da chiar și experiența zilnică. Vezi doar cît de pe neașteptate sînt luați bolnavii pe targă, de oameni de orice vîrstă¹¹ și așa după cum se întimplă, azi pe un bătrîn, mîine pe unul în floarea vârstei sau june chipeș, iar în altă zi unul căruia abia îi mijiseră mustățile; o dată un bărbat robust și în deplină putere, altă dată o tînră care nici n-a ajuns să guste plăcerile vieții.

Cînd vedem astfel de lucruri să ne convingem cît de nesigure sînt toate pe pămînt! Căci nu-i greu ca foiul să se golească repede de aer, abia dacă se mai întredeschide gura și n-ar fi mirare nici ca într-o clipeală de vreme cineva să-și și sfîrșească zilele.

Mereu văd că simțindu-și sfîrșitul aproape ori văzîndu-se amenințat de un cutremur de pămînt, de o foamete sau de ciumă ori văzîndu-se căzut pradă vreunui atac dușman: toți aceștia aleargă spre vasul de botez de teama ca nu cumva să plece dintre oameni fără să-și fi primit iertare. Cum adică? Aceste multe și variate întîmplări de care auzim vorbindu-se adeseori să nu poată fi puse alături de nenorocirile amintite? Apoplexiile, sincopele, sufocările neprevăzute, furtunile și cicloanele pornite subtil și altele de felul acesta? Care nu vedem cum unii pe drum, iar alții în timp ce stau la masă, de la un moment dat nu le mai trebuie nici măcar să audă de mîncare, pe cînd alții visează în somn cum sînt duși la moarte de sora morții, care e somnul? Te poți convinge tu însuși, cît e de nestatornică și de nesigură viața aceasta¹². Nu te făli, cu fericirea, omule, căci te-ai putea aștepta s-o pierzi! Numai pe atîta să te îndatorezi pe cît crezi că ai putea restitui și numai într-atîta să te arăți iertător, cît să nu pierzi bunătatea împăratului. Căci și conducătorii țărilor atunci cînd mai trec cu vederea pe vreunul din supușii care se dovediseră prea risipitori cu banii publici și prea neglijenți față de bunurile împărătești; dacă aceștia nici nu recunosc că sînt datori să restituie tot ce au luat în plus, îi pedepsesc cu toată asprimea, calculînd această pedeapsă ca pe măsura pagubei făcute. Ai închinat atîția ani plăcerii, dă și filosofiei cîtiva ani. Dezbracă pe omul vechi, haina lui e de acum jechoasă, plină de ticăloșii și de nerușinări după atît de multe nelegiuiri. Primește în schimb haina nestrîcaciunii, pe care ți-a gătit-o și ți-o oferă însuși Hristos. Nu refuza darul ce ți se îmbie. Căci astfel jignești pe Cel care-ți face acest dar! Destulă vreme te-ai bălăcit în noroi, grăbește-te spre Iordanul meu, nu ca și cum Ioan Botezătorul ar fi cel care te-ar chema, ci ca și cum însuși Hristos ar fi cel care te-ar îndemna. Fluviul harului curge din toate părțile, dar nu numai din izvoarele Palestinei și nu revărsîndu-se numai în marea învecinată,

¹¹ Vîrstele vieții sînt întîlnite adeseori la Sf. Grigorie al Nisei.

¹² Despre acest lucru a se vedea și *De mortuis*, Migne, P. L. 46, 497—499.

ci străbătînd întreaga lume și golindu-și apele harului în rai, de unde se revarsă în lume prin cele patru riuri. Căci acolo se aduc aromate ca unele care sînt roade și vlăstare ale pămîntului, pe cînd aici e vorba de oameni născuți din Duhul Sfînt. Ori în ce direcție te-ai întoarce, într-acolo se revarsă harul peste întreaga lume și curgerea lui nu se sfîrșește nicicînd, căci Îl are pe Hristos drept izvor nesfîrșit și odată ce a pornit din El, se revarsă peste lumea întreagă și e dulce și cu gust bun, fără să cuprindă în El nimic neplăcut. Se îndulcește îndată ce vine peste El Duhul cel Sfînt, așa cum s-a întîmplat cu lemnul crucii înfipt în apa amară¹³ din Mare, care pentru cei credincioși își schimbă în bine însușirile, pe cînd pentru cei necurați s-a dovedit cu gust rău și de neînțeles. Calcă și tu pe urmele lui Isus Navi. Ține-te bine de Evanghelie, așa cum s-a ținut și acela de chivotul Legii¹⁴. Părăsește pustia, adică păcatul. Treci peste Iordan, adică grăbește-te să ieși ca îndreptar învățătura cea după Hristos, în pămîntul care poate aduce bucuria unor roade, despre care, potrivit făgăduinții, se spune că curge miere și lapte. Dărimă Ierihonul, adică vechile rînduiri iudaice, ca să nu mai rămînă nici o temelie din ele. Nimicește cu totul izvorul cugetelor păcătoase. Fă din gabaoniții cei vicleni casnici ai lui Israel, cu alte cuvinte fă din cugetele celor răi tot atîția robi ascultători ai viețuirii celei evanghelice, să fie uciși cu pietre Ahaz cel nelegiuit și cei iubitori de argint, după cum își atrăsese asupra lui cu o limbă parcă de aur. Căci el este cel care a subminat cinstirea poruncii. Ori toate acestea ne-au fost date pildă și înțelesul lor este cel care se vede acum între noi.

Și acum să dăm drumul corbului celui lacom¹⁵ din viața ta. Să dăm apoi timp și porumbelului¹⁶ să se întoarcă zburînd spre tine, pe care însuși Hristos l-a preînchipuit în cer în chip tainic ca timpul nevinovăției, a blîndeții și a fertilității: acesta după ce și-a aflat perechea potrivită, rămîne de bună voie, ca un ostaș disciplinat în locul odată ales, încălzind ouăle cu trupul lui propriu, ajutîndu-l să scoată și să crească pui cît mai mulți. Prin această înțelegem faptele bune, cuvintele înțelepte, credința, evlavia, dreptatea, înfrînarea, curăția. Toate aceste odrasle ale Duhului sînt tot atîtea bunuri ale noastre.

Pînă unde se poate spune că sîntem ucenicii acestor prime învățături? Deschide-ți sufletul ca pe o tăbliță și lasă-ne să-ți săpăm în el învățătura cea mai bună nu numai de fiecare dată cînd ți-o gîngurim împreună cu copiii și nici numai atunci cînd mintea noastră este încă tot de copil. Mi-e rușine de tine că mai tîrziu începînd să îmbătrînești te găsești încă tot alături de catehumenii (care cer să fie trecuți între cei care vreau să se facă creștini) ca și cum ai fi încă tot prunc neștiutor, care nu putea ascunde nepătrunsul ce urmează să se descopere

¹³ Ieșirea 15, 23.

¹⁴ Iosua 3, 3.

¹⁵ Facerea 8, 6—7.

¹⁶ Facerea 8, 8.

în ceea ce se numește „taină”. Să ne unim cu poporul cel tainic și să înțelegem ce vor să spună acele cuvinte negrăite pe care le rostesc. Grăiește cu noi cuvinte pe care în locul adevăraților creștini le cîntă Serafimii cei cu cîte șase aripi. Să-ți dorești o astfel de hrană, care e în stare să-ți fortifice și cugetul. Să guști astfel de băuturi, care să-ți înveselească și inima¹⁷. Să dorești după astfel de lucrări tainice, pe care bătrînii le recomandă celor tineri, dar nu pentru că ele ar avea o înfățișare plăcută. Imită pe famenul care a dorit fierbinte să se boteze¹⁸. Căci acesta după ce a primit în trăsura sa pe Filip cel parcă adus de Duhul Sfînt să șadă împreună cu el, nu s-a mulțumit doar să ia la cunoștință despre cele citite din Scrisori, ci a dorit și să înțeleagă cele scrise de înțeleptul Isaia. De aceea a ascultat tilcuirea, adîncînd ca un cîine ascultător sîngele și jertfa Mielului și l-a agrăit pe Filip ca și cum ar fi lătrat la el silindu-l să-i aducă în mîini vinatul acelei proorociei sfînte, așa încît a primit fără nici o greutate botezul fără să mai aștepte s-ajungă la vreun han ori la vreun oraș sau în vreun sat ori în alt locaș sfînt, ci răspunzînd cu înțelepciune că ale Domnului sînt toate colțurile lumii și că în orice fel de apă se poate omul boteza cu condiția ca cel care se botează să aibă credință și să existe un preot care să-i împărtășească harul sfințirii. Așadar să nu te mai încăpățînezi amînînd mereu primirea Botezului, amînînd acest lucru de la o zi la alta și călcîndu-ți mereu făgăduințele făcute, pentru că să nu ți se potrivească spusele Sfîntului Ioan Botezătorul cînd vorbește de „pui de năpîrcă” și de vipere surde¹⁹, care-și **astupă urechile**²⁰ sau securea ascuțită care stă la rădăcina pomului amenințîndu-l cu tăierea²¹. Cînd e vorba să alegem între două rele e de preferat să te învrednicești de baia cea mîntuitoare chiar dacă ajunși după aceea să cazi din nou în păcat, decît să-ți sfîrșești zilele înainte de a te fi împărtășit din harul Botezului. Căci s-ar putea ca păcatul săvîrsit de cineva să nu mai poată fi iertat iar pentru omul drept credința în blîndețea iudecătorului e o mare forță, în schimb pentru cel nebotezat hotărîrea limpede și definitivă exclude cu totul orice mîntuire. Pentru că dacă vei auzi glasul nemincinos care va zice²²: Amin, amin, zic vouă: dacă nu se va naște cineva de sus, nu va putea să vadă împărăția lui Dumnezeu nimic bun nu se poate aștepta pentru cei care nu s-au familiarizat cu lucrarea Sfîntelor Taine. Pentru că într-adevăr de ce iertare ar putea avea parte cei care n-au vrut să știe de mila Împăratului, care n-au primit zapis că li s-au iertat greșelile, care n-au căzut la pămînt înaintea lui Dumnezeu, îmbrățișîndu-L pentru că i-a făcut liberi, făgăduindu-le că tocmai pentru acest lucru S-a pogorît din cer, ci dimpotrivă, în loc să-L cinstească, L-au batjocorit, arătînd-

¹⁷ Psalmul 104, 15.

¹⁸ Faptele Apostolilor 8, 27 și urm.

¹⁹ Matei 3, 7.

²⁰ Psalmul 57, 4.

²¹ Luca 3, 9.

²² Ioan 3, 5.

du-se nevrednici de darurile pe care li le-a gătit? Suflete neluminate cu darul nașterii din nou nu știu nici despre îngeri dacă le-ar putea primi la ei în locul trupurilor de care s-au despărțit. De fapt, cum ar putea fi cu puțință așa ceva cită vreme astfel de suflete n-au fost încă pecetluite și nici nu poartă pe ele nici un fel de semn care să ne spună că aparțin de un astfel de Stăpîn? Sau poate sînt purtate prin văzduh, în neștire și la întîmplare dornice după un repaus de odihnă, ca unele care doresc după Dumnezeu mereu căutîndu-și liniștea și adăpostul unde să stea, dar neaflîndu-le, se plîng fără încetare și se căiesc tîră folos asemeni bogatului îmbrăcat numai în „purpură și vison” și hrănit cu mîncări din cele mai scumpe și rare, dar pe care îl va mistui focul cel nestins²³.

Și acum aș vrea să vă istorisesc o întîmplare în legătură cu un tînăr nefericit, care n-a reușit să-și ducă la îndeplinire marele plan în care-și pusese nădejdea numai pentru că alerga să-și găsească apă într-o vreme în care ea era greu de găsit. Căci cu puțin timp înainte, pe vremea cînd sciții nomazi invadaseră mult teritoriul din vecinătatea orașului Comano pustiind și jefuind fără milă²⁴ casele și semănăturile oamenilor, un tînăr dintr-o familie de frunte cu numele Ahia, despre care și eu am auzit că nu mai putea răbda nicicum suferințele particularilor și ale obștei, a ieșit din cetate ca să observe cam cîți barbari mai jefuiesc și cam în ce parte se îndreaptă jefuitorii, dar căzînd în mina barbarilor a fost nimerit de o săgeată a dușmanului. Căzînd și simțind că i se apropie moartea tînărul a exclamat cu toată puterea (căci n-ajunsese încă să fie inițiat în taina Botezului): „O! voi munților și pădurilor, botezați-mă! Iar voi copacilor, stîncilor și izvoarelor, iertați-mă!” Și îndată după ce a rostit aceste triste cuvinte și-a dat duhul. Auzind despre aceste cuvinte cei din oraș s-au întristat și mai mult, jelind moartea lui mai mult din pricina acestor cuvinte decît din pricina războiului. Și de fapt tot așa trebuie înțelese și cazurile celor răpuși în chip neașteptat de vreo boală oarecare. Căci dacă unuia care pînă mai ieri era sănătos și care-și închipuia că mai are de trăit mulți ani i se întîmpla să judece astfel lucrurile, în chip ușuratic, i s-ar putea potrivi și lui spusa Evangheliei „în această noapte vor cere sufletul tău de la tine”²⁵, ceea ce însemnează mare tulburare și tipăt. Și pe toate cele de care e vorba într-o astfel de clipă: odăjdii, apă, preot și predică, necesare toate iertării păcatelor pe care le presupune obișnuința unei astfel de taine, le pune în umbră boala prin răsuflarea năpraznică și greoaie care e mai chinuitoare decît cea pe care o provoacă un război. Atunci toți ai casei izbucnesc pe rînd în zgomote, tulburări, murmure și șoapte, parcă ar fi vorba de o luptă

²³ Luca 16, 19.

²⁴ În legătură cu mișcările de populație din nordul Asiei Mici din sec. IV cînd ar avea loc și cunoscutele războaie duse de împăratul Valens, desigur că nu erau străine nici populațiile geto-dacice numite uneori „goți”, altele „sciți”.

²⁵ Luca 12, 20.

pe întuneric cînd toți aleargă ciocnindu-se deodată, slugi, rudenii, prieteni, copii, soți. De aceea atîta vreme cît ne aflăm încă în timp de pace, să trăim înțelepțește viața pe care s-o tălmăcim cu seninătate și liniște ca pe un dar primit de la Dumnezeu. Atunci și cei care gustă din ea sînt bucuroși simțînd-o ca pe o binefacere aleasă și excelentă, socotind-o ca pe o înfiere, iar pe urma acestei schimbări în mai bine toți creștinii se simt mai apropiați unii de alții viețuind în ea cea mai mare și mai curată bucurie.

Dar mă tem, zici tu de o înclinare prea ușoară a firii noastre spre păcat și de aceea amîn mereu apropierea de harul renașterii prin Botez. Pretextul timidității e totuși ceva prea superficial deși aparența unei precauțiuni grijulii înțeleg că pînă la un loc e bine aleasă; totuși chiar și numai făcîndu-ți în sinea ta o scurtă întrebare, îți va fi destul ca să ți-o lămurești cu ușurință. Căci, spune-mi, tu care zici că te temi de păcat întrucît ești catehumen; ce fel de viață trăiești, în care să nu ți se poată aduce nici un reproș, într-o viață lipsită de păcat sau într-una în care te simți înconjurat de păcate? Ori, dacă te socotești lipsit de păcat, de ce ți-e frică să te botezi cîtă vreme chiar înainte de a te apropia de el, totuși respectî cu strășnicie ceea ce e rînduit celor botezați? Dacă însă duci o viață întinată și nu-ți mai vine să-ți faci prea multe scrupule morale iar viața nelegiuită pe care o duci tu îndeamnă să amîni botezul și printr-o îndelungată obișnuință te-ai familiarizat cu păcatul, atunci e ca și cum te-ai vedea în răsufierea din urmă, ca unul care, primind Botezul în ultimul ceas, îți vei sfîrși tot atunci și viața. Dar pare negustorie deșartă și ciudată, să negustorești nu cu aur și nici cu îmbrăcămînți luxoase ci să circiumărești în chip ciudat cu nelegiuiri cît mai multe crezînd că astfel ți-ai putea purifica sufletul. Căci după cum porcii trec dintr-o băltoacă în alta pentru că acolo se simt ei mai în voie și mai în largul lor tot așa și cei ce trăiesc în necurății sînt obișnuți s-o ducă numai în nelegiuiri și ticăloșii, ei se spurcă prin curvii și prin cele mai înfricoșătoare desfrînări, se țin de beții care ațîță apoi cele mai rele poște ori se împreună în chip dobitocesc, chiar și cu surori de ale lor ori cu alte rudenii. Si mai pretextează că se tem să se apropie de Botez pe motiv că el ar fi o piedică împotriva plăcerilor și ne-ar ajuta să ne ferim de plăceri nelegiuite.

Pe de o parte, să punem eventualitatea că și catehumenul mai greșește cîteodată. De aceea, dacă ar spune că se teme să vină la Botez dar n-ar înțelege acest lucru propriu zis pentru că i-ar fi frică de păcat, ci numai pentru că ar vrea să se depărteze cît mai mult de răutăți și pentru că n-ar vrea să se întoarcă din nou la starea de păcătosenie. Făcîndu-și în adîncul inimii o astfel de socoteală greșită desigur că unii ca aceștia nu-s vrednici din capul locului să dobîndească iertare, ci hrănind fel de fel de nădejdi deșarte, ar ajunge repede, fără să bage de seamă un fel de hoț care și-ar fi pus cursa ca să fie răpît din viață. Dacă însă ținem seama că Dumnezeu își poate revărsa peste noi îndelunga Sa răbdare și bunătate, încît chiar și în

ultima zi poate învrednici de Sfintele Taine și pe cel care a iubit păcatul, acest lucru nu este un câștig de ordin negustoresc, cum își închipuie unii. Iar aceștia își închipuie că în viitorul imediat li se va deschide o împărăție anumită, în care ei își vor primi un loc plin de bunătați neîntrecute și că toți cei drepti se vor împărtăși în chip egal de aceleași răsplăți. O astfel de nădejde nu-i o deșertăciune, care cel mult vrăjește sufletul cu o faimă mincinoasă. Căci viața în care poate fi încadrat un om are trei compartimente (aceasta dacă o privim mai mult în mod general fără să ne gândim la amănunte). Mai întâi avem ceata celor drepti și vrednici de laudă. În al doilea rând vin cei cărora nu li se aduc nici laude, dar nu sînt nici osîndiți. În al treilea rând urmează cei pedepsiți din pricina păcatelor, pe care le-au săvîrșit. Și atunci întreb: unde vom pune pe muribunzii care cer drept mîngiere să li se administreze taina Sfintului Botez? Desigur că în ceata cea de a doua, în care se cuprind cei a căror iertare e lăsată în grija bunătații lui Dumnezeu. Pentru că cel ce dă dovadă de nesimțire și de lene față de faptele bune, unul ca acela nu poate fi scutit de pedeapsă și de osîndă, bine știind că păcătuirea cu voie liberă e vecină cu nelegiuirea însăși iar urirea binelui este ea însăși o dovadă clară de nelegiuire? Așadar ce mare câștig ai dacă pierzi împărăția cerurilor și nu mai ajungi nici să vezi și nici să auzi cîte ceva din cîte ți s-au făgăduit? Prin aceasta, zice, nici nu mă pedepsesc și nici nu-mi e frică de amenințări, ci mi-ar fi destul să știu că n-aș păți cine știe ce necaz mare, nici n-aș ajunge să săvîrșesc vreo viteză prea mare. Un astfel de plan e pus la cale de cel care vrea să se robească răului, întrucît el nu urmărește altceva decît să scape de pedeapsa învîrtirii la moară, precum și să fugă de lanțuri și de pîrjolul focului fără ca să-și dorească cea mai mică revărsare de mărire și de cinste trecătoare. Un astfel de grai e cu totul străin sfinților și nicicînd sfinții n-au vorbit în felul acesta. Căci într-adevăr toți sfinții au îndrăgit primejdia de a mărturisi cu încredere credința în Dumnezeu expunîndu-și trupul la tot felul de sfișieli și de ucideri, în orice caz în lupta lor ei nu s-au clătina în fața suferințelor, ci prin vărsarea singelui și prin fapte deosebit de eroice ei așteptau în chip minunat răsplata cerească.

Numai pe temeiul unei astfel de credințe s-a hotărît Avraam să jertfească pe însuși fiul său²⁶. Tot așa înțelegem cum de a putut pătimi Moise chinurile prin pustie. La fel și-a dus viața și proorocul Ilie în singurătatea aspră și plină de lipsuri, după cum de altfel au trăit întristați și prigonți toți proorocii „în piei de oi și de capre”. Și tot prin credința în adevărul Evangheliei au pățimit tot felul de răni și Evangheliștii, după cum și mucenicii au luptat împotriva schingiuirilor tiranilor. De aceea nimeni din cei care judecă cinstit lucrurile și care-și dau socoteala că chipul lui Dumnezeu și ca atare e înrudit cu cele alese

²⁶ Facerea 22, 1—24.

și mai presus de ceruri, unul ca acela nici nu vrea să trăiască și nici să se trezească din groapă împreună cu alți oameni la o a doua naștere dacă nu-i lăudat ca rob ascultător și care deci trebuie socotit vrednic de alte onoruri. Aceasta e și pricina pentru care David a luat ca pildă setea cerbului²⁷ ca să arate dorința omului după Dumnezeu, iar omul tocmai de aceea dorește să vadă fața lui Dumnezeu pentru ca să pună în lumină cât de adincă este dorința după Dumnezeu. Iar Pavel se roagă și el ca despărțindu-se de trup ca de o haină greoaie și supărătoare să ajungă să fie împreună cu Hristos²⁸, prin amîndouă înțelegîndu-se bucuria cea fericitoare și neschimbată. Căci dacă n-ar exista o astfel de dragoste, atunci nici ea și nici altele n-ar fi decît „deșertăciunea deșertăciunilor“ cum zice Ecclesiastul²⁹.

Așadar, bărbați creștini, care sinteți părtași la o astfel de chemare cerească, fugiți de orice cugetare de felul acesta, care e vrednică doar de furi și tîlhari și să nu socotiți că fuga de chinuri și de suferințe ar aduce fericirea, ci îndrăgiți ca daruri astfel de cununi, pe care Dumnezeu le-a pregătit atleților dreptății. Doriți-vă să aveți parte de Botez fără viclenie. Luați talantul și negustoriți cu el cinstit, căci după cum spune pilda, numai în chipul acesta puteți s-ajungeți stăpîni peste 10 cetăți³⁰, căci cine a ajuns să se îngroape deodată cu Botezul, acela înseamnă că și-a îngropat talantul în pămînt, așa încît el nu va mai auzi spunîndu-i-se alte cuvinte decît cele adresate slugii celei viclene și leneșe³¹. În schimb, pe dreptate a lucrat cel care a primit taina luminării n-a mai adaos altceva nimic în afară de porunca Botezului căci orice ar mai fi adaos nu putea fi lipsit de o vinovăție oarecare. Cine a ajuns odată să fie pus în lanțuri, acela trebuie să se aștepte la tot felul de învinuire, de aceea și trebuie să se teamă de judecată și să se îngrozească pentru că va veni vremea cînd va trebui să dea seama de toate. Bunătatea Împăratului poate veni însă pe neașteptate. El deschide temnițele și tot El poate elibera pe cei răi. Așadar să fie preamărit cu laude cel care ne-a adus iertarea ca unul care a mîntuit cu belșug de bunătate pe cei care nu mai nădăjduiau să mai aibă parte de viață. Pe de altă parte, cel iertat să se cunoască bine pe sine și să-și ducă mai departe viața în smerenie, dar să nu-și închipuie cumva că ar fi săvîrșit cine știe ce ispravă mare încît să fi meritat să fie scos din temniță. Căci ștergerea păcatelor e o dovadă a milei față de cel iertat, iar nu o mărțurie că într-adevăr s-ar fi purtat cine știe cît de bine cel iertat. Cel care a primit baia nașterii din nou se aseamănă cu un tînăr recrut care a fost înscris abia de curînd în rîndurile ostașilor, dar care n-a ajuns să săvîrșească vreo faptă strălucită sau vreo viteză ieșită din comun.

²⁷ Psalmul 41, 2.

²⁸ Filipeni 1, 23.

²⁹ Ecclesiastul 1, 2.

³⁰ Luca 21, 16—17.

³¹ Matei 25, 26.

Căci după cum acel recrut care s-a încins cu cingătoare și și-a îmbrăcat tunica nu poate să fie socotit de îndată bărbat deplin și nici nu poate fi pus deja în rindul soldaților celor mai de frunte, chiar dacă i-ar fi dat să pășească în cadență cu regele însuși, care se vede că-l cunoștea mai de aproape, motiv pentru care nici nu poate pretinde favoruri ca unul care ar fi dovedit oboseli și sirguință deosebită, tot așa nici tu nu vei ajunge să dobândești iertarea păcatelor și să crezi poate că duci o viață ca sfinții închipuindu-ți că de acum pășești pe urmele lor dacă nu vei înfrunța, de dragul credinței, multe primejdii și dacă nu vei duce lupta cu însuși tiupul tău³² și dacă prin el nu te vei oști și împotriva diavolului, rezistând tuturor săgeților duhurilor celor rele. Mai mult, precît s-ar putea, să ascultăm chiar glasul Domnului în legătură cu judecata obștească și care ni se adresează și nouă ca și cum ar fi dascălul nostru, al tuturor, atunci cînd grăiește: „Veniți binecuvîntații Părintelui Meu de moșteniți împărăția cea pregătită vouă de la întemeierea lumii”³³. Și de ce vorbește așa? Nu pentru că v-ați îmbrăcat în haina nestrîcăciunii, și nici pentru că v-ați spălat de păcate, ci pentru că ați împlinit legea dragostei. Și îndată ne și înșiră lista celor care au hrănit pe cei flămînzi, care au adăpat pe cei setoși, care au îmbrăcat pe cei goi și e sigur că Judecătorul Cel nemitarnic așa va judeca. Căci pe de o parte, iertarea este un dar al lui Dumnezeu, iar pe de altă parte chipul în care ni se împărtășește ne arată pe cel cîstit. Iertarea pe care o primește cineva nu trebuie s-o socotească nicicum ca o plată pentru răbdare, ci dimpotrivă ca o obligație sau ca un debitor. Și de aceea, cînd primim iluminarea prin Botez rămînem îndatorați Binefăcătorului nostru. Dar tot o îndatorire a noastră față de Dumnezeu constituie și recunoștința față de toți care sînt împreună slujitori cu noi, și aceasta atît spre mîntuirea noastră, cît și spre sporirea biruinții. Părăsiți, deci gîndurile deșarte, cei care păstrați botezului înțelesul de înmormîntare³⁴, bine știind că credința întregă mereu despre sora sa, nădejdea și anume cea care izvorăște din iubire, de care învrednicește-ne Doamne și pe noi să ne împărtășim cu cuget curat și cu ajutorul Domnului, Căruia să ne închinăm acum și în veacul veacului, Amin.

Traducere de : pr. prof. dr. TEODOR BODOGAE

³² Efeseni 6, 12.

³³ Matei 25, 34.

³⁴ Romani 6, 4.

DUBROVNIKUL ȘI TIMIȘOARA

Localitatea Raguza sau Dubrovnikul a apărut încă în secolul al VII-lea, când avarii și slavii au distrus orașul roman Epidauros. Vreme de cîteva veacuri s-a aflat sub stăpînirea bizantină, iar de la 205 pînă la 1358 sub venețeni, trecînd apoi sub suzeranitatea Ungariei, care este menținută pînă la bătălia de la Mohaci (1526) cînd Imperiul turcesc, în schimbul tributului anual, acordă Dubrovnikului libertatea de a face comerț cu toate țările creștine aflate sub suzeranitatea sa.

În situația cînd peninsula Balcanică a devenit o regiune vamală unică, raguzanii ca negustori pricepuți în afaceri bancare, financiare și de comerț, au profitat de privilegiile largi de care se bucurau pentru a crea case comerciale, începînd cu secolul al XV-lea și în orașele românești Tirgoviște, Brăila, Brașov.

Efectuînd cercetări — înainte cu cîteva ani — la Arhiva istorică din Dubrovnik, am aflat un document din anul 1641 care constituie testamentul negustorului raguzan Marko Lupi Radivojevici stabilit la Timișoara, unde colonia dubrovnicenilor era cunoscută prin prosperitatea ei. Din conținutul testamentului constatăm că negustorul Marko Lupi Radivojevici era proprietarul mai multor imobile și stabilimente de case comerciale pe care, după cum se exprima testatorul, muncind din greu, cu abnegație le-a însușit. Testamentul este scris în graiul specific dubrovnicean, ceea ce denotă că depărtarea îndelungată de ținuturile natale nu a influențat negativ, cînd este vorba de păstrarea limbii însușite în copilărie. Desigur că pentru menținerea limbii și a identității, hotărîtoare a fost existența unei colonii dubrovnicene numeroase și compacte la Timișoara. Acest lucru este confirmat și de slavistul Ilie Bărbulescu, care se referă la faptul că în anul 1582 colonia raguzană a intervenit pe lîngă autoritățile timișorene să permită deschiderea unei școli pentru copiii proprii, ceea ce presupune existența unui număr acceptabil de școlari.

Din conținutul testamentului constatăm că Marko Lupi Radivojevici era necăsătorit și fără copii, încît a hotărît ca întreaga sa avere de care dispunea să fie lăsată instituțiilor din orașul Dubrovnik și rudeniilor mai apropiate. În încheiere testatorul își exprimă dorința de a fi înmormîntat la Raguza, cu precizarea ca în cadrul înlesnirilor de care se

bucurau dubrovnicenii din partea stăpînirii turcești, figura și aceea ca osemintele pămîntești ale dubrovnicenilor puteau să fie duse în locurile de naștere.

Precizez că acest testament existent în Arhiva istorică din Dubrovnik este însoțit de o filă în care sînt trecute semnăturile celor patru martori și anume: Franjo Braili, Antun Karmerolici, Maro Marinovici și Jakob Pieri, cu siguranță cetățeni ai Dubrovnikului stabiliți la Timișoara și incluși în activități negustorești.

La urmă doresc să evidențiez atenția deosebită acordată legăturilor româno-raguzane de către istoricul Nicolae Iorga. Astfel în lucrarea sa „Dubrovnikul și românii“, publicată în anul 1923, Iorga evidențiază faptul că domnitorul Neagoe Basarab a întreținut relații cu Veneția prin intermediul Dubrovnikului, avînd în vedere că la curtea sa s-a aflat medicul raguzan Jeronimus Natjevici, cît și faptul că negustorul raguzan Stefan J. Raičevici, stabilit la mijlocul secolului al XVIII-lea în Muntenia, devine educatorul fiilor domnitorului Alexandru Ipsilante. Menționăm aici ca fiind edificatoare și relațiile comerciale întreținute de către domnitorii români Petru Cercel și Petru Șchiopu, relații care sînt înregistrate într-o serie de documente, care se află în arhiva istorică din Dubrovnik și necesită să fie cercetate.

Prof. dr. ION DEJAN

UN CĂRTURAR ILUMINIST BĂNĂȚEAN : IOAN TOMICI

Cunoașterea culturii bănățene, mai puțin cercetată și încadrată în patrimoniul celei românești, se impune prin faptul că aceasta a fost prezentă în toate etapele spirituale europene. Românii din Banat au conlucrat cu popoarele din marile zone de civilizație ale Europei, aducînd o contribuție deloc neglijabilă la faptele de cultură universală. De aceea, în Banat identificăm nume care au avut legături cu marile curente de gîndire ce au frămîntat Europa, și anume cu umanismul renescentist și cel iluminist, prezent în opere ale scriitorilor din această parte de sud-vest a țării noastre.

Între cărturarii bănățeni ce s-au impus printr-o fructuoasă activitate bisericească, politică, culturală și economică, desfășurată de-a lungul vieții lor, a fost și protopopul Ioan Tomici, personalitate de prim rang, apreciată nu numai de către caransebeșeni, ci de toți românii din Banat de la începutul secolului al XIX-lea. Biografii — A. Ghidiu, I. Bălan, N. Cornean, N. Tomici, I. D. Suciu, I. B. Mureșianu, V. Țircovnicu ș.a. — au prezentat pe Ioan Tomici ca un neobosit inițiator al culturii românești din Caransebeș și întreaga provincie amintită, ca un aprig militant pentru întărirea vieții creștine ortodoxe de aici.

Ioan Tomici s-a născut la 3 decembrie 1772 în Vărădia, acolo unde vede lumina zilei și Paul Iorgovici, un remarcabil învățat iluminist. La 1 aprilie 1792, a fost hirotonit preot pentru comuna Dognecea. După ce mai mulți ani a fost asesor al Comitatului Caraș, în 23 octombrie 1804 este hirotesit protopresbiter al Caransebeșului. Slujba de instalare s-a ținut în catedrala Sf. Gheorghe din orașul menționat, în prezența episcopului Iosif Ioanovici de Șacabent. Cu privire la această festivitate de instalare, Nicolae Stoica de Hațeg, în lucrarea *Cronica Banatului*, scria: „Iară noul cinstit protopresvitel al Caransebeșului, Ioan Tomici, din catedrală așa cuvînt făcu, cit toată priveslăștea plînsă“.

În tot timpul păstoririi ca protopop — 1804—1839 — s-a impus în fața enoriașilor prin grija deosebită manifestată față de dezvoltarea școlii, față de restaurarea bisericilor din Caransebeș și față de ridicarea crucii din „Piața mare“ și cea din „Dealul crucii“. Înălțarea acestor monumente „s-a făcut din material bun ca să nu putrezească și să nu se uite numele și pricinile ce s-or pus în aceste locuri de către bătrînii noștri cei buni“. A. Ghidiu și I. Bălan, în *Monografia orașului Caransebeș*, explică de ce este necesară a fi consemnată întîmplarea care a prilejuit ridicarea crucii din Piața mare a orașului, fapt ce relevă dragostea lui Ioan Tomici față de parohia sa. După cum aflăm din sursa citată mai sus, protopopul descoperă „gîndurile nemților și după un plan statornicit cu epitropii și cu neguțătorii români, o comisie a mers la Rusberg (azi, Ruschița) pentru că numai acolo se aflau Steimetzzi (pietrari), și acolo s-au înțeles cu maistorii ca fără aminare și întîrziere să cioplească piatra de lipsă“. Așa „s-a ridicat cu cheltuiala și osteneala a toată obștea, în anul 1810, crucea din Piața mare a orașului“. Aceasta a stat de veghe și cheazășie vremurilor, a înfruntat multe vitregii, a fost prezentă la numeroase schimbări. În jurul ei s-au oficiat multe slujbe de pomenire și de slavă aduse lui Dumnezeu, pînă într-o zi cînd slujitorii răului au cerut să fie dată jos. Au făcut acest lucru oameni care n-au avut nimic comun cu plaiurile Caransebeșului. Azi, din grija Înalt Prea Sfinției Sale Nicolae, Mitropolitul Banatului, care în anii tinereții și-a purtat pașii și gîndurile trecînd pe lingă Sf. Cruce din „Piață“, ajutat de clericii orașului, monumentul tronează din nou, la locul lui de totdeauna.

În ciuda condițiilor vitrege de viață ale poporului român din Banat, de care nu a fost lipsit nici Caransebeșul, cărturarii de pe aceste plaiuri au militat cu ardoare pentru crearea unei culturi bazate pe creații spirituale raționale, adaptate unor imediate nevoi sociale și naționale. Majoritatea celor care au desfășurat o activitate de ridicare a neamului au fost preoții, în mai multe cazuri îndeplinind și funcția de învățători. Ei au înțeles că un popor nu se poate ridica decît prin biserică și școală, prin cărți pentru hrana sufletească, prin însușirea cunoștințelor științifice. Între acești înaintași bănățeni se poate înscrie și Ioan Tomici, deschizător al unui învățămînt modern românesc bazat pe cunoștințe teoretice și practice. El a fost primul care s-a gîndit la organizarea unor

cursuri de perfecționare a învățătorilor. Fiind un continuator al iluministilor, nu însă epigon, cum a fost caracterizat, acesta era convins că numai prin carte, prin învățatură temeinică, se poate scăpa de sărăcie și asuprire. Pentru meritele sale în domeniul școlar, după moartea lui Grigore Obradovici îi urmează ca director provizor la confiniul militar. Cunoscând slaba pregătire a învățătorilor ia o serie de măsuri în vederea temeiniciei pregătiri profesionale a acestora. Om cu spirit practic și aptitudini organizatorice a dorit să aducă reale îmbunătățiri structurilor școlii, făcând propuneri semnificative, chiar curajoase pentru acea vreme. Rămâne remarcabilă propunerea vizînd organizarea școlilor din graniță, făcută la 20 decembrie 1817 Consiliului aulic de război. Convingîndu-se de temeinicia proiectului, de faptul că poate fi aplicat cu succes, acesta îl aprobă cu data de 10 septembrie 1819.

Între multe alte lucruri folositoare propuse de Ioan Tomici și ajunse la Consiliul aulic mai pot fi menționate : introducerea și ținerea, în timpul verii, a unui curs de pedagogie de cîte trei luni, la care să participe toți candidații de învățători sub conducerea directorului școlar ; cursul să se țină după același metod scurt și bun ; învățătorii de la școlile grănicerești de asemenea sunt datori a asculta acest curs ; pentru ajutoarea preparanzilor mai săraci și pentru remunerarea învățătorilor să se formeze un fond de bani ce se va aduna din tasul purtat în duminici și sărbători, în afara tasului școlar introdus deja pentru școlile provinciale.

Pentru școală, Ioan Tomici a mai lăsat și o operă scrisă, plină de virtuți morale și practice. De asemenea, nu i-a lipsit nici preocuparea de a pune la îndemîna țăranilor mijloace pentru sporirea veniturilor, prin o cale a muncii raționale. Dacă înaintașul său la directorat, Grigore Obradovici, a lăsat o traducere din sîrbă, intitulată *Carte de îndemînă pentru bine orînduita economie, lucrarea pămîntului și pentru plămădirea și păstrarea vitelor și a păsărilor celor casnice*, Ioan Tomici nu rămîne mai prejos, efectuînd și el o traducere : *Cultura bombîțelor sau învățătura despre ținerea și creșterea omidelor sau goangelor de mătasă*, publicată în Buda, la 1823. În carte se face un îndemn la creșterea viermilor de mătase fiindcă această ocupație constituie o „agoniseală ușoară” și „cu o bună dobîndă împreună”.

O altă lucrare „tradusă prin iscuință, prin mai mulți ani cercetată, și pentru folosul de comun întocmită” este *Cultura albinelor sau învățătura despre ținerea stupilor în magazii*, tipărită la Buda, în 1823. În paginile cărții se dau sfaturi privind cele mai importante probleme legate de apicultură.

Cele două cărți publicate de I. Tomici, cercetate cu atenție, sunt valabile și astăzi, atît sub aspectul științific cît și cel al valorii economice aduse omului de sericicultură și apicultură.

Pe lîngă aceste lucrări cu caracter practic puse la îndemîna țăranilor și a elevilor, Ioan Tomici lărgeste sfera preocupărilor sale pedagogice, lăsînd și *Scurte învățături pentru creșterea și buna purtare a tine-*

rimei române, 1827. În cartea amintită, include și pagini de folclor, ceea ce îl așează între cei dintâi folcloriști. *Învățăturile* lui Tomici cuprind trei părți: I. „Despre buna creștinătate și buna purtare a șolarilor“. II. „Despre buna purtare în societatea omenească“. III. „Despre cîntarea bisericească“.

Lucrarea în discuție dă sfaturi depre morală, modestie, bunăcuviință, sîrguință. Preocupări pentru astfel de lucrări moralizatoare au mai avut Grigore Obadovici, *Culegerea kilinelor povești de nărav povățuitoare*, 1811; Dimitrie Țichindeal, *Sfaturi a înțelegerii cei sănătoase*, 1802, *Adunarea de lucruri moralești de folos și despre veselie*, 1808; Ioan Teodorovici, *Moralnice sentenții sau folositoare pilde*, 1813; Damaschin Bojincă, *Diregătoriul bunei creșteri*, 1830.

Activitatea lui Ioan Tomici despre care s-a vorbit mai puțin, este aceea de fabulist. În 1838, cînd se înființează la Brașov, „Foaie pentru minte, inimă și literatură, Ioan Tomici se numără printre colaboratori, publicînd patru fabule: *Albinele și ursul*; *Privighetoarea și vulturul*; *Greurul și furnicile*; *Leul, lupul și vulpoiul*.

Sursa de inspirație a fabulelor lui Ioan Tomici a fost Dimitrie Țichindeal, a cărui operă desigur că a cunoscut-o, legăturile lui cu Aradul fiind bine statornicite. Dar tot așa de bine se poate presupune că a cunoscut și cartea *Alese fabule* (1784) a lui Nicolae Oțelea „practicant crăeștilor de cămară venituri din Denta“. Cartea acestui fabulist pune o întrebare firească asupra apariției și circulației fabulei în Banat. Oare D. Țichideal nu a cunoscut și el volumul lui Nicolae Oțelea? Cert este că opera lui N. Oțelea a apărut înaintea fabulelor lui Dositei Obradovici.

Ioan Tomici a cultivat fabula datorită sentimentelor morale ce se desprindeau din cuprînsul ei și constituiau un util material la îndemîna învățătorilor pentru a face educație elevilor, a le dezvolta exprimarea aleasă, pentru a le forma unele trăsături etice și de caracter.

Concepția morală a lui Ioan Tomici desprinsă din fabule se bazează pe bunul simț al poporului român, pe cinstea și hărnicia sa. În intenția de a releva aceste caracteristici și a găsi calea cea mai bună într-o vreme de mari frămîntări sociale, a înclinat pentru folosirea fabulei drept operă de expunere a sentimentelor. La rîndul ei, alegoria putea cel mai bine să permită relevarea adevărului și indicarea de sfaturi și îndemnuri de apărare a independenței firii naționale a românilor.

Conținutul fabulelor lui Ioan Tomici este expus simplu, într-un limbaj curgător, cu puține particularități impuse de graiul bănățean. Mai poate fi desprinsă în cuprînsul fabulelor și concepția politică și etică a scriitorului. Protopopul din Caransebeș îmbină concepția sa religioasă cu realitatea socială, privitoare la libertate, la muncă.

În fabula *Albinele și ursul*, pe prim plan se află ideea muncii cinstite. Ursul, într-o zi de vară, cînd albinele erau cuprinse cu lucrul, a venit în stupină și, după obicei, a început a mîncă miere. Albinele îndîrjite de isprava ursului îl alungă, acesta găsindu-și scăpare prin

fugă. Ioan Tomici prin morala fabulei ține o adevărată lecție de etică, indemnind la muncă, așa cum fac albinele „care nici în prisosință mare nu cheltuiesc decît e lipsă”. Tot din morala acesteia reiese că „țărani sunt pruncilor, după Dumnezeu, cei mai buni voitori prieteni și mai făcători de bine”, pentru că munca și hărnicia lor sunt un exemplu pentru copiii lor.

Ideea hărniciei, singura în stare să scape omul de sărăcie, este tema fabulei *Greerul și furnica*, arătîndu-se în aceasta că lenea este cea mai mare nenorocire. Omului leneș, viața îi face o mare greutate, căci el „zace culcat pînă îl dor coastele și abia așteaptă să-i treacă ziua”. Indemnul la muncă din prezenta fabulă, este făcut pentru că „muerii și omului le stă urît și de rușine a sta fără de lucrare, măcar cît de avut să fie”. Sentințele fabulei sporesc valoarea morală a povestirii: „Leneșul nu s-au născut să viețuiască, ci ca să putrezească de viu și să se topească”. Pentru tinerii căsătoriți, munca trebuie să fie singurul izvor al bunăstării: „Bun e sfatul părinților care zice cînd însoară sau mărită: fiii mei, mînecați cu lucrul în mînă și întunecați cu lucrul în mînă și sărăcia nu va cuteza în casa voastră a intra.”

În *Leul, lupul și vulpea* se arată ce se poate întîmpla oamenilor „neluminați la minte cu învățatura”. Leul, împărat al tuturor fiarelor, aflîndu-se „în slăbiciune și slabă sănătate a fost cercetat de miniștrii săi, în afară de vulpoi. În acest timp, lupul nevăzîndu-l pe vulpoi la adunare începu a-l clețeti, a spune că nu-l bagă în seamă pe domn”. Vulpoiul, șiret din fire, îi mărturisește domnului că, datorită lui a întîrziat, „dragostea și credința mea către tine și grija pentru sănătatea ta este pricina că așa tîrziu am venit și leac ți-am adus”. Leacul este ca un lup viu să fie jupuit și cu pielea lui caldă leul să se învăluie și „în puțină vreme vei pricepe că îți va fi bine”.

Morala arată ce se poate întîmpla cu stăpîinii ce nu-și cunosc supușii, care alungă dreptatea, crezînd lingușitorilor. Fabula citată vizează direct vîrfurile piramidei, împăratul. Ideea iluministă a lui Ioan Tomici este legată de forma de guvernare a monarhului luminat. Dar în fabula *Leul, lupul și vulpoiul* este reluată și ideea libetății și egalității în drepturi pentru toți supușii, căci „Unde viețuiesc oamenii mai bine? Acolo, au răspuns bătrînul, unde cei slabi nu se tem de cei tari, nici săteanul nu se sperie de domnul său, și unde cel slab nu se sfiește de cel avut”.

Privighetoarea și vulturul este fabula dedicată modestiei, importanței înțelepciunii pentru om, ironizîndu-se îngîmfarea, criticați fiind cei ce nu văd în viață decît îmbuibarea și huzurul. Privighetoarea, cinstită și modestă, îi aduce laude vulturului vrednic „a se chema împărat al tuturor paserilor”, căci de la înălțimea unde zboară vede „cerești frumuseți”. Elanul privighetoarei este stopat de destăinuirea vulturului care-i mărturisește că zboară așa de sus pentru a „vedea vreun iepure, vreo țestoasă, sau vreun arici pe pămînt”. Uluită de răspuns, gîndește în sine: „dacă tu în așa înălțime la alta nimic nu gîdești decît la foale, laudă-te de acum cine te va lăuda, dar eu nu”. Morala fabulei compară

înălțimea vulturului cu aceea a unor oameni ridicați care „suindu-se la vreo chemare înaltă la nici un bine de comun nu grijește... ci numai să capete bani și numai lui să-i fie bine“.

Privite sub aspectul realității artistice, fabulele lui Ioan Tomici sunt scrise în proză, într-o limbă curgătoare, obișnuită graiului caransebeșcan, sfătos, adaptat scopului. Moralnica învățătură este amplă, utilizată fiind pe larg narațiunea alegorică. Limba folosită fiind un simbol al ideilor, menită să demaște elemente negative din viața socială, să satirizeze abuzurile de orice fel ar fi ele, contradicția dintre vorbe și fapte.

Din prezentarea activității se dezvăluie un interes pentru știință, pentru aleasa creștere a copiilor, pentru educarea oamenilor în lumina învățaturii creștine. În vederea plămuirii unui om plin de virtuți, protopopul iluminist folosește reflecții cu caracter general uman, judecă faptele din vremea sa, stigmatizează viciile și asuprirea.

În toate lucrările sale, fie că este vorba de propuneri pentru îmbunătățirea învățământului, fie că este vorba de manuale școlare, ori este vorba de fabule, toate aceste activități constituie o pledoarie pentru demnitatea umană, lovind în acele instituții care mutilau omul și răpeau libertatea.

Harnicul protopop Ioan Tomici a servit 44 de ani biserica și școala. El s-a stins din viață în 18 aprilie 1839, în vîrstă de 67 de ani, fiind înmormîntat în cimitirul din Caransebeș. Acum, se odihnește în pace fiindcă urmașii săi vrednici au dezvoltat învățământul din Caransebeș, iar crucea pe care a ridicat-o este la locul de cinste în Piața Mare.

Prof. IOAN DALEA

CRONICA PREOTULUI NISTOR SOCACI DIN BISCARIA

Un manuscris original cu litere cirile, se păstrează în casa familiei Muntean a lui Dascălu din orașul Simeria, ținut ca o prețioasă amintire familială. Este o cronică intitulată „Epistolă a năcazurilor și istoria timpurilor trecute“, scrisă de preotul Nistor Socaci (1814—1873) din Biscaria și conține în proză și versuri întimplări locale și evenimente generale din anii 1830—1856, toate reflectînd interesante date și situații din viața socială și politică a românilor ardeleni din acele vremi.

Ca informare arătăm că satul Biscaria, situat pe malul stîng al Mureșului, pe drumul ce duce la Uroi, s-a contopit de multă vreme cu orașul Simeria, formînd un cartier al acestuia.

Autorul neavînd copii, manuscrisul a rămas la fiul surorii sale, Alexandru Muntean, cum arată acesta într-o însemnare făcută pe hîr-

tia de îmbrăcăminte a cărții. Acest nepot rămas orfan, a fost crescut de preotul Nistor Socaci și ținut la școală, absolvind teologia ortodoxă la Sibiu în 1856—57, dar nu s-a preotit ci a rămas dascăl în Biscaria. De la acesta, manuscrisul a rămas la fiul său Ion Muntean a lui Dascălu.

Manuscrisul original este cuprins într-o carte de 21/27 cm cu scoarțe tari, avînd 416 pagini text, plus 5 pagini conținînd sumarul, în total 421 pagini. Scrierea este curată și ordonată, chiar frumoasă, iar cartea s-a păstrat în stare bună.

Manuscrisul văzut de avocatul Francisc Hossu Longin (1847—1935) din Deva, a fost trimis de acesta la 1885 lui Gh. Barițiu „spre folosință” cum ne arată însemnarea făcută de Hossu pe carte. Astfel manuscrisul a fost copiat cu litere latine pe seama Academiei Române din București, unde se păstrează și astăzi.

O recenzie amplă după acest manuscris copiat, a fost publicată în *Gazeta Transilvaniei* din Brașov în anul 1906, cuprinzînd mai multe foiletoane scrise de Sever Dan, iar informații din ele referitoare la școala vremii a dat Gr. Poșlușnicu în „Istoria muzicii la români în epoca mai recentă.”

Manuscrisul original a mai fost cunoscut și cercetat de către dr. Ioan Dobre, protopopul Devei în anii 1909—1928, care încă a făcut o recenzie despre el și care poate va fi apărut într-un ziar din acea vreme, sau poate a fost prezentată ca o conferință și se află în posesia mea.

A doua copie cu litere latine după manuscrisul original s-a făcut prin anul 1963 de către Ioan Todor, funcționar din Simeria, un bun cunoscător al scrierii cirile, pe care o învățase ca fost student al facultății de litere din Cluj între cele două războaie mondiale.

Această copie a fost scrisă în șase caiete școlare, de format 21/14 cm, cuprinzînd un total de 514 pagini care însă se vor păstra mai greu pe timp îndelungat, deoarece hîrtia caietelor este slabă. Copia făcută de I. Todor se păstrează lîngă original tot la Muntean Ion a lui Dascălu, unde eu le-am văzut și cercetat pe amîndouă în iarna anilor 1969/70, cînd caietele mi-au fost împrumutate.

A treia copie am făcut-o eu în anul 1970, după cea din caietele amintite anterior și am scris-o într-un registru de 31/21 cm cu 377 pagini, apoi în 1974 am întocmit o lucrare de 42 pagini dactilografiate, despre istoricul și conținutul manuscrisului. Pe amîndouă le-am dăruit în 1975 bibliotecii institutului teologic ortodox din Sibiu, iar cite un exemplar din lucrarea mea singură am dăruit Episcopiei ort. din Arad, parohiei ort. din Deva, Arhivelor statului din Deva și lui Muntean Ion a lui Dascălu din Simeria.

O scurtă recenzie mai recentă a cronicii preotului Nistor Socaci a făcut prof. Beniamin Basa din Simeria, după cea din caiete, oprindu-se asupra descrierii adunării naționale de la Blaj din 1848 și asupra lup-

telor din februarie 1849 de la podul Simeriei, care a fost publicată în ziarul local din Deva, la 31 iulie și 18 august 1968.

Prezentarea acestei cronici astăzi, o socotim utilă și interesantă, fiindcă deși nu este inedită, totuși ea a rămas aproape necunoscută publicului actual, apoi ea constituie o însemnată scriere memorialistică asupra evenimentelor revoluției din 1848—49 în jud. Hunedoara, precum și asupra suferințelor preoților și poporului din aceste părți, în acele vremuri.

Cronica cuprinde un cuvînt către cititori, apoi 10 părți sau capitole. Fiecare capitol începe cu o „predoslovie“ adică o scurtă descriere în proză apoi o „parte“, ce cuprinde o lungă descriere în versuri simple, populare, dar pe unele locuri cu accente frumoase și idei generoase. La sfîrșit există a 11-a predoslovie, fără să mai fie urmată de partea versificată.

Este scrisă într-o veche, dar bună limbă românească, vorbită în jurul Devei și Orăștiei, avînd puține neologisme sau provincialisme, despre care autorul zice că el „nu a lucrat în cuvinte ritorice sau teologice, ci în cuvinte de jos, proaste, însă de înțeles“.

Cele 10 părți în versuri nu au o extensiune egală și au o rimație pe multe locuri relativă, dar în total sînt 9 755 de versuri, care dovedesc munca, pasiunea și chiar talentul autorului.

Cit despre personalitatea pr. Nistor Socaci putem spune că, cu toată sărăcia culturii sale, care era doar populară și simplă, bisericească, acesta a fost totuși un preot mai fruntaș, dovadă că era chemat uneori să slujească în biserica orașului Deva, iar alte ori a ținut locul protopopului Devei sau l-a însoțit pe acesta în misiuni oficiale. Despre calitățile și vrednicia autorului cronicii ne vorbește contemporanul său Francisc Hossu Longin în „Amintiri din viața mea“ Cluj 1975. Conform acestuia Nistor Socaci era un preot bătrîn cu plete și barbă căruntă, care slujea în biserică întotdeauna cu multă evlavie și pătrundere, apoi era vorbăreț, manierat și simpatic, avea multe cunoștințe în județ și era primit de toți cu atenție. „N-a învățat multă școală — zice Hossu, dar avînd un talent deosebit și o sîrguință de fier și-a însușit multe cunoștințe, iar ca poet, așa cum putea fi pe acele vremuri și ca meșter de a scrie cu litere cirile rar se găsea pe vremea lui. Avea o memorie de invidiat, cunoștea multă lume și se știa impune chiar străinilor, cărora le spunea multe adevăruri pe care alți români nu aveau curajul a face“.

Iată un scurt portret, din care se vede că pr. Nistor Socaci era o figură marcantă a timpului său.

Pentru o cunoaștere generală a cronicii preotului Nistor Socaci prezentăm un rezumat al acesteia.

Din cuvîntul către cititori, aflăm că îndemnul la scrierea cronicii a fost un circular din februarie 1848 „slobozit“ de episcopul Șaguna, care cerea preoților să întocmească și țină cuvîntări bisericești, pe care să le

trimită apoi la episcopie. Pr. Socaci spune că el a învățat pe poporeni săi la toate cele bune și necesare vieții, dar cuvântări scrise n-a întocmit, însă, „ca să nu zac leneș îmi iau osteneala să compun această epistolă“.

Predoslovio I-a, povestește despre genealogia autorului, despre școala făcută, căsătoria, preoția și văduvia prin care a trecut. Aflăm astfel că s-a născut la 5 sept. 1814, în satul Folt, ce azi ține de comuna Rapolt, jud. Hunedoara, situat între Orăștie și Deva, ca al 7-lea copil al unor țărani iobagi și că din neamurile familiei au fost 9 preoți prin satele vecine, care îndemnaseră pe părinții săi să-l dea la învățătură. Așa a fost dus de mic la „școala normală“ din satul apropiat Pricaz, unde dascălul Nicolae Josan l-a învățat „cunoașterea slovelor și slovenirea“. În toamna următoare a mers la școală în Orăștie, la „dascălul normal Ion Popovici“ unde absolvă 9 ierni, deoarece vara trebuia să lucreze acasă și la cîmp. Aici a învățat „citirea cu litere cirile și latine, aritmetica, cîntările și tipicul slujbelor bisericești“ iar la 3 iunie 1830 a primit testimoniu școlar cu „vrednic de laudă“.

Curînd însă moare tatăl său și rămîne orfan „în mijlocul valurilor și năcazurilor“, dar murind în ianuarie 1831 cantorul bisericii din Folt, este propus de pr. local Mihai Popovici, apoi examinat de protopopul Petru Pipoș din Hondol, și numit imediat cantor și dascăl în satul natal. A slujit astfel 3 ierni ca dascăl și șase ani în slujba de cantor. Ca să scape de multe năcazuri a scos în 10 ianuarie 1837 o „recomandatie“ de la prot. Pipoș și s-a dus la Sibiu „spre ascultarea cursului de preoție“, unde a fost primit, „fiind cursul de 6 luni“. Pînă la Paștile celui an a absolvit 3 luni și a dat 2 examene, apoi de sărbători au fost lăsați acasă. După vacanță a fost plecat la Sibiu pe alte 3 luni, dar n-a făcut decît 2 săptămîni, deoarece sătenii din Biscaria l-au chemat la „candidație de preot“ și să ia de soție pe Sofia, fiica pr. răposat Ion Precup din acel sat, după care rămăsese preoteasa văduvă cu 6 copii.

Așa s-a făcut că episcopul l-a învoit, satul l-a ales, iar cărțile le-au iscălit domnii și solgăbirăul, apoi s-a căsătorit la 23 mai 1837, iar la 25 iunie același an, a fost hirotonit preot de episcopul Vasile Moga, în Sibiu. Nenorocirea vieții lui a fost însă moartea prea devreme a soției, abia după 5 luni și 2 săptămîni de la căsătorie, rămînînd în casă soacra văduvă cu 5 copii de întreținut.

În partea I-a, care cuprinde 644 versuri, preotul Socaci își dezvăluie tot sbuciumul sufletului și face o jalnică tînguire a sorții sale, începînd astfel :

Arde, inima-m suspină
Și de la piept se dezbină
Cînd stau și mi-aduc aminte
De întristările izbite
Din a mea copilărie
Cîte s-au întîmplat mie.

Se versifică apoi toată povestea candidației, slobozirii de la teologie, căsătoriei și alegerea de preot cu prezența prot. Constantin Duma al Devei, dar și cu amestecul solgăbirăului și a domnilor de pământ locali.

Toate ne desvăluie o lume veche, cu stăpînirea, nedreptățile și moravurile timpului și a oamenilor, în care trebuia să-și înceapă și ducă slujba și viața un preot la sat, cu puțină pregătire școlară și slabe condiții materiale de trai.

Predoslovia și partea 2-a sînt scurte, versificația avînd doar 162 rînduri.

În amîndouă se vorbește despre sfințirea sa ca preot în capela episcopală din Sibiu și despre moartea soției de oftică, la 5 nov. 1837, urmate de o jalnică tînguire, cu închierea că „plin de întristare mi-am îndreptat viața spre văduvie“.

Predoslovia și partea 3-a, descriu multe și grele stări familiare și gospodărești în care trăia preotul, raporturile cu moșierul satului, apoi greutățile cu întreținerea soacrei și a copiilor acesteia.

Se mai povestește despre moartea soacrei în anul 1846, despre căsătoria fiicei acesteia și despre moartea a 3 frați ai ei, toate cu cheltuelile suportate de el singur, apoi cum neamurile duseră tot din casă și gospodărie cu aceste ocazii și cum îl lăsară gol de tot, dar el n-a dușmănit pe nimeni.

Partea a 3-a are 369 versuri.

Predoslovia și partea 4-a. Prima e scurtă și tratează iarăși stările grele familiare în care trăia. Astfel după moartea soacrei, aduce în casă pe sora lui din satul Uroi, care rămăsese și ea văduvă cu un copil mic, Alexandru. Dar pentru aducerea acesteia care era iobagă, era obligată la robotă după moartea bărbatului, trebuia învoirea moșierului, care s-a obținut numai cu condiția ca atunci cînd copilul va crește mare, să se ducă înapoi la moșier ca iobag. În curînd însă alt năcaz mare dă peste capul preotului moare sora adusă de el și rămîne singur cu nepotul, copil, fără nîci un ajutor femelesc în casă, ducînd o viață foarte chinuită, ajutat doar de milă de către săteni și de familia moșierului.

Partea a 4-a este mare și cuprinde 1180 versuri, fiind cea mai importantă descriere din cronică. Se versifică evenimente din anul revoluționar 1848 petrecute în partea locului, apoi despre recrutările ce voiau să facă ungurii, dar la care se opuneau românii și unde porunca era să meargă :

Preoții cu protocolul
Și din sate tot feciorul
Cu al botezaților
Pentru suma anilor
Ca mai bine să se știe
Vîrsta pentru cătănie.

Dar cea mai frumoasă și impresionantă descriere este cea despre adunarea românilor la Blaj în 1848 și despre ideile de libertate proclamate acolo, care poate este unica versificație de acest fel.

Este adevărat că preotul Nistor Socaci n-a fost un luptător revoluționar al epocii sale, poate din cauza prea multor greutăți familiare și materiale cît și a dependenței sale față de nobilul moșier al satului, dar totuși în scrisul său el arată un cald atașament față de ideile revoluției și față de soarta vitregă a țăranilor români iobagi. Dôvadă este că el împarte banii bisericii la iobagii care pleacă în lagărul românilor, precum și că este silit să îndure mizeriile refugiului prin satele pădurenilor din cauza ungarilor, apoi că toată cronica sa ne dezvăluie real și cu pasiune simțirea și gîndirea obștească a vremurilor de atunci.

Pentru ilustrarea celor spuse mai sus reproducem unele versuri despre revoluția anului 1848 în Ardeal :

Într-aceea primăvară
Ne veni o veste iară
Ne veni o veste sfîntă
Pînă atunci neauzită.
Că se face adunare
La Blaj, de mulțime mare.

Acea sfîntă adunare
Să fie pentru iertare
Ertare de iobăgie
Să nu mai fie robie
Și la toți cu veselie
Cu nespusă bucurie
Inima s-o încălzit
Care din veci s-a răcit.

Se arată apoi cum a fost trimis la Blaj un om din sat „cu min-tea-ntreagă“, care s-a întors după vreo 5 zile și a povestit sătenilor cele auzite și văzute acolo.

Dar ne-a adus bună veste
Lucru-n sine precum este
Că-ntr-aceea adunare
S-a făcut mare strigare

Pentru ca să nu mai fie
În veci nicio iobăgie
Dară numai frățietate
Egală și libertate.

.
Iată lumea s-a umplut
Toți într-un chip s-au născut
Că nașterea vreodată
Nici unuia nu arată
Sau cu vreun decret să fie
De baron sau de grofie
Ci-ntr-un chip s-au născut toți
Ai lui Avram strănepoți,
Cu drepturi de-o semănare
Ne naștem fieștecare
Și-apoi unii să domnească
Și cei mai mulți să slujească.
Acei care nu muncesc
De nimica nu lipsesc
Și trăiesc în desfătare
Fără nicio trudă mare.
Dar săracii, muncitorii.
Să umble ca cerșetorii?
Și-au strigat cu toți, să fie
Libertate-n iobăgie.
Și nația românească
N-a vrut nimeni s-o primească
Că a fost tot cutropită
Într-alte nații neprimită
Nu mai era suferită
Într-alte nații năcăjită.
Iară într-acea adunare
Au făcut mare strigare
Ca nația românească
Într-alte nații s-o primească
Să iasă de sub robie
Și s-o primească, ca nație
Ca nație liberă
Cu drepturi deopotrivă
Și-au pus și jurământ
În numele Tatălui sfânt
Că vor fi cu dreptate
La a noastră naționalitate.
Nația nedezbînată
Să fie tot la olaltă,
Nimeni să nu cuteze

Nația s-o dezbineze.
Și-acel cîmp de adunare
Ne-a dat un nume mare
Acela nume să fie
Să-l aibă pînă-n vecie
Tocmai Cîmpul Libertății
Zări soarele dreptății
Într-acel cîmp s-a vestit
Iobăgia de ieșit
Ca mai mult să nu mai fie
Patriile în iobăgie.

.....
Poporul dacă auziră
Unii cu alții șoptiră

.....
La domni nicio zi de slujbă
Dacă s-a rupt acea gujbă
Acel lanț de iobăgie
Care-n veci să nu mai fie.

.....
La auzul hotărîrii de la Blaj se dezlănțuie puternic voința poporului
pentru dreptate socială și libertate națională, încît atunci cînd preotul
citea circulările care îndemna mulțimea la liniște, supunere și așteptare
pînă cînd dieta din Cluj va hotărî ștergerea iobăgiei, sătenii bănuiau că
ține cu domnii și strigau :

Stim că nu scrie vlădica
Cum citește el nimica
Că noi zile să mai facem
La slujbă să ne mai ducem
Nici nu este adevărat
Cele ce le-a publicat.

O altă descriere frumoasă și plină de semnificație este aceea despre
adunarea electorală ținută la Deva în 28 iunie 1848, pentru a trimite din
Ardealul unit delegați în Casa țării la Budapesta, dar care a fost trans-
formată de nobilimea și burghezia ungarilor într-o teroare și bătaie
asupra românilor, cu toate ideile de libertate și dreptate proclamate
de revoluție.

Iar atunci în acea vară
Fusă și la Deva iară
În vreme de seceriș
Un nume de marcaliș
Unde fusă adunare

Ungur, român, fleştecare
 În douăzecişiopt de zile
 Atunci toate naţiile
 În luna lui Iunie
 Nimenea să nu-ntîrzie.
 Într-o luni s-a hotărit
 Şi tare s-a poruncit
 Din tot satul să se ducă
 Să-mplinească acea poruncă.
 Popa şi birăul mare
 Doi din bătrîni fiecare,
 Că la Pesta avea să fie
 Dietă mare să se ştie
 Şi trebuie deputaţi
 De acia din Ardeal minaţi
 Pentru aceea să s-aleagă
 Ungur, român cari să meargă.

.....
 Iar acolo înţelesul
 N-a fost precum ni-a fost mersul
 Noi am mers cu bucurie
 Căci se vestise frăţie.

.....
 Dară noi cînd am sosit
 Lucrurile s-au pornit
 Atuncia într-acea zi
 Un fişpan se denumi

.....
 Nimenea n-a întrebat
 Voi aicia ce-aţi căutat
 Sau la ce aţi ostenit
 De la Deva aţi venit
 Se vorbea tot ungureşte
 Nicio vorbă româneşte.

.....
 Cronicarul ne dă apoi un tablou pitoresc al prezenţei românilor la
 acea adunare, în care preoţimea avea rolul conducător al poporului, ară-
 tînd totodată teroarea făcută de unguri asupra românilor. Credem că
 este singura descriere a unui asemenea aspect al acelor vremuri şi de
 aceea o reproducem în parte :

Cinci protopopi de odată
 Fură atunci la olaltă
 Petru Pipoş Hondoleanul
 Mihai Maxim Hăţăganul

Nicolae Crainicul
 Protopopul Dobreanul
 Orbonaşul Ilianul
 Şi cu Duma Peştişanul.
 Ceata întreagă de preoţi
 De la protopopii toţi
 Şi românii cei chemaţi
 Şădeau la umbră culcaţi
 La umbra zidurilor
 Şi la umbra pomilor
 Şi soarele îi ardea
 Căci n-avea unde şădea

.....
 Mai pe urmă să gîndiră
 Între sine şi vorbiră
 Nicolae Crainicul
 Protopopul Dobreanu
 Şi cu Popa Bobîlneanu
 Pop Simion Moldoveanul

.....
 Nimica n-au tăinuit
 Din cele ce au gîndit
 C-ar fi bine să vorbească
 Nimica să tăinuiască
 Avînd rîvnă şi dorire
 Cătră naţie iubire.

În adevăr ungurii nu vroiau să ştie de români. Au ales singuri un comite suprem-fişpan şi un deputat la dietă, amîndoi unguri, apoi cînd au văzut că românii încep a se sfătui, au tăbărit înarmaţi pe ei, i-au alungat din curte şi au scos din casă pe protopopul Crainic împreună cu preotul Simion Pop, pe care i-au bătut strigîndu-le că agită poporul.

După asemenea ispravă, unii unguri văzînd că nu este bine ce s-a făcut, au adunat iarăşi pe români şi le-au vorbit româneşte, spunîndu-le ce s-a hotărît, dar nimic altceva.

Au silit apoi pe protopopul Crainic şi preotul Simion Pop să vorbească şi ei mulţimii, dar nici aceştia n-au putut vorbi ce au vrut, decît să spună hotărîrile aduse de unguri.

Este interesantă apoi descrierea atitudinii ţăranilor la o adunare a satelor în faţa unei comisii de recrutare ținută la pretura din Jeledinţi, unde românii strigară comisiei că după adunarea de la Blaj ei nu mai dau :

Feciorii să-i cătănească
 Pentru ţara ungurească

Și-ntr-un glas cu toți strigară
 Eșiți toți din curte afară
 Niciun om să nu rămie
 În curte la comisie,
 Că cine vrea să rămie
 Într-a lui sat să nu mai vie
 Că noi înapoi îl minăm
 La unguri îl îndreptăm,
 Cu ungurii să trăiască
 Într-a lor țară ungurească.

Predoslovie și partea 5-a. În aceasta se arată pe scurt situația grea în care se găsea preotul cronicar din cauza recrutărilor ordonate de unguri. Hulit de săteni și amenințat de domni, el n-avea nici o liniște, dar nu se simțea vinovat cu nimic.

Partea 5-a are 586 versuri și în ea se descrie iarăși și încercările de recrutare și chemarea preotului la Peștișul Mare cu protocolul și feciorii din satul Săulești, dar și de împotrivirea românilor de a da cătane la unguri. Se vorbește apoi despre „rebelia” grănicerilor unguri din satul Răcăștia și de reprimarea ei de către grănicerii români, despre adunarea taberei grănicerilor și a lagărelor de țărani români înarmați pe dealul Arhieș pentru atacarea și ocuparea Devei, cît și despre chemarea și participarea românilor în legiunea prefectului Solomon la Hațeg, unde au depus jurămîntul cerut și unde au fost sfătuiți să aștepte liniștiți legea de ștergere a iobăgiei, care va veni curînd.

Din toate întîmplările petrecute și descrise în cronică, se vede bine soarta grea a preoților români din sate în acea vreme, dar și viața vitregă în plină mizerie a iobașilor români. Administrația și nemeșii îi terorizau și-i făcea răspunzători de toate, iar țărani cereau să țină cu ei și cu năcazurile lor, că e popă românesc și ei l-au ales.

Predoslovie și partea 6-a. Aici se vorbește despre primirea unor proclamații, una de la episcopul Șaguna, alta de la Comitetul Național Român din Sibiu, precum și o poruncă de la Comanda grănicerilor români din Hațeg. Toți îndemnau poporul la liniște și opreau devastările sau furturile din bunurile altora, dar țărani nu credeau în ele și cînd popa le citea, ei îl huleau.

În partea a 6-a ce cuprinde 669 versuri, se vorbește despre chemarea și plecarea sătenilor la lagăre cît și despre împărțirea banilor bisericii celor care plecau. Iată cîteva versuri despre această situație :

Că la loagăre să iasă
 Tot omul din a lui casă

Inde trebuie să plecăm
Și bani de cale n-avem
Popa trebuie să dea
Împotriva să nu stee
Din lada bisericească
Ca tot omul să plătească
Atuncia cînd va pofți
De ne va mai trebui
Atuncia numai decît
Nu m-am mai împotrivit
Le-am dat patruzeci de zloți
Banii bisericii toți.

Cînd peste cîteva zile s-au reîntors de la loagăr din Aiud, spiritul revoluționar crescuse, cei reîntorși deveniseră mai dîrji și mai răzbunători. Au început să ia vin și bucate de la curte, dădură afară din slujbă pe birăul satului și amenințau cu răzbunarea pe cei care nu voiseră să meargă la loagăr, strigînd prin sat :

Casa să-i descoperim
Și cîte-un bou să-i belim
Căci așa ne-au poruncit
Din loagăr cînd am pornit.
.....
Căci că noi ne-am învățat
La loagăr unde-am umblat
Unde e curte domnească
Nimic să nu poruncească,
Nici popă, nici birău
Numai Sfîntul Dumnezeu.

Curînd însă oamenii se liniștiră și în Biscaria nu s-au făcut asemenea răzbunări.

Predoslovia și partea 7-a. Aflăm aici despre o circulară a episcopului Șaguna, care îndemna preoții și minerii să facă colecte în bani și bucate, pentru ajutorarea românilor arși și prădați în revoluție, apoi despre comunicarea suirii pe tron a împăratului Francisc Iosif.

Partea a 7-a are 1 145 versuri și conține descrieri foarte interesante cu începerea anului 1849, despre venirea armatelor revoluționare maghiare cu prăpădul și răzbunarea lăsate în urma lor, despre chemarea românilor la loagăre, despre atacul gloatelor prefectului Solomon asupra Devei și pe larg despre luptele date la podul Simeriei.

Iată cîteva versuri despre acea situație :

Că ungurii or tunat
Și-n Ardeal s-or băgat

Ard, strică și prăpădesc
Ungurii tot ce găesc.
În care sat au intrat
De preot au întrebat
De preot și căpitani
Zicînd că-s a lor dușmani
Și pe unde i-au găsit
Pe preoți rău i-au căznit.

O semnificativă descriere este cererea țăranilor de a primi porci de la moșie, pentru motivul :

Că noi la loagăr plecăm
Și n-avem ce să mîncăm
Căci mălaiul îi înghețat
Cel în cîrcă l-am luat
Fără leac de bucătură
De carne sau de friptură.

Se verifică apoi despre sosirea armatei revoluționare maghiare, de frica ce cuprinsese satul și despre drumul făcut la „popa devenilor” „Anghel al românilor” pentru sfat, care nu i-a putut spune altceva decît să-și scape fiecare capul cum poate. Se arată cum ungurii au omorît un om lingă Biscaria, paznic de măierişte, cum au prins și au bătut pe Popa Todor Sîrb Cărpinișanu, apoi cum au căutat pe popa din Sîntandrei, care fugise și unde au lăsat o poruncă scrisă a gen. Bem către toți preoții ca să fie publicată sătenilor, în care se cerea românilor să nu se împotri-vească lor. Ne mai spune că în ziua următoare, duminică, fiind panica mare în sat, a făcut repede o slujbă la biserică fără să tragă clopotul sau să bată toaca. Întors acasă, l-au căutat doi oameni din Sîntandrei, care i-au spus să se ferească cît mai grabnic, deoarece ungurii au întrebat de el și au zis că îl vor vedea la reîntoarcerea lor.

Căci pe popi le ciudă tare
La unguri la fieștecare.

Auzind acestea, popa Socaci s-a ascuns la vecini dormind într-o cămară, apoi a fugit peste Mureș, în satul vecin Uroi, la popa de acolo. De aici au văzut foc mare la Deva și se auzeau pușcături multe. Era atacul cetelor lui Solomon asupra Devei, dat în noaptea de 5/6 febr. 1849, atac ce a fost respins de o mare armată ungară intrată în acea zi în oraș. Au mai văzut focuri date de unguri în satele Sîntuhalm și Sîntandrei. Se mai arată cum sătenii din Biscaria au fugit de mai multe ori peste Mureș la Uroi, sau în berul mare de lingă Mureș.

Cea mai interesantă parte este descrierea vestitei lupte din 9 fe-

bruarie 1849, dată la podul Simeriei de peste riul Strei, între armatele maghiară și austriacă, din care reproducem începutul.

Și pînă la pod veniră
Precum din Deva porniră
Pînă la podul Simeriei
Podul morții și-al pierii
Ba și podul l-au trecut
Și pe Bem l-au întilnit
Și-apoi cu toți s-or întors
Iară cătră Deva în jos.

.....
Și trecînd în sus și-n jos
Da foc la sate virtos

.....
Ba și oameni au împușcat
Pe carele i-au aflat
Și copii și femei
I-a pușcat ca vai de ei.

Se arată sosirea armatelor maghiare și austriece, așezarea lor pe linia Streiului, tatonarea și așteptarea lor reciprocă, apoi începerea bătăliei și grozăviile luptelor, cu respingerea ungarilor, dar și cu sosirea unor noi trupe ungare, care încep o nouă bătălie.

Predoslovia și partea a 8-a. Proza conține o scurtă dar sugestivă și reală descriere a crîncenei bătălii de la podul Simeriei din 9 febr. 1849, unde a fost multă moarte de ambele părți, pe care autorul cronicii și biscărenii o văzură bine de pe dealul Uroiului, unde erau refugiați.

Partea a 8-a este mare și are 1 131 versuri. Începe cu arătarea sfîrșitului vestei bătălii de la podul Simeriei și care a rămas nedecisă, deoarece

Fiind sară pe-noptat
De bătaie s-or lăsat
Noaptea Puhner s-a întors
Și cătră Sibiu s-a dus
Iar ungurii cătră Deva
Nemai zicînd unul ceva.

Ne mai spune pr. Socaci cum înspăimîntat de furia bătăliilor și a oștirilor care tăbăriseră în hotarul Biscariei și-a îngropat bucate și lucruri în grădină, apoi a plecat în satul natal Folt, aflat dincolo de Mureș, dar și de acolo oamenii erau fugiți la Boiu, un sat mai ascuns între dealuri, unde și-a găsit frații.

Și preoți încă am aflat
 Fugiți într-acelaș sat
 Sentivani Turdășanu
 Și Alexandru Pricăjanu
 Petru Budai Bobilneanu
 Ion Păcurariu Foltianu.

Din Boiu de pe dealul Pleșa, a privit Simbăta cum trec oștile ungurești pe drumul mare și cum au dat foc la satele Simeria, Rîpaș și Spini, unde au prins pe popa și l-au tăiat în bucăți.

După cinci zile pr. Socaci s-a reîntors la Biscăria, unde a găsit multe pichete puse de teamă să nu vie de peste Mureș cete de a lui Iancu și a văzut urmările mării bătlîi.

Numai la pod erau morți
 Cît nici a gîndi nu poți
 Trupuri moarte și golite
 Era pe cîmp prăvălîte,
 De cătane ungurești
 Și din cele împărătești.

Veneau însă vești despre sosirea altor trupe ungurești, din calea cărora preoții trebuiau să fugă pe unde puteau. Astfel preoții Pop Simion Bobilneanu și Adam Preda Uroianul i-au lăsat vorbă că ei fug spre Hațeg, ca să treacă în Țara Românească și-l cheamă să plece cu ei. A și pornit pr. Socaci pînă la Batiz, dar nu i-a mai ajuns, așa că a trecut la orașul Hunedoara, pentru sfaturi, dar toți ziceau: „te păzește și în lături te ferește“.

Auzind totuși că nu sînt ungurii în satul Biscăria, s-a reîntors acasă să-și ia „singhelîa“ ca să-și dovedească preoția pe unde merge, apoi a voit să plece către Hațeg, dar n-a putut trece printre unguri pe drumul mare. A reușit însă să treacă prin Sintuhalm și să ajungă în satul Cristur la popa Nica, dar nu l-a găsit, fiindcă fugise cu soția și copiii la pr. Gîrcocea în Almașul Sec. Pornit pe urmele acestuia s-au întîlnit și au ajuns la Peștișul de sus, apoi la Josani. În aceste împrejurări se gîndea să fugă în Banat, dar neavînd bani s-a înfundat tot mai mult în Țara Pădurenilor.

Predoslovie și partea 9-a. Această predoslovie este foarte scurtă și arată doar o mică parte din peripețiile refugiului pr. Socaci, apoi neliniștea și frica care-l cuprinsese.

Partea a 9-a are 1973 versuri și este cea mai lungă versificație din cronică. Conține năcazurile trăite ca refugiat prin satele din Țara Pădurenilor: Josani — Nandru — Găunoasa — Muncelu Mare — Poenița și Chergheș, apoi reîntoarcerea prin satele Cîrjiți — Arhia — Sînto-

balm — Seulești și Biscaria. Ne arată cum peste tot satele erau înspăimântate de venirea și teroarea ungurilor, în care găsim aspecte impresionante de dragoste de neam și de credință creștină la sătenii și preoții pădurenți. Astfel când să intre în satul Muncelu Mare, el și cu popa Cristureanu au fost crezuți drept unguri după îmbrăcămintea neagră și gata să-i omoare sătenii.

Au ieșit cu mic cu mare
Înfricoșați de unguri tare
Toți cu puști și cu pistoale
Nimeni cu miinile goale
Muieri și și-fetele
Cu toți cu furcerile
Cu săcuri și cu topoară
Cu furceri și cu cosoară.

Au scăpat doar prin intervenția unui flăcău din Sintandrei, care trecînd pe acolo a lămurit cine sînt ei.

Sînt descrise apoi multe și grele situații petrecute în Muncelu Mare. Astfel sfințirea Paștilor la biserică în Joia Mare s-a făcut cu străji pe dealuri, iar cînd erau la prînzul dat de cel care făcuse Paștile, zvonindu-se că vin ungurii în sat a trebuit să se ascundă într-un fund de părau pe dealul Dircești, unde au dus Paștile și cărțile bisericești, făcînd acolo toate slujbele Paștilor de Joi pînă Marți, acolo venind sătenii să se roage și să ia Paștile.

Se arată multe din năcazurile lui și ale preotului satului, fugiți prin păduri, slobозиți pe coasta păraului, zgîriați pe mini și sîngerăți pe obraji, încît ajunsese tare supărat și întristat.

Iară popa Munceleanu
Era slăbit sârmanu
Alexandru Popovici
Era încălțat cu opinci.

După toate acestea pr. Socaci n-a mai avut răbdare să mai stea, ci :

Iară Miercuri am plecat
Din Muncel dintr-acel sat
Să vin jos cătră țară
Să ies din pădure afară.

A pornit pe jos, deoarece calul și-l vînduse, pînă în satul Chergheș la popa Bera cel bătrîn „om cuminte și cu suflet bun“, care l-a sfătuit să mai stea că e riscul prea mare să plece. S-a întîlnit acolo cu Pop Petru fugit din Deva, care fusese numit căpitan în oraș de români, apoi a trimis pe un țaran la Săulești să-i aducă un „pășuș“ de la doi nemeși

unguri, ca să poată veni iarăși fără frică. Cu actul primit a plecat iarăși pe jos prin Arhia și Săulești, ajungînd acasă la 10 aprilie 1849, după 25 zile de refugiu.

Se povestește apoi despre cele întîmplate în sat după venirea lui și anume raporturile cu curtea grofului, cum au venit soldați unguri înarmați după mîncare și băutură, apoi să adune armele și să ancheteze cine a luat lucruri de la curte, cum au bătut cu bîtele pe birău și doi țărani, dar și cum a intervenit cu succes să nu-i mai bată că nu sînt vinovați.

Predoslovie și partea 10-a. În această predoslovie se amintește foarte pe scurt despre reîntoarcerea grofului Kun Laszlo în sat, despre vederea pagubelor și întîlnirea cu preotul.

Partea a 10-a este a doua în mărime și cuprinde 1866 versuri, în care se repetă versificat venirea grofului la moșie, cercetarea pagubelor, povestirea popii despre toate cele întîmplate pe care nimeni nu le-a putut împiedeca, dar și cu liniștirea grofului care a vorbit sătenilor că nu vrea răzbunare și nici pedepsire, dar îi roagă să aducă înapoi ce au luat sau să plătească paguba.

O dată cu primăvara veneau iarăși porunci pentru recrutări în armata maghiară și obligarea preotului a se duce la comisie cu protocolul botezaților. Frica era mare deoarece ungurii persecutau preoții, cum a fost cazul cu popa din Băcia și cu popa Ion Sentei de peste Strei, din care pe unul l-au împușcat și celălalt a fost spînzurat.

Se vorbește apoi despre atacul ungarilor asupra cetății Devei, despre rezistența acesteia pînă garnizoana a avut alimente, despre predarea ei și intrarea ungarilor în cetate, unde au băgat multă mîncare, băutură și praf de pușcă. Se scrie că evenimentul s-a întîmplat la 27 mai 1849. Povestește apoi cum a fost chemat, întrebat și reținut la o comisie și la solgăbirăul din Simeria pentru a spune pe oamenii răi din sat, care au stricat și furat de la moșie, sau care trec noaptea la Uroi în loagărul Iancului. Pr. Socaci însă n-a pîrît pe nimenea, a spus doar că toți au luat, dar au dus înapoi și însuși groful a venit în sat și cu toți s-au împăcat, de aceea el roagă să nu facă nimic comisia și să nu pedepsească pe cineva, ceea ce așa s-a întîmplat.

Se descriu apoi veștile despre intervenția armatei ruse care ajunsese pînă la Sibiu.

O versificație interesantă se face despre explozia cetății Deva, care s-a întîmplat la 1/13 august 1849, într-o zi de luni pe la orele 10 sau 11, cînd auzi din Biscaria, o așa „tare trăznitură“ de i se păru că se clatină pămîntul în casă, apoi satul întreg văzu un fum mare asupra cetății, care atunci s-a huluiit. Motivul :

„Nu se știe adevărat,
Cum praful foc a luat“

Se încheie apoi cu arătarea despre venirea armatei ruse și așezarea unui loagăr la podul Simeriei, iar altul la cîmpul Biscariei, despre predarea armatei maghiare la Deva, despre fuga generalului Bem peste munți în Țara Turcului, despre liniștirea lucrurilor și instalarea noii stăpîniri austriace, oftînd cu versurile :

Așa se întîmplă în țară,
Toamna, iarna și spre vară
Din anul o mie opt sute
Care prin întîmplări prea multe
Tocma-n patruzecișopt
Of cîtă frică ne-a copt
Așa frică pe hirtie
Nu se poate să se scrie.

Predoslovია a 11-a. Aceasta nu mai este urmată de partea versificată ca toate celelalte, fără vreo explicație, dar ea este cea mai lungă dintre predoslovii și arată multe întîmplări din satul Biscaria și din Deva, cît și unele evenimente generale, toate din perioada 1849—1856.

Astfel, după arătarea așezării pe aici a stăpînirii austriace, aflăm cîteva schimbări în conducerea parohiei și protopopiatului Devei. Moare în vara anului 1848 protopopul C-tin Duma al Devei, care locuia în Peștișul Mare cînd a fost numit administrator provizoriu pr. Ionochentie Anghel al Devei, apoi din toamna 1848 pînă în dec. 1849 ad-tor protopopes Nic. Crainic al Dobrei. Pe urmă a fost completat postul de paroh și al Devei cu pr. Adam Stoica din Almașul Sec, deoarece pr. Inochentie Anghel al Devei murise în toamna acestui an, din cauză că în vară căutîndu-l ungurii el s-a ascuns sub un gard între urzici, unde stînd o zi întreagă în mare căldură și nădușală, s-a îmbolnăvit.

Se notează despre vizita guvernatorului Ardealului la Deva, despre întîmpinarea și convorbirea acestuia cu prot. Stoica și pr. Socaci, apoi despre înființarea tipografiei bisericești la Sibiu, care va tipări mai întîi protocoale matricole, deoarece în revoluție au ars 41 de biserici, iar 319 s-au prădat, încît protocoalele s-au prăpădit. Se amintesc diferite măsuri administrative, despre vizita la Deva a noului guvernator, la întîmpinarea căruia a participat și el cu prot. Stoica, despre mari inundații în 1851, despre venirea la Deva în 1852 a episcopului Șaguna cu un delegat al guvernului, spre a împărți ajutoare bisericilor care erau păgubite, apoi despre slujirea pr. Socaci în biserica Devei. Cronica ne mai spune că pe timpul 14 martie—30 sept. 1855 prot. Stoica fiind suspendat din serviciu, a fost numit ad-tor protopopes al Devei Nicolae Lazar din Sebeș, pe care pr. Socaci l-a înlocuit cînd lipsea.

Povestește apoi cum în 24 nov. 1855 și-a dus nepotul la teologie în Sibiu, cum a luat parte la slujbe și ceremonii, cum a fost primit de episcopul Șaguna și cum venind către casă într-o căruță, i-au înghețat tîlpile, fiind gerul foarte mare, năcaz din cauza căruia a suferit foarte multă vreme.

Arată apoi situația bisericii din Biscaria, care fiind slabă și cu pericor, a fost închisă de stăpînire de atunci cîteva luni în 1856 și nu a fost redeschisă decît după stăruințe multe și punerea unor propteale la clădire, cit și hotărîrea de a începe construirea unei noi biserici în primăvara anului 1857.

Cronica ne spune apoi, că a fost terminată la sfîrșitul anului 1856, cu dorința autorului ca ea să ajungă în mîinile conducătorului bisericii și să fie tipărită, deoarece crede că ar merita.

Se încheie cu un cuvînt către cititori, cerîndu-le iertare pentru greșelile și lipsurile ce vor fi existînd, apoi dă cuprinsul lucrării.

Dr. VICTOR ȘUIAGA

CONFERINȚA PE ȚARĂ A LAICILOR *

Între 5—7 mai 1992 s-a ținut la București prima Conferință Națională Consultativă a Laicilor din Biserica Ortodoxă Română. Această manifestare s-a dorit a fi expresia interesului deosebit pe care o mare parte a mirenilor, mai ales a intelectualilor, o poartă problemelor bisericești contemporane, precum și a dorinței lor de a se implica în rezolvarea acestora sprijinind ierarhia și clerul. Conferința a constituit un demers fără precedent în Europa răsăriteană, ea fiind izvorită din ideea că reflexia asupra rosturilor și destinului Bisericii naționale poate și trebuie să fie asigurată tuturor membrilor acestui așezământ divino-uman, clerici și laici.

În cele ce urmează înfățișăm „filmul” Conferinței, prezentînd cea mai mare parte a comunicărilor ținute cu acest prilej.

Luînd cuvîntul în deschidere, Prea Fericitul Patriarh Teoctist a salutat inițiativa acestei întruniri a laicilor din Biserică și a felicitat organizatorii pentru ideea de a gîndi o astfel de manifestare în continuarea sărbătoririi Învierii Domnului. A urmat apoi o sinceră spovedanie în care Prea Fericirea Sa a amintit umilînțele și concesiile pe care a trebuit să le îndure clerul, politica dureroasă a compromisului căreia i-a căzut victimă și propria sa persoană în perioada nefastă a dictaturii comuniste. „Am venit cu toată bucuria și cu toată încrederea în mijlocul dumneavoastră — a ținut să sublinieze în încheiere înfîlștătorul Bisericii Ortodoxe Române — și rog pe bunul Dumnezeu să binecuvînteze această întrunire”.

Domnul Sorin Dumitrescu a argumentat necesitatea și chiar urgența unei astfel de consfătuiri a laicilor ortodocși; istoria noastră a dovedit în nenumărate cazuri că învățăturile Bisericii au salvat vremurile de impas. De aceea, a subliniat vorbitorul, Biserica ortodoxă românească trebuie să-și găsească timbrul specific în actuala conjunctură planetary pentru că spiritul religios poate regenera spiritul de inițiativă al unui popor. „Se cere o analiză lucidă a situației existente și participarea în spirit sobornicesc la treburile „țării”. Vorbitorul a făcut apel la „duhul critic al eclesiei”.

Rugată să se adreseze celor prezenți, doamna Ana Blandiana a

* Cele ce urmează se bazează pe informațiile apărute în ziarul „România liberă”, nr. 647 și 649 din 9—10 și 13 mai 1992.

afirmat că trebuie să ieșim împreună din prăpastia și murdăria în care am trăit atîția ani și Biserica trebuie să ne ajute prin prezența sa vie, hotărîită. În climatul de ură, și „dezorganizare organizată” a societății noastre actuale, avem nevoie de forța unificatoare a Bisericii. Societatea civilă și comunitatea creștină sînt două sfere care se suprapun. Vorbitorul a făcut apel la Biserică să intre în lupta pentru redresarea morală și spirituală a poporului român. Numai fiind alături de oameni la bine și la rău, vor fi oamenii alături de ea sub semnul crucii.

Domnul Horia Bernea directorul Muzeului Țăranului Român, gazda conferinței, a afirmat că suferim în momentul de față o persecuție diferită față de persecuțiile trecutului pentru că „sîntem persecutați de propriile noastre slăbiciuni și neîncredere”. Domnia sa a făcut apel la instituția divino-umană a Bisericii de a înfrînge în noi această slăbiciune morală care ne paralizează acțiunile, aducîndu-ne în suflet puterea credinței în Dumnezeu.

Au urmat comunicările prezentate de un mare număr de participanți. Ele au debutat cu intervenția șocantă a tînărului George Roncea, student la Academia de Arte, care s-a referit la programul de subminare a tradiției-creștin ortodoxe prin „surogate” mistice și ocupații spirituale împrumutate de aiurea. O parte a intelectualității, a subliniat vorbitorul, s-a desprins treptat de obiceiurile creștine ale locului, în favoarea unei culturi superficiale și de import. Această tendință de „spălare a creierelor”, de pierdere a legăturii cu tradiția va avea consecințe extrem de grave în formarea tineretului. Poate oare Biserica să stea pasivă în fața unei astfel de perspective?

Domnul Marian Munteanu, cunoscut pentru atitudinile hotărîte adoptate cînd era student, a supus discuției cîteva propuneri vizînd educația tinerilor în spirit creștin: analizarea posibilităților misionare ale laicului, adaptarea limbajului creștin la sensibilitatea și preocupările tineretului, supravegherea simbolurilor religioase care apar în sfera comerțului și a mass-mediei pentru a stopa „kitschul”. Domnia sa a propus crearea unei Universități creștine după modelul celor din străinătate și a sugerat înființarea unui cotidian creștin, referîndu-se și la modul defectuos în care se face predarea religiei în școală.

Pe un ton înflăcărat, patetic, domnul Ioan Alexandru, cunoscut scriitor, a supus atenției celor prezenți „cîteva rele fundamentale cu care ne confruntăm”. Domnia sa a afirmat că statistica avorturilor în România a ajuns la o cifră „scandaloasă”, peste două milioane de avorturi au fost înregistrate în ultimii doi ani. Acest lucru „e cel mai mare dezastru pe care îl cunoaște țara noastră”. „Trebuie să avem curajul de a scoate păcatul pe ziduri” a exclamat vorbitorul, cerînd bunilor creștini să participe la lucrarea misionară a Bisericii, acum cînd nu e prea tîrziu.

Comunicarea intitulată „Necesitatea unei teologii a socialului” prezentată de Ion Ungureanu, student la teologie, a relevat rolul spiritualității creștine de-a lungul istoriei atît în plan moral-cultural, cît și în plan politic. Problema este în ce măsură Ortodoxia reușește azi

să colaboreze cu limbajul politic. Oricum, „mîntuirea credinciosului se face și prin socialul faptelor sale” a conchis vorbitorul. În continuarea acestei teme domnul Mihai Șora a prezentat comunicarea „Text despre teologia politicii” cuprinzînd abordarea filosofică a problemelor creștine. Reținem din intervenția sa afirmația că o comunitate trebuie să se întemeieze pe comuniune, pentru că oamenii vii nu trebuie să stea în societate „ca niște bețe de chibrit într-o cutie”, ci să concluzioneze afectiv și spiritual în epoca pe care o traversează. Biserica are capacitatea de a realiza o comuniune creștină prin harul ei. Faptul că n-am ajuns la o armonie socială, ba chiar sîntem foarte departe de ea, a demonstrat-o prin argumente „dure” expunerea domnului Dumitru Mazilu care a denunțat corupția morală la care sîntem martori și pe care, din slăbiciune, o tolerăm. Vorbitorul a cerut clerului să pornească un misionarism ofensiv, un asalt al Adevărului creștin asupra vieții sociale.

Compozitorul Corneliu Cezar a prezentat un interesant „caz de conștiință”. Domnia sa dat citire unei „scrisori deschise adresate propriului duhovnic” de către un inginer care nu a dorit să-și dezvăluie numele. Această scrisoare este spovedania unui om tulburat de dihonია vremurilor noastre. Vorbele sale acuză într-un fel pe acei preoți compromiși care n-au avut tăria să se opună represiunii comuniste și buldozerelor care au dărîmat biserici. Prezentînd această scrisoare, comentatorul a schimbat sensul acuzării, întrebîndu-i pe mireni ce au făcut ei pentru apărarea bisericilor. Gînduri asemănătoare a cuprîns textul prezentat de doamna Irina Nicolau, care a afirmat sugestiv că „a venit rîndul turmei să vegheze”. Domnia sa se întreba dacă nu cumva „pretindem prea mult de la preoți și prea puțin de la noi”. Iar dacă asistăm la agonia culturii este pentru că intelectualul s-a depărtat de învățătura creștină. El trebuie să reînvete „să poarte clopotul”. Aceleași opinii a cuprîns și intervenția tînărului actor Răzvan Ionescu din care desprindem afirmația: „Destinul nostru cultural stă sub semnul tainei creștine”. Vorbitorul a considerat invitația făcută regelui Mihai de a veni în țară o invitație profund creștinească și reparatorie. Mai mult, această inițiativă oarecum riscantă a unui reprezentant al clerului ortodox dovedește că Ortodoxia știe să riște, adică știe să treacă la cîrma unei națiuni atunci cînd celelalte forțe politice și sociale șovăie în efectuarea unor acte de dreptate.

Din intervenția doamnei Anca Manolescu, muzeograf la Muzeul Țăranului Român, reținem că „Biserica are o fermitate imuabilă, sacră și această fermitate trebuie să se manifeste și în viața socială, printr-un misionarism viu”. Tînărul student la teologie Radu Preda și-a intitulat referatul, într-un limbaj metaforic, „Din decembrie 1989 într-o parte a Raiului se vorbește Românește”, dovedind prin cele cîteva idei personale o înțelegere matură a raportului dintre sfera culturii și cea a religiei, explicînd totodată metafora din titlu prin simbolul jertfei tinerilor care au dăruit națiunii noastre șansa unui moment al renașterii. Prima zi a conferinței s-a încheiat cu un moment exploziv

datorat pictorului Mihai Sirbulescu. Domnia sa a formulat cîteva acuzații violente la adresa Bisericii Ortodoxe Române, în care domină astăzi — după părerea sa — convenționalismul și pasivitatea față de problemele grave ale societății românești. Vorbitorul consideră că aceste defecte îndepărtează oamenii de Biserică făcînd ca sectele să cîștige tot mai mult teren, „pentru că sectanții sînt harnici în munca de pasterație iar ortodocșii sînt delăsători”, a conchis vorbitorul.

Cea de a doua zi a conferinței a debutat cu lectura textului semnat de scriitorul Ștefan Augustin Doinaș, în cuprinsul căruia s-a insistat asupra raportului actual dintre mentalitatea rațională și credință. „Sporirea științei nu trebuie să slăbească forța credinței” — afirma domnia sa ca o concluzie a acestui subiect. Materialul a relevat în continuare și alte tipuri de conflicte care privesc Biserica: cele interconfesionale, precum și cele dintre Biserică și stat. În final autorul a afirmat: „Creștinismul trebuie să instituie un dialog al iubirii”.

Pe un ton percutant, intervenția doamnei Ariadna Zeck, istoric de artă, a demascat falsa trăire religioasă și mimarea sentimentului credinței. Domnia sa a acuzat amatorismul care a invadat lumea artei creștine dîndu-se exemple din arhitectura actuală a spațiului eclesial. „Este necesar — a afirmat vorbitoarea — un control competent în ce privește creația de inspirație creștină pentru stoparea veleitarismului”.

În calitatea sa de coordonator al redacției T.V. Viața Spirituală, domnul George Radu Serafim a făcut o serie de afirmații în legătură cu poziția spiritualității creștine în cultura actuală. Una din opiniile sale a surprins însă asistența: „Noi ortodocșii, sîntem în România o minoritate” (vorbitorul a exclus din numărătoare pe cei care au fost botezați ortodox dar nu trăiesc după obiceiurile ortodoxe și nu au conștiința propriei religii), cifra rezultată fiind doar 11 milioane de ortodocși autentici, ceea ce înseamnă mai puțin de jumătate din populația țării”.

Demarînd polemic, domnul Horia Bernea a ținut să amendeze cîteva afirmații cuprinse în textul domnului Ștefan Augustin Doinaș apoi a trecut la o analiză critică a „societății de consum” în care putem desluși o „barbarie ascunsă” în spatele unei civilizații feerice.

În continuare domnul Horia Bernea a dat citire textului pregătit pentru conferință în care a acuzat antropocentrismul și liberalismul vieții moderne care au dus la degradarea morală a omului, la pierderea bunului simț. Omul trăiește rușinea de a fi modest, rușinea de a fi timid, rușinea de a fi firesc, pentru că el s-a îndepărtat de Dumnezeu. Prin comportarea sa, creștinul readuce bunul simț în viața socială, dar atitudinea lui e „insolită”, e „scandaloasă”. Luptînd împotriva păcatului generalizat, sufletul creștinesc are un destin nonconformist prin esență. La fel de „nonconformist” a fost și textul studentului Dan Dionisie, în care demonstrația laconică dar convingătoare arată viciul ascuns al democrației moderne. „Valorile democratice poartă un potențial distructiv de natură protestantă”, a considerat autorul, atrăgînd atenția că „democrația poate eroda formele spirituale tradiționale ale

unei nații". Vorbitorul a dat ca exemplu pozitiv democrația societății românești interbelice care nu a anulat fundamentele tradiționale.

A urmat la cuvînt domnul Radu Boroianu, secretar de stat la Ministerul Culturii, care a pledat pentru o revalorificare a tezaurului nostru creștin material și spiritual, trăgînd totodată un semnal de alarmă în legătură cu situația gravă a patrimoniului nostru, care este lăsată de multe ori pe mîna oricui. Următoarea comunicare intitulată „Biserica și tineretul”, a adus din nou în discuție deriva morală a generației tinere și absența unui misionarism ortodox eficient în rîndul tineretului (comunicarea a aparținut pictorului Marin Gherasim). Împotriva campaniei de intimidare a Bisericii Ortodoxe Române (așa cum se manifestă ea în paginile unor publicații), a spus domnul Aurel Savin, acuzațiile sale vizează o parte a intelectualității care a îmbrățișat „moda” calomniei antibisericești și care folosește un limbaj profanator, de-a dreptul „iresponsabil”. „Nu se poate admite ca oameni care n-au nici cele mai elementare cunoștințe în materie de cultură creștină să batjocorească Biserica”, a conchis vorbitorul.

O intervenție așteptată cu interes de public a fost cea a domnului Gabriel Liiceanu. Cuvintele sale au demonstrat îngemănarea simbolului monarhic cu cel creștin, într-o comunicare intitulată sugestiv: „A avea și a nu avea nimic sfînt”. Din textul prezentat se poate desprinde un adevăr indiscutabil formulat astfel: „Cu un om care nu are nimic sfînt se poate face orice”. În planul vieții politice domnia sa a identificat în personalitatea monarhului o făptură harismatică ale cărei acte au semnificație creștină iar nu conjuncturală. Alungarea regelui din țară acum 45 de ani a coincis cu începutul prigoanei anti-creștine. Revenirea monarhului cu ocazia sărbătorilor de Înviere a însemnat o restaurare creștină în plan politic iar Biserica Ortodoxă și-a asumat „riscul” acestei restaurări, ceea ce a dus la creșterea bruscă a prestigiului ei în lumea românească. A urmat apoi o mărturisire tulburătoare a poetului Dan Laurențiu intitulată „Poezie și rugăciune”, din care s-a reținut ideea că „opera artistului creștin e o formă a jertfei în cultură”. Cuvîntul domnului Alexandru Duțu a subliniat importanța acestei conferințe considerată „o premieră în lumea estului”, care a deschis perspectiva unei investigații a lumii moderne din punct de vedere creștin.

Printre participanți și vorbitori s-a aflat și diacon prof. Teodor Damșa din Timișoara cu soția.

La capătul dezbaterilor, jalonate de comunicări incitante, de înalt nivel teologic și de mare consistență problematică, Conferința Națională Consultativă a Laicilor a adoptat o „moțiune” și un „apel”.

Textul **moțiunii** este următorul:

1. Conferința vede în Biserica Ortodoxă unica forță spiritual-morală capabilă să regenereze națiunea română, aflată în prezent într-un impas istoric. Fără a minimaliza importanța și rolul specific al altor forțe social-politice, Conferința consideră că Biserica Ortodoxă, avînd cap pe Iisus Hristos, este singura în stare să ofere poporului

român, atât un cod spiritual viabil, cât și prin cuvîntul Evangheliei și prin mijlocirea sacramentelor ei (Sfintele Taine) acele energii harice ce îi pot primesti ființa.

2. Conferința este conștientă că modelul suprem al vieții Bisericii îl constituie comunitatea de dragoste desăvîrșită intratrinitară, așa cum a fost descoperită în Persoana divino-umană a Mîntuitorului. Întreaga viață a Bisericii este chemată să oglindească la toate nivelele sobornicitatea absolută a Persoanelor Sfintei Treimi.

3. Conferința afirmă valoarea ireductibilă a principiului sobornicității, alături de principiul ierarhic și sinodal. În virtutea acestui adevăr, nimic nu se poate înfăptui în Biserică fără conlucrarea armonioasă a tuturor membrilor, fiecare cu harisma și cu cinul său.

4. Conferința subliniază că numai respectarea principiului sobornicității asigură afirmarea plenară a unicității fiecărei persoane în consecința unității ecleziei și că această unitate e consolidată numai în măsura în care reușește să pună în valoare unicitatea membrilor ei.

5. Evaluînd cu discernămint critic, exterior oricărei judecăți punitive, parcursul istoric al vieții bisericești românești din ultimele decenii, Conferința constată că aceasta suferă îngrozitor de o slăbire a comuniunii eclesiale, generată, înainte de toate, de îndepărtarea de tradițiile sobornicității.

Ca urmare a supralicitării principiului ierarhic, datorită unor influențe nefaste din exterior și interior, laicul ortodox s-a marginalizat eclesiologic, adoptînd un comportament pasiv, expus secularizării abrupte și vădînd reale simptome de analfabetism teologic.

6. Conferința vede în restaurarea exercițiului sobornicității Bisericii reîntrarea în normalitatea co-responsabilității la toate nivelele, atât cel local — parohie, cât și cel teritorial — eparhial. Fără o viață parohială autentică și dinamică, nimeni nu poate spera la o înnoire reală a vocației Bisericii.

7. Conferința apreciază că regăsirea adevăratei sobornicități pornește de la microstructura comunității euharistice locale, care este parohia și aceasta, în primul rînd, respectînd statutul tradițional al consiliului și adunării parohiale. Deplasarea pernicioasă a accentelor în practica sobornicească a transformat parohiile, în cele din urmă, în structuri inoperante, din nefericire formale. Numai așa se poate explica retrospectiv ineficiența comunității parohiale în fața asediului desfășurat de aparatul represiv totalitar (obstrucții, imixtiuni necanonice, demolări). Aceleași redistribuiri de accente se fac simțite în mod vizibil și la nivel eparhial.

8. Conferința sugerează Sfîntului Sinod reexaminarea componentelor Adunării Naționale a Bisericii în spiritul tradiției sobornicești a Bisericii primare. Fetișizarea modelului clericalist excesiv a vidat structurile organizatorice ale autorității eclesiale, cantonîndu-le exclusiv în sfera secundară a administrației gospodăresc-lucrative. În acest fel, Adunării Naționale și celorlalte organisme le-a fost refuzată tacit participarea activă la exercițiul teologhisirii.

9. Conferința cere conducerii superioare a Bisericii Ortodoxe deblocarea arterelor vitale care leagă stările bisericești, în așa fel încît să refacă baza de reflexie vie a întregii Biserici.

10. Conferința Națională Consultativă a Laicului Ortodox susține concluziile Conferinței Naționale a Clerului Ortodox, privitoare la restaurarea principiului sobornicității.

11. Conferința își asumă, ca prim demers practic, recuperator al adevăratei sobornicități eclesiale, actul de căință. Numai o autentică și nefățarnică metanoia poate reface raporturile de credibilitate din lăuntrul Bisericii. Conferința, în numele laicului ortodox, recunoaște în fața lui Hristos, îndepărtarea de care a dat dovadă timp de decenii, de la martiriu și de la mărturisirea în duh și în adevăr a credinței creștine. Dincolo de conformitatea ritualistă, laicul ortodox mărturiște frecventa nesocotire a exigențelor morale creștine. Fără a uita jertfa acelor care și-au trăit, pînă la capăt, viața întru Hristos, Conferința, în numele laicului ortodox, recunoaște toate acele vinovății care i-au maculat conștiința eclesială (lașitate, minciună, indiferență, duplicitate, ipocrizie, compromis, delațiune, ignoranță).

12. Conferința a identificat ca distorsiuni ale vieții Bisericii, triumfalismul, rutina ritualistă, neaoșismul, pietismul dulceag. Față cu aceste alunecări, Conferința susține afirmarea unui creștinism viril, integral, deopotrivă liturgic și filocalic, biblic și caritativ.

13. Conferința consideră absolut vitală reintegrarea tineretului în structurile eclesiale.

14. Conferința susține implicarea intensă a laicilor în creșterea spirituală a societății românești, pentru a contracara prozelitismul sectar și elanul agresiv al pseudo-evangelizărilor de aiurea. Conferința cheamă laicul să se angajeze mai hotărît, să ajute Biserica în luptele sale (învățămînt, presă, televiziune).

15. Conferința consideră că rearticularea culturii cu valorile perene ale cultului este exigența centrală și urgentă a apostolatului intelectualității ortodoxe contemporane. La realizarea acestui uriaș deziderat este chemată să participe întreaga Biserică pentru a face să rodească întreaga bogăție a harismelor ei. Din această resimfonizare a raporturilor dintre intelectuali și Biserică, cultul și cultura își îmbogățesc reciproc lucrarea. Este imperios necesar ca Ortodoxia românească să-și asume creator provocarea modernității, delimitîndu-se util de paseismul nostalgic sau, dimpotrivă, de modele secularizante.

16. Conferința propune crearea sub patronajul spiritual al Bisericii a Universității Creștine, care să iasă în întîmpinarea acestui demers integrator.

17. Conferința nu consideră incompatibile mass-media cu exigențele misiunii și catehezei ortodoxe. În aceeași măsură, însă, Conferința respinge imixtiunea mediatică în intimitatea tainelor liturgice. Conferința trage semnalul de alarmă împotriva acțiunii profanatoare, care tulbură rînduiala și ambianța inefabilă a trăirii liturgice.

18. Conferința face manifestă nevoia unui organ de presă prestigios care să se instituie ca un forum critic, combativ, în care să prindă contur întreg mesajul exploziv al Evangheliei, ancorat în actualitatea vieții creștine.

19. Conferința socotește că, deși Biserica este un organism supra politic, ea trebuie să îndemne la implicarea politică pe credincioși și la responsabilitatea creștină. Conferința se pronunță hotărît pentru o explorare coerentă și creativă a domeniului teologiei politice, aflat actualmente în stadiul de pionierat.

20. Conferința consideră că este necesar să se refacă legăturile firești dintre laicii Bisericii ortodoxe române și cei aflați în diaspora.

21. Conferința consideră imperios necesară refacerea imediată a unității administrative a Bisericii naționale cu Bisericile din Basarabia, Bucovina de Nord și Ținutul Herței.

22. Conferința consideră că restaurarea sobornicității Bisericii creează premisele realiste ale refacerii unei autentice societăți civile românești. Este un dat evident, iar realitatea ultimă o demonstrează, că este imatur să se considere că ar putea fi posibilă democratizarea țării în afara unui organism eclesial restaurat.

23. Conferința cere Sfintului Sinod să se pronunțe decisiv în problema avorturilor și să se angajeze cu toate mijloacele, de care dispune întreaga eclesie, în rezolvarea socială a situației în care se găsește familia creștină. Conferința se simte direct interesată de perspectiva regenerării pe baze spirituale a familiei, ca o „ecclesia domestica”.

24. Conferința ia act cu mare îngrijorare și profundă nemulțumire de temporizarea deliberată a introducerii educației religioase în școli și în armată și cere întregii eclesii să se angajeze în grabnica îndreptare a acestei situații cu consecințe formative extrem de grave. Conferința consideră ca absolut necesară promovarea dialogului dintre știință și credință, în vederea unui acord util între disciplinele școlare.

25. Conferința consideră necesară reînnoirea programelor analitice ale școlilor teologice de toate gradele, prin actualizarea lor și completarea cu noi discipline, care să corespundă nevoilor pastorale și misionare de astăzi ale Bisericii noastre.

26. Conferința a luat act cu bucurie de gestul I. P. S. Pimen de a invita, cu prilejul sfintelor Paști, pe Majestatea Sa Regele Mihai I al României, gest cu profunde implicații spirituale și naționale. În consecință, Conferința roagă cu smerenie Sfintul Sinod să precizeze public semnificația canonică a ritualului ortodox al încoronării și urmările acestuia în plan eclesial și comunitar.

27. Conferința își propune să devină, împreună cu Conferința Națională a Clerului Ortodox, sub oblăduirea Sfintului Sinod al Bisericii, un forum național, după modelul marilor soboare, cu efect decisiv în momentele critice ale istoriei națiunii.

Toate acestea le propunem după acel lung somn de 45 de ani, neuitind că toate se realizează numai cu ajutorul Părintelui Ceresc, prin Fiul Său în Duhul Sfânt.

Iată acum și textul **apelului** :

— Conferința Națională Consultativă a Laicilor Ortodocși cheamă întregul laicat să-și considere cu responsabilitate și maturitate duhovnicească statutul eclesial.

— Conferința Națională Consultativă a Laicilor Ortodocși îndeamnă poporul drept-credincios să-și asume programul de restaurare a practicii sobornicității, care a fost propus.

— Conferința Națională Consultativă a Laicilor Ortodocși îndeamnă întreaga Biserică Ortodoxă Română la pregătirea Congresului Național Ortodox, conform principiului: „Biserica crește potrivit lucrării fiecăruia din membrii săi” (Efeseni 4, 5).

Din tot ceea ce am relatat până aici, Conferința laicilor, eveniment sobornicesc de mare importanță în contextul Răsăritului ortodox, se încadrează în efortul general de întărire a identității spirituale a poporului român. Ne aflăm într-un moment de cumpănă a istoriei naționale și universale, când se cuvine ca întreaga Biserică — mireni, preoți și înaltul cler — să se primenească teologic și moral pentru a-și putea împlini menirea.

Ca și întrunirile Conferinței Naționale a Clerului Ortodox care au precedat-o, Conferința Națională a Laicului Ortodox a luat naștere din nevoia de conștientizare a responsabilității resimțită de Biserică în totalitatea ei, urmînd ca, prin intermediul împreunei sfătuiri, să fie identificate cele mai urgente teme ale eclesiei și a măsurilor ce se impun a fi luate neîntîrziat.

VIAȚA DUPĂ MOARTE ÎN FOLCLORUL NOSTRU

În după amiaza aceea tocmai mă pregăteam să răspund corespondenței primite în ultima vreme și căreia, dintr-o pricină cu totul neînsemnată, întârzasem să răspund la timp. Era de datoria mea să încep a-mi cere obișnuitele scuze — și încă într-o formă cât mai plăcută — și să sfîrșesc prin a le spune una sau alta, ori să le vorbesc despre ultima mea carte. Eram gata să încep o nouă scrisoare, cînd prietenul meu bătu la geam și cu bonomia lui de totdeauna mă întrebă dacă l-aș putea însoți pînă nu știu unde, vreme de vreo două ceasuri. L-am poftit în casă și l-am rugat să amînăm plănuita vizită pentru o altă zi.

— La urma urmei, nu e nici o grabă, consimți el binevoitor. Rămîn, tot îmi erai dator cu o vorbă... Iată, sînt gata să te ascult.

— Știu; îți sînt dator cu un răspuns și n-am pricini să te amîn.

— Tocmai. Spuneai că problema asta a morții și a vieții de după moarte se află și în folclorul nostru.

— Spuneam atunci că folclorul nostru este, prin excelență, creștin, că lumea lui se suprapune și se confundă cu lumea religiei. Lumea lui e o lume creștină, universal creștină și umană. Adevărurile etice îmbracă cele mai frumoase podoabe ale înțelepciunii și ele — purtînd chip de om spre a-i fi mai aproape — umblă în lume, stau laolaltă cu oamenii, iar Dumnezeu, Maica Domnului și sfinții sînt parcă din neamul nostru, alături de noi și pentru noi. Dacă din punct de vedere teologic Dumnezeu este creatorul lumii, pe aceleași coordonate spirituale El este prezent și în lumea folclorului.

Despre lume și om, de pildă, poporul nostru are o splendidă închipuire în care chiar dacă se află și ceva neo-păgînism, suprafirescul și spiritualul predomină afirmîndu-l pe Dumnezeu. În conducerea și vegherea asupra lumii alături de Creator stau sfinții: niște oameni care umblă cu toiagul în mînă în urma lui Dumnezeu. Maica Domnului le dă fetelor de lucru: să semene flori, să plivească iarba sau să îngrijească de casa lui Dumnezeu. Sfîntul Nicolae scrie păcatele semenilor și e ajutătorul fetelor sărace, iar Sfîntul Gheorghe are în seama sa vacile. Sfîntul Petru e omul care se bucură de cea mai mare popularitate și el umblă numai alături de Dumnezeu și-i dă sfaturi. Dar nu despre asta am vrut să-ți vorbesc.

— Tocmai; viziunea creștină în lumea folclorului e prea mare spre a putea fi prinsă într-o discuție.

— A muri nu e nimic nefiresc. Moartea este o împlinire a unor rînduiri de sus. Și ea nu putea lipsi din folclor : apare ca o bătrînă hîdă și surdă care nu face alta decît să alerge după om. Uneori începe mai devreme, prin boală și suferință. Semnele după care poate fi recunoscută sînt bine știute : un schelet îmbrăcat în mantie neagră, o coasă în mină, un craniu descărnat. Mulți muribunzi au întîlnit-o stînd de veghe la căpătîiul lor. Halucinații ? Dar ea își face datoria și omul își încheie socotelile în lumea asta.

— La noi în sat, interveni interlocutorul meu, se spune că mortul știe și vede tot ce este în casă și că dacă i s-au tras clopotele la biserică, asurzește.

— Există credința că în noaptea de Joia cea Mare, cînd cei vii ies de la denie, în biserică intră cei morți, dar e lucru primejdios pentru cel ce i-a văzut. Se spune că o mamă, care-și iubise mult fiica moartă, s-a hotărît ca într-o asemenea noapte de denie să-și vadă fiica și, fără să i se ia seama, s-a ascuns în biserică. Și nu mică i-a fost spaima cînd a văzut la miezul nopții morții satului intrînd în biserică, avînd în frunte preoții și dascălii, trecuți și ei în lumea dreptilor. Așa a putut mama să-și vadă fata, dar dacă aceasta nu-i ruga cu neostoite lacrimi s-o cruce de pedeapsă pe biata femeie, ar fi fost vai și amar de ea.

— Despre asemenea întîlniri între cei vii și cei plecați în lumea cealaltă cred că sînt o mie și una de povești, socoti prietenul meu și cred că avea dreptate. Apoi am continuat :

— Să ne gîndim puțin la moartea ciobanului din balada „Miorița“. Trecerea de aici dincolo se face calm, cu o tristețe senină și ea dovedește o împăcare între om și fiirea lucrurilor și o integrare a morții în ordinea creștină a vieții. Clipa de bun rămas de la cele din viață, de la cosmosul cu care era înfrățit și pe care l-a iubit e o clipă de solemnă duioșie și de duioasă solemnitate. La moartea lui participă întreaga fire, pentru ca singurătatea aceea a omului cînd moare — de care se plînge Pascal — să fie mai puțin sfișietoare. Frumoasă participarea cosmosului la moartea omului, nu e așa ?

— Frumoasă, firește. Deși nu are nimic estetic într-însa, totuși omul se resemnează ușor în fața morții. E drept, nu se prea sperie de ea, căci și el știe ceva : în zodiacul său stă scris că mai are zile de trăit. De aceea moartea îl surprinde sperînd. Dar vicleșugul ei este mai tare : i-a dat să bea paharul sfîrșitului, pînă la fund. Cînd și-a dat seama că era prea amar, n-a mai putut face nimic : drumul spre celălalt tărîm a început.

— E o credință cinstită, dreaptă, am reluat eu. Folclorul nostru poartă stigmatele unui creștinism evoluat. Valoarea lui spirituală nu poate fi contestată. De moartea omului sînt legate cele două stări antinomice : raiul și iadul, și ele fac parte integrantă din cosmosul divin. Omul și destinul său se află peste aceste două coordonate. Ordinea divină nu poate fi călcată : va avea parte de rai sau de iad; după modul cum s-a integrat acestei ordini. Raiul și iadul sînt două imagini deosebit de

discutate și de iubite de popor și în jurul lor s-au țesut o seamă de legende și credințe. Ele înseamnă răsplătirea binelui și pedepsirea răului, o lume cu contururi certe, bine definite.

Așa cum se știe, viața omului este o neconținută luptă între virtute și ispită, între păcat și sfințenie sau, mai simplu, între bine și rău. Participarea la una sau alta înseamnă raiul sau iadul.

În credința poporului nostru raiul e o grădină uriașă, așezată în dreptul sfintului soare. O grădină plină cu pomi roditori, cu flori frumoase și stoluri de păsări care îți desfată auzul cu cîntecele lor. Este locuit de îngeri care, neconținut, aduc mărire lui Dumnezeu și rugăciuni pentru izbăvirea oamenilor de păcate. Intrarea raiului e păzită de îngeri cu sabia în mînă și nu pot intra decît ce drepti, ca să se odihnească în pace. În el, morții se întîlnesc cu toți cei din neamul lor, fie că s-au văzut sau nu.

— E ceea ce te-am auzit spunînd, a intervenit prietenul meu, că învață și Biserica creștină, nu e așa ?

— Drumul spre rai nu e ușor, ci presărat cu multe piedici. Ca să le poată trece omul se îngrijește încă fiind în viață de cele ale sufletului și grija asta îi va fi de mare ajutor înaintea lui Dumnezeu. Românul se va folosi de aceste fapte bune. Ele îl vor ajuta mai mult decît îl ajuta pe cel vechi să dea dajdie corăbierului Charon... decît îi era de folos arma germanului războinic să cucerească Walhala sau sulita ascuțită a bătrînului scit. Cum vezi, viziunea noastră folclorică poartă adînc mireasma creștină și ea s-a răsfrînt peste tot. Drumul acesta spre rai — atît de greu — va fi ușurat tocmai de faptele bune ale omului și înggerul păzitor — deschizînd marele catastif — va citi în el și-l va ajuta să treacă și să intre în paradisul dreptilor.

— E ceea ce te-am auzit și pe tine că scrie și învață și Biserica creștină, a luat seama el.

— Da. Iată încă o dovadă că folclorul nostru a stat sub înfrîurirea vieții creștine, ceea ce înseamnă că religia, credința din sufletul omului, i-a atîns toate simțurile și i-a înmulțit toate avînturile. Dar să vedem ce mai găsim în această privință.

Despărțindu-se de trup, sufletul trebuie să treacă peste o nesfîrșită incilcitură de ape. Ștergarele ce se dau de pomană pentru sufletul mortului se vor așterne peste ape și sufletul va trece peste ele ca peste o punte. Cocoșul ce se împarte, cu cîntecele lui, va speria duhurile necurate care vor lăsa sufletul în pace și astfel nu-l vor mai abate din drumul său spre rai, în împărăția de smoală a iadului. Îi vor veni în ajutor și hainele ce s-au dat de pomană: ele vor arde, dar sufletul va rămîne neatîns. Și așa, ajutat de inger, de faptele bune ce a săvîrșit în viață, precum și de pomenile ce s-au făcut, va trece prin drumul ce duce spre rai la capătul căruia îl așteaptă Maica Domnului și-i îndrumă sufletul spre grădina aceea nespuse de frumoasă.

— Dar vămile, întrebă prietenul meu, dovedind la rîndul său că și el știa cum stau asemenea treburi în credința poporului nostru.

— Vama ! Da ... trecerea sufletului prin vămile văzduhului nu e ușoară de loc. De aceea cocoșul nu-l părăsește pe om și-l însoțește la fiecare vamă, ținând cumpăna în cioc. Diavolul aleargă să-și ia prada și iată-l punând în taler toate cele rele câte a făptuit bietul creștin, ca să-și sporească împărăția cu încă un suflet. Îngerul păzitor aleargă și el și aduce toate faptele bune și face ce face că ale sale sînt mai multe și așa sufletul scapă. Omul se bucură, cocoșul cîntă, dar îngerul rău nu-și pierde nădejdea că pînă la cea din urmă vamă va lua sufletul de partea sa. Așa că lupta continuă.

— Grea treabă.

— Grea, nevoie mare. Iată-i ajunși la marginea lumii noastre, unde au dat peste sorbul pămîntului, o apă ce te înfricoșează numai văzînd-o. Pe marginea apei stă un brad de toată frumusețea. El singur mai poate salva sufletul ; să-și plece trunchiul făcînd din el o punte peste care să treacă duhul. Dar cîte rugi, cîte suspinuri ca să se îndure și să-i îngăduie trecerea peste vîltoarea apei ! Și bradul — atît de iubit și de cîntat de om — se îndură, își pleacă fruntea și sufletul trece peste sorbul pămîntului. În sfîrșit, a ajuns și la cea din urmă vamă ! Doamne ! Cît este de lungă și cît este de subțire ! E mai îngustă decît muchia unui cuțit. Și ce se vede jos ? E mai bine să nu privești ... foc și smoală și tot felul de lighioane, care mai de care mai hidoase și mai înfricoșătoare ... și draci cu corbaci de foc bătînd pe toți nelegiuiții și păcătoșii. „Iată iadul“ aude sufletul spunîndu-i-se. Se sperie sufletul, dar îngerul bun îl ajută și acum și prinzînd curaj, trece și această vamă. Lumînarea ce i-a fost dată pe pămînt îi luminează calea și-l ajută să treacă vama aceea atît de lungă și atît de subțire.

— Grea treabă, rosti iarăși prietenul meu oftînd ușor.

— Da. Acum, pășind ultimul hotar pămîntesc, sufletul a trecut în lumea nematerială a cosmosului, deslipindu-se definitiv de trupul în care a stat cît a fost pe pămînt. Desprinderea de credința umană înseamnă spiritualizarea sa pentru a fi vrednic să sălășluiască în vecinătatea lui Dumnezeu. Și așa, rămîne pînă la sfîrșit de veac, în împărăția Sa pe care a gătit-o pentru cei drepți, iar cei păcătoși vor rămîne în iad unde este plîngerea și scrișnirea dinților.

— Da, plată și răsplată, murmură, abia șoptit, prietenul meu, iar eu am continuat :

— Așa cum ți-am spus, folclorul nostru este, prin excelență, creștin. Eticul lui ne dă imaginea lumii de dincolo pe care, deși n-a văzut-o nimeni, poporul nostru și-o închipuie cum arată. E un amestec de ima-

ginație pămîntească și revelație divină, un splendid amestec de fapte și simboluri adoptate după credința lui. E o lume reală și cuviincioasă, o prelungire a acesteia de aici în care însă numai sufletul — nu și trupul care s-a întors în lutul său din care a purces — vibrează luminos în întâlnirea cu Dumnezeu cel iertător și iubitor de oameni. Să fim onești și să mărturisim : această credință pe care o găsim în folclor și învățătura pe care o are Biserica noastră ne sînt deajuns să ne împăcăm cu ideea de moarte și cu nădejdea vieții de după moarte în împărăția lui Dumnezeu.

Preot EMANUEL COPĂCEANU

BLESTEMUL

Tare mult ținea bunicul să meargă, măcar o dată pe an, de nedeie, în satul în care s-a născut el. După ce s-a căsătorit s-a dus cu bunica, apoi a luat cu el pe mama, cînd am crescut eu, mă lua numai pe mine. Aveam vreo zece ani cînd l-am însoțit pentru ultima oară. Mi-a rămas în minte Sfîntă-Mărie aceea pentru că am auzit povestea pe care vreau să vi-o spun.

După ce a trecut sărbătoarea și musafirii au plecat, bunicul și cu mine am rămas cîteva zile și trebuia să vedem locul unde a fost sălașul. Ca să nu ne lase singuri, copilul lui uica Ilie — tot Ilie îl chema — ne însoțea. Am ieșit pe ulița școlii, am trecut pe la fîntîna cu icoană și am ajuns pe țărîmul riului. În susul apei era un zăvoi plin cu anini, tufișuri de rug și de răchită printre care se vedeau șanțuri întortocheate, sâpate de șuvoaiele inundațiilor de primăvară. Peste rîu erau aruncate două trunchiuri de brad prinse între ele cu scoabe și serveau drept punte. Deasupra, o prăjină legată de două sălcii de pe cele două maluri alcătuia straja punții. La marginea riului, înainte de a intra în zăvoi, era un izvor prins într-o buturugă de salcie. Aci bunicul se oprea întotdeauna, se spăla pe miini, lua apoi apă în pumni și bea cu vădită plăcere, lăsînd să-i scape un suspin de satisfacție. Își ștergea apoi mustățile cu dosul palmei, le răsucea încet pe cînd ochii lui albaștri, strălucitori, priveau peste dealurile scăldate în soare. Eu prinsesem în ordine gesturile lui. Știam că urmează să-i spună lui Ilie cum a fost știubeiul cînd era el copil. Pînă să se împlinească și punctul acesta din ritual, ca să nu stau degeaba, m-am dus lingă rîu să arunc pietricele pe suprafața apei. Cu o parte a atenției așteptam să văd cînd vom merge mai departe. Rămăsei surprins cînd, în loc să povestească cele obișnuite, bunicul întrebă :

— Măi Ilie, dar spusu-ți-o, ori nu ți-o spus tată-tu de ce-i zice zăvoiu-lui ăstuia „Grădina Morarului“ ?

— Ba nu mi-o spus uico Pavele.

— Vezi, așa se uită întîmplările cele de demult. Părinții uită să le spună copiilor, copii la rîndul lor, nu mai au ce uita, nu mai știu, așa că nu au ce povesti. Toate se pierd cum ai arunca o piatră în apă adîncă : apa se închide și se liniștește. Poți, la urmă jura că nu a fost ce a fost. Și ăștia sint învățăture, mă !

— Poate nici Tuțu nu știe, încercă Ilie să-și apere părintele.

— Cum să nu știe ? ! Doar i-am spus eu cînd a fost mic.

— Știam pe uica Ilie bătrîn aproape ca bunicul. Cînd au putut să fie amîndoi prunci ?

Am lăsat liniștite pietricelele și m-am apropiat de ei lîngă izvor.

— Poate că Tuțu o fi uitat. Dacă ai face dumneata bine să mi-o spui, m-aș bucura. Aș vrea și eu să am ce spune lui Iliuță.

Iliuță era fiul lui Ilie, cum s-ar zice : Ilie al treilea.

Se așează bunicul pe un bolovan, îmi căutai și eu un loc la picioarele lui, ne urmă și Ilie exemplul, după ce zăbovi puțin.

Mulți ani au trecut de cînd am ascultat povestea zăvoiuului cu anini, de-i zice Grădina Morarului, dar mi-a rămas în amintire și o pun pe hîrtie așa cum mi-a rămas în suflet.

Pe vremuri valea toată era o grădină, riul curgea pe cealaltă parte și sub coastă era o moară. Ieruga abătea șuvița apei și o trimitea pe scoc spre cupele ce dădeau putere pietrelor.

Morarul avea un pic de patimă și nici lucrul nu-i prea plăcea, așa că toate au rămas cum le-a apucat. Au rămas cum le-a apucat e un fel de a vorbi, că vremea și apa au mușcat din lucruri și toate ajunseseră să se prăpadă.

Însă au început să revină la viață cînd au crescut cei doi copii.

Feciorii erau altă plămădă decît tatăl lor. Se arătau hărniți și pricepuți la toate. Se întreceau oamenii din sat să le ofere fetele sau să-i ceară gineri. Morarul a avut destulă înțelepciune ca să urmeze rînduiala cea dobîndită de veacuri. Pe cel mare, pe Gheorghe, l-a căsătorit în casă (și la moară). Așa jumătate de treabă a fost făcută.

Pe Mon l-a dat ginere în sat. O femeie văduvă, cu o singură fată, dar cu mult pămînt, rîvnind la hărnicia lui, l-a luat ginere. La rîndul lui, băiatul nu s-a speriat de gospodăria ruinată. Cu ce era la casă, cu munca lui, toate puteau fi îndreptate.

Însurînd pe Mon, morarul a făcut și cealaltă jumătate de treabă. Ba a mai făcut una ce trebuia și asta făcută : după o răceală bună și o boală scurtă, a închis ochii.

Acum Gheorghe avea libertatea să-și pună mintea și puterea la lucru. Așa a și făcut.

În puținul pămînt ce avea a pus peste tot pomi, a crescut vite, grădina a înconjurat-o cu gard înalt din nuiele și cu strașini de spini, casa a ridicat-o din nou.

Casa era slăbiciunea lui Gheorghe. Mereu i se părea că nu-i destul de bună ca să șteargă amintirea celei dărăpănate pe care o știa din copilărie.

Ca să-i îndeplinească toate dorințele, Dumnezeu i-a mai dăruit și un băiat frumos și sănătos. Mai mulți copii nici nu și-ar fi dorit, ca să nu-i împartă cumva moara și grădina.

Îi rămăsese un lucru de făcut. Trebuiau schimbate furca și cumpăna fîntinii. A luat într-o zi cîțiva oameni și s-a dus în pădure unde știa el un gorun mare cu brațele numai bune pentru o furcă de fîntină. Dimineața, cînd au plecat, nimeni nu le putea spune ce le-a pregătit ziua

aceea. Nimeni nu știe cînd îi este dat să i se schimbe cursul vieții. Toate sînt sortite să meargă bine numai pînă la o vreme, căci prea mult bine nu-i este dat nimănui pe lume. Ori, binele, nu-i ca un izvor din care curge într-una, e ca un sac din care scoți cît scoți și nici nu știi cînd te trezești cu mîna goală. Pare că, cu cît scoți mai mult, se termină binele mai repede.

Tăiatul unui lemn oricît ar fi el de gros, nu prezintă nici un pericol cînd e făcut de oameni-cu experiență. Și doar Gheorghe se pricepea la o astfel de treabă, că doborîse ațita gorun pentru casă. Orice lucru își are însă ascunsul lui, mai ales cînd e să se împlinească o soartă.

Dînd cu securea și trăgînd la joagăr, tăietorii se uitau în sus la vîrfurile copacului ca să vadă încotro începe să se încline, ca să aibă și timp să se retragă.

Totul părea că merge după rînduială. La început gorunul și-a înclinat înaltul crengilor, cuminte, la vale, dar prins într-o așchie netăiată deajuns, trunchiul uriaș s-a răsucit pe urma de joagăr, iar vîrfurile și-a schimbat direcția, pornind spre locul unde se afla Gheorghe. Omul ar fi avut timp să se retragă, ceea ce a și încercat, dar opincile i-au alunecat pe frunzele uscate și s-a dus doi sau trei metri la vale. Cînd a încercat iar să se ridice, namila de gorun s-a prăvălit ca un fulger, sfărîmîndu-l.

Cu această întîmplare rostul casei s-a spulberat.

Cine era să ia locul lui Gheorghe? Copilul era atunci de cincisprezece ani. Femeia, ce știa rîndul morii?

Între timp Mon își urmase și el cursul vieții. Cele două femei și gospodăria l-au așteptat cum așteaptă un stup matca. A pus mîna pe frîne și lucra cu toată nădejdea. Părea că în sat nu sînt oameni mai harnici decît cei doi fii ai morarului și mai părea că cei doi s-au luat la întrecere.

Se spune că frații se iubesc. Asta-i adevărat. Se mai spune că sîngele apă nu se face. Și asta-i adevărat. Dar tot atît de adevărat e că, dacă nu se face apă, uneori se face foc. Între mulți frați se iscă o întrecere care se apropie de dușmănie. Din aceasta nimeni nu poate ști ce se naște. Se poate vedea cum mulți frați nu suportă ușor situația mai bună a celuiilalt.

Mon privea cu dor, ca să nu spunem cu altceva, spre rîu. Grădina și casa nouă de lingă moară păreau că se separă mîndre de restul satului. Mai adăugați că el acolo crescuse, pe marginea ierugii, iar în sat se simțea străin. Toate acestea, la care se adăuga și lipsa fratelui, pot explica mersul de mai tîrziu al lucrurilor.

Gheorghe mort, Mon, ca unchi și cumnat, a trebuit să îi ajute. Cum să-i ajute decît luînd în mînă conducerea morii? Cine era acolo mai în rostul lui? Copilul? Femeia?

Urmarea nu putea fi decît una.

Oamenii vedeau și ziceau: bun om Mon ăsta! Dumnezeu să-i ajute!

Nu a trecut însă nici un an și în sat s-a răspîndit zvonul că morarul înainte de a muri a trecut moara și toată averea pe Mon. Cum-necum, într-o bună zi, cumnata și nepotul au trebuit să-și adune hainele și ce mai aveau, să le pună în car și să plece.

Soția lui Gheorghe nici nu plingea măcar, așa i se părea totul de necrezut. Ieșind pe poartă a spus doar atât cumnatului ei :

— Eu plec din casa bărbatului meu. Mi-am pus toată puterea la lucru ce s-a făcut. Acum eu și copilul lui Gheorghe plecăm în drum. Să dea Dumnezeu ca atîta timp cît veți stăpîni moara și grădina, lacrimile să nu sece de la voi. Tu să vezi și să nu poți face nimic.

După ce a aruncat aceste cuvinte ca o răzbunare a celui neputincios, a plecat. Mon a auzit blestemul și, cuprins de minie, a avut o pornire să treacă peste femeia din fața lui. Peste pornirea aceasta aprinsă i-a venit însă ca o rouă, bucuria că a reușit. Vorbele erau singurul lucru ce se mai putea opune. Vorbele erau doar vînt.

În timp ce femeia și copilul erau încă pe drum spre sat, Mon a străbătut moara din pod și pînă la cupele din scoc, iar grădina a ocolit-o, oprindu-se sub fiecare nuc. Blestemul îi mai răsuna în urechi, dar un zîmbet arăta că s-a liniștit și din partea aceasta. Orice nod poate fi dezlegat.

— Am să aduc aici pe copilul cel mic. Eu nu am să stau la moară și așa blestemul poate să și-l ia înapoi.

Cum a socotit el, se părea că toate îi dau dreptate. Doar că Dumnezeu cunoaște urzeala gîndului omului, iar omul nu cunoaște ascunsul gîndului lui Dumnezeu.

În casa părinților, unde s-a dus după ce a părăsit moara, soția lui Gheorghe nu a putut sta mult. Încurca pe cumnată și pe nepoți. Pe copil l-a dat ucenic la un rotar la oraș, iar ea, femeie tînără încă, a găsit un văduv, s-a măritat și a avut alți copii. Viața ei, deși cu adausuri, a mers înainte.

Mon vedea că toate rănile sînt vindecate, apele liniștite. Chiar oamenii din sat păreau că au uitat.

Pe oameni i-a mai ajutat și el să uite. E doar bine cunoscut acela care știe — cînd, cui și cum — să facă „cînte“, e om „cîstit“. Așa a fost de cînd lumea. De multe ori omul care nu are de unde să dea și nici nu socotește că ar fi necesar, este pus în urma celui ce dă din belșug, chiar dacă dajdia este din ciștigul nedrept.

Mon dădea — că avea de unde și-i mai rămînea — și a fost trecut printre frunțașii satului. Copii lui — doi — au crescut. Pe cel mare l-a căsătorit în sat. Pe cel mic, Zărie, nu l-a dat ginere, ci a hotărît să-l așeze la moară. Pînă atunci casa și grădina de la rîu au stat singure. Mon lucra cu toate, iar seara se ducea să doarmă în sat. Abia prin Zărie și soția lui, moara și-a primit noii stăpîni. S-a făcut nuntă mare, apoi cînd s-a mutat toată mobila, s-a pregătit totul, a fost chemat preotul de a făcut dezlegare de blestem și sfeșanie mare. Ca plată, Mon a pus preotului în mină un galben ca să fie slujba primită.

Nia, soția lui Zărie, a născut un băiat și i-au pus numele Mon, ca bunicii. A mai născut o fată și i-au pus numele Mădălina. Mai ales această era înconjurată de iubire pentru că era nespus de frumoasă. Se asemena cu pruncul Iisus din icoană : ochi albaștri ca seninul, părul ca aurul de

raze ieșite din mijlocul soarelui. Mon nu locuia la moară cu Zărie, o umbră de teamă și de prudență îl făcea să se ducă în sat ca să zădărnicească vorbele proastei ăleia dar tare greu îi era spre miezul nopții, să plece. Inima îi era închisă între gardurile grădinii și legată de zîmbetul Mădălinei.

Așa a fost pînă cînd...

Într-o zi de primăvară, apele ierugii erau involburate de topirea zăpezilor. Nia înălbea pînză, bătînd-o cu maiul pe o scindură fixată anume în tîrm. Fetița își făcea de joc lingă mama ei. Deodată aceasta aude un clipocit și, cînd se uită, vede pe Mădălina frămîntată de valuri — cîțiva metri mai la vale. A lăsat pînza și a fugit pe mal să-i iasă înainte. S-a aruncat în apă să o prindă, dar valurile au fost mai iuți. Așa s-a bălăcit în ierugă vreo sută de metri pînă să scoată fata.

La țipătul Niei, a alergat și Zărie din moară, a pus fata cu capul în jos ca să se scurgă apa, a încercat tot ce a auzit că se face cu cei înecați, dar Mădălina nu și-a mai revenit. Zdrobită de pietre, frămîntată de puhoi, a rămas cu un zîmbet senin pe buze și așa a trecut în mormînt.

Cînd s-a întîmplat nenorocirea, Mon era în sat. Auzind ce s-a întîmplat a alergat la moară. Aici a dat cu ochii de Nia, care bocea și-și frîngea mîinile. Nu s-a mai uitat la durerea ei, ci i-a dat o lovitură cu palma lui mare peste toată fața încît a prăvălit-o la pămînt. Ea nu a protestat. Se simțea vinovată și o pedeapsă din partea socrului, părea că-i mai ușurează muștrările de conștiință. Niciodată nu s-a plîns că palma lui grea i-a lăsat ochii bolnavi pentru toată viața. Părea că plînge mereu, avînd ochii umezi și tulburi. A mai născut o fetiță care părea că încercă să înlocuiască pe cineva, dar nu reușește. Nici cea mai mică nu a mai cîștigat dragostea ce o cerea, nici Nia nu s-a mai vindecat, nici bucurie în casă nu a mai fost.

Mon a îmbătrînit. Muncea ca și înainte, dar nu se mai oprea la marginea grădinii să le privească pe toate. Mereu era încrunțat, mereu părea că se luptă cu cineva nevăzut. Spre optzeci de ani mintea i-a slăbit. Se ducea la moară, intra în casă, pleca iar, se oprea în mijlocul drumului și privea în jos. Părea că socotește ceva sau încearcă să-și aducă aminte.

Cînd a murit, cei rămași au simțit o ușurare, așezîndu-l în groapă. Un timp li s-a părut că aud un suspin de om îndurerat cînd pe strașina casei, cînd pe cumpăna fîntîinii.

— E tatu-Mon, a zis copilul lui Zărie.

— De unde știi tu că-i el?

— Cum să nu știu, că doar l-am auzit de atîtea ori suspinînd înainte de a muri. L-am văzut pe acoperiș. Știu că-i el!

— De ce suspină, atunci, că morții nu au dureri, cum au cei de pe pămînt?

— Poate vede ceea ce noi nu vedem. Are el o durere de suspină... Anii trec, lumea își are cursul și grijile ei. Viața cu toate căderile cere omului să se ridice și să meargă înainte.

Familia lui Mon a uitat unele, s-a obișnuit — ceea ce-i tot un fel de uitare — cu altele. Nia, lăcrimînd a murit. Copiii și-au luat rostul lor, s-au căsătorit. Nu a trecut bine anul de la moartea Niei și Monică, ducîndu-se la o clacă în piatră, a fost prins de un mal care s-a surpat. L-au scos zdrobit. Nu a murit, dar a rămas olog.

În zilele de așteptare a necazurilor se auzeau suspine pe strașina casei sau la cumpăna fîntinii. Le-a auzit un nepot de-al lui Mon de vreo șapte ani. Nu după mult timp călărind a căzut de pe cal, și-a rupt șira spinării și a rămas cocoșat.

Neamul lui Mon s-a înmulțit totuși, dar părea că s-a făcut un contract cu durerea. Oriunde ar fi locuit, erau găsiți și se alegea unul care să ducă nenorocirea mai departe. Cel care avea de pățimit, auzea suspinele.

Așa au trecut prin moară și prin osîndă cîteva rînduri de stăpîni. Ultima nenorocire s-a abătut asupra lor cînd era bunicul meu tînăr și el mi-a spus ce s-a petrecut.

În casa făcută de Gheorghe, acum bătrînă, morarului i s-a născut un băiat. I-au pus numele de Nicolae. Părea ca toți copiii, iar părinții se bucurau. După cîteva luni, peste bucuria de la început s-a lăsat o umbră. Copilul era viu cînd era lungit în pătuț dar cînd era ridicat și lăsat să se sprijine pe piciorușe, plîngea. Privirile lui zăboveau ca atrase spre strașina casei. Cînd a ajuns de patru-cinci ani, părinții i-au făcut niște sprijinite de lemn și se mișca din loc în loc slujindu-se de mîini.

Era mai cuminte decît cei de o seamă cu el. A crescut, a învățat să scrie și să citească, știa o mulțime de povești și de poezii, cînta frumos. Așa neajutorat cum era, mai făcea cîte ceva ca să-i ajute și pe cei din casă, era răbdător și bun la inimă.

Fratele lui mai mic a ajuns de s-a căsătorit, dar pe Nicolae viața l-a lăsat la margine. Biata lui mamă plîngea adesea.

Într-o primăvară, pe vremea primului săpat de cucuruz, familia toată mergea la lucru. Dimineata, cînd se pregăteau să plece Nicolae le zice:

— În noaptea asta iar am auzit suspinînd pe streășina casei. M-am uitat pe fereastră și am văzut un om bătrîn, încruntat întinzînd mîinile spre mine.

— Cine știe ce ai auzit tu, a răspuns mama lui, singura care-i dădea atenția dragostei. Voia să-ți facă rău?

— Nu cred. Mai degrabă mi se părea îngrozit de ceva, întindea mîinile către mine.

— Cine știe ce poate fi!

— Ce poate fi? Își înăspri fratele cel sănătos vorba. Nu poate dormi și de aia visează treaz. Noi care mergem la sapă și seara picăm osteniți nu vedem morții și nu auzim vîntul suspinînd prin streășina casei.

Nicolae nu a mai zis nimic. El știa cît îl doare că nu poate merge cu ceilalți la lucru, dar ce rost ar fi avut să se apere, sau să plîngă?

În ziua aceea un nor negru ca smoala a acoperit cerul, rupîndu-se de munte, a turnat un potop de ape făcînd riul să iasă peste maluri și să

măture totul din cale. Ca o mină de uriaș a scos din rădăcini nuci, meri bătrini, apoi i-a împins la vale ca pe niște jucării nimicitoare. Vuietul de bolovani tîrîți la vale părea ieșit din gura iadului. Toată furia acestor puteri scăpate din frîu s-a repezit drept peste moară, peste casa și peste grădina morarului.

Nicolae nu a mai avut unde și cînd să se tirească ca să scape, cînd a văzut apa năvălind pe ușă și prin fereastră. Pînă să se dumirească ce se întîmplă, casa s-a prăvălit peste el. Tot ce a mai rămas după prăbușire, au măturat puhoaietele. Pe bietul infirm l-au găsit la mal, depus de ape în hotarul vecin. Familia cînd a venit de la sapă nu a mai cunoscut nici locul unde a fost moara și casa și grădina era încă sub valuri. Rîul își croise drum nou peste tot ceea ce înainte era raiul lucrat de ei.

Timpu! dărîmă, timpu! reface. Dar clipa durerii este grea.

Familia și-a făcut casă în sat, iar cei tineri ai Morăreștilor au auzit că odată moșii lor au avut moară și au locuit lingă rîu, dar de răul apelor au fost obligați să se mute. Acum sînt toți sănătoși și le merge bine. Muncesc liniștiți și nu știu nimic despre suspine străine de cele obișnuite necazurilor noastre pămîntești. Doar cei bătrîni mai stăruie în a spune că ar fi anumite legături neînțelese de noi între ceea ce facem și întîmplările ce ni-i dat să le petrecem.

În fața celor ce-și mai zic ai Morăreștilor nu se pomenește nimic din toate aceste povești, care poate nu au nici un temei.

Da. Adevărat. Poate că nu au temei !

Dar dacă au ? Dar dacă noi nu știm și nu vedem toate cîte există ? Dar dacă și cele pe care nu le vedem atîrnă greu în balanța sortii ?

Mie nu-mi iese din minte povestea bunicului meu și zic : înfiorătoare pedeapsă e să știi că faptele tale au adus nenorocirile unui șir de urmași, sufletul tău să le vadă durerile, să fii sigur că sînt cauzate de tine și să nu-i poți ajuta cu nimic ...

Doamne, păzește-ne !

Preot LAZĂR MAGHEȚI

CANONIZARE DE SFINȚI ROMÂNI

Biserica Ortodoxă Română a ales, în acest an, Duminica Tuturor Sfinților pentru festivitățile prilejuite de canonizarea unor nevoitori din neamul nostru, care s-au săvârșit și s-au sfințit în dreapta credință de-a lungul veacurilor. Sfântul Sinod a hotărât, în ședința sa din 20 iunie a.c., ca „de acum înainte și pînă la sfîrșitul veacurilor, în întreaga Biserică Ortodoxă Română să se numere cu sfinții și să se cinstească după pravilă, cu slujbă specială și cu acatist, toți sfinții din neamul nostru, știuți și neștiuți, sau cei din alt neam, care și-au sfîrșit viața la hotarele pămîntului românesc, toți cei care au sfinte moaște cu cinstire în Biserica noastră precum și toți sfinții din neamul nostru care s-au nevoit pe alte meleaguri”.

Festivitățile publice au început duminică, 21 iunie dimineața cînd, de la catedrala patriarhală membrii Sfîntului Sinod, în mijlocul unui sobor de călugări, călugărițe și preoți, urmați de numeroși credincioși, au pornit în procesiune spre Biserica Sf. Spiridon-Nou unde, în cadrul slujbei sfintei Liturghii, au fost promulgate patru acte sinodale: canonizarea unor sfinți români, generalizarea cultului sfinților români canonizați în 1950 și proclamați cu cinstire locală în 1955, inclusiv Sf. Iosif cel Nou de la Partoș, generalizarea cultului tuturor sfinților care au propovăduit credința creștină în spațiul carpato-danubiano-pontic, cinstiți deja ca sfinți în alte Biserici surori, instituirea Duminicii Tuturor Sfinților Români, ce se va prăznui, în fiecare an, în a doua duminică după Rusalii. Au fost binecuvîntate și stropite cu aghiasmă icoanele noilor Sfinți și au fost cîntate, pentru prima oară, condacele și troparele prin care de acum înainte vor fi pomeniți în slujbe și ceremonii religioase. În cadrul slujbei amintite au fost generalizați în total 63 de sfinți, care vor fi cinstiți ca atare de Biserica Ortodoxă Română, la 40 de praznice. Pentru canonizare au fost luate în considerare trei condiții de fond: ortodoxia neîndoieală a credinței, proslăvirea de către Dumnezeu prin daruri sau puteri (puterea de a suferi moarte martirică pentru dreapta credință, puterea de a înfrunta orice primejdie sau chinuri pentru mărturisirea dreptei credințe, puterea de a-și închina viața celei mai desăvîrșite trăiri morale și religioase, puterea de a săvîrși minuni în viață sau după moarte, puterea de apăra și de a sluji cu devotament eroic credința și biserica Ortodoxă, răspîndirea miresmei de sîntenie după moarte și confirmarea acesteia prin cultul spontan pe care i-l acordă poporul credincios.

Biserica Sf. Spiridon-Nou, deși una dintre cele mai mari din Capitală, s-a dovedit neîncăpătoare. Alături de membrii Sfîntului Sinod și numeroși preoți și monahi printre care un grup de preoți basarabeni conduși de P.S. Episcop Petru al Bălților, alături de personalități politice și culturale, alături de corala Patriar-

lucii, care a îmbogățit prin cîntec farmecul sărbătorii, alături de un cor de copii din comuna Dragalina îmbrăcați în costume naționale și purtători de spice de grâu, credincioșii au umplut biserica și spațiul din fața ei pentru a întâmpina noii Sfinți.

După terminarea slujbei, icoanele noilor sfinți au fost purtate înapoi la catedrala patriarhală, cu același lung cortegiu de slujitori ai Bisericii și credincioși, flancați de soldați în uniformă de paradă. P.F. Teoctist Patriarhul României, în încheiere s-a adresat celor prezenți mulțumind că în cea mai lungă zi a anului, bucuria luminii a întărit bucuria sărbătorii creștine.

Sfinții canonizați sînt: Sf. Ierarh Ghelasie de la Rîmeți (30 iunie), Sf. Cuvios Gherman din Dobrogea (29 februarie), Sf. Ierarh Leonte de la Rădăuți (1 iulie), Sf. Daniil Sihastrul de la Voroneț (18 decembrie), Drept-credinciosul Voievod Ștefan cel Mare și Sfinți (2 iulie), Sf. Cuvios Ioan de la Prislop (13 septembrie), Sf. Cuvioasă Teodora de la Sihla (7 august), Sf. Martiri Brîncoveni Constantin Vodă și cei patru fii ai săi, Constantin, Ștefan, Radu, Matei și sfetnicul Ianache (15 august), Sf. Ierarh-martir Antim Ivireanul (27 septembrie), Sf. Ierarh Iosif Mărturisitorul din Maramureș (24 aprilie), Sf. Preoți Mărturisitori Ioan din Gales și Moise Măcinic din Sibiel (21 octombrie), Sf. Cuvios Antonie de la Iezeru-Vilcea (23 noiembrie) Sf. Cuvios Ioan Iacob de la Neamț (Hozevitul) (15 august).

Festivitatea de canonizare a unor Sfinți români s-a transformat, prin întreaga ei desfășurare, într-o emoționantă manifestare a atașamentului participanților față de Biserica strămoșească.

DIN ACTIVITATEA TINERETULUI ORTODOX

Între 1—8 iunie 1992 s-a desfășurat a XIV-a Adunare generală a SYNDESMOS-ului pe vasul „Mihai Frunze”, într-o călătorie de 6 zile pe Volga (Rusia).

România a fost reprezentată de o delegație condusă de dl Nicolae Teodoreanu, director general al Centrului creștin al tineretului. În total au participat 250 delegați din 25 de țări.

Programul Adunării generale s-a desfășurat după cum urmează: *Marti, 2 iunie* s-a oficiat sf. Liturghie la Moscova de un sobor de arhierei și preoți în fruntea cărora s-a aflat Sanctitatea Sa Alexei II. După prînz a avut loc deschiderea oficială a Adunării la care s-a citit salutul S.S. Alexei II, urmat de cuvîntul mitropolitului Kiril de Smolensk. S-au prezentat rapoartele președintelui Michel Nseir și a secretarului general Anu Talvivaara, urmate de dezbateri.

Miercuri, 3 iunie au avut loc întîlnirile secretariatelor regionale în cadrul cărora s-au dezbătut problemele cu care se confruntă tineretul și Biserica din țările membre ale fiecărei regiuni. România a fost încadrată în regiunea Europei Centrale împreună cu Polonia, Bulgaria, Cehoslovacia și Ungaria.

După amiază s-au prezentat rapoartele regionale, cel al Europei Centrale fiind prezentat de România prin Anișoara Carol. În continuare s-a vizitat orașul Uglich. Seara s-au discutat amendamentele la Constituție și s-a propus spre debateri lista organizațiilor care au solicitat intrarea, în SYNDESMOS. Din Româ-

nia au fost solicitate 3 organizații de tineret: Centrul creștin al tineretului, Liga tineretului ortodox și A.S.C.O.R.-ul.

Joi 4 iunie s-a săvârșit sf. Liturghie în Kostroma. După amiază s-a lucrat pe 6 comitete de lucru, după cum urmează: Structură și organizare; Dezvoltare și finanțare; Comunicații și cooperare; Reflecții teologice și educație; Ecumenism; Bisericile Ortodoxe Orientale.

S-au discutat propunerile pentru noul Comitet Executiv, iar organizațiile componente au prezentat pe scurt activitatea pe care o desfășoară.

Vineri, 5 iunie s-a prezentat raportul Comitetului de numire și s-au votat noii membri ai Comitetului Executiv, președinte fiind ales preotul Meiki Huttinen (Finlanda) iar secretar general, dl Alexander Belopopsky (Marea Britanie).

După prinz s-a vizitat orașul Iaroslavl și anume Universitatea, biserica din centrul orașului, un complex muzeal și mănăstirea „Schimbarea la Față”.

Sâmbătă, 6 iunie s-au prezentat rapoartele comitetelor de lucru. După discuții s-a votat adoptarea acestora.

Duminică, 7 iunie după săvârșirea sf. Liturghii, s-au prezentat, discutat și adoptat prioritățile activității SYNDESMOS pentru următorii 3 ani, precum și mesajele Adunării generale către patriarhul Alexei II și patriarhul ecumenic Bartolomeu.

După amiază a avut loc închiderea oficială (Nicolae Teodoreanu).

SOCIETATEA BIBLICĂ INTERNAȚIONALĂ DIN ROMÂNIA

Așa cum ne informează foaia „Telegraful Român” (nr. 19—20 din 15 mai 1992, p. 4), la 19 mai a avut loc adunarea de constituire a Societății Biblice din România. Au participat reprezentanți ai Bisericii Ortodoxe Române, Bisericii Romano-Catolice, Bisericii Reformate, Bisericii Unitariene, Bisericii Armene, Vicariatului Ortodox Sîrb, Vicariatului Ortodox Ucrainean, Bisericii Adventiste de Ziua a Șaptea, Bisericii Penticostale și Bisericii Evanghelice Române.

Din partea Bisericii Ortodoxe Române au fost delegați ca membri ai Adunării Constituante: P.S. Episcop Teofan Sinaitul, Vicar patriarhal, P.S. Damaschin Severineanul, vicarul Arhiepiscopiei Craiovei, preot Dumitru Radu, prodecanul Facultății de Teologie din București, preot Constantin Cornițescu, profesor la Facultatea de Teologie din București și preot Sabin Verzan, consilier patriarhal.

În prima parte a lucrărilor, Adunarea Constituantă a Bisericii din România a aprobat Statutul Societății Biblice interconfesionale din România și a hotărât înființarea Societății Biblice Interconfesionale din România.

În cea de-a doua parte a lucrărilor, Adunarea Constituantă a ales consiliul de conducere al Societății Biblice Interconfesionale din România, care va fi alcătuit din câte un reprezentant al fiecărei Biserici membre.

Din partea Bisericii Ortodoxe Române, a fost ales în consiliul de conducere P.S. Episcop Damaschin Severineanul.

Adunarea Constituantă a ales apoi președintele în persoana pastorului Varga Laszló, din partea Bisericii Reformate, pe vicepreședinte în persoana P.S. Episcop-vicar Damaschin. Consiliul de conducere a ales secretar general pe preot dr. Sabin Verzan, consilier patriarhal.

Toate hotărârile Adunării Constituante au fost adoptate în unanimitate.

Lucrările Adunării s-au desfășurat într-o atmosferă de deplină colaborare, înțelegere și frățietate creștină (preot Sabin Verzan).

INTREVEDERE PROMIȚATOARE

În luna martie, Sanctitatea Sa Patriarhul Bartolomeu al Constantinopolului s-a deplasat la Ankara pentru a se întâlni cu președintele Turgut Ozal și diferite oficialități. E pentru prima dată că un patriarh a fost primit de cele mai înalte autorități ale statului la numai câteva luni după alegere.

Patriarhul Bartolomeu a formulat mai multe revendicări printre care redeschiderea Facultății de Teologie de la Halki, închisă din anul 1971, îngăduința personalului Patriarhiei de a face călătorii fără nici o restricție etc.

Sînt nădejdi că relațiile statului cu Patriarhia să se îmbunătățească, deși în Turcia la ora actuală n-au mai rămas decît aproximativ 5 000 ortodocși greci (SOP, martie 1992).

MEMORANDUM AL EPISCOPIILOR SÎRBI

După o sesiune care a durat două săptămîni la 28 mai, episcopii sîrbi au publicat un memorandum prin care sînt criticate autoritățile din Serbia și Muntenegru și aceasta într-o perioadă cînd luptele continuau cu intensitate în Bosnia-Herțegovina și Croația și cînd tot mai evident comunitatea internațională condamnă războiul fratricid, pierderea de vieți omenești, distrugerea de bunuri materiale și emigrarea a peste un milion de persoane.

Sprijinind „reglementarea corectă a drepturilor naționale și a problemelor existențiale ale tuturor acelor alături de care trăiesc și cărora sînt vecini”, episcopii critică pe conducătorii Croației și Bosniei-Herțegovina, nu mai puțin Comunitatea europeană pentru atitudinea adoptată în criza iugoslavă. Ei reasează conflictul actual în contextul realităților istorice pe care anumite guverne din lume le ignoră.

Responsabilii Serbiei și Muntenegrului „nu îngăduie stabilirea de drepturi egale atît de necesare dialogului democratic în sînul societății; ei nu împart sarcinile și nu colaborează cu ceilalți” continuă memorandum-ul episcopilor, criticînd autoritățile care nu sînt dispuse „să accepte sincer reconcilierea națională, să atenueze urmările războiului civil și fratricid și să creeze condiții prealabile regenerării spirituale și instaurării păcii”. Respectivile autorități n-au reușit „să-și adune responsabilitățile internaționale și nu au fost capabile să apere într-un mod just interesele vitale ale poporului sîrb”.

În plus declarația precizează că „ateii rămîn clasa privilegiată a societății” și că „Bisericii nu i se acordă locul pe care îl merită în sînul societății”, în ciuda promisiunilor guvernului. „Învățămîntul religios e pe mai departe exclus din școli... Bunurile Bisericii care ar fi trebuit restituite sînt expropriate și vîndute”.

Evocînd în fine desmembrarea Iugoslaviei, memorandum-ul episcopilor arată

că „Biserica în pământul sârb nu poate fi identificată cu frontierele sale. Ea veghiază asupra întregului popor, oriunde ar fi și pentru toți frații săi născuți din neamul lui Adam“. Din păcate, continuă episcopii, referindu-se de astă dată special la Croația și Bosnia-Herțegovina, sârbii sînt din nou trimiși în lagăre și citează unii refugiați potrivit declarației cărora „sînt săpate gropi în care, întocmai ca în tragicul an 1941, sînt aruncați sîrbi nevinovați care după ce au fost capturați, ori făcuți prizonieri, au fost asasinați“.

Episcopii își exprimă mirarea că „anumite guverne ale Europei și lumii par a ignora suferințele îndurate de Biserică și ortodocșii sîrbi în timpul fascismului și comunismului“. Aceste guverne n-au apărut niciodată pe creștini, în mod special pe ortodocși, nici în Iugoslavia și niciunde în Europa de Răsărit, în timpul deceniilor de dictatură comunistă. Iată de ce sîrbii se simt părăsiți de Europa oficială după ce au suferit agresiunea fascismului și comunismului. „Este un fapt tragic că poporul creștin sârb marchează a 50-a aniversare a genocidului nazist din Croația precum și din zonele Kosovo și Metohia, prin noi suferințe“ (Service oecuménique de presse et d'information, nr. 17 din 12 iunie 1992, pp. 8—10).

TENSIUNI BISERICEȘTI ÎN BULGARIA

Potrivit informațiilor din presă, în Bulgaria se desfășoară o adevărată confruntare între guvernul anticomunist al Uniunii Forțelor Democratice (EFD) și ierarhia ortodoxă și musulmană, care se opune eforturilor guvernului de a înălțura vechile structuri comuniste din cadrul comunităților religioase. Patriarhul Maxim, ales în plină perioadă comunistă în 1971, și muftiul Nedim ales în 1988 (cu un an înaintea căderii comuniștilor), refuză să cedeze funcțiile, deși Comitetul guvernamental de resort a declarat „nelegitimă“ alegerea lor și a cerut demisia lor imediată.

Comitetul guvernamental a numit ca mare muftiu provizoriu pe Ahmed Yakub, care beneficiază de sprijinul partidului minorității turce, Mișcarea pentru Drepturi și Libertăți. Yakub are misiunea de a organiza adoptarea noului statut și alegerea altor imami și muftii ai comunității musulmane, de circa un milion de persoane.

Marea majoritate a celor nouă milioane de bulgari sînt creștini ortodocși, 60 000 dintre ei sînt catolici și circa 5 000 evrei. Comitetul guvernamental a declarat nelegitime deciziile ierarhiei ortodoxe și musulmane mai ales deoarece în perioada comunistă capii Bisericii nu puteau fi aleși fără acordul prealabil al Comitetului Cultelor de pe lângă Ministerul de Externe.

Marele muftiu Nedem Ghendjef a recunoscut în urmă cu trei luni că a colaborat cu serviciile secrete comuniste înainte de a fi cap religios.

Cei doi capi religioși, ortodox și musulman, refuză să demisioneze, argumentînd că cererea reprezintă o „ingerință a puterii în treburile Bisericii“, interzisă de Constituția bulgară. La lucrările conferinței imamilor bulgari, Ghendjef a obținut sprijinul a 500 din cei 650 de imami din țară. La rîndul său, patriarhul Maxim a întrunit sprijinul Sfîntului Sinod, format din 15 mitropoliți, singurii îndrituiți

să ceară demisia patriarhului. Vicarul patriarhal, episcopul Natanail, opiniază că atacurile împotriva patriarhului se explică prin „răspîndirea în Europa de est a altor religii, mai ales a catolicismului”.

Guvernul și-a manifestat opoziția față de patriarh, ignorînd o veche tradiție: a boicotat slujba de Paști ținută de patriarh în catedrala Aleksandr Nevski din Sofia. În schimb, mii de partizani ai UFD au asistat la slujba sfință în cea mai mare piață din Sofia, celebrată în fața unui altar improvizat de preotul Cristofor Sabev, anticomunist convins.

În Bulgaria, după căderea regimului comunist în noiembrie 1989, a crescut vizibil interesul pentru religie, iar bisericile, care nu erau frecventate în perioada comunistă de frica represaliilor, au început să fie din nou pline. De asemenea, au fost deschise mai multe școli teologice musulmane (din presa românească).

TRAGEDIA MUNTELUI ATOS

Dintotdeauna gloria Muntelui Atos a constituit-o „republica monastică” de aici alcătuită din mănăstiri și călugări aparținînd tuturor neamurilor ortodoxe. De la o vreme încoace însă, cu aprobarea Patriarhiei ecumenice sub oblăduirea canonică a căreia se află Muntele Atos și urmare presiunilor autorităților bisericești și civile grecești se tinde spre o elenizare intensivă și progresivă. Pe lângă numeroase măsuri luate în acest sens de la o vreme încoace — măsuri care n-au ocolit nici pe monahii ortodocși români — recent toți călugării ruși din schitul Sf. Ilie au fost expulzați, a anunțat agenția de presă ITAR-TASS, bazîndu-se pe informații primite de la corespondentul din Atena.

BISERICA „CLANDESTINĂ” CHINEZĂ

Monseniorul Fan Xueyan, fost episcop în Baoding, provincia Hebei, a murit în detenție la 16 aprilie, la vîrsta de 85 ani. Locul detenției a rămas necunoscut după ce a fost arestat în noiembrie 1990.

Legat de acest caz se știe că respectivul episcop a fost supus pînă în anul 1958 la mari presiuni ca să adere la Asociația patriotică a catolicilor chinezi și să accepte hirotonirea de episcopi „independenți” de Roma. Deoarece a refuzat, a fost condamnat și încarcerat între anii 1958—1979 și apoi din nou între anii 1982—1987. Datorită lui Fanxueyan Biserica catolică „clandestină” avea mulți aderenți în provincia Hebei (La documentation catholique, nr. 11 (2051) din 7 iunie 1992, p. 563).

VATICANUL ȘI PRESA

La Vatican a fost dat publicității un document destinat episcopilor catolici, în care este expusă poziția Sf. Scaun față de ilustrarea în mass-media a problemelor religioase. Aprobata de papa Ioan Paul al II-lea, documentul se referă „în esență, la unele aspecte ale instrumentelor de comunicare socială în materie de

promovare a doctrinei credinței" au anunțat ziarele, care apreciau că este vorba de prezentarea, pentru prima oară, a unei legislații complete a Bisericii Catolice în materie de comunicații. Instrucțiunea papală prescrie, între altele, că este necesară o „recomandare prealabilă” a unui episcop, sub formă scrisă, „pentru toate lucrările clericilor și ale oamenilor Bisericii, înainte de apariția acestora în ziare, opusculare sau reviste periodice care atacă în mod obișnuit și deschis învățătura catolică sau bunele moravuri”. De asemenea, episcopii vor trebui să interzică vânzarea sau expunerea în biserici „a unor publicații privitoare la problemele religioase sau de moravuri și care nu au autorizația sau aprobarea prealabilă a autorităților ecleziastice”. Documentul subliniază, totodată, că episcopii „au dreptul și datoria” să ceară „să fie aduse la cunoștința lor, înainte de publicare, scrierile credincioșilor, care se referă la credință și morală și să aplice, de la caz la caz, sancțiunile administrative sau penale prevăzute în normele de drept ale Bisericii” (după cotidianul „Renașterea bănățeană”, nr. 694 din 12 iunie 1992, p.16).

CONTROVERSE PRIVIND ÎNVAȚĂMÎNTUL RELIGIOS ÎN POLONIA

În ultima vreme o ceartă aprigă divizează în Polonia pe partizanii și adversarii învățămîntului religios în școală. Polemica a strînit-o circulara ministrului Educației prin care se lasă la alegerea elevilor cursul de catehism și etică și autorizează rostirea rugăciunii colective la începutul și sfîrșitul programului fiecărei zile.

Inițiativa ministrului Andrzej Stelmachowski, ex-președinte al Senatului și apropiat cercurilor bisericești, a strînit un val de proteste mai ales în mediile intelectuale și școlare, ca de altfel și în Parlament și în propriul minister. Potrivit ordinului respectivului ministru lecțiile de catehism în școlile primare și secundare, suprimate de comuniști și reintroduse facultativ în 1990, urmau să devină obligatorii începînd din toamna anului 1992 alternînd, la liberă alegere, cu orele de morală.

Măsura luată de ministrul Educației a fost criticată mai ales în cercurile intelectualilor pe motiv că ar constitui „o violare a drepturilor omului și o încălcare a libertății de conștiință și opinie”.

Sindicatul cadrelor didactice ca și unele organizații feministe s-au ridicat împotriva dispoziției ministrului A. Stelmachowski. De asemenea mai multe sute de liceeni au manifestat pe străzile Varșoviei purtînd drapele negre și banderole cu inscripții precum: „Școlile să fie libere”, „Școlile sînt ale noastre, bisericile ale preoților”, „Nu segregăției ideologice” etc. Manuale de religie au fost arse înaintea ministerului Educației deodată cu înmînarea unor petiții de protest.

Spiritele nu s-au liniștit nici după ce ministrul a încercat să atenueze circulara în chestiune. Problema a ajuns la Tribunalul constituțional solicitat să decidă în ce fel dispozițiile ministrului încalcă sau nu prevederile constituției și ale convențiilor internaționale ratificate de Polonia.

În tot acest conflict Biserica Romano-Catolică majoritară a păstrat o maximă discreție. Celelalte Biserici, ortodoxă și protestantă, și-au exprimat îngrijorarea, ca pînă la sfîrșit să accepte textul rugăciunii colective propuse de ministru.

ORGANIZAȚIA „OPUS DEI” ÎN ACTUALITATE

După numai 17 ani de la moarte, monseniorul Josémaria Escriva de Balaguer, fondatorul organizației Opus Dei — una dintre instituțiile cele mai puternice, dar și cele mai contestate din lume ale Bisericii Catolice, care numără 75 000 de membri, în special laici — a fost sanctificat la Roma. Sanctificarea acestui preot spaniol, fiu al unui negustor de țesături, care a creat Opus Dei (Lucrarea lui Dumnezeu) în 1928, organizând-o ca pe un adevărat corp de elită al Bisericii Catolice ce acționa în mediile profesionale, a făcut obiectul unei polemici. Un ziarist american, specialist în problemele religiei, Kenneth Woodward, i-a consacrat chiar o carte, explicând că, în opinia lui, această sanctificare are loc mult prea repede în comparație cu alte cazuri. În conferințe de presă și comunicate Opus Dei a respins însă criticile aduse sanctificării fondatorului său. Abatele Flavio Capuci — care a pregătit dosarul în vederea sanctificării — a afirmat: „Sînt preot. Am depus jurămintul de credință. Nu sînt dispus să risc. Infernul recomandînd pe oricine pentru sanctificare”. Acuzată uneori de a fi acționat ca o mișcare masonică, Opus Dei a dezmințit întotdeauna o asemenea activitate, fiind sprijinită în acest sens de guvernul italian, care în 1986 a prezentat în parlament o declarație bazată pe precizări furnizate de Vatican. „Noi am acționat întotdeauna pe față”, a declarat Alvarodel Portilo, inginer de mine, originar din Madrid, licențiat în litere, filosofie și drept canonic, „mîna dreaptă” a părintelui Escriva de Balaguer, devenit ulterior succesorul lui și „prelat” al Opus Dei. În 1982, Ioan Paul al II-lea a scos Opus Dei de sub tutela episcopilor locali, subordonînd-o direct șefului Bisericii. Creată ca o asociație a catolicilor laici, Opus Dei are ca scop decalorat formarea etică, religioasă și profesională a omului.

STRATEGIE COMUNA ÎN PRIVINȚA BIBLIEI

Cu prilejul unei întruniri la Reading — Anglia, în luna mai a.c., a Alianței biblice universale, participanții reprezentînd 17 Societăți biblice au hotărît să adopte o strategie comună în privința traducerii și difuzării Sfintei Scripturi, cu scopul evitării în viitor a oricărei concurențe. Totodată s-a întocmit o listă cu limbile prioritare folosite de cel puțin 500 000 cititori și în care nu există traduceri acceptabile. Pînă la sfîrșitul anului 1996 se vor depune eforturi pentru a se traduce în fiecare din aceste limbi cel puțin o parte a Sfintei Scripturi.

Participanții la întrunire au mai hotărît modul de distribuire a Bibliei în Etiopia, care ar putea apoi constitui un model pentru cooperarea dintre Biserici în ce privește difuzarea Sfintei Scripturi (Service oecuménique de presse et d'information, nr. 15 din 27 mai 1992, p. 8).

SCURTE INFORMAȚII

◆ Cinstire adusă teologiei românești. Luni, 22 iunie în Aula Magna a Universității din București a avut loc ceremonia decernării titlului de „Doctor Honoris Causa” părintelui profesor DUMITRU STANILOAE, personalitate remarcabilă a

teologiei ortodoxe, laureat și membru de onoare al mai multor instituții academice de prestigiu din lume. Diploma a fost înmănată de rectorul Universității, prof. dr. Emil Constantinescu, în acordurile imnului „Gaudeamus Igitur” și ale „Uverturii Festive Academice” de Johannes Brahms. La solemnitate au participat membri ai Sfântului Sinod, în frunte cu Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, membrii senatului universitar, reprezentanți ai corpului diplomatic, academicieni, rectorii instituțiilor de învățământ superior din Capitală, numeroase personalități ale vieții culturale, studenți.

◆ **Comemorarea gânditorului creștin Petre Țuțea.** Petre Țuțea (1901—1991) considerat „ultimul Socrate” a fost în același timp unul din gânditorii profund creștini pe care i-a dat neamul nostru. Deși activitatea lui publică s-a desfășurat formal în domeniul politologiei și economiei, a aprofundat ca puțini alții spiritualitatea creștină lăsând în manuscris numeroase opere de mare valoare. A fost întemnițat între anii 1948—1953 și 1956—1964.

Întru cinstirea lui s-a organizat un simpozion care s-a ținut la Facultatea de Teologie din București. În cele trei zile de conferințe (20—21—22 mai 1992) „nea Petruche” a fost mai viu ca niciodată. „Încercări de portret”, pline de emoție și de patetism, au făcut: profesorul de filosofie V. Iliescu, dl Marcel Petrișor („Nea Petrică a fost unul din generația teribilă a lui Nae Ionescu (...). Nimeni nu i s-a opus ideologiei comuniste așa cum a făcut-o Nea Petrică”) și dl Ion Coja („La închisoarea de la Aiud, cînd și-a făcut demascarea, Petre Țuțea a ținut un discurs de trei ceasuri în care a slăvit pe Iisus. Apoi au venit cîțiva preoți la el ca să-l declare mitropolitul lor, „Mitropolit de Aiud”).

Organizatorul și moderatorul simpozionului a fost studentul în teologie (anul I) Radu Preda — cel care l-a îngrijit pe P. Țuțea din septembrie '90 pînă în martie '91, cînd bătrînul suferind a fost mutat la Spitalul Christiana. Conferința pe care a ținut-o în prima zi tînărul teolog Radu Preda a impresionat profund auditoriul. S-au exprimat, după conferința sa (pe tema „Filozofie și teologie în gîndirea lui Țuțea”) mari speranțe pentru revigorarea teologiei ortodoxe în a cărei tradiție stau inegalabili teologi precum prof. Irineu Mihăilescu, prof. Nichifor Crainic, prof. Ioan Gh. Savin și prof. D. Stăniloae, toți suprimați sau torturați, pentru crezul lor creștin ortodox, în pușcăriile bolșevice. Dl Radu Preda a adus auditoriului și o veste mult așteptată de „țuțiști”: în curînd opera postumă a lui Petre Țuțea va fi tipărită integral.

Evocări emoționante au mai făcut sculptorul Petru Jucu și dr. Al. Prahova, medicul care l-a operat în 1990 pe Petre Țuțea la Spitalul de Urgență București, precum și editorul Ion Papuc. Publicistul Alexandru Horia, într-o scurtă, dar substanțială conferință pe tema liturghiei ortodoxe, l-a prezentat pe gânditorul creștin Petre Țuțea în lumina dogmelor Bisericii Răsăritene, ca un posibil model de viață pentru intelectualii noștri, astăzi ruși de Biserică.

Conferința d-lui Adolf Vasilescu, profesor de limba română în vîrstă de 30 de ani, l-a prezentat pe Românul, Filosoful și Teologul Petre Țuțea într-o manieră pur „năistă”, dar pigmentată cu idei și interpretări proprii ale căror actualitate, subtilitate și prospețime intelectuală au înfierbîntat pur și simplu sala (după săptămînalul „Tinerama”, nr. 79, 29 mai—4 iunie 1992, p. 16).

◆ **Încă o dată „drumul crucii”.** Piața Universității din Capitală a fost duminică, 21 iunie punctul de plecare pentru un nou „drum al crucii”, de astă dată pe traseul București—Chișinău. Un număr de 27 pelerini, reprezentând toate regiunile României, au primit binecuvîntarea Bisericii, în fața troitei din Piața Universității. Alături de organizatori (Asociația Culturală Pro-Basarabia și Bucovina), au fost prezenți și cetățeni ai Bucureștiului ce au dorit să fie împreună cu cei care, de-a lungul a 22 de zile, vor străbate acest adevărat „drum al Unirii”.

După slujba religioasă de sfințire a crucii, participanții au depus următorul jurămint. „Jur în fața bunului Dumnezeu, în fața poporului meu, în fața strămoșilor mei căzuți pe cîmpurile de luptă pentru integritatea întregii țări, că nu-mi voi cruța puterile, sîngele și viața pe drumul crucii neamului românesc. Jur.”

Președintele Asociației Mondiale Pro-Basarabia și Bucovina a declarat înainte de plecarea pelerinilor: „Drumul Crucii de astăzi îl dorim ca un drum al regăsirii noastre între cele două maluri ale Prutului, o regăsire pe care nu o mai poate opri nimeni”.

Reamintim că actualul „drum al crucii” este o replică a celui din martie 1992. Atunci, 30 de tineri din Chișinău și 10 studenți din București, au pornit din Chișinău spre București pentru a reafirma unitatea de neam și eredită a poporului român. Primul „drum al crucii” a fost făcut în urmă cu exact 50 de ani, cînd 106 tineri români au ajuns pînă la Cernăuți și Chișinău chiar înainte de răpirea Bucovinei și Basarabiei de către Uniunea Sovietică.

Cei 27 pelerini, continuatori ai tradiției Drumului Crucii, vor trece prin Ploiești, Brașov, Tîrgu Mureș și Piatra Neamț, unde, la 2 iulie, vor asista la canonizarea lui Ștefan „cel Mare”. Urmează, apoi, Suceava, Fălticeni, Iași, iar la 12 iulie se va ajunge la Chișinău.

◆ **Ne-a părăsit un mare preot scriitor.** În dimineața zilei de 22 iunie a încetat din viață, într-un spital parizian, scriitorul de origine română VIRGIL GHEORGHIU, preot al bisericii ortodoxe române din Paris din anul 1971. Născut la 15 septembrie 1916 la Războieni — Neamț, Virgil Gheorghiu a părăsit România în 1944, la intrarea trupelor sovietice în țară, stabilindu-se în Franța în 1948, unde s-a manifestat ca un opozant constant al regimului comunist. A făcut studii în colegii românești, la Facultatea de Drept din București, iar ulterior la Facultatea de Teologie din Heidelberg. A fost hirotonit preot în mai 1963. Virgil Gheorghiu și-a dobîndit faimă în lumea literelor prin romanul său „A 25-a oră”, care în scurt timp a devenit un bestseller mondial, fiind adaptat pentru cinematografie în 1966. El a mai scris alte circa zece volume — romane și eseuri.

CE MAI E NOU ÎN PROBLEMA MANUSCRISELOR DE LA MAREA MOARTĂ ?

Din revista „Tinerama” (nr. 76, 8—14 mai 1992, p. 11) preluăm următoarele informații privind manuscrisele de la Marea Moartă :

De la descoperirea lor, în 1947, în peșterile de la Qumran, la zece mii de ani de Ierusalim, manuscrisele de la Marea Moartă au constituit, timp de patru decenii, nu numai un nesecat izvor de speculații biblice și controversate, dar și ceea ce pro-

tesorul Geza Vermes de la Universitatea din Oxford, numește „un scandal academic prin excelență”.

Ingropate timp de 2000 de ani în deșertul Iudeii, pe malul de nord-vest al Mării Moarte, manuscrisele au fost, practic, ținute sub cheie, studiate și fotografiate doar de un grup restrâns de savanți privilegiați. Aproximativ jumătate din fragmentele descoperite, ce conțin unele din cele mai vechi texte biblice, nu au fost publicate. Acum, după 40 de ani de dispute aprinse și rezoluții privind liberul acces la documente, sacrele scrieri antice vor fi, în sfârșit, date la iveală.

Întregul tezaur secret de la Qumran cuprinde aproximativ 40000 de fragmente din 800 de documente scrise, între anii 200 a.Hr. și 50 d.Hr. în ebraică, greacă sau aramaică, limbă vorbită de Iisus Hristos. Autorii lor sînt considerați a fi membri ai unei secte evreiești ascete, cunoscuți sub numele de esenieni. 127 de documente sînt texte biblice, incluzînd cele mai vechi versiuni ale Vechiului Testament.

Inițial, controlul asupra tuturor documentelor a fost exercitat de guvernul Iordaniei, deoarece textele au fost descoperite pe ceea ce era, pe atunci, teritoriul iordanian.

O dată cu războiul de șase zile, din 1967, cînd manuscrisele au intrat sub controlul autorității israeliene în domeniul antichităților, accesul la texte a fost extins, iar echipa de cercetători s-a mărit, în ultimul timp, la 40 de oameni. Prea puțin, însă, pentru a satisface curiozitatea celorlalți savanți interesați în descifrarea pergamentelor antice. În jurul interdicției de tipărire integrală a manuscriselor s-au născut, astfel, o serie de speculații. Michael Baigent și Richard Leigh — autorii cărții intitulată „Decepția manuscriselor de la Marea Moartă” — avansează chiar teoria unei conspirații menită a ascunde faptul că membrii comunității din Qumran făceau parte, de fapt, din Biserica creștină primară, teorie infirmată, însă, de majoritatea oamenilor de știință. Un lucru este, totuși, cert: comunitatea Qumran constituie unul din cele mai incitante secrete ascunse în peșterile de pe malul Mării Moarte.

Indiferent, însă, de ce anume ar ascunde manuscrisele ce așteaptă lumina tiparului, materialele apărute, pînă în prezent, au făcut posibilă definirea unor coordonate noi în studiul modern al Bibliei și stabilirea unei verigi intermediare între Vechiul și Noul Testament. Chiar dacă, în ansamblu, textele acestor manuscrise coincid cu textul Vechiului Testament, au putut fi descoperite și unele discrepante interesante. În unele cazuri, versiunile de la Qumran conțin paragrafe întregi nevăzute pînă acum, cum ar fi, de exemplu, cărțile lui Ieremia și Samuel. În alte cazuri, manuscrisele de la Marea Moartă omit pasaje care apar în Bibliile ulterioare. Majoritatea cărților moderne ale Vechiului Testament au la bază texte copiate de masoreți, un grup de scribi evrei, recunoscuți pentru meticulozitatea și acuratețea transcrierii. Faptul că unele din manuscrisele ebraice de la Qumran diferă de textele masoreților ridică o nouă dilemă în fața oamenilor de știință: fie masoreții nu au fost atît de meticuloși și atenți pe cît se credea, fie textele de la Qumran reprezintă o a doua versiune separată a Bibliei. Deși nici un text din Noul Testament nu a fost descoperit în cele 11 peșteri de pe malul Mării Moarte, unele teme și imagini conținute de atît de controversatele manuscrise sînt analoge cu Noul Testament.

Un alt text nepublicat oglindește o izbitoare asemănare cu scena Bunei Vestiri din Evanghelia după Luca, în care Maria este anunțată de un înger că va da naștere unui copil, ce va fi numit „Fiul lui Dumnezeu”. Fragmentul de la Qumran, scris în aramaică, cu cîteva decenii înainte Evangheliei lui Luca, pomeneste de același „Fiul lui Dumnezeu”, atestînd, după părerea unanimă a cercetătorilor, că această terminologie („Fiul Domnului”), considerată, mult timp, a fi creștină sau greacă, face parte din lexicul iudaic timpuriu. Concluzia pe care o desprinde profesorul Cross, de la Universitatea Harvard, relevă că iudaismul și creștinismul „se îmbrățișează mult mai strîns decît am fi crezut”.

ARCA LUI NOE

Istoricul australian Ian Roberts din Sydney pretinde că a descoperit corabia lui Noe. Pe povirnișurile muntelui Ararat, la est de Turcia, la altitudine de 2000 metri, respectivul cercetător pretinde că a dat de resturile unei corăbii. „Nu pot încă să afirm cu siguranță că e vorba de arca lui Noe” a spus ziaristilor. Totuși e vorba de rămășițele unei mari corăbii așa cum rezultă din urmele fosilizate ale pupei și prorei. „Dacă nu este arca lui Noe, ce ar putea fi altceva?” s-a întrebat savantul de 58 ani, care conduce o școală creștină din Sydney. Ian Roberts a explorat muntele Ararat în timpul verii, căci altcum, în restul timpului este acoperit de zăpadă.

Cu o lungime de 171 metri, corăbia descoperită se apropie de aceea din Biblie, careia i se atribuie aproximativ 150 metri. Potrivit opiniei lui Ian Roberts, corabia cu care Noe și-a salvat de la potop familia și toate animalele (Facerea cap. 6—8) a eșuat la o înălțime mult mai mare de unde însă a alunecat în jos deodată cu noroiul scurs. Resturile descoperite acum au fost readuse la suprafață în urma unui cutremur produs în anul 1948 (*Le messenger évangélique*, Strasbourg, nr. 2, 12 ianuarie 1992, p. 6).

CREȘTINISMUL — ÎNCOTRO ? *

Publicații recente ale Patriarhiei Române constată că „Biserica Ortodoxă Română are urgentă nevoie de înnoire, de primenire și de renaștere în multe privințe în timpul de față” și cer „să ne străduim să refacem biserica interioară a sufletelor noastre, să rezidim și viața spirituală a poporului nostru”. La rîndul ei, o revistă catolică în limba română subliniază, în aceeași direcție, că „Biserica trebuie să fie activă în lume și nu în sacristie; în fapte și nu numai în vorbe”. Mărturii similare întîlnim și în mediile teologice protestante și, mult mai accentuat, în cele neoprotestante. Ele par să vestească, pentru mulți observatori, *mutații radicale* în viața religioasă, o *revigorare* a credințelor și a activismului religios, o depășire spectaculoasă a perioadei anilor '60, cînd religia încerca să-și modernizeze manifestările în fața presiunilor fenomenului de secularizare a vieții publice, a culturii și mentalităților, pe fondul unui declin al influenței sale, practic în toate domeniile.

Act probatoriu al acestor ani, Conciliul Vatican II (1962—1965) lansase indemnul, considerat vital, de aducere la zi a religiei creștine, acel faimos *aggiornamento* prin care întregul edificiu al creștinătății era confruntat cu necesitatea adecvării sale la sensibilitatea și nivelul de cultură ale omului contemporan, corespunzător spiritului laic al modernității. Protestantismul a generat și el o amplă mișcare teologică de modernizare a expresiei și a practicilor de cult creștin specific. Ortodoxia de la noi, prin numeroși reprezentanți, părea a fi inclinat și ea steagul în fața unei societăți moderne tehnicizate, raționalizate și secularizate într-un ritm tot mai alert. Chiar dacă unii din teologii ei, mai vîrstnici continuau să afirme perenitatea filonului mistic tradițional al credinței ortodoxe (în primul rînd Dumitru Stăniloae), alți teologi, antrenați în mișcarea ecumenică mondială a Bisericilor creștine, observau că „societatea s-a laicizat, mentalitățile s-au schimbat, iar Bisericile rămîn responsabile, din ce în ce mai mult, doar de problemele private ale sufletelor celor care se vor și se afirmă credincioși. Secularizarea treburilor publice — scria mitropolitul Antonie Plămădeală, în 1984 „... reduce substanțial răspunderea Bisericilor și exponenților ei”. Angrenarea decisivă a Ortodoxiei pe calea *contemporaneizării*

* Articol preluat din revista „Mărturii despre azi”, nr. 16, mai, 1992, p. 1—2.

(cuvînt utilizat în unele texte teologice de la noi pentru „traducerea” aproximativă a termenului *aggiornamento*) a rămas, însă, mai mult la nivelul unor declarații cvasioficiale, în care sublinierea „misiunii preotului (înzestrat cu har și credibilitate), alterna fie cu afirmarea unui *aggiornamento* permanent în istoria Bisericii Ortodoxe Române, fie cu negarea necesității unei asemenea înnoiri. În fond, Ortodoxia de la noi — în mai mare măsură decît celelalte culte creștine — a rămas angajată „simultan și echilibrat”, cum apreciază același teolog, și „pe verticală și pe orizontală”. Adică, atît în direcția aprofundării mesajului și misterului creștin, cît și în aceea a modernizării, a contemporaneizării religiei propovăduite. Pe ansamblul creștinismului, însă, dimensiunea orizontală a religiei (adică modernizarea ei) era promovată mai ales în cadrul Protestantismului și al Catolicismului, iar dimensiunea ei verticală (marile teme ale mîntuirii omului și sfîrșitului iminent al istoriei) în cadrul cultelor și denominațiilor neoprotestante.

Dar, prin anii '70, entuziasmul conciliar intră, treptat, într-un con de penumbră, o dată cu „noua evanghelizare” promovată tot mai insistent de actualul papă Ioan Paul al II-lea. Schismele de dreapta se întretaie cu cele de stînga. Arhiepiscopul Lefebvre — pentru care încercarea de abandonare a limbii latine și reforma liturgică echivalează cu o trădare a Bisericii Catolice — este excomunicat în 1988. Alți teologi, dimpotrivă, critică Suveranul Pontif pentru imobilism; ei cer mai multă democrație în Biserică, admiterea căsătoriei preoților, a utilizării contraceptivelor, recăsătorirea persoanelor divorțate etc. Dacă în anii '70 un teolog catolic se întreba retoric, într-o revistă occidentală: „Cine ar accepta de bunăvoie să se spună despre el că nu este modern?”, episcopul de Lugano declară astăzi ritos: „Nu sîntem moderni și nici nu vrem să devenim”. Acest amestec de atitudini, trădînd multe frămîntări interne, poate fi reperat în toate marile reliquii creștine. Iar în ascensiune vădită se desprinde un nou discurs religios, care își propune nu o modalitate sau alta de *aggiornamento*, ci o a doua evanghelizare a lumii creștine; nu un nou val de modernizare a religiei, ci *recreștinarea* lumii moderne.

În ultimii 15 ani, acest fenomen pare a fi dobîndit, după unii analiști, o dimensiune universală. Apare desfășurat în civilizații și culturi diferite, în aproape toate religiile mari contemporane, nu numai în creștinism, ci și în lumea islamică, unde mișcările fundamentaliste cer *reislamizarea* întregii societăți, precum și în iudaism, unde *reiudaizarea* e cuvîntul de ordine al unor deosebit de active grupări religioase. Toate aceste mișcări religioase contestă organizarea laică a societății, reproșîndu-i anomia, absența unui proiect de ansamblu. Modernitatea propusă de o rațiune care s-a înstrăinat de Divinitate, consideră reprezentanții lor, s-a dovedit incapabilă să genereze valori autentice. Dezideratul lor principal este restabilirea legăturii religioase ca fundament al sistemului social.

În cadrul creștinismului, noile curențe proclamă încheierea ciclului istoric al modernității, inaugurat de mișcarea iluministă a veacului al XVIII-lea, considerată a fi înălțat altare laice unei rațiuni orgolioase,

dar falimentare. O personalitate mult controversată a lumii catolice de astăzi, arhiepiscopul de Paris, cardinalul Lustiger — evreu polonez, convertit la creștinism în timpul celui de-al doilea război mondial, educat la Liceul „Montaigne”, împreună cu copiii burgheziei intelectuale pariziene, și cu studii universitare la Sorbona — declara despre sine: „Fac parte din această generație care a cules fructele amare ale pretenției rațiunii la o suveranitate lipsită de măsură”.

Această „suficiență a rațiunii”, care îl ignoră pe Dumnezeu și nu se recunoaște decît pe sine, este incriminată și ca zămislitoare a totalitarismului, respectiv a divinizării rațiunii umane, plasate deasupra oricărei critici. Comentatorii au observat aici similitudini cu concluziile lui Hannah Arendt, care încărca revoluția franceză cu toate păcatele totalitariste ale secolului al XX-lea, împodobind, în schimb, celălalt copil al Luminilor, revoluția americană, cu toate virtuțile.

În acest amalgam de direcții se înscrie și mișcarea de tineret din Italia, „Comuniune și Eliberare”, mult timp situată în marginea unei Biserici dominate de influența conciliară, dar care, mai ales după 1974, începe să se afirme în prim-planul vieții religioase peninsulare, influențînd sistemul politic italian și chiar activitatea Vaticanului. Ţelul ei vizează reconstruirea societății pe temelii creștine, promovarea prezenței active a Bisericii într-o lume care s-a îndepărtat de Dumnezeu, uitaînd de preceptele Evangheliei. Soluția ar fi crearea unei „comuniuni” creștine consacrate înfăptuirii adevăratei „eliberări a omului prin realizarea întîlnirii sale cu Iisus Hristos. Prezența multiformă a acestei mișcări în societatea italiană, atracția politică a mesajului său, rețeaua de legături privilegiate în variate medii sociale, inclusiv în cele papale, i-au atras și numeroase adversități, mai ales din partea unor curente catolice care se opun rupturii cu fundamentele laice ale societății.

Dar forma de virf a „recreștinării” o constituie *comunitățile și grupurile harismatice*. Ele reprezintă teritoriul pe care principalele culte creștine ajung să-și confunde identitățile. Dacă în anii '60 Protestantismul era zguduit de mari direcții inovatoare, pe linia unor modernizări teologice devenite clasice (demitologizarea promovată de R. Buetmann, D. Boenhoeffer ș.a.), iar cultele neoprotestante perseverau, pe rute marginale, în salvarea de modernism a dogmelor fundamentale ale creștinismului, peste un deceniu numai ofensiva grupurilor de „reînnoire harismatică” — la început de inspirație protestantă, dar apoi declarat catolice — invadează Occidentul european, traversînd Atlanticul. În America ultimelor două decenii, conflictul inter-protestant dintre Bisericile evanghelice, orientate exclusiv spre mîntuirea personală și spre lumea de dincolo, și Bisericile protestante liberale, îndreptate spre lumea laică, a dat cîștig de cauză primelor. Deși unii predicatori evanghelici, deveniți — datorită tehnicii electronice — „tele-evanghelici”, au ajuns în fața tribunalelor și în spatele grătilor de pușcărie, ca urmare a depravării morale și a escrocheriilor de mari proporții săvîrșite, altora cruciadele inițiate pentru recreștinarea Americii

le-au sporit mult influența religioasă și politică. Jerry Falwell, fondatorul „Majorității Morale” își îngăduia să vorbească, în 1980, în numele poporului american, astfel: „Trebuie să admitem că noi, poporul american, am lăsat ca o minoritate zgomotoasă de bărbați și femei fără Dumnezeu să ducă America pe marginea prăpastiei... E timpul ca americanii morali să-și adune forțele pentru a salva națiunea...”

În viziunea evangheliilor, evenimentele lumii se înscriu într-o succesiune supusă unui plan al lui Dumnezeu, al cărui interpreți se consideră a fi. Toate relele sociale își găsesc, astfel, obârșia în păcatele oamenilor, în îndepărtarea lor de Dumnezeu. Sediul păcatului este individul, iar mîntuirea lui determină salvarea grupului. Soluția propusă este „reconversiunea individuală”, recreștinarea prin botez a adulților, deveniți prin aceasta „creștini re-născuți” (*born-again christians*) și înzestrați astfel cu „harul” glosolaliei (*speaking in languages*), dar și al vindecărilor miraculoase, prin credință (*faith healing*). Așa cum remarcă observatorii fenomenului, chiar dacă acești evangheliști nu aveau mesaje politice explicite, ei erau apreciați favorabil de mediile politice conducătoare americane pentru capacitatea lor de a inculca în masa auditoriului valorile creștine, pavază în calea unor contaminări cu idei marxiste și comuniste. La începutul anilor '70, acest penticostalism protestant invadează catolicismul american, prin mijlocirea căruia mișcările harismatice trec, de prin 1975, și în Europa. „Creștinismul instituțional, atît cel protestant, cît și cel catolic — aprecia un tînăr cuplu catolic, a eșuat în încercarea de a găsi cuvintele potrivite pentru a vorbi omului modern despre mîntuirea lui... Noi credem că botezul în Duhul Sfînt, cu harurile pe care le oferă, se adresează în mod radical omului laic”. În Franța, de pildă, mișcările harismatice bazate pe un penticostalism catolic au cuprins, în 1987, aproximativ 200 000 de persoane, dispersate în numeroase grupuri de rugăciune (aproape 1 000), unele „specializate” în vindecări miraculoase, altele în îngrijirea handicapaților mental sau a celor marginalizați, toate urmărind conversiuni interioare, trăiri mistice ale credinței în Hristos. Spre deosebire de grupările similare — fie protestante, fie catolice — din S.U.A., cele din Europa de Vest sînt lipsite de veleități politice. Un analist avizat ca Gilles Kepel le consideră pe toate ca religii ale unei stări de confuzie. Adepții și militanții lor aparțin, într-o proporție notabilă, nu păturilor „obscurantiste” ale populației, ci beneficiarilor sistemului școlar laic, îndeosebi celor cu pregătire tehnică, vădînd moduri de gîndire formate pe băncile unor școli, dar și mari libertăți în felul de însușire și comentare a unor texte sacre; de aici și poziția lor față de religiile oficiale, care se simt obligate să le privească cu îngăduință și, mai mult, să imprime orientărilor proprii un curs sensibil modificat.

O situație aparte se observă în fostele state comuniste. Prăbușirea dictaturii ideologiei marxist-comuniste și a ateismului oficial, instaurat și menținut silnic, a deschis spații spirituale largi, propice afirmării credințelor religioase. În toate aceste țări se constată, deocamdată, o evidentă intensificare a vieții religioase oficiale, de cult, dezvoltarea

unor mișcări harismatice, creșterea interesului pentru reactivarea instituțiilor religioase, inclusiv a celor de învățămînt religios, multiplicarea diferitelor culte și denominații, sporirea simțitoare a manifestărilor publice cu caracter harismatic, organizate de predicatori veniți de aiurea. În acest proces de reactivare a vieții religioase sînt implicate variate aspecte, majoritatea exterioare religiei. Astfel, apartenența confesională, în cele mai multe situații concret-istorice din această parte a Europei, este organic legată de identitatea națională, religia fiind unul din factorii importanți, de-a lungul secolelor, al păstrării și afirmării conștiinței naționale a membrilor acestor etnii. În plus, chiar dacă ierarhii diferitelor Bisericii creștine (și, în primul rînd, cei al cultului ortodox) au promovat și au încurajat din amvon buna vecinătate și armonia socială dintre religia oficială și puterea comunistă, pentru a obține condiții de subzistență legală, religia și instituțiile ei — indiferent de cult — au reprezentat o permanentă intruchipare a ceea ce, în plan spiritual, rămînea, cu obstinație, în afara ideologiei și politicii totalitariste și în opoziție cu ele. Dar revirimentul religios presupus, revenirea religiei în prim planul vieții morale și spirituale, nu s-a produs. Procesul de *secularizare* a societății, în pofida tendințelor contrare, de *reîncreștinare* a lumii moderne, rămîne un dat al zilelor noastre. Halina Dabrowska-Bortnowska (Varsovia) scria într-un număr recent din „Verbum”: „Cea mai răspîdită atitudine, la noi, este indiferența. Trăim în mijlocul indiferenței generale că într-un soi de diaspora. În Polonia, ateismul este o raritate, dar chiar și credincioșii — cei care „în principiu” sînt credincioși — se comportă de parcă n-ar avea nici o credință”, iar în publicația „22” a Grupului pentru Dialog Social, Andrei Pleșu, constată: „Ritualul bisericesc a devenit la noi o prezență supraabundentă, dar asta nu a determinat încă un reviriment real al credinței”. Or, situația nu este specifică numai acestei zone politice a Europei. Privind, peste gard, în curtea Occidentului, constatăm similitudini semnificative.

Analizînd fenomenul observă că *majoritatea creștinilor sînt astăzi deisti* și este pregnant paradoxul unei identități religioase majoritare, pe fondul unei profesiuni a credinței minoritare. Anchetele sociologice rețin ca tendință dominantă îndepărtarea de Biserică, autonomizarea moralei, dispariția preocupării omului pentru mîntuirea sufletului. Reculul religios este mai pronunțat în Olanda și Danemarca, stabilizat în Belgia, mult mai redus în Irlanda și Portugalia, constant în Franța. În Elveția, „cererea religioasă rămîne încă foarte slabă, sufocată de consumism, de stress profesional, de dispreț cultural al unei societăți care s-a construit fără Dumnezeu”. Cercetătorii disting între un „creștinism eclezial” și un „creștinism deist”, dar au propus și un „creștinism ateu”, consemnat mai ales în țările nordice, pentru a-i cuprinde pe cei ce se consideră creștini (prin asumarea unei tradiții culturale), dar declară că nu cred în Dumnezeu. O stare de religiozitate net mai ridicată s-a constatat în Statele Unite ale Americii, unde activitatea re-

ligioasă este mult mai fărîmîtată între diferite culte, denominații și grupări, majoritatea de tip harismatic.

Cele două mari valori — secularizarea și recreștinarea — continuă să acționeze, cu undele lor de șoc, asupra conștiințelor și sensibilității omului contemporan, neîngăduind liniște și reculegere. Vom ajunge, oare, în pragul noului mileniu, la o „trezire religioasă” a umanității moderne sau ne vom risipi neliniștile într-o vagă transcendență de inspirație creștin-comunistă, mențiată în virtutea tradiției, dar, mai ales, a unor nevoi spirituale profunde, nepieritoare? Dincolo de varietatea predicțiilor care abundă în literatura de specialitate, mersul istoriei pare să favorizeze a doua alternativă.

OCTAVIAN CHEȚAN

ORTODOXIA — CĂDERE ȘI URCUȘ

Orice doctrină poate sfîrși în dogmatism miop; în neavenire, în falsă pretenție ontologică, în statistică canonizare sau într-o închidere care se închide. Nu mai are respirație. Moare.

Ortodoxia, în esență, nu este o doctrină (a se vedea pe îndelete Antonie Plămădeală, *Tradiție și libertate în spiritualitatea ortodoxă*, Sibiu, 1983). Doctrina, spre a avea viață, trebuie să devină spiritualitate. Cel puțin să fie coloană (nu imperativ orb) a spiritualității. Eșecurile (habotnicia, sentimentalismul, grandomania religioasă) confirmă, în fapt anumite reguli. Reguli care, însă, nu dețin statut sine qua non... Înălțarea spirituală nu are „criterii”, „absolutisme” sau altele asemenea. Ea respectă, totuși, un singur principiu: să nu intervii cu nimic în libertatea nici unui om și să nu supui pe nimeni la punctul tău de vedere. Ortodoxia autentică este structura acestui principiu nescris, firesc, necăutat ostentativ.

Ortodoxul este om (în afara oricăror pretenții serafice). Nu le negativizează pînă într-atît încît să-și umple sufletul de neant și blestemăție. Nici nu se vrea sfînt. Privește cu adîncă luare aminte spre scara virtuților al cărei capăt de sus poate fi oricînd capătul celălalt.

Ortodoxul este firesc. Nu-și contraface gesturile, atitudinile religioase spre a epata. Este firesc pentru că este întru ale firii. Nu vrea să fie decît cel care este întru devenirea sa. Căderile interioare — efecte ale slăbiciunii firii omenești — nu numai că nu-i sînt străine, dar le privește prin prisma credinței sincere. Astfel căderile devin tot atîtea trepte în urcușul duhovnicesc. Trepte ale „căii împărătești” — singura prin care omul își păstrează balanța interioară. În acest sens exemplele din Pateric sînt multe. Ucenicul, de pildă, vine la avvă întrebîndu-l ce să facă dacă a căzut. „Ridică-te!” — răspunde Părintele.

„Și dacă cad din nou?” „Ridică-te din nou...” Altfel spus: ridică-te pînă cînd vei învăța să mergi de-adevăratelea. Căderile să nu te amăgească. Fă din ele cîrje. Sprijină-te și mergi mai departe.

Ortodoxul este un om mereu rănit. Rănit prin propriile-i greșeli.

Exemplul — model al căderii ni se pare acela al tilharului de pe cruce. Nu știm de cîte ori se va fi ridicat în urma căderilor. Poate că întreaga-i viață i-a fost șir permanent de căderi. Viața îi va fi fost cădere. În ultima clipă, însă, se ridică. Mai mult: se înalță, mărturisindu-se ca păcătos. În ultima clipă, ca și cum ar fi rostit cuvintele lui Antonie de Saint-Exupéry: „Acesta-i zborul meu! Primul, ultimul, singurul. Trebuie să fie sublim!”. Hristos—Dumnezeu îl iartă. Nu numai: îi promite raiul. Va fi mințit Hristos? Va fi vorbit gratuit, într-o clipă de... „amabilitate”? Absolut, nu!!! Maria Magdalena și-a cucerit, prin aceeași sinceră credință, mîntuirea. Tuturor celor vindecați Mîntuitorul le spune: „Credința ta te-a mîntuit!”. Adică: căința ta sinceră. Așa pricepem și reversul: fățarnicilor (farisei, cărturari) nu le acordă mîntuire. Ei înșiși nu voiesc aceasta. Nici unul nu se căiește. Sînt mindri, plini de șine. Iisus iartă. Iartă în măsura în care celălalt caută iertare. Pe farisei și pe cărturari îi acuză pe față. Nu le iartă nimic.

Lepădarea lui Petru este de aceeași nuanță. Petru crede, neîndoindu-l, în Iisus. Este și primul care aduce mărturie pentru mesianitatea lui Iisus. Cu toate acestea, cade. Cade profund. Lepădarea lui Petru este considerată de către specialiști, drept echivalentă vinzării lui Iuda. Că Petru este restaurat în funcția de Apostol, aceasta este o problemă de altă natură. Petru, ca om, cade. Înțelegerea îi străfulgeră mintea, spiritul după cădere. Era necesară căderea. Spre a se transfigura. În Ortodoxie căderea este chemată să devină semnul vital, dătător de viață al transfigurării. Și orice transfigurare începe cu o purificare (catarsis). Purificarea este cea mai îndeaproape stare spre sfințenie. Întreaga gîndire filocalică prezintă — mai mult sau mai puțin sistematizată — un adevărat traseu evolutiv al conștiinței și simțirii între cădere și urcuș.

Silogismul — să-l numim — duhovnicesc *cădere—urcuș* este structura de taină a paradoxului existențial, hristic în cele din urmă. „O, Hristoase, care te rogi pentru cei care te răstignesc, și-i răstignești pe cei care te iubesc!” — exclamă León Bloy. De aci pînă la spusa lui Paul Claudel („De ce vă temeți? Sînt Imposibilul care vă privește!”) transformarea interioară a omului rămîne tot între limitele nelimitate ale unui labirint propus prin chiar *coincidentia oppositorum*. Un labirint în care Icar, dacă ar fi priceput, la unul din capetele acelui labirint, că aripile pentru zbor se făuresc din spirit și nu din ceară, ar fi aflat Calea. Omul este un Icar care se amăgește asupra propriului zbor, facilitîndu-și, în locul esenței (spiritul), iluzia neesențialului, a imediatului (materia, ceara). Zborul la joasă înălțime este al vrăbiei, nu al vulturului. Vulturul simbolizează înălțimea gîndului. Omul, gîndind, se înalță intru credință. Gîndind, crede. Înălțîndu-se, se apropie de Dumnezeu.

Și biologic, nicicum, nicicînd nu se mai poate înălța. „Cine va putea să adauge staturii sale un cot?...“

Ortodoxia, trăită în intimul ei, este frămîntare, zbucium neînduplecat în fața sinelui spre izbînda firescului, a necontrafăcutului. S-ar putea spune, pe scurt: ca să fii ortodox, să fii tu însuși; să fii firesc. Așa este întru dreaptă credință. Nu te amăgi întru comoditatea minții, crezînd că vei dobîndi iertarea respectînd litera unor legi pe care le visezi ale tale! Fii, așadar, decent, simplu, politicos, respectîndu-ți semenii precum vrei să fii respectat de dîșii (Matei 7, 12). Aceasta, fiindcă ortodoxul este simplu. Nu se bate cu pumnul în piept pentru nimic din ceea ce i se pare că ar fi săvîrșit ca bun; nu-și manifestă religiozitatea prin gratuități zgomotoase: se închină firesc (cu simțire, „frică și cutremur“) în fața sfintelor icoane; nu vine la biserică pentru că „așa se face“, „așa este obiceiul“ ș.a.m.d.

Ortodoxul cade și se ridică firesc. În tăcere. Fără zarvă. El știe că drumul interior al calvarului este cădere-ridicare-urcuș... Ortodoxul autentic nu caută să intre pe poarta cea largă în fața căreia se îngrămădesc confiscanții imediatului, handicapării întru ale habotniciei, fătărniceii, comozii cu gîndul, mintea și inima, nesimțitorii. El vine în fața lui Hristos, precum vameșul: smerit, înspăimîntat de el însuși, de propriile-i păcate. Mai mult țace decît ar îndrăzni să articuleze vreo rugăciune. Și tăcerea lui este rugă...

Ortodoxia este tăcere a sufletului, a simțurilor, a întregii făpturi omenești. Este tăcere în care Hristos, numai El, poate rosti.

Dincolo de dogme, canoane, ritualuri (la care se rezumă, de cele mai multe ori, oamenii), Ortodoxia este balsam pe rănila sufletului. Balsam pentru căderea în păcat (de care nu este ferit nimeni din toți cei care viețuiesc în trup), nădejde pentru ridicare spre urcuș.

Ortodoxul este omul care știe să se roage cînd învață tăcerea...!

Preot CEZAR STERPU

BISERICA ȘI STATUL

Problema raporturilor Bisericii cu statul a preocupat mereu atît pe teologi, cît și pe juriști. După lungii ani de dictatură comunistă, cînd statul ateu a modificat complet raporturile sale cu Biserica, problema a început să intereseze chiar și pe credincioșii obișnuiți, doritori să nu se mai repete anomaliile din trecut. Așa se face că secretariatul general al Centrului creștin al tineretului a format un grup în componența căruia au intrat Nicolae Teodoreanu, Teodor Paraschiv, Ioan Coman, Anișoara Carol și Radu Preda, care au redactat „Raportul privind noile poziții ale Bisericii în stat“, document care găsim potrivit să-l reproducem

în întregime :

„Nu intenționăm să redefinim relațiile dintre Biserică și stat, ci doar să propunem spre studiu câteva amendamente impuse de noile condiții în care trăim.

Plecăm de la premiza că Biserica nu este sprijinită de Putere, ci mai degrabă încurcată în legi, decizii și aprobări ce se contrazic și creează mai mult dezavantaj și criză în Biserică. Întrucît este o problemă de credință ne simțim cu atît mai mult datori să intervenim și să ajutăm cu umilele noastre puteri poporul român, care nu trebuie să-și lepede credința, dacă vrea să se mîntuiască.

Dorim să venim în ajutorul Sfîntului Sinod realizînd feed-back-ul, adică „conexiunea inversă“, fără de care nici un organism viu, sau social, sau politic, sau comunitate nu pot ființa. Dacă n-am fi noi, ar fi alții ; dar pentru că sîntem, ne vom face datoria.

Într-un stat totalitar nu există putința de a face cunoscută masei largi a credincioșilor strategia pe care o urmează Biserica și nici care-i sînt rațiunile. De aici și neînțelegerea acestei strategii din partea credincioșilor, care trăiesc, datorită acestor decizii luate din anumite rațiuni de Biserică, cu impresia că ierarhia își trădează misiunea și poporul. Nu există putința de informare, întrucît încă înainte de a concepe strategia ajungeai să fii anihilat de forțele oculte.

Astăzi, cînd trecem printr-o perioadă de profunde schimbări, grija tuturor se concentrează în cu totul alte direcții, mai ales spre acapararea puterii. Acum avem prilejul de a face cunoscut tuturor credincioșilor misiunea Bisericii și strategia pe care o are de urmat de acum încolo în aceste vremuri de criză generală, inclusiv religios-morală.

Sfîntul Sinod, organul central de conducere în Biserică, trebuie să lupte pentru ca toți credincioșii să conștientizeze importanța ierarhiei în Biserică, acum cînd se încearcă nu numai politic discreditarea ierarhiei, ci și economic și prin mulțimea de secte care atacă în primul rînd ierarhia.

Discreditarea ierarhiei duce inevitabil la destrămarea comunităților parohiale și eparhiale, adică la distrugerea structurilor Bisericii în latura ei văzută, luptătoare.

Ierarhia oricum este expusă atacurilor, ea trebuie să nu se teamă decît de Dumnezeu, nu de oameni și de moarte.

De măsurile pe care le va lua Sfîntul Sinod pînă la alegerile generale și prezidențiale va depinde în mare măsură viitorul Bisericii în țara noastră. Acum Biserica trebuie să-și ceară toate drepturile, fără frică. Oricare ar fi partidul cîștigător în alegeri, nu ne putem pune nădejdea în el. Nici unul, dar absolut nici unul nu este dispus să apere Biserica Ortodoxă și implicit interesele spirituale ale poporului român.

Sf. Ap. Pavel cere tuturor creștinilor supunere față de stăpînire, adică nimeni să nu încerce schimbarea sistemului de guvernămînt și a relațiilor sociale prin mijloace violente. Creștinii să aibă o singură grijă : să împlinească poruncile lui Hristos.

În imperiul bizantin s-au pus bazele simfoniei dintre stat și Biserică. Mai precis dintre puterea imperială și Biserică. Împăratul se socotea alesul lui Dumnezeu pe pământ, cu misiunea de a purta grijă de imperiu. Împăratul și cei ce formau curtea sa erau *creștini*. Și el conducea un popor creștin. Impunându-i legi creștine. El, împăratul, se socotea apărătorul Bisericii. El era cel care veghea la respectarea legilor divine, a ordinii morale și sociale. El era cel prin care Dumnezeu judeca pe supuși. Totul era subordonat voii lui Dumnezeu.

În statele comuniste simfonia dintre Biserică și statul ateu a devenit *imposibilă*. Ceea ce s-a petrecut la noi în perioada dictaturii comuniste nu a fost simfonie (în sens bizantin), ci doar o situație de compromis, de minimă rezistență.

După decembrie 1989 s-a vorbit mult de necesitatea unei redresări spirituale a poporului român în toate structurile sale. Dar o astfel de lucrare nu se poate accepta prin compromisurile Puterii.

Oamenii cer har de la Dumnezeu; dacă Biserica nu-l va da, mulți își vor întoarce fața de la ea spre alte credințe înșelătoare. Nu trebuie să lăsăm totul pe seama lui Dumnezeu. Sigur, Dumnezeu poartă grijă de toți cei ce-L caută din inimă, dar noi, care avem obligația de a fi lumină lumii, putem oare să-i lăsăm fără călăuzire? Misiunea Bisericii este de a arăta calea spre Adevăr.

Biserica sîntem noi, credincioși și cler; dar din păcate trăim dedublați: creștini în Biserică și păgîni în societate. Acest fapt ar trebui sesizat și îndreptat. Această dedublare este menținută de forțe oculte care conduc lumea din umbră. Toate valorile au fost răstălmăcite. Ce era rău, este acum socotit bun și ce era bun, este socotit rău. Datoria noastră este de a demasca această lucrare demonică, care a cuprins toate domeniile de activitate: cultură, știință și arte.

Aceasta presupune din partea noastră să avem o concepție proprie creștină despre arte, despre știință și despre cultură. Nu putem accepta orice aberație debitată de dușmanii Bisericii. A trece cu vederea aceste aspecte ar însemna să ne trădăm misiunea pe care o avem. Poporul nostru a avut de la început o cultură și o artă ce stăteau în strînsă legătură cu cultul.

După o perioadă în care cultura și arta au fost rupte de cult, astăzi se încearcă de către unii intelectuali relegarea culturii de cult, dar cu intenția nemărturisită de a aduce cultul unde este acum cultura și de a aduce concepția creștină despre artă acolo unde este arta laică acum. Oare ne dăm seama de capcana ce ni se întinde? Poporul este condus spiritual pe de o parte prin cult, dar astăzi el este condus și prin cultură, care din păcate nu mai este creștină. Ce zidește Biserica prin cult pe de o parte, cultura dărîmă.

În toate compartimentele artei au pătruns imoralitatea și pornografia; asemenea în pictură, muzică, sculptură, cinematografie, teatru s.c.l. Librăriile sînt pline de cărți; nimic creștin în ele. Cu atît mai mult ceva ortodox. (La un titlu creștin apar sute de titluri păgîne și atee).

Putem afirma fără temeri că Biserica la ora actuală nu promovează o concepție proprie despre artă, cultură și știință ; și dacă se găsește un teolog care să o facă și atunci pierde ocazia, căci în loc să expună concepția Bisericii, își expune propria sa concepție, care de cele mai multe ori nu corespunde cu cea a Bisericii.

Ce fac oare dascălii și doctrinariii în teologie ? Rolul lor este doar de a avea salarii cât mai mari și diplome cât mai strălucitoare ?

Este adevărat, istoria își urmează cursul său, forțele oculte fiind ostile Bisericii lui Hristos. Dar dacă în general lumea suferă și se îndreaptă spre instaurarea răului, acela despre care vorbește Scriptura, acesta nu-i un motiv de a ne trăda misiunea.

În primul rînd ierarhia ar trebui să înțeleagă că Biserica trebuie să ducă o politică a ei proprie, pe care s-o impună în organele de guvernămînt ale statului.

Din punct de vedere creștin ortodox nu există partid mai bun sau mai puțin bun ; toate sînt la fel de dezinteresate de Biserica Ortodoxă.

Ierarhia nu trebuie să susțină un partid ci o platformă proprie, care să fie acceptată de un partid sau altul și dusă la îndeplinire. (Biserica este și trebuie să fie o forță în stat). *A accepta că Biserica nu face politică înseamnă a accepta sclavia*. Biserica face și trebuie să facă politică, deși Biserica nu-i declarată un partid politic. Dar să fim înțeleși. Biserica nu face politica unui partid ci propria sa politică religioasă. (Nu există legi de stat mai presus de cea a Noului Testament).

Neavînd o platformă politică proprie s-a putut afirma despre credincioș și cler că sînt liberi să-și aleagă opțiunea politică. Aceasta echivalează cu dezbinarea noastră, căci făcînd politica altora, nu o mai facem pe a noastră. Credem că atît ierarhia cît și credincioșii au datorita de a promova politica religioasă a Bisericii întrucît sînt membrii Bisericii.

Din interior privit noi nu sîntem un partid politic și nici nu ne pretindem, dar din exterior apărem ca un partid politic cu platformă proprie. Așa sîntem socotiți de partidele politice și tratați ca rivali.

De aceea, trebuie să luptăm singuri pentru recunoașterea noastră ca forță mai presus de politic în stat, întrucît nimeni nu are interesul ca să ne sprijine.

Politicienii, indiferent de ce parte a baricadei s-ar afla, știu prea bine că Biserica este un „partid“ puternic, care din păcate nu-i conștient de forța pe care o are. Pornind de la această premiză, toți se străduiesc să ne mențină în inactivitate politică, pentru ca ei să-și poată face jocul.

Rezumînd putem spune că :

Biserica este un „partid“, în înțelesul de comunitate cu opinii și scop bine precizat : mîntuirea.

Conducătorii acestui „partid“ sînt ierarhii, care trebuie să slujească numai și numai Biserica. Este un nonsens și o trădare să slujești interesele altui partid.

Același lucru trebuie să-l înțeleagă și preoții care conduc direct pe credincioșii din parohie pe calea „politeiei” Bisericii strămoșești, adică pe calea mântuirii în Biserică. Înoă din veacurile primare Sf. Ciprian a precizat că „în afară de Biserică nu există mântuire”. Va zice poate cineva: „Cine ne va reprezenta în parlament și guvern? În primul rând personalități creștine și mai cu seamă ierarhii. Iar drept conducător să-l lăsăm pe Dumnezeu să aleagă. Să i-o cerem începînd de acum prin rugăciuni speciale care să fie făcute pe întreg cuprinsul Patriarhiei.

Nu gîndim politizarea Bisericii și deturnarea ei de la misiunea ce o are. Doamne ferește! Ci tocmai conștientizarea misiunii sale acum la acest sfîrșit de mileniu și conștientizarea puterii ce o are și nu o pune în lucrare.

Să privim la exemplul creștinilor veacurilor primare care supunîndu-se poruncilor lui Dumnezeu se supuneau și legilor de stat care mergeau pe aceeași linie. Dar niciodată credincioșii n-au acceptat acele legi imperiale care le cereau lepădarea de credință și călcarea percepțelor moralei neotestamentare. Au preferat moartea decît lepădarea de credință.

Apostolul le cerea să aibă în vedere permanent poruncile lăsate de Mîntuitorul nostru Iisus Hristos, care pentru ei reprezentau adevărata lege.

Tot așa și noi, avem o singură lege, aceea lăsată nouă de Domnul nostru Iisus Hristos. Orice altă lege nu cunoaștem. Le respectăm și pe ele atîta vreme cît nu contravin celor divine.

Sîntem un popor liber creștin și nu înțelegem de ce trebuie să ne vindem libertatea și să ne lăsăm sclavi slugilor răului? Nu-i păcat de libertatea noastră?! O avem, de ce să renunțăm la ea?! Dacă domnitorii noștri ar fi făcut la fel ca noi, astăzi n-am mai fi existat ca popor unitar, liber și creștin ortodox.

Ce trebuie să facem? Să restabilim ordinea creștină în toată țara noastră, România. Evident că avem dușmani mulți care se împotrivesc, dar nu-i un motiv de renunțare.

Poate va zice cineva: Dar trebuie să respectăm legile statului! Care legi? a cărui stat? Statul sîntem noi, poporul. Iar într-un stat democratic, legile sînt ale noastre nu ale Puterii care caută ca să ne domine.

Nu am vrea să intrăm aici în amănuntele artei de a conduce, nu este cazul nici locul. Vrem doar să demonstrăm că implicarea oficială a Bisericii în politica statului este justificată și necesară în viziunea celor arătate mai sus.

Avem, prin Constituție, garantat dreptul de a alege. Pe cine să alegem? Cui să ne predăm, cînd nici unul nu reprezintă interesele Bisericii?

De pildă, preoții plătesc impozit pe venit conform legii votate de Parlament, care tot după lege ar trebui să ne reprezinte pe noi poporul. Cine le-a dat dreptul să-i sîcotească pe preoți drept simpli funcționari? Noi nu. Atunci?

Cine a inventat ineptia că preotul primește salariu? Oare misiunea preotului poate fi remunerată? Nu poate.

Preotul nu poate fi plătit pentru misiunea sa harică. Preotul nu trebuie să ia bani pentru misiunea sa.

Preotul este răsplătit; el primește daruri de la credincioși și ele nu pot fi impozabile.

Dacă statul nostru s-ar conduce după principii creștine, ar suporta din bugetul țării întreținerea preoților, spre binele lui, adică al nostru. A! Puterea nu are nevoie de preoți! Atunci este evident că nu ne reprezintă. Și mai are tupeul să spună că ne reprezintă pe noi și ne apără interesele!

Vor nu vor ei trebuie să știe că preoții sînt slujitorii poporului (a celor 75% cel puțin, din totalul populației țării) și că trebuie întreținuți de stat așa cum se cuvine, nu în bătaie de joc.

Este greu ca o viziune atît de amplă, ca aceasta pe care o expunem, s-o putem face în cîteva cuvinte.

Neamul e o familie mai mare; din ea facem parte și noi. Cum oare să ne fie indiferent ce face străinul pe care din dragoste îl găzduim în casa noastră și-l omenim? Îl primim din dragoste și el vrea să se facă stăpîn pe casa noastră, că așa vrea el! Dar ce, voința lui e lege pentru noi?

Dar cum? Te primim din dragoste și tu te apuci să ne poruncești nouă ce să facem în casa noastră?! Aceasta nu o vom accepta!

Dacă ospitalitatea noastră nu-i este de ajuns poate să plece, și să se ducă unde voiește.

Puterea dă legi cînd vrea și cum vrea de parcă ar fi stăpînă în țara noastră; ea (Puterea) este slujbașa noastră.

Interesele Bisericii Ortodoxe Române trebuiesc reprezentate în fața Puterii de către Sfîntul Sinod care are în spate pe toți românii, dar mai presus de ei pe Dumnezeu.

Puterea ne-a secăt, ne-a luat toate proprietățile în vremea comunismului, iar acum nu vrea să le mai restituie. Ba mai mult, și pe ceea ce avem, ia impozite.

Puterea a adus țara în pragul dezastrului; nu vrem ca și Biserica luptătoare să fie distrusă. Din această situație nu mai putem ieși decît cu ajutorul lui Dumnezeu.

În trecut impozitele se adunau în visteria țării, a domnitorului, acum ele umplu buzunarele dușmanilor țării, ale forțelor oculte, ale marilor finanțe, iar noi sărăcim din ce în ce mai mult.

Deși o ducem greu, tot nu vrem să ne întoarcem spre Dumnezeu. Cum să-și întoarcă Dumnezeu fața spre noi cîtă vreme acceptăm în această țară atîta necurăție și nelegiuire? Pruncuciderea este legiferată, pornografia, tiilhăria și imoralitatea tolerate.

În numele Bisericii trebuie să ia atitudine Sfîntul Sinod sau ierarhii în numele credincioșilor eparhiei.

Sfîntul Sinod va trebui să ceară Puterii să ia în serios rolul Bisericii în această țară.

Să ceară restituirea tuturor proprietăților Bisericii, mobile și imobile.

Să ia în studiu un *proiect economic* pe întreaga Patriarhie care să aibă în vedere redresarea economică a poporului român.

Să ia în studiu un *proiect de reorganizare a asistenței sociale* la scară națională pe lângă centrele eparhiale și mănăstirești, care să pună accentul pe medicina tradițională din care nu va lipsi postul și rugăciunea. Să sprijine și să organizeze activitatea terapeuților ș.a.“.

Textul redat mai sus nu e lipsit de unele neclarități, poate chiar naivități. E rodul reflecțiilor unor tineri care, firește, n-au o experiență asemănătoare vîrstnicilor. Sînt însă de bună-credință și de aceea spusele lor merită să fie luate în considerare. Să luăm deci aminte !

EPISCOPIA ARADULUI, IENOPOLEI ȘI HĂLMAGIULU

ITINERAR PASTORAL

Cercetarea parohiilor din cuprinsul eparhiei a stat și în ultimele luni în atenția Prea Sfințitului Episcop Timotei și a colaboratorilor. Au fost vizitate comunități din toate protopopiatele.

Astfel duminică 5 aprilie a.c., credincioșii parohiei Arad — Calea 6 Vinători, împreună cu P.C. Părinte Petru Barna au avut bucuria de a-l primi în mijlocul lor pe P.S. Episcop Timotei. Prea Sfinția Sa a asistat la sfânta Liturghie și a rostit predica zilei, referindu-se la scara virtuților creștine, în contextul evangheiei zilei.

Credincioșii de pe Valea Mureșului, din parohiile Odvoș, Groșii Noi, Bîrzava și Dumbrăvița au fost vizitate de P.S. Episcop Timotei în duminica din 12 aprilie a.c. Ierarhul a asistat la slujba utreniei în parohia Odvoș și a slujit sfânta Liturghie în parohia Groșii Noi. În ambele biserici P.S. Sa a rostit un bogat cuvînt de învățătură pe marginea Evangheliei duminicii. În parohia Groșii Noi a fost vizitată biserica monument istoric. În după-amiaza zilei Chiriarhul a cercetat credincioșii din filia Dumbrăvița și pe cei din parohia Bîrzava, slujind Vecernie în ambele locuri. Cuvîntul de învățătură adresat credincioșilor și aici, a fost recepționat cu un îndemn părintesc stăruitor în menținerea în dreapta credință.

În Duminica Floriilor, Întîistătătorul Eparhiei a slujit, ca în fiecare an sfînta Liturghie în catedrala episcopală, tilcuind pericopa Evangheliei praznicului, pentru mulțimea credincioșilor prezenți în număr impresionant. În aceeași zi, după amiază Prea Sfinția Sa a descins în filia Luguzău, aparținătoare parohiei Camaa, prot. Ineu, unde a săvîrșit vecernia, adresînd și un cuvînt de învățătură copiilor prezenți în număr mare. Despărțindu-se de credincioșii din Luguzău, Chiriarhul a poposit în parohia materă Camna, slujind denia și a sfințit noua troiță ridicată în fața bisericii parohiale. P.C. Părinte Ioan Lucea, parohul locului a mulțumit pentru vizită în numele credincioșilor, urînd P.S. Sale ani mulți și îndelungată păstorie.

În săptămîna sfîntelor Patimi, Prea Sfințitul Episcop Timotei și P.S. Emilian Bîrdaș au slujit în bisericile de pe raza municipiului Arad.

În Joia Mare P.S. Episcop Timotei a asistat la sfînta Liturghie iar seara a săvîrșit slujba sfîntelor Patimi în catedrala episcopală din Arad, împreună cu P.S. Emisial Bîrdaș și soborul preoților de la parohia Arad-Centru.

Denia Punerii în Mormînt și Prohodul Domnului din Vinerea Mare, la catedrală au fost pontificate de asemenea de către Chiriarh în prezența unui mare număr de credincioși, cărora Prea Sfinția Sa le-a adresat un înălțător cuvînt de învățătură.

Sfintele Paști au fost întîmpinate și în acest an cu simțăminte de aleasă bucurie duhovnicească de către clerul și credincioșii eparhiei. În noaptea Învierii,

la catedrala episcopală P.S. Episcop Timotei a chemat pentru primirea luminii mulțimea imensă a credincioșilor pentru care nu numai sfântul lăcaș ci și piața din fața catedralei s-au dovedit neîncăpătoare, cum de altfel neîncăpătoare s-au dovedit a fi în această noapte sfântă și în ziua praznicului majoritatea bisericilor din cuprinsul eparhiei.

Oboseala slujbei din noapte nu a putut infringe dorința Întistătorului Eparhiei de a fi în sfânta Duminică a Învierii alături de cei privați de libertate. Astfel, dimineața la ora 7, Prea Sfinția Sa, însoțit de P.C. Părinte Vasile Pop, secretar eparhial, a descins la penitenciarul din Arad. Pe platoul din incintă în prezența deținuților și a personalului Prea Sfinția Sa împreună cu preoții slujitori a săvârșit serviciul Învierii și a împărțit paștile. Cuvîntul rostit de Chiriarch a făcut să tresalte inimile celor prezenți și pe multe fețe lacrimile au început să curgă șuvoi. Măreția momentului a fost sporită și datorită faptului că toate răspunsurile și cîntările din cadrul slujbei au fost date de corul constituit din deținuți. Pentru înalta vizită a mulțumit în cuvinte alese comandantul penitenciarului, dl. colonel Marin Bucur.

Prezența Întistătorului Eparhiei de Sfintele Paști a umplut de bucurie sufletele credincioșilor din parohiile unde Prea Sfinția Sa a poposit. Astfel în prima zi, Duminică, Prea Sfinția Sa a slujit sfânta Liturghie și vecernia Paștilor în catedrala din Arad. A doua zi, luni, Chiriarchul a pontificat sfânta Liturghie în biserica „Bunavestire” din parohia Deva II urmată de procesiune la locul unde se va înălța noua biserică parohială careia i s-a pus piatra fundamentală.

În după-amiaza aceleiași zile P.S. Sa a slujit vecernia în biserica „Sf. Nicolae” din parohia Hunedoara II, la sfîrșitul căreia Chiriarchul s-a întreținut cu reprezentanții Oastei Domnului din zonă și cu frații ostași.

A treia zi de Paști, marți, Întistătorul Eparhiei a slujit sfânta Liturghie în parohia Vețel, protopopiatul Deva iar în după amiaza aceleiași zile a cercetat filiile Căoi și Herepeia aparținătoare parohiei Vețel slujind în fiecare vecernia.

Șirul vizitelor a fost încheiat miercuri în Săptămîna Luminată la mănăstirea Sfîntul Simeon Stîlpnicul din Arad-Gai. În fiecare biserică Prea Sfinția Sa a adresat credincioșilor cuvînt de învățătură, întăritor de credință și îndemnuri la viață creștinească și atașament față de Biserica străbună, de păstrare a valorilor perene ale Ortodoxiei.

Manifestările sincere de fiiască supunere și aleasă prețuire adresate Chiriarchului de preoții și credincioșii parohiilor vizitate, s-au adăugat și cele ale ostentorilor Centrului Eparhial și ale preoților din municipiul Arad prezenți în după-amiaza zilei de Paști la recepția oferită de Prea Sfințitul Părinte Episcop la reședința episcopală.

În perioada Penticostarului, Întistătorul Eparhiei a cercetat, cu diferite ocazii parohiile:

— Gyula, Vicariatul ortodox român din Ungaria — în duminica a II-a după Paști (3 mai a.c.) unde P.S. Sa a săvârșit sfînta Liturghie și a instalat pe noul preot paroh, Petru Pușcaș.

— Vârșand, prot. Arad, în aceiași duminică, P.S. Sa a asistat la vecernie în cadrul căreia a adresat credincioșilor cuvînt de învățătură și îndemnuri de menținere în dreapta credință.

— Gurahonț, Hălmagiu, Ribița, Crișan și Crișcior — în ziua de 7 mai a.c.

Însoțit de dl. arhitect Cristian Moisesescu de Secretariatul de Stat penru Culte, în vederea subvenționării șantierelor de construcții (Gurahonț) și înreținere a locașurilor monumente istorice.

— Mănăstirea Prislop, de ziua hramului — 8 mai, unde P.S. Sa a săvârșit sfânta Liturghie și a adresat obștii monahale și credincioșilor cuvînt de învățătură ziditor de suflet.

— Călan, Streisîngeorgiu și Bretea din prot. Hațeg, în ziua de 9 mai, P.S. Sa prezidînd ședințele corporațiilor parohiale și purtînd discuții legate de rezolvarea nevoilor curente.

— Parohiile Totești, prot. Hațeg și Recaș — în Arhiepiscopia Timișoarei, duminică 10 mai a.c.

— Bătania, din cadrul Vicariatului român ortodox din Gyula, cu prilejul împlinirii a 120 de ani de la sfințirea bisericii — în data de 16 mai a.c.

— Mănăstir, prot. Arad, joi 21 mai a.c. și filia Utviniș aparținînd parohiei Zimand Cuz prot. Arad, duminică, 24 mai a.c., unde P.S. Sa a firmat capela nou înființată.

— Filia Bocsig Gară în duminica din 31 mai a.c. cu prilejul punerii pietrei fundamentale la noua biserică și tot în aceeași zi parohia Chier, ambele din prot. Ineu.

— Hălmagiu, în data de 7 iunie a.c. unde P.S. Sa a săvârșit sfânta Liturghie și a binecuvîntat finalizarea lucrărilor la biserica parohială. S-au sfințit cu acest prilej, în cadrul unor impresionante manifestări culturale, troița ridicată întru pomenirea eroilor și bustul eroului național Avram Iancu. În aceeași zi Chiriarihul a slujit vecernia în parohia Virfurile, prot. Sebiș, îndoliată de moartea tragică a preotului paroh Alexandru Marcu și în filia Rostoci, aparținătoare parohiei Guravăii.

În duminica Rusaliilor P.S. Episcop Timotei a săvârșit sfânta Liturghie și vecernia în catedrala episcopală din Arad. La priceasnă Întîistătătorul Eparhiei a rostit predica axată pe Evanghelia zilei, evidențiînd însemnătatea momentului în istoria Bisericii.

A doua zi, în paraclisul reședinței episcopale, s-a făcut sfânta Liturghie arhierască, cu prilejul hramului. La timpul potrivit, a fost hirotonit întru diacon Ion Florentin Jura. A fost urmată de o agapă frățească oferită celor prezenți, cu prilejul hramului.

În ziua de 24 iunie a.c. Prea Sfințitul Episcop Timotei a săvârșit sfânta Liturghie în catedrala episcopală, cu prilejul sărbătoririi hramului. Întîistătătorul Eparhiei a fost înconjurat de soborul preoților și de credincioșii prezenți și a rostit, la predică, îndemnuri de păstrare a dreptei credințe, în jurul locașurilor sfinte ridicate de înaintași. A fost hirotonit întru preot-duhovnie diaconul Ion Florentin Jura, pe seama parohiei Băiești, prot. Petroșani. Tot în catedrala episcopală, în după amiaza aceiași zile, P.S. Sa a slujit Taina Sf. Maslu și a acistat la vecernie.

Credincioșii din Tara Moșilor dimpreună cu obștea mănăstirii Crișan, prot. Brad, de curînd înființată au avut bucuria, în duminica din 28 iunie a.c., a-și vedea prinziînd contur gîndul izvorît cu ani în urmă: ridicarea unui sfînt lăcaș de închinare pe vatra fostei mănăstiri Vaca. Primit cu sentimente de aleasă dragoste, Întîistătătorul eparhiei a săvârșit aici sfînta Liturghie, înconjurat de un sobor de preoți și diaconi, în frunte cu P.C. Protopop Ioan Jorza. A urmat slujba punerii

pietrei de temelie la biserica nouă de lemn ce se va construi. Într-un vibrant cuvînt de învățătură Întîistătătorul eparhiei a adresat obștii monahale și credincioșilor prezenți chemarea de a-și uni eforturile în finalizarea într-un timp scurt a lucrărilor. Cu acest prilej, P.C. Părinte I. Jorza a fost distins cu rangul de iconom stavrofor.

GRIJA PARINTEASCĂ PENTRU PAROHIIILE ORTODOXE ROMÂNE DIN UNGARIA

Comunitățile românești din Ungaria, aparținînd Vicariatului Ortodox din Gyula, au revenit din acest an, prin hotărîrea Sfîntului Sinod, sub jurisdicție canonică a Episcopiei Aradului.

În cadrul acțiunilor menite să contribuie la o mai bună colaborare cu frații preoți și cu credincioșii români din Ungaria, miercuri 1 aprilie a.c., la reședința episcopală din Arad, Prea Sfîntul Episcop dr. Timotei Sevcicu, împreună cu membrii Permanenței Consiliului Eparhial, s-au întîlnit într-o consfătuire de lucru cu P.C. Vicar Pavel Ardelean, conducătorul Vicariatului ortodox român din Gyula.

P.C. Sa a fost însoțit de dl. Ștefan Oroianu, președintele Uniunii Românilor din Ungaria, de dl. Octavian Olteanu, atașat cultural al Ambasadei României la Budapesta și de P.C. Părinte Petru Pușcaș de la parohia Gyula.

În urma discuțiilor purtate, s-au stabilit ca obiective prioritare: într-ajutorarea comunităților ortodoxe românești din Ungaria prin donații de cărți de cult și obiecte de colportaj și totodată, elaborarea unui plan de misiuni religioase și vizite canonice ale Întîistătătorului eparhiei în vicariat.

Din partea P.S. Episcop Timotei au fost donate cu acest prilej, pentru a se distribui la parohii, Biblie, Cărți de rugăciuni, Mica Biblie, Catehism și obiecte de colportaj.

În cadrul programului misionar de cercetare a parohiilor ortodoxe române din Ungaria, în duminica a II-a după Paști, adică 3 mai a.c., P.S. Episcop Timotei a săvîrșit sfînta Liturghie în biserica din parohia Gyula, instalînd pe noul preot al acestei comunități, P.C. Părinte Pentru Pușcaș, transferat de la parohia Vârșamd, prot. Arad. Cu acest prilej, P.S. Sa a avut convorbiri cu oficialitățile de stat ungare și reprezentanți ai Ambasadei României la Budapesta, precum și cu preoți și credincioși din Vicariat.

Timp de 3 zile, în perioada 7—9 mai a.c., P.C. Părinte Al. Sereș, împreună cu 21 de copii din parohia Chitighaz — Ungaria, au fost oaspeții copiilor de la Școala generală nr. 9 din parohia Arad-Bujac și ai familiilor lor. Inițiată în scopul unei mai bune cunoașteri a limbii române și a frumuseții plaiurilor românești, vizita, deși scurtă și-a atins scopul, întregul grup simțîndu-se „ca acasă”. Au fost vizitate biserici din municipiul Arad, împrejurimi și mănăstirea Hodoș-Bodrog.

În același context se înscrie și participarea P.S. Episcop Timotei, împreună cu oficialități ale municipiului și județului Arad, preoți și diaconi de la Centrul eparhial și parohia Arad-Centru, la sărbătoarea credincioșilor din parohia Băta-nia, din 16 mai a.c., prilejuită de împlinirea a 120 de ani de la sfîntirea bisericii parohiale.

Primit cu sentimente de aleasă prețuire de preotul paroh Ilie Ciocan, instalat aici în urmă cu un an și de credincioșii-parohiei, Prea Sfinția Sa a pontificat sfânta Liturghie înconjurat de soborul preoților, în prezența oficialităților române și ungare și a unui mare număr de credincioși. A fost vizitată și biserica ortodoxă sîrbă din localitate, festivitatea încheindu-se cu o agapă frățască.

VIZITA I.P.S. MITROPOLIT NICOLAE AL BANATULUI LA ARAD

În duminica a IV-a după Sfintele Paști, 17 mai a.c., în continuitatea tradiției descinderii I.P.S. Mitropolit Nicolae la Arad, Întîistătătorul Mitropoliei Banatului a dat curs invitației P.S. Episcop Timotei de-a săvîrși Sfînta Liturghie la catedrala episcopală și a fi astfel în mijlocul clerului și poporului orașului de pe Mureș, I.P.S. Sa însoțit de Chiriarh și de P.S. Emilian Birdaș, au fost întîmpinați în pragul bisericii de soborul preoților și diaconilor. Cuvîntul de bun-venit a fost rostit de P.C. Prot. Ioan Popa. Predica zilă, pe marginea pericopei vindecării slăbănogului de la Vitezda a ținut-o I.P.S. Mitropolit, vorbind despre solidaritatea creștină, atît de necesară într-o lume în continuă transformare și de asemenea, în țara noastră aflată pe un drum nou de viață spirituală și materială.

La sfîrșitul slujbei, P.S. Episcop Timotei a mulțumit călduros Înalț Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae pentru răspunsul părintesc la dorința eparhiei sufragane de-a înscrie o atare vizită festivă pe lingă cele de lucru, atît la Centrul eparhial, cît și la Universitatea „Aurel Vlaicu” și cu osebire la Facultatea de Teologie arădeană. În cuvîntul său, Prea Sfințitul Episcop Timotei a subliniat importanța vizitei prin împlinirea în acest an, la 4 martie, a trei decenii de arhipăstorire binecuvîntată la cîrma Mitropoliei Banatului, după ce o vreme a condus Episcopia Aradului. În acest cadru, felicitînd pe Înalțul Ierarh, i-a mulțumit pentru că a dat prilejul și Episcopiei Aradului de a prăznui acest moment deosebit și a se ruga pentru deplinul spor cu sănătate și îndelungare de zile a Înalț Prea Sfinției Sale în munca de răspundere pe care Biserica Ortodoxă Română i-a încredințat-o.

A răspuns Înalț Prea Sfinția Sa cu binecuvîntare pentru toți cei ce au ținut să sublinieze momentul și cu asigurarea de a sprijini, ca și pînă acum, întreaga muncă de la Arad, ce se dorește mereu prosperă. După slujbă, cu multă dragoste, preoții și credincioșii l-au înconjurat pe I.P.S. Mitropolit Nicolae, împărtășindu-i dorința de a-l avea cît mai des prezent între ei.

CATEDRALA ORTODOXĂ MEREU ÎN ACTUALITATE

Este cunoscut faptul că la concursul de proiecte pentru noua catedrală, dintre cele 7 variante prezentate comisiei, nici unul nu a fost considerat întru totul potrivit pentru a fi transpus în realitate. Această situație ne frămîntă și ne obligă la noi căutări. În sondajul realizat, printr-o expoziție la Galeria de Artă, credincioșii au optat pentru proiectul nr. 3 al d-lui arhitect Emil Anghel din Arad; acest proiect depășește însă atît tema dată, cît și posibilitățile noastre, întrucît

include o modernizare a întregii zone Podgoria, lucrare pentru care Primăria nu este pregătită din punct de vedere financiar.

În această situație, văzînd că nici un proiect nu este aplicabil, Centrul eparhial împreună cu Comitetul de sprijin, a întocmit o temă cu toate utilitățile strict necesare unei catedrale pe care a încredințat-o celor doi arhitecți premiați, cu îndrumarea de a prezenta un model în care să fie respectat stilul arhitectonic tradițional și prevăzute toate funcționalitățile înscrise în temă.

În ce privește partea financiară, avem încrederea în credincioșii noștri care de atîtea ori și-a arătat jertfelnicia, contribuind la edificarea de noi lăcașuri de cult în întreaga eparhie. Așteptăm însă o mai mare implicare și a altor factori de decizie din municipiu și județ, imediat după Revoluția din decembrie 1989, care au creat o opinie favorabilă construirii catedralei, deoarece trebuie știut că nu construim o catedrală numai pentru noi, ci pentru tot orașul și județul, precum și pentru generațiile viitoare.

Ne punem mari speranțe în toți cei ce simt românește și creștinește, încît cu ajutorul lui Dumnezeu, în toamna acestui an să putem începe săpăturile la fundații și celelalte lucrări pregătitoare.

CINSTIREA ZILEI EROILOR

Joi, 4 iunie, de praznicul Înălțării Domnului, în toate bisericile din cuprinsul Eparhiei s-au oficiat parastase și s-au înălțat rugăciuni de pomenire pentru eroii neamului căzuți pentru libertatea și apărarea patriei.

În municipiul Arad, îndată după săvîrșirea sfintei Liturghii, în catedrala episcopală, Prea Sfințitul Episcop Timotei, împreună cu P.S. Emilian Birdaș, și soborul preoților slujitori, însoțiți de credincioșii prezenți la sfînta slujbă, s-au deplasat în Piața Avram Iancu la monumentul eroilor. În prezența oficialităților municipiului și județului Arad, a reprezentanților armatei și ai altor instituții, s-a oficiat parastasul pentru eroi și s-au depus coroane de flori. Garda de onoare, fanfara armatei și corul veteranilor de război, au sporit prin participarea lor solemnitatea momentului. Întîistătorul Eparhiei, Prea Sfințitul Episcop Timotei a adresat celor prezenți un vibrant cuvînt de cinstire a memoriei eroilor neamului. Festivitatea a continuat la troița eroilor martiri căzuți în decembrie 1989, din fața Primăriei unde, de asemenea, s-a oficiat un parastas și s-au depus coroane de flori. Veșnică să le fie pomenirea și binecuvîntată memoria.

Ion Sirbu: *Relațiile externe ale lui Matei Vodă Basarab (1632—1654). (Cu privire la istoria Orientului European)*, traducere și ediție îngrijită de Rudolf Gräf; prefață de Ștefan Ștefănescu, Editura de Vest, Timișoara, 1992, 249 pp.

În sfârșit, după aproape un secol, avem traducerea integrală a dizertației de doctorat, susținută de istoricul bănățean Ion Sirbu, în 1899, la Universitatea din Viena și tipărită, în același an, la Leipzig. Scrisă în limba germană sub titlul „*Matei-Vodă Bäsarab's auswärtige Beziehungen, 1632—1654 (Zur Geschichte des europäischen Orients)*”, lucrarea făcea cunoscută în opinia publică europeană figura unui mare conducător de stat român și constituia dovada înaltului nivel atins de simțul istoric în rândul oamenilor de cultură români din imperiul bicefal în agonie. „Lucrarea lui Ion Sirbu (...) s-a înscris la data apariției ei printre cele mai de seamă producțiuni științifice militante românești, cu rol dinamizator în acțiunea de făurire a statului național român. Publicarea ei în veșmînt românesc (...) se constituie într-un veritabil act de cultură, pe care Editura de Vest a înțeles să ni-l dăruiască” (Ștefan I. Ștefănescu, Prefață, p. 10).

În răstimpul de un secol, adică de la elaborarea lucrării istoricului I. Sirbu pînă la apariția ei în traducere românească, s-au scris numeroase studii, urmărind din unghiuri diferite domnia lui Matei Basarab. Totuși „această lucrare a rămas pînă azi una de referință, cea mai obiectivă și cea mai documentată — la nivelul informației istorice a vremii — reconstituire a politicii externe a lui Matei Basarab” (Idem, p. 6). Cercetările ulterioare n-au adus decît parțial modificări față de rezultatele la care a ajuns I. Sirbu (Idem, p. 9).

Adunînd din arhivă material documentar, I. Sirbu s-a retras la Rudăria (azi comuna Eftimie Murgu), unde și-a

pregătit temeinic teza de doctorat, între anii 1890—1899. Riguros analizată de exigenții profesori vienezi (maga cum laude), elogiată de publicațiile vremii, lucrarea este primită cu elogii și mîndrie de studenții români de la universitățile europene. Cu elogii a fost primită teza de presă de specialitate din Europa și din România. Ministrul Culturii și Instrucțiunii Publice din București acordă autorului un stipendiu pentru a-și continua cercetările în marile arhive vieneze în vederea elaborării unei noi lucrări de mari proporții (despre Mihai Viteazul). Întîlnindu-l la Viena, N. Iorga îl încurajează să cerceze și să lucreze istoria marelui voievod român. Ion Sirbu își exprimă teama că nu va putea desăvîrși, în dimensiunile proiectate, epopeea marelui domn român. Iorga îi răspunde: „Cine a scris pe Matei Basarab, este capabil să scrie și pe Mihai Viteazul”.

Ion Sirbu n-a întemeiat școli, n-a determinat curente, n-a dat directive. El a luat de la erudiții săi profesori metodele elaborării meticuloase și corecte, la care a adăugat dorurile sale înrăscute și dobîndite, forța de gîndire, potențialul de vibrație și de comunicare. Lucrările sale, scrise în condiții vitrege, între adversari și neprieteni, nu sînt simple etalări de documente. El a căutat documentul dintr-o nevoie de certitudine, l-a interpretat cu minuție din respect pentru adevăr, dar a știut descoperi, în dialectica interpretărilor, dincolo de document, fragmente de gînd și hotărîri, care au germînat în conștiința eroului, necunoscute străinilor. Nu toți cerceătorii de arhive ajung la asemenea performanțe. Munca obstinată desăvîrșește o energie potențială, un dar, o valoare înnăscută, care nu se poate neglija, fie că o numim talent, fie că o numim, mai simplu, pasiune.

Lucrarea, pe care o prezentăm, a fost

scrisă de Sirbu în limba germană, într-o limbă greoaie, cum remarcă și traducătorul Rudolf Gräf — „sintaxa greoaie, caracteristică germanei secolului al XIX-lea”.

Personal știu trei-patru cunosători ai limbii germane care au încercat traducerea în limba noastră a lucrării lui Sirbu, dar... au renunțat.

Traducerea, zicea undeva Tudor Vianu, este un act de creație. Ion Sirbu însuși a intenționat să-și traducă dizertația de doctorat în limba maternă. Nici acest lucru nu este ușor. Autorul care-și traduce însuși opera dintr-o limbă în alta, de fapt își rescrie opera „neîngăduind trădarea altora” (Friedrich Bernauer, *Salonul literar*, Arad, anul II, nr. 3, p. 2).

Problematika traducerilor a stîrnit numeroase dezbateri în publicații, în congrese, în instituții de cultură. Traducerea e o problemă complexă. De fapt ea nu transpune doar un text dintr-o limbă în altă limbă, ci abordează un mod de gîndire, o gamă variată de sentimente, un univers uman. De aceea s-a spus, cu mult temei, că nu ajunge ca traducătorul să cunoască bine cele două limbi, din care și în care operează traducerea. El trebuie să cunoască structura culturii în care s-a scris originalul și ipostaza autorului tradus în contextul respectivei culturi. Unii scriitori nu pot fi traduși în altă limbă fără precarități, fără stîlîngăcii. Nici cei mai buni traducători, de pildă, n-ar putea reda în altă limbă nuanțele din atît de româneasca și bogata limbă a lui Ion Creangă, zicea, în 1973, Șerban Cioculescu. Operele geniale pierd mult prin traducere în alte limbi. „Frumusețea unor cuvinte de largă circulație, cuvinte fără speciale harisme poetice din poeziile lui Eminescu, nu produc aceleași vibrații în altă limbă. Mai ales capodoperele poeziei populare sînt, într-un fel, intraductibile, „atîtea imagini arhaice și paradisiace își pierd misterioasa lor prospețime, bogățiile lor poetice de îndată ce sînt traduse în altă limbă” (Mircea Eliade, *De la Zamolxis la Genghis-Han*, București, 1980, p. 224). Traducătorul caută corespondențe lexicale și folosește pe cele care au vibrat în conștiința sa.

Traducerea este, deci, un act de creație, uneori depășind valoric originalul. Sigur, există traduceri și traduceri. Sînt

și traduceri care desfigurează, mutilează originalul.

Aceste reflecții mi-au fost sugerate de frumusețea traducerii lui Rudolf Gräf. El a realizat o traducere admirabilă. Eliberată parcă de construcțiile greoaie, expunerea lui Ion Sirbu are fluentă și chiar unele frumuseți literare. Traducătorul a realizat performanța de a depăși — stilistic — originalul, conferindu-i un spor valoric. De aceea sîntem recunoscători traducătorului și Editurii de Vest pentru lucrarea pe care, acum, o citim cu ușurință și înăntare.

Folosind un mare număr de documente — rapoarte diplomatice, tratate, scrisori, izvoare scrise, logica istorică etc. — Ion Sirbu izbutește să reliefeze înzestrarea diplomatică a domnului muntean, prudența și lungă lui domnie în condiții deosebit de grele. Meticulos și în aceeași măsură, prudent, I. Sirbu selectează materialul adunat, îndepărtînd sau operînd rectificările necesare, cînd e vorba de documente care nu-și află confirmarea în contextul istoric.

Teza debutează cu lupta pentru ocuparea scaunului Țării Românești. Rîvnitorii la tron erau mulți și uzau de toate mijloacele pentru îndepărtarea rivalilor. Enorme sume de bani ce se cheltuiau, cădeau totdeauna în sarcina țării. În 1630 scaunul Țării Românești este ocupat de Leon Vodă, unsul Porții. Leon aduce în țară un mare număr de greci din Fanar, creditorii și însoțitorii săi, curtenii și demnitarii țării, care, la rîndul lor, împărțeau, pe bani grei, dregătoriile inferioare conaționalilor. Nemulțumiți, indigenii încearcă alungarea lui Leon. Între pretendenții la domnie se afla și Aga Matei din Brîncoveni, care se bucura de ajutorul unor mercenari transilvăneni, oferiți de Gheorghe Rákóczy, dar și de sprijinul turcilor (Abazapașa) care, pe bani făcea orice. Ajutorul principal însă l-a avut de la oltenii săi.

Ajuns domn, Matei Basarabă (cum îl denumește I. Sirbu) se străduiește a face dreptate tuturor stărilor — boieri, slujitori și țărani — „cît tuturor le era bine în zilele lui”. Istoricul Sirbu vede în Matei un domn cinstit, înțelept, demn, pașnic. Matei achită datoriile ce le făcuse pentru ocuparea domniei, apoi își consolidează starea. Așezînd lucrurile cele dinlăuntru, Matei își asigură liniștea și în exterior. În această direcție își

îndreaptă predilect eforturile.

În primul an de domnie participă, din ordinul sultanului, la un război împotriva Poloniei, dar românii creștini nu luptă cu ardoare împotriva altor creștini. În toate împrejurările domnul român folosește toate mijloacele pentru a îndepărta războiul de pe pământul țării sale. Fără a rupe relațiile cu turcii, Matei caută să-și apropie Polonia. Atitudine prietenească a manifestat Matei și față de Vasile Lupu, domnul Moldovei, dar acesta s-a făcut vinovat de multe uneliri împotriva domnului muntean. Abstracție făcând de unele mici neînțelegeri, iscate din datorii pecuniare, domnul muntean a cultivat cu atenție și relațiile cu Transilvania. Cu împăratul, Matei continuă politica lui Mihai Viteazul. Își achitase obligațiile față de turci, dar nu avea încredere în ei, de aceea căuta bune relații cu vecinii, visând un fericit război eliberator de jugul otoman. Din păcate, în acest timp, Vasile Lupu urmărea ocuparea Țării Românești pentru fiul său. Relațiile dintre ei se ameliorează în fața unor primejdii comune, pentru a recidiva mai târziu. Deci Matei Basarab avea, în acea vreme, un adversar primejdios reprezentat de însuși domnul moldav. Se pîneau reciproc și fiecare ar fi dorit îndepărtarea celuilalt.

În preajma unui act de conciliere cu sultanul, Matei a rostit memorabilele cuvinte: „Cine vrea să facă pace cu turcul, acela să țină într-o mînă sabia și cu cealaltă să-i întindă tîrcului ceea ce acesta își dorește” (p. 70).

Grea a fost domnia lui Matei Basarab între vecini hrăpăreți, necinstiți și trădători.

În prezența reprezentanților principelui Transilvaniei, cei doi voievozi români ajung la împăcarea de amîndoi dorită. Totuși Matei își privește vecinul cu atenție iar Vasile Lupu obține slobozenia Porții pentru a alunga pe Matei și a întrona pe fiul său — bolnăvicios — sau pe fratele său.

Cu epatante amănunte, Sirbu izbuteste să tragă firul roșu al politicii domnului muntean prin țesătura de inтри

între marile împărății hrăpărețe și micile puteri statale, răvășite, ozorientate și învrăjbite.

Matei Basarab este mazilit Părăsit de aliați. Cu abilitatea sa politică și arta sa militară însă scapă și din aceste urzeli. Îl învinge pe Lupu și încearcă, din nou, solidarizarea vecinilor într-o campanie antiotomană.

Matei încearcă să-și asigure (adică să-și cumpere) domnia pe viaă, oferind sultanului și intermediarilor sări sume de bani. Încercarea a eșuat.

Sultanul n-a respectat înțelegerea inițială. În schimb se produce, din nou, împăcarea cu Vasile Lupu, benefică pentru amîndoi.

Matei, remarcă autorul, „de la începutul domniei sale visa în permanență o coaliție împotriva turcilor, el aducînd chestiunea de mai multe ori și pe căi diferite în fața împăratului german, în funcție de felul în care i-o permitea situația momentană și modestia sa. De aceea cînd Vladislav IV al Poloniei se zbate pentru o cauză care reprezenta și idealul său, nu poate rămîne inactiv (p. 122). Dar nici această coaliție nu ajunge la rezultatul rîvnit.

Domnul Matei Basarab nu a neglijat nici „operele pașnice”. În lungi sa domnie a înființat tiparnițe, a orlonat traducerea unor cărți bisericești, de rit, de rugăciuni, de drept canonic, din slavonă și greacă în limba română, dintre care cea mai mare parte a apărut chiar în anul 1652, cuprinzînd alături de dispozițiile de drept canonic și dispoziții de drept civil, a înființat o școală înaltă în mănăstirea sa din Tîrgoviște, școală destinată învățării limbii latine și slave, a restaurat sau a construit biserici” (p. 150). „Dacă privim înapoi, scrie dr. Ion Sirbu, asupra personalității lui Matei Vodă, așa cum l-am cînsut în relațiile sale externe, va trebui să-l numim unul din marii noștri domnitori, unul din cele mai nobile caractere din istoria românească”.

Prof. dr. MARCU BANESCU

POȘTA REDACȚIEI

Părintele pensionar Valeriu Sima din Poieni nr. 57, județul Cluj, ne-a trimis „un răspuns” la articolul „Maica Domnului — Maica Bisericii” semnat de Anca Manolache și apărut în nr. 7—9, iulie—septembrie 1991, pp. 9—13 al revistei noastre. În funcție de spațiul disponibil redăm părțile mai importante ale acestui „răspuns” :

„Eu sînt abonat de mai mult timp la revista Mitropoliei Banatului, spune părintele Valeriu Sima, căci mi-a plăcut cum se scrie întrînsa. Mi-a plăcut mai mult decît alte publicații ! Și, mi-a plăcut și ultimul număr apărut și ajuns la mine, cu ajutorul poștei.

„Mi-a plăcut — în special — articolul intitulat „Maica Domnului — Maica Bisericii”, scris de Anca Manolache. Are un stil atrăgător. Stilul e omul, zice un citat din literatura franceză.

„Nu am citit articolul, scris de Anca Manolache, o singură dată. L-am citit de două ori, ba unele fraze, de mai multe ori.

„Fecioara Maria este chiar de la nașterea ei încredințată unei misiuni sacre, nu numai din planul lui Dumnezeu, dar și din voința părinților ei pămîntești, care o duc de fragedă copilă la templu, unde ea va viețui în cea mai sfîntă atmosferă posibilă acestor vremuri, în rugăciune și în prezența altarului de jertfă al meamului lui Israel”... Ce frumos e descrisă copilăria Maicii Domnului, de Anca Manolache !

„Ea este Preasfînta Fecioară... În jurul vîrstei de 14 ani, ea este vizitată de arhanghelul Gabriel, care-i va aduce știrea uimitoare că Domnul a ales-o pe ea, ca să nască pe Fiul Celui Preaînalt (Luca 1, 28—38)... Și, momentele fericite din viața Preacuratei sînt descrise în continuare, ca Născătoare de Dumnezeu. Preacurata Fecioară Maria este Maica Fiului lui Dumnezeu. În același timp ni se spune că „ea este născută ca noi toți, cu păcatul strămoșesc”.

„Dar majoritatea învățăturilor creștinești este de altă natură, din mai multe puncte de vedere, căci ea a fost zămislită fără păcatul strămoșesc. Deoarece :

1. nu s-ar fi convenit ca Dumnezeu — Tatăl, să-L încredințeze pe Fiul Său unei femei născută cu păcatul originar ;

2. și nu s-ar fi convenit ca Dumnezeu — Fiul, să-și aleagă de mamă pe o femeie întinată cu păcatul originar din care El să-și ia natura omenească ;

3. nu s-ar fi convenit ca Fiul-dumnezeiesc să o fi răscumpărat pe mama Sa, numai în felul în care El a răscumpărat pe ceilalți oameni și să nu o fi răscumpărat, scutind-o de păcatul originar și, în sfîrșit ;

4. nu s-ar fi convenit ca Duhul Sfînt să formeze trupul Mîntuitorului din o femeie întinată odinioară cu păcatul originar...

„Dar cuvîntul de salut al îngerului Gavril, către Fecioara Maria : „Bucură-te, ceea ce ești plină de dar, Domnul este cu tine ; binecuvîntată ești tu între femei” (Luca 1, 28), este destul de clar, că Fecioara Maria nu a avut nici păcatul originar, căci în cazul acesta ea nu ar fi fost „plină de dăr”, ci ar fi avut cel puțin păcatul originar...

„Am putea să aducem încă multe alte argumente. Dar, după cum Anca Manolache susține că Preacurata „este cea care a fost ridicată după moarte la cer”, fără ca acest lucru, într-adevăr întimplat, din viața Preacuratei, „ideea care nu are nici un temei în Scriptură”, ... se poate susține același lucru și despre conceperea nepătată a Fecioarei Maria. Și tuteși, aflăm din Sfinta Scriptură că, neavînd nici un păcat, Preacuratei Fecioare Maria i se dă o cinstire deosebită, de îngerul Gavril, prin cuvintele: „Bucură-te, ceea ce ești plină de har. Domnul este cu tine; binecuvîntată ești tu între femei” (Luca, 1, 28). Pe Preacurata Fecioară Maria o cinstește și verișoara sa, Sfinta Elisabeta, pentru curătenia sa sufletească, cînd îi spune: „Binecuvîntată ești tu între femei și binecuvîntat este rodul pîntecului tău” (Luca 1, 42). Și, o cinstește o femeie din popor, care-i spune Fiului său Iisus: „Fericit e pîntecele care Te-a purtat și pieptul care l-ai supt” (Luca 11, 27). Și, în decursul vremii, o vor fericii toate neamurile (Luca 1, 48).

„Se cuvine dar, ca și noi, toți creștinii, de pretutindeni și de totdeauna, să o ferim pe Preacurata Fecioară Maria și să-i recunoaștem toate darurile, pe care i le-a dăruit bunul Dumnezeu, începînd cu conceperea ei fără de păcat, care nu este o „erezie”, cum o numește Anca Manolache, ci un adevăr de credință, recunoscut de bunii credincioși, atît din Biserica creștină din Răsărit cît și de cea din Apus”.

Pentru că părintele Valeriu Sima ne-a cerut, am înțeles să-i împlinim dorința. La mijloc e însă vorba de o controversă între teologia apusului și răsăritului. Biserica Romano-Catolică a decretat în anul 1854 dogma despre „imaculata concepție” (neîntinată zămislire) a Maicii Domnului. E inutil să arătăm însă, că Biserica Ortodoxă nu acceptă această inovație doctrinară, aducînd argumente asupra cărora nu e însă locul să stăruim aici.

Di Radu Ionescu din Arad, str. Gojdu nr. 104 ne-a trimis un fragment din răspunsurile pe care prof. Olivier Clément de la Institutul de Teologie Sf. Serghie din Paris le-a dat în rev. „Contacts” (an. XXXIV, nr. 157, trimestrul I, 1992, pp. 65—66 la întrebările Prea Cuviosului Ioanichie Bălan de la mănăstirea Sihăstria, cu rugămintea de a-l publica. Iată întrebarea: „Este posibil azi să se continue efortul de unificare al Bisericilor, cînd primează încă interesul unei supremații individuale?” Răspunsul prof. O. Clément este următorul: „Astăzi problema unității și ofensiva sectelor americane aproape că anulează ecumenismul instituțional, Legat de aceasta, două reacții complementare, mi se par indispensabile: pe de o parte respectul celui alt, condiție necesară pentru a obține de la el, față de noi, un respect asemănător; pe de altă parte trecerea de la teamă și animozitate la emulație spirituală. În ce privește pe uniți, eu împărtășesc poziția mitropolitului Nicolae al Banatului: uniții există și trebuie să li se dea posibilități concrete să existe, chiar dacă sînt minoritari în cele mai multe parohii. Cum a reamintit recent patriarhul Moscovei, Alexie al II-lea, unul din criteriile democrației este respectul minorităților. Odată reglementat, în această perspectivă, aspectul juridic al problemei, dacă există prozelitism unit printre ortodocși, ei bine, să existe și prozelitism ortodox printre uniți, nu într-un spirit de acră controversă — ei sînt frați creștini și deci trebuie să-i tratăm ca atare, căci astfel vor sfîrși prin a ne trata la fel — ci într-un spirit de emulație duhovnicească.

„Cît despre secte, guvernul ar putea să stabilească un anumit control al cursului valutar; dolarul însă sînt incompatibile! Oricum, peste tot avîntul lor ne obligă la un serios examen de conștiință:

— vestim noi cu suficientă forță și claritate Cuvîntul lui Dumnezeu, chiar dacă ar fi să adoptăm, cel puțin în afara bisericilor, ritmuri și formule care corespund mai mult mentalității tinerilor?

— oferim noi celor care se zbat în nesiguranță și singurătate comunități des-
tute de frățești, pritenesti, calde?

„Avîntul grupurilor neoprotestante îndeamnă Ortodoxia la un fel de aggiornamento, nu revoluționar, ci însuflețitor în cîteva cercuri de cercetare și reflecție...

„Acestea spuse, dacă căile ecumenismului „instituțional” sînt azi mai mult sau mai puțin închise, se deschid mai mult ca niciodată căile a ceea ce s-ar putea numi „ecumenismul spiritual”: prin suferință, rugăciune, auto-purificare, deschidere spre binele celorlalți. Ortodoxia trebuie să-și depășească complexul de inferioritate — superioritate, ea trebuie să înceteze de a se defini ca fiind „contra”. Ea trebuie cu smerenie să se convertească la propria ei profunzime, la propria ei Tradiție, adesea sufocată de tradiții prea umane. Ea va trebui să iubească chiar și cea mai mică bucatică de sfințenie în celelalte confesiuni creștine, ea va trebui să încerce să înțeleagă și să iubească dragostea pe care ele o au pentru Hristos. Restul aparține lui Dumnezeu”.

Implinind dorința d-lui Radu Ionescu credem că am oferit cititorilor noștri un text pe cît de scurt, tot atît de bogat în înțeles.

DIALOG ÎN UMBRA CRUCII

Preot EMANUEL COPĂCEANU : Viața după moarte în folclorul nostru — — — — —	142
---	-----

LECTURI MORALE

Preot LAZĂR MAGHEȚI : Blestemul — — — — —	147
---	-----

CRONICA BISERICEASCĂ

Canonizare de sfinți români. Din activitatea tineretului ortodox. Societatea biblică internațională din România. Întrevedere promițătoare. Memorandum al episcopilor sirbi. Tensiuni bisericești în Bulgaria. Tragedia muntelui Atos. Biserica „clandestină” chineză. Vaticanul și presa. Controverse privind învățămîntul religios în Polonia. Organizația „Opus Dei” în actualitate. Strategie comună în privința Bibliei. Scurte informații. Ce mai e nou în problema manuscriselor de la Marea Moartă. Arca lui Noe — — — — —	154
---	-----

NOTE ȘI COMENTARII

Creștinismul încotro (Octavian Chețan) Ortodoxia — cădere și urcuș (preot Cezar Ștefan). Biserica și statul — — —	166
---	-----

VIAȚA BISERICEASCĂ ÎN CUPRINSUL MITROPOLIEI BANATULUI

Episcopia Aradului, Ienopolei și Hălmagiului

Itinerar pastoral. Grijă părintească pentru parohiile ortodoxe române din Ungaria. Vizita I.P.S. Mitropolit Nicolae al Banatului la Arad. Catedrala ortodoxă mereu în actualitate. Cinstitirea zilei eroilor — — — — —	180
--	-----

PREZENTĂRI BIBLIOGRAFICE

Ion Sirbu : <i>Relațiile externe ale lui Matei Basarab (1632—1654) cu privire la istoria Orientului European</i> . Ed. Vest, 1992, 249 pp. (prot. dr. Marcu Bănescu) — — — — —	186
--	-----

POȘTA REDACȚIEI

Răspuns la două scrisori — — — — —	189
------------------------------------	-----

800 lei